

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΒΑΣΣΗΣ • ΑΘΗΝΑ ΚΟΡΟΥΛΗ
ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΚΩΣΤΑΡΑ • ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ
ΝΙΚΗ ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ • ΜΑΡΙΑ ΞΕΣΤΕΡΝΟΥ
ΑΛΕΞΙΑ ΣΤΑΜΟΥΛΗ • ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΥΧΟΓΥΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ - Βιβλίο μαθητή/μαθήτριας

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο μαθητή/μαθήτριας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Κιοσσές Σπύρος

Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού
Πανεπιστημίου

Αξιολογήτρια

Σκαρτσή Πολυξένη

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Ζέττα Βασιλική

Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Θεοδωράκη Μαρία

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Παγάνη Ευγενία

Πτυχιούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

**Υπεύθυνη του μαθήματος/γνωστικού
αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης**

Βασιλική Βαρτζιώτη, Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ,
μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης

Πολυξένη Μπίλλα

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης

Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΒΑΣΣΗΣ • ΑΘΗΝΑ ΚΟΡΟΥΛΗ
ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ ΚΩΣΤΑΡΑ • ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ
ΝΙΚΗ ΜΙΣΑΗΛΙΔΗ • ΜΑΡΙΑ ΞΕΣΤΕΡΝΟΥ
ΑΛΕΞΙΑ ΣΤΑΜΟΥΛΗ • ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΨΥΧΟΓΥΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Βιβλίο μαθητή/μαθήτριας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **24** γράμματα

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Σ υ ν τ ε λ ε σ τ έ ς

Επιστημονική υπεύθυνη	Μαρία Ξέστερνου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Ειδήμονες γνωστικού αντικειμένου	Αθηνά Κορούλη , Φιλόλογος στη δημόσια Β/βάθμια Εκπαίδευση (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας) Ευφροσύνη Κωσταρά , Φιλόλογος, μέλος ΕΔΙΠ, Πανεπιστήμιο Πατρών (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας-Θεατρολογίας)
Συγγραφική Ομάδα	Θεόδωρος Βάσσης , Φιλόλογος (ΜΔΕ στη Νεοελληνική Φιλολογία) Αθηνά Κορούλη , Φιλόλογος στη δημόσια Β/θμια Εκπαίδευση (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας) Ευφροσύνη Κωσταρά , Φιλόλογος, μέλος ΕΔΙΠ, Πανεπιστήμιο Πατρών (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας-Θεατρολογίας) Βασίλειος Μανουσάκης , μέλος ΕΕΠ, Πανεπιστήμιο Πατρών (Δρ Αγγλικής Φιλολογίας) Νίκη Μισσηλίδη , Φιλόλογος στη δημόσια Β/θμια Εκπαίδευση (ΜΔΕ στη Δημιουργική Γραφή) Μαρία Ξέστερνου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου Αλεξία-Φωτεινή Σταμούλη , Φιλόλογος, μέλος ΕΔΙΠ, Πανεπιστήμιο Πατρών (ΜΔΕ στη Βυζαντινή Φιλολογία & Λαογραφία, Δρ. Ιστορίας) Παναγιώτα Ψυχογιοπούλου , Φιλόλογος στη δημόσια Β/θμια Εκπαίδευση (ΜΔΕ στη Δημιουργική Γραφή, ΜΔΕ στην Εκπαίδευση)
Παιδαγωγική επικύρωση αντικειμένου	Μαρία Ξέστερνου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Τεχνική επικύρωση αντικειμένου	Ιωάννης Κολλητήρης , Επιστήμονας Πληροφορικής
Γλωσσική-φιλολογική επιμέλεια	Δήμητρα Ιωαννίδη , Φιλόλογος Συμεών Νικολιδάκης , Φιλόλογος
Σύμβουλοι παρακολούθησης σε παιδαγωγικά θέματα	Βασίλειος Μανουσάκης , διδάσκων στην Τ/βάθμια Εκπαίδευση (Δημιουργική γραφή), μέλος ΕΕΠ, Πανεπιστήμιο Πατρών (Δρ Αγγλικής Φιλολογίας) Συμεών Νικολιδάκης , διδάσκων στην Τ/βάθμια Εκπαίδευση (Δρ Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης & Ειδικής Αγωγής)
Σύμβουλος παρακολούθησης σε τεχνικά θέματα	Ιωάννης Κολλητήρης , Επιστήμονας Πληροφορικής
Συντονισμός συγγραφικής ομάδας σχεδιασμού και ανάπτυξης	Αλεξία-Φωτεινή Σταμούλη
Συντονισμός και επιμέλεια έκδοσης	Γεώργιος Μπίκος Μαρία Ξέστερνου
Επιστημονική υπεύθυνη ψηφιακού εμπλουτισμού, παιδαγωγική τεκμηρίωση	Μαρία Ξέστερνου , Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εφαρμογών Λογισμικού στα Φιλολογικά μαθήματα, Τμήμα Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Ψηφιακός εμπλουτισμός-τεχνική ανάπτυξη	Ιωάννης Κολλητήρης , Winux: Εφαρμογές Πληροφορικής Μαρία-Αλίσια Σαρτζή , Winux: Εφαρμογές Πληροφορικής Δημήτριος Ζαγοραίος , Επιστήμονας Πληροφορικής Μάριος-Ραφαήλ Στίνης , Επιστήμονας Πληροφορικής
Επικύρωση ψηφιακού αντικειμένου	Αθηνά Κορούλη , Φιλόλογος στη δημόσια Β/θμια Εκπαίδευση (Δρ Νεοελληνικής Φιλολογίας) Αλεξία-Φωτεινή Σταμούλη , Φιλόλογος, μέλος ΕΔΙΠ, Πανεπιστήμιο Πατρών (ΜΔΕ στη Βυζαντινή Φιλολογία & Λαογραφία, Δρ. Ιστορίας)
Εικονογράφηση	Αικατερίνη Βλαντώνη , Εικαστικός, εικονογράφος, εκπαιδεύτρια
Σελιδοποίηση-γραφιστική επιμέλεια, σχεδιασμός εξωφύλλου	24 γράμματα Κώστας Βγενής

Περιεχόμενα

Ταυτότητα του Βιβλίου	6
Καλωσόρισμα	8
Χρονογραμμή-Περιοδολόγηση	10

▶ Άξονας προβληματισμού

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Θέμα: **Ανθρώπινα δικαιώματα, δράσεις και πρωτοβουλίες**

1. Γυναίκα: Όνειρα και Ρόλοι	17
2. Το όνειρο της Ειρήνης είναι... ο εφιάλτης του Πολέμου	33
3. Όμορφος κόσμος παιδικός, αγγελικά πλασμένος... ..	51
4. Λογοτεχνικοί χαρακτήρες και αναπηρία	71

▶ Άξονας προβληματισμού

ΕΞΕΡΕΥΝΗΣΗ

Θέμα: **Η δημιουργία του πολιτισμού και η ποιότητα της ζωής**

1. Απόδραση στο Μουσείο με όχημα τη φαντασία και οδηγό τη λογοτεχνία.....	93
2. Το πράσινο και το γκρίζο.....	107
3. Η μουσική της λογοτεχνίας... ..	123
4. Το μέλλον της ανθρώπινης περιπέτειας στη λογοτεχνία	134

▶ Άξονας προβληματισμού

ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ

Θέμα: **Η μνήμη και ο χρόνος – η ευθύνη του ανθρώπου**

1. Μικρασία. Μνήμη που πληγώνει... ..	137
2. Ο χρόνος και ο άνθρωπος: η τρίτη ηλικία στη λογοτεχνία	157
3. Συγκρούσεις και Εξεγέρσεις	175
4. Η μνήμη της γλώσσας.....	197

Πρότυπο σχέδιο διδασκαλίας αυτοτελών κειμένων (ΨΜΑ).....	212

Αυτοτελές
Θεατρικό
Κείμενο

Ιάκωβου Καμπανέλλη, Οδυσσέα γύρισε σπίτι

Ενδεικτικό σενάριο διδασκαλίας αυτοτελούς θεατρικού κειμένου	213

Βιβλιογραφία.....	237

Παράρτημα 1: Εικονίδια ΨΜΑ	237

Παράρτημα 2: Έργα ζωγραφικής	238

Ταυτότητα του Βιβλίου

Το ισχύον Πρόγραμμα Σπουδών για τη Λογοτεχνία στο Γυμνάσιο επιδιώκει να φέρει τη λογοτεχνία στη σχολική πράξη ως ένα διδακτικό αντικείμενο, το οποίο προϋποθέτει την ενεργό εμπλοκή των μαθητών/-τριών στο μάθημα. Στο πλαίσιο αυτό προκρίνεται η διαμόρφωση ενός δημιουργικού μαθησιακού περιβάλλοντος, σύμφωνα με τις αρχές της συνεργατικής και βιωματικής-διερευνητικής μάθησης, με τεχνικές συν-ανάγνωσης και με τη σταδιακή μετατροπή της σχολικής τάξης σε «κοινότητα αναγνωστών».

Ο σχεδιασμός του παρόντος διδακτικού βιβλίου ακολουθεί τον παραπάνω προσανατολισμό, κάνοντας πράξη το ειδικότερο περιεχόμενο του Προγράμματος Σπουδών, που προβλέπει: α) την οργάνωση του γνωστικού αντικείμενου με βάση τις «συστάδες κειμένων», β) τη διδασκαλία αυτοτελούς εκτενούς έργου, το οποίο στη Γ΄ Γυμνασίου επιλέχθηκε να είναι θεατρικό και γ) τη συγκρότηση των συστάδων με θεματικά κριτήρια, τα οποία απορρέουν από τρεις άξονες προβληματισμού: Κοινωνική Ζωή, Εξερεύνηση, Αυτογνωσία. Για τη Γ΄ Γυμνασίου ορίζονται αντίστοιχα τρεις επιμέρους περιοχές: 1) Ανθρώπινα δικαιώματα, δράσεις και πρωτοβουλίες, 2) Η δημιουργία του πολιτισμού και η ποιότητα της ζωής, 3) Η μνήμη και ο χρόνος – η ευθύνη του ανθρώπου.

Στο πλαίσιο αυτού του σχεδιασμού, προσφέρονται για διδασκαλία δώδεκα συστάδες κειμένων και ένα ενδεικτικό αναλυτικό σενάριο διδασκαλίας, διάρκειας 15 διδακτικών ωρών, σύμφωνα με το Πρόγραμμα Σπουδών, για το θεατρικό έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη, *Οδυσσέα γύρισε σπίτι*. Επιπλέον, παρέχεται υποστηρικτικά ένα γενικό πρότυπο σενάριο διδασκαλίας αυτοτελών κειμένων ως συμπληρωματικό ψηφιακό υλικό, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί σε όποια άλλη επιλογή αυτοτελούς εκτενούς έργου γίνει από τον/την εκπαιδευτικό της τάξης.

Ειδικότερα, οι συστάδες κειμένων αποτελούνται από κείμενα που παρατίθενται με χρονολογική σειρά και με βάση ιστορικογραμματολογικά κριτήρια, την αντιπροσωπευτικότητα των δημιουργών, την ποιότητα των έργων και την καταλληλότητά τους βάσει των προβλεπόμενων θεμάτων. Τα κείμενα των συστάδων που έχουν επιλεγεί καλύπτουν ένα ευρύ χρονικό άνυσμα, από την προεπαναστατική περίοδο της νεοελληνικής λογοτεχνίας και την ευρωπαϊκή λογοτεχνία του δέκατου έβδομου αιώνα έως και τη σύγχρονη νεοελληνική και ευρωπαϊκή λογοτεχνική παραγωγή του εικοστού πρώτου αιώνα. Στις πρώτες, μάλιστα, σελίδες του βιβλίου το σύνολο των κειμένων παρουσιάζεται εν είδει οπτικού γραφήματος (χρονογραμμής) προς διευκόλυνση των αναγνωστών/-τριών. Πρόκειται για ποιήματα, αποσπάσματα από μυθιστορήματα, διηγήματα, λογοτεχνικά δοκίμια και θεατρικά έργα που προσφέρονται για την «απόκτηση γνώσεων για τον κόσμο» και «γνώσεων για τη λογοτεχνία». Η επιλογή των συγκεκριμένων κειμένων υπακούει στα προβλεπόμενα από το Πρόγραμμα Σπουδών κριτήρια και είναι ενδεικτική. Κάθε συστάδα ολοκληρώνεται με προτάσεις κειμένων (βλ. «επέκταση») και πρόσθετα κειμενικά αποσπάσματα (βλ. «εμπλουτισμός»), που μπορούν είτε να αντικαταστήσουν κείμενα της συστάδας είτε να συμπληρώσουν μια νέα συστάδα, με σκοπό να προσαρμοστούν στις ανάγκες, δυνατότητες και επιθυμίες των μαθητών/-τριών. Επομένως, ο/η εκπαιδευτικός έχει στη διάθεσή του τόσο πρόσθετα κειμενικά αποσπάσματα που προσφέρονται ως **ΨΜΑ (Εμπλουτισμός Συστάδας)** στο Παράρτημα του βιβλίου όσο και επιπλέον βιβλιογραφικές προτάσεις για κάθε συστάδα (**ΨΜΑ Επέκταση Συστάδας**).

Η διδακτική προσέγγιση εξελίσσεται σε τρεις φάσεις –«πριν από την ανάγνωση», «κατά την ανάγνωση» και «μετά την ανάγνωση»–, καθεμία από τις οποίες περιλαμβάνει δραστηριότητες που ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/-τριών και υποστηρίζουν την ανάπτυξη των μαθησιακών δεξιοτήτων και της κριτικής σκέψης. Ανάμεσα στα λογοτεχνικά κείμενα κάθε συστάδας υπάρχουν σύντομα εργοβιογραφικά σημειώματα για τους/τις συγγραφείς με υπερδεσμούς για πρόσθετο πληροφοριακό υλικό. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά στη χρήση της μεταγλώσσας, έχει καταβληθεί προσπάθεια να χρησιμοποιείται με τη μέγιστη δυνατή φειδώ. Στην αρχή κάθε θεματικού άξονα, εκτός από τα συγκεκριμένα κάθε φορά προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, υπάρχει ένα σύντομο εισαγωγικό σχόλιο για τον θεματικό προσανατολισμό της συστάδας και σχετικές με τον τελευταίο λέξεις-κλειδιά.

Η διαφοροποιημένη διδασκαλία υπηρετείται και στις τρεις φάσεις (πριν, κατά, μετά την ανάγνωση) με δραστηριότητες οι οποίες διαφοροποιούνται με γνώμονα την **ετοιμότητα**, τα **ενδιαφέροντα**

και το **μαθησιακό προφίλ** του μαθητικού πληθυσμού της σχολικής τάξης. Στο πλαίσιο της ανοικτότητας του ΠΣ, ο/η εκπαιδευτικός γνωρίζοντας τις ανάγκες της τάξης του/της, έχει τη δυνατότητα να επιλέξει από μια ποικιλία δραστηριοτήτων, με διαφοροποίηση κατά περίπτωση, ως προς το **περιεχόμενο**, ως προς τη **διαδικασία**, ως προς το **αποτέλεσμα** και ως προς το **πλαίσιο**.

Τρεις από τις δώδεκα συστάδες κειμένων παρέχουν ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο μαθησιακών δραστηριοτήτων σε ομαδοσυνεργατικές μορφές οργάνωσης της τάξης. Σε αυτό προβλέπεται η διαίρεση της τάξης σε τέσσερις ομάδες και προσφέρονται διαφορετικά φύλλα εργασίας για κάθε ομάδα, κοινό φύλλο εργασίας και ενδεικτικές ερωτήσεις για την οργάνωση του διαλόγου και την παρουσίαση των συμπερασμάτων στην ολομέλεια.

Η διδακτική προσέγγιση του θεατρικού έργου *Οδυσσέα γύρισε σπίτι* του Ιάκωβου Καμπανέλλη αναπτύσσεται, επίσης, σε τρεις φάσεις –«πριν από την ανάγνωση», «κατά την ανάγνωση» και «μετά την ανάγνωση»– και υποστηρίζεται από ένα «αναγνωστικό ημερολόγιο» με οδηγίες οργάνωσης της ανάγνωσης, πίνακες με θέματα που πρέπει να προσεχθούν κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης, ερωτήσεις που οργανώνουν τη συζήτηση στην ολομέλεια, φύλλα εργασίας ομάδων και ένα πλήθος δραστηριοτήτων δημιουργικού λόγου, θεατρικών τεχνικών και διακαλλιτεχνικής προσέγγισης.

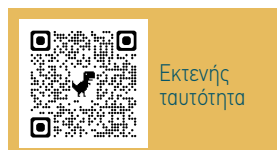
Τέλος, το βιβλίο έχει εμπλουτιστεί με συμπληρωματικό ψηφιακό υλικό (Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα), που επεκτείνει τις διδακτικές επιλογές, όπως και με έργα τέχνης που δεν περιορίζονται στον ελλαδικό χώρο, αναδεικνύοντας την πανανθρώπινη διάσταση της λογοτεχνίας. Αυτό το ψηφιακό υλικό περιλαμβάνει εκτενέστερα λογοτεχνικά κείμενα, οπτικοακουστικό υλικό, ψηφιακά εργαλεία για ασκήσεις δημιουργικής γραφής και διακαλλιτεχνικής προσέγγισης, καθώς και παιγνιώδεις δραστηριότητες αναστοχασμού. Σε ψηφιακή μορφή προσφέρονται, ακόμα, γλωσσάρι των όρων λογοτεχνικής θεωρίας, θεατρικών τεχνικών και δημιουργικής γραφής που αναφέρονται στο βιβλίο, καθώς και η βασική δικτυογραφία και βιβλιογραφία που αξιοποιήθηκε κατά την εκπόνηση του εγχειριδίου.

Συνολικά, το περιεχόμενο και η δομή του βιβλίου έχουν σχεδιαστεί με φιλικό και ευχάριστο τρόπο για τον/τη μαθητή/-τρια. Οι ατομικές, μάλιστα, δραστηριότητες είναι διατυπωμένες σε β' ενικό πρόσωπο, ενώ οι ομαδικές σε β' πληθυντικό, στοχεύοντας στην εφαρμογή των αρχών της συνεργατικής μάθησης και ενθαρρύνοντας τη συνεργασία, τον διάλογο και τη δημιουργικότητα των μαθητών/-τριών.

Συνομογραφίες και συμβολισμοί

Αναζήτησε [...]	Οι αγκύλες περιέχουν λέξεις-κλειδιά για διευκόλυνση της διαδικτυακής αναζήτησης με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού στη σχολική τάξη.
[1940] (1986)	[έτος πρώτης έκδοσης του λογοτεχνικού έργου στη μητρική του γλώσσα] (έτος έκδοσης που χρησιμοποιήθηκε)
βλ.	βλέπε
Μετ.	μετάφραση
ΨΜΑ	Ψηφιακό Μαθησιακό Αντικείμενο
	Αναστοχαστική δραστηριότητα
	Συστάδα με αποκλειστικά ομαδοσυνεργατική μέθοδο

Αναλυτικότερα για το βιβλίο, βλ. και ΨΜΑ.

Καλωσόρισμα

Αγαπητά μας παιδιά,

Το βιβλίο που έχετε μπροστά σας έχει γραφτεί από ανθρώπους που αγαπάνε πολύ τη λογοτεχνία και τη σχολική τάξη. Επιθυμία μας είναι να σας προσφέρουμε ένα διδακτικό εγχειρίδιο που θα αποτελεί ένα ελκυστικό «κέντρο» συνάντησής σας με την ανάγνωση, με τους κόσμους της λογοτεχνίας και, φυσικά, με τα υπόλοιπα μέλη της τάξης σας, στο πλαίσιο μιας κοινότητας συν-αναγνωστών, συν-ερευνητών, συν-ομιλητών. Κι επειδή πιστεύουμε βαθιά στην απελευθερωτική δύναμη της λογοτεχνικής γραφής και στη μεταμορφωτική εμπειρία του διαλόγου με αφορμή τα λογοτεχνικά κείμενα, σχεδιάσαμε το βιβλίο με τρόπο που, κατά τη γνώμη μας, συμβάλλει προς αυτές τις κατευθύνσεις.

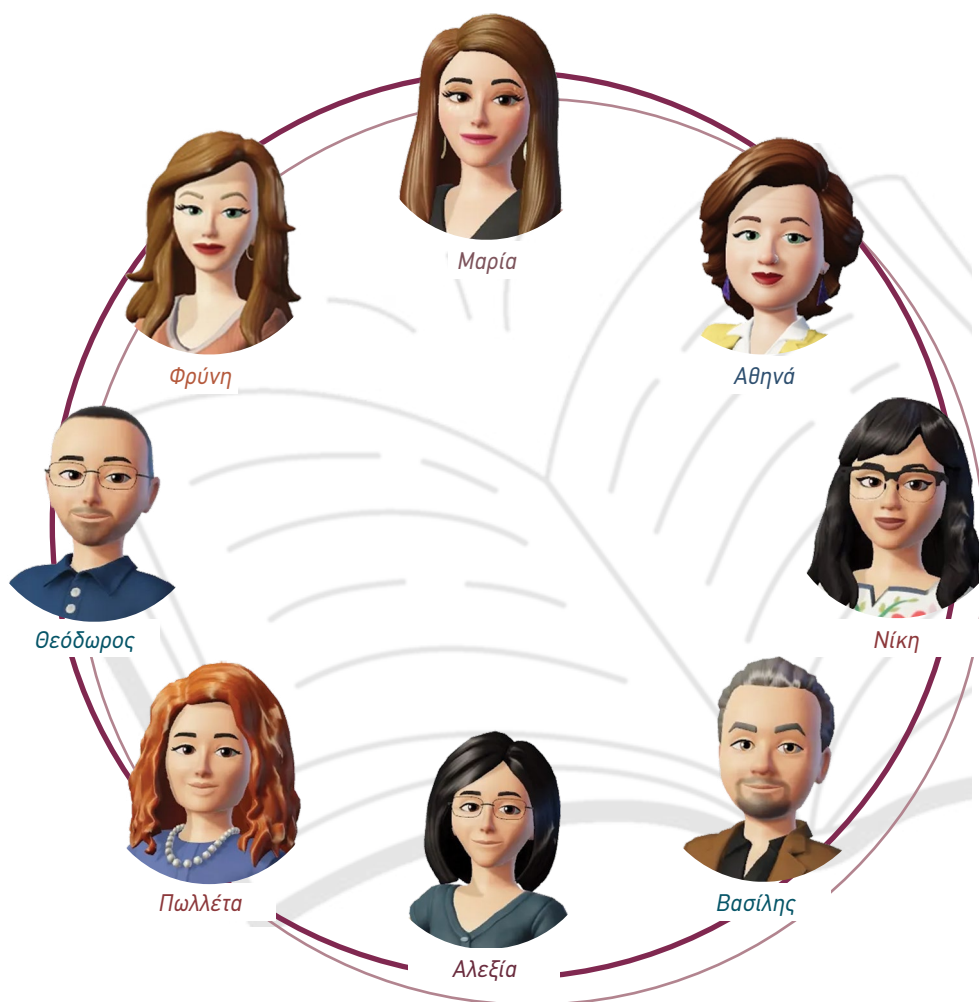
Στο βιβλίο αυτό, λοιπόν, θα μελετήσετε κείμενα όχι μεμονωμένα αλλά σε σχέση με άλλα κείμενα. Για κάθε συστάδα, έχουν επιλεγεί λογοτεχνικά κείμενα που έχουν κοινό θεματικό κέντρο. Πρόκειται για κείμενα διαφορετικών λογοτεχνικών ειδών (ποιήματα, διηγήματα, μυθιστορήματα, graphic novel, θεατρικά έργα) από τη νεοελληνική και ξένη μεταφρασμένη λογοτεχνία, παλαιότερων και σύγχρονων δημιουργών, τα οποία έχουν τοποθετηθεί σε κάθε συστάδα με χρονολογικό τρόπο (από τα παλαιότερα στα νεότερα). Αυτή η διάταξη των κειμένων είναι σκόπιμη, ώστε να μπορείτε να αντιληφθείτε την εξέλιξη ενός θέματος ή/και της λογοτεχνικής γλώσσας μέσα στον χρόνο. Γι' αυτό και κάθε «συστάδα κειμένων» συνοδεύεται από μία ευσύνοπτη χρονογραμμή που κάνει πιο παραστατική την παραπάνω διάταξη. Επιπλέον, μια μεγαλύτερη χρονογραμμή σας βοηθά να τοποθετήσετε στον χρόνο όλα τα κείμενα που υπάρχουν στο βιβλίο.

Εκτός, όμως, από τις δώδεκα συστάδες λογοτεχνικών κειμένων, παρουσιάζουμε ένα αυτοτελές λογοτεχνικό έργο. Συγκεκριμένα, σας προτείνουμε να μελετήσετε ένα αυτοτελές έργο της επιλογής σας και προσφέρουμε ένα πρότυπο σχέδιο διαχείρισής του σε ψηφιακό μαθησιακό αντικείμενο. Ενδεικτικά, ως υπόδειγμα προτείνουμε το θεατρικό έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη *Οδυσσέα γύρισε σπίτι* κι έχουμε σχεδιάσει για τη μελέτη σας εργαλεία που θα σας επιτρέψουν να εργαστείτε μεθοδικά, ατομικά και ομαδικά, ώστε να απολαύσετε ένα σπουδαίο κείμενο και να εξοικειωθείτε με τις συμβάσεις του θεατρικού λόγου. Έχετε, δηλαδή, στη διάθεσή σας ένα «αναγνωστικό ημερολόγιο» με οδηγίες οργάνωσης της ανάγνωσής σας, πίνακες με θέματα που πρέπει να προσέχετε κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης, ερωτήσεις που οργανώνουν τη συζήτηση μεταξύ σας στην τάξη, φύλλα εργασίας ομάδων και δραστηριότητες δημιουργικού λόγου και θεατρικών τεχνικών.

Είναι, επίσης, σημαντικό να γνωρίζετε ότι η οργάνωση της διδακτικής προσέγγισης των συστάδων αναπτύσσεται σε τρεις φάσεις: «πριν από την ανάγνωση», «κατά την ανάγνωση» και «μετά την ανάγνωση». Έτσι, για κάθε φάση έχετε στη διάθεσή σας μια ποικιλία δραστηριοτήτων (διαφοροποιημένων, ατομικών και ομαδοσυνεργατικών) από τις οποίες επιλέγετε κάθε φορά, σε συνεργασία με τον/την εκπαιδευτικό σας, αυτές που ικανοποιούν τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά σας. Επιπλέον, στο τέλος κάθε συστάδας κειμένων σας προτείνουμε λογοτεχνικά κείμενα, στην περίπτωση που επιθυμείτε να δημιουργήσετε με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού μια άλλη συστάδα για το ίδιο θέμα ή να αντικαταστήσετε κάποιο από τα κείμενα της προτεινόμενης συστάδας.

Θα δέλαμε, τέλος, να σας παροτρύνουμε να αξιοποιήσετε το πρόσθετο ψηφιακό υλικό που συνοδεύει το βιβλίο. Πρόκειται για παιγνιώδεις δραστηριότητες και πληροφοριακό υλικό που ενισχύουν την αισθητική απόλαυση των κειμένων. Η απόλαυση, παιδιά, είναι πάντοτε το ζητούμενο στη λογοτεχνία: η απόλαυση και η επικοινωνία. Γι' αυτό επιμένουμε πολύ στον διάλογο και στη συνεργασία μεταξύ σας με αφορμή τα κείμενα που θα μελετάτε κάθε φορά. Έχουμε φροντίσει, μάλιστα, σε καθέναν από τους τρεις άξονες προβληματισμού να υπάρχει μία συστάδα κειμένων σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να την προσεγγίσετε αποκλειστικά με ομαδοσυνεργατικές μορφές οργάνωσης της τάξης. Εξάλλου, οι άξονες προβληματισμού, στους οποίους υπάγονται οι δώδεκα συστάδες κειμένων του βιβλίου, αποβλέπουν ακριβώς σε αυτό: να γίνουν τα λογοτεχνικά κείμενα ο «τόπος» όπου θα συναντηθείτε με τον/τους άλλο/-ους, για να προβληματιστείτε από κοινού για θέματα σημαντικά –τα ανθρώπινα δικαιώματα, τον πολιτισμό και την ποιότητα ζωής, τη μνήμη και τον χρόνο– και για να απολαύσετε ως μέλη μιας αναγνωστικής κοινότητας τις λογοτεχνικές φανερώσεις των θεμάτων αυτών.

Ελπίζουμε, λοιπόν, να χαρείτε τα λογοτεχνικά κείμενα του βιβλίου αυτού, να απολαύσετε τον διάλογο που θα γεννηθεί στην τάξη σας με αφορμή τα κείμενα και ευχόμαστε, μέσα από αυτά, να οδηγηθείτε και σε άλλες, όλο και περισσότερες, αναγνώσεις.

[x.x.]

Νανούρισμα

Λαϊκή ποίηση,
δημοτικό τραγούδι

[x.x.]

«Της νύφης που
κακοπάθησε»

Δημοτικό τραγούδι-
Παραλογή

16^{ος}-18^{ος} αιώνας

1580;

Χορτάσης, Γ.
Κατσούρμπος

Κρητική λογοτεχνία
(1570-1669)
Θέατρο-Κωμωδία

1595;

Χορτάσης, Γ.
Ερωφίλη

Κρητική λογοτεχνία
(1570-1669)
Θέατρο-Τραγωδία

1600-1610

Κορνάρος, Β.
Ερωτόκριτος

Κρητική λογοτεχνία
(1570-1669)
Ποίηση

1609

Σαίξπηρ, Ουίλ.
Σονέτο 77

Κλασική Ξένη
Λογοτεχνία, Σονέτο

1787

Φεραίος, Ρ.
Θούριος

Προεπαναστατική
περίοδος,
Νεοελληνικός
Διαφωτισμός

20^{ος} αιώνας

1901

Καβάφης, Κ.Π.
«Θερμοπούλες»

Ποίηση 1880-1930,
Παράδοση, Μοντερνισμός

1903

Παπαδιαμάντης, Α.
Η Φόνισσα

Νέα Αθηναϊκή Σχολή,
Γενιά του 1880, Ηθιογραφία,
Ρεαλισμός, Νατουραλισμός

1909

Ξενόπουλος, Γρ.
Στέλλα Βιολάντη

Γενιά του 1880,
αστικός ρεαλισμός,
θέατρο

1911

Καβάφης, Κ.Π.
«Τυανεύς γλύπτης»

Ποίηση 1880-1930,
Παράδοση,
Μοντερνισμός

1922

Καβάφης, Κ.Π.
«Υπέρ της Αχαϊκής
Συμπολιτείας
πολεμήσαντες»

Ποίηση 1880-1930,
Παράδοση, Μοντερνισμός

1923

Λαπαθιώτης, Ν.
«Το βιολί»

Μεσοπολεμική
πεζογραφία, διήγημα

x.x.

Λαπαθιώτης, Ν.
«Τοπίο
χειμωνιάτικο»

Ποίηση
του Μεσοπολέμου,
ποιητική γενιά του 1920

1923

Φιλύρας, Ρ.
«Ο πόνος
των προσφύγων»

Ποίηση του Μεσοπολέμου,
ποιητική γενιά 1920

1936

Θεοτοκάς, Γ.
Αργώ

Μεσοπολεμική
πεζογραφία,
Γενιά του Τριάντα,
μυθιστόρημα

1937

Τερζάκης, Α.
Γαμήλιο εμβατήριο

Μεσοπόλεμος,
Νεοελληνικό θέατρο

1938

Πολίτης, Κ.
Eroica

Γενιά του Τριάντα,
μυθιστόρημα

1940

Άγρας, Τ.
«Η Άνοιξη,
περαστικά...»

Ποίηση του Μεσοπολέμου,
ποιητική γενιά του 1920

1941

Σκίπης, Σ.
«Η νίκη είναι
δική μας»

Νέα Αθηναϊκή Σχολή,
ποίηση

19^{ος} αιώνας

1824

Κάλβος, Α.
«Ωδή δεκάτη [Χ],
Ο Ωκεανός»

Νεοελληνική ποίηση
(δεκαετία
της Επανάστασης).
Κλασικισμός, Ρομαντισμός

1829-1850

Στρατηγού
Μακρυγιάννη
Απομνημονεύματα

Αυτοβιογραφικός λόγος.
Απομνημονεύματα

1844-1851;

Σολωμός, Δ.
«Ο Πειρασμός»
[«Οι Ελεύθεροι
Πολιορκημένοι»,
Σχεδιάσμα Γ΄]

Επτανησιακή Ποιητική
Σχολή, Ρομαντισμός

1860-1864/1865

Παπαρρηγόπουλος, Δ.
«Εις την εξοχήν»

Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή,
Αθηναϊκός Ρομαντισμός

1874

Βερλαίν, Π.
«Ποιητική Τέχνη»

Γαλλικός
Συμβολισμός,
ποίηση

1884

Παλαμάς, Κ.
«Σολωμός»

Νέα Αθηναϊκή Σχολή,
ποίηση

1886

Παλαμάς, Κ.
«Τα νιάτα
της γιαγιάς»

Νέα Αθηναϊκή Σχολή,
ποίηση

1888

Ψυχάρης, Γ.
Το Ταξίδι μου

Νέα Αθηναϊκή Σχολή,
Γενιά του 1880,
Δημοτικισμός

1892

Παλαμάς, Κ.
«Το πρώτο
παραμύθι»

Νέα Αθηναϊκή Σχολή,
Γενιά του 1880,
Ποίηση

1894

Καβάφης, Κ.Π.
«Ένας γέρος»

Ποίηση 1880-1930,
Παράδοση,
Μοντερνισμός

1895

Βιζυηνός, Γ.
«Μοσκόβ-Σελήμ»

Γενιά του 1880,
Ηθογραφία, Διήγημα

1899;

Ροίδης, Ε.
«Το Ξεστούπωμα»

Νεοελληνική
πεζογραφία
1830-1880, διήγημα

1912

Παλαμάς, Κ.
[Γυναίκα]

Νέα Αθηναϊκή Σχολή,
Γενιά του 1880, ποίηση

1919

Σικελιανός, Α.
«Το πρωτοβρόχι»

Ποίηση 1880-1930

1922

Βάρναλης, Κ.
[Να σ' αγναντεύω...]

Νέα Αθηναϊκή Σχολή,
ποίηση

1924

Μυριβήλης, Σ.
Η ζωή εν τάφω

Μεσοπολεμική
πεζογραφία,
μυθιστόρημα

1924

Νικολαΐδης
ο Κύπριος, Ν.
«Ο αδέξιος»

Μεσοπολεμική
πεζογραφία, διήγημα

1927

Καρυωτάκης, Κ.
«Ο Μιχαλιός»

Ποίηση
του Μεσοπολέμου,
ποιητική γενιά του 1920

1928

Πολυδούρη, Μ.
«Αχ, η καρδιά μου...»

Ποίηση του Μεσοπολέμου,
ποιητική γενιά του 1920

1935; - 1939

Δέλτα, Π.
Σούρουπο
(*Ρωμιοπούλες*, τόμ. Γ΄)

Πεζογραφία περιόδου
1880-1930, μυθιστόρημα

Για τον/την
εκπαιδευτικό:
Χρονογραμμή
Περιοδολόγηση

1941

Σκίπης, Σ.
«Στον Κωστή
Παλαμά»

Νέα Αθηναϊκή Σχολή,
ποίηση

1943

Βενέζης, Η.
Αιολική Γη

Γενιά του Τριάντα,
μυθιστόρημα

1943

Σικελιανός, Α.
«Παλαμάς»

Ποίηση
1880-1930

1943

Ρίτσος, Γ.
«Όνειρο καλοκαιρινού
μεσημεριού»

Μοντέρνα ποίηση,
Ποιητές του μεσοπολέμου

1944

Εγγονόπουλος, Ν.
«Μπολιβάρ»

Γενιά του Τριάντα,
μοντέρνα ποίηση

1944

Σεφέρης, Γ.
«Τελευταίος σταθμός»

Γενιά του Τριάντα,
μοντέρνα ποίηση

20^{ος} αιώνας

1952

Καμπανέλλης, Ι.
Οδυσσέα γύρισε σπίτι

Μεταπολεμικό
νεοελληνικό θέατρο

1953

Δημουλάς, Α.
«Στο Μουσείο»

Μεταπολεμική ποίηση.
Α΄ μεταπολεμική
ποιητική γενιά

1956

Σαχτούρης, Μ.
«Το περιστέρι»

Μεταπολεμική ποίηση.
Α΄ μεταπολεμική ποιητική
γενιά. Μοντερνισμός,
Υπερρεαλισμός

1958-1975

Μόντης, Κ.
«Ελληνες ποιητές»

Μεταπολεμική
ποίηση

1963

Βαλτινός, Θ.
Η κάθοδος των εννιά

Μεταπολεμική πεζογραφία.
Β΄ μεταπολεμική γενιά.
νουβέλα

1965

Στεφάνου, Λ.
*«[ο παλιός εκείνος
κόσμος]»*

Μεταπολεμική ποίηση.
Α΄ μεταπολεμική
ποιητική γενιά

1966

Γεραλής, Γ.
*«Αναζητήσεις
μέσω του Ελληνικού
Ερυθρού Σταυρού»*

Μεταπολεμική ποίηση

1966

Σεφέρης, Γ.
«Ε΄ [Ποιος άκουσε καταμεσήμερα]»

Γενιά του Τριάντα, μοντέρνα ποίηση

1976

Γκάτσος, Ν.
*«Ο εφιάλτης
της Περσεφόνης»*

Γενιά του Τριάντα,
μελοποιημένη ποίηση

1978

Αγγέλου, Μ.
«Γυναικεία δουλειά»

Σύγχρονη ξένη ποίηση

1980

Μέντοφ, Μ.
*Παιδιά ενός
κατώτερου θεού*

Σύγχρονο ξένο θέατρο

1980

Νικηφόρου, Τ.
«γυναίκα»

Μεταπολεμική ποίηση.
Β΄ μεταπολεμική
ποιητική γενιά

1984

Ιωάννου, Γ.
*Εν ταις ημέραις
εκείναις...*

Μεταπολεμική
πεζογραφία,
πεζογράφημα

1990

Κωσταβάρας, Θ.
*«Το Λάμδα
της άλλης
Οδύσσειας»*

Μεταπολεμική ποίηση.
Α΄ μεταπολεμική
ποιητική γενιά

21^{ος} αιώνας

2002

Κέντρου-Αγαθοπούλου, Μ.
«Το πιο μικρό ποτήρι»

Β΄ μεταπολεμική ποιητική
γενιά, διήγημα

2004

Δημουλά, Κ.
«Τ.Τ.Τ.»

Β΄ μεταπολεμική
ποιητική γενιά,
μικροαφήγηση

2005

Βλαντής, Ν.
*Μπάρτλεμπυ
ο κομπιουτεράκις.
Μια ιστορία
της Σίλικον Στρητ*

Σύγχρονη νεοελληνική
πεζογραφία, νουβέλα

2010

Σερέφας, Σ.
*Αποστολή
στον πλανήτη Γη*

Σύγχρονο
νεοελληνικό θέατρο

1960

Ελύτης, Ο.
Άξιον Εστί

Γενιά του Τριάντα,
μοντέρνα ποίηση

1960

Λι, Χ.
*Όταν σκοτώνουν
τα κοσούφια*

Ξένη κλασική λογοτεχνία,
μυθιστόρημα

1961

Βρεττάκος, Ν.
*«Ειρήνη είναι
όταν»*

Γενιά του Τριάντα,
μοντέρνα ποίηση

1961

Καζαντζάκης, Ν.
*Αναφορά
στον Γκρέκο*

Μεταπολεμική
πεζογραφία, ποιητική
αυτοβιογραφία

1961

Σεφέρης, Γ.
«Δελφοί»

Γενιά του Τριάντα,
λογοτεχνικό δοκίμιο

1962

Σωτηρίου, Δ.
Ματωμένα Χώματα

Μεταπολεμική
πεζογραφία,
Α΄ μεταπολεμική γενιά,
μυθιστόρημα

1970

Αναγνωστάκης, Μ.
«Στο παιδί μου»

Μεταπολεμική ποίηση,
Α΄ μεταπολεμική
ποιητική γενιά

1971

Ζέη, Α.
*Ο μεγάλος περίπατος
του Πέτρου*

Μεταπολεμική
πεζογραφία,
Α΄ μεταπολεμική γενιά,
εφηβική λογοτεχνία

1972

Παπαγεωργίου, Κ.
*«Μνήμη Διονυσίου
Σολωμού»*

Γενιά του Εβδομήντα,
ποίηση

1972

Αξιώτη, Μ.
Η Κάδμω

Μεσοπολεμικοί πεζογράφοι,
μυθιστόρημα, Μοντερνισμός

1975

Χατζοπούλου-Καραβία, Λ.
Προς Αντιγόνη

Μεταπολεμική ποίηση,
Β΄ μεταπολεμική ποιητική γενιά

1991

Βρεττάκος, Ν.
*«Η Ελληνική
γλώσσα»*

Γενιά του Τριάντα,
μοντέρνα ποίηση

1991

Ελύτης, Ο.
*«Σολωμού συντριβή
και δέος»*

Γενιά του Τριάντα,
μοντέρνα ποίηση

1992

Πατρίκιος, Τ.
«Η γλώσσα μου»

Μεταπολεμική ποίηση,
Α΄ μεταπολεμική
ποιητική γενιά

1996

Πανώριος, Μ.
«Η Αλλαγή»

Σύγχρονη νεοελληνική
πεζογραφία, διήγημα
επιστημονικής φαντασίας

1997

Κοντός, Γ.
*«Τι έγιναν τα παιδιά
του Καρόλου
Ντίκενς»*

Μεταπολεμική ποίηση,
Γενιά του Εβδομήντα

1997

Τριανταφύλλου, Σ.
*Αύριο,
για άλλη χώρα*

Σύγχρονη νεοελληνική
πεζογραφία,
μυθιστόρημα

2012

Κουτσομπέλη, Χ.
*«Στο Βυζαντινό
Μουσείο»*

Σύγχρονη
νεοελληνική ποίηση

2015

Καλοκύρης, Δ.
*«Ανώτατου
βαθμού»*

Γενιά του Εβδομήντα,
λογοτεχνικό δοκίμιο

2017

Δημητρίου, Σ.
«Σιαπέρα πράματα»

Σύγχρονη νεοελληνική
πεζογραφία, διήγημα

2017

Δαρλάση, Α.
*Το αγόρι
στο θεωρείο*

Σύγχρονη νεοελληνική
εφηβική λογοτεχνία,
μυθιστόρημα

2019

ΜακΓιούαν, Ι.
Μηχανές σαν κι εμένα

Σύγχρονη ξένη
πεζογραφία,
μυθιστόρημα

2020

Μαστώρος, Δ.,
Δαρλάση Α.
*Α. Ζέη, Ο μεγάλος
περίπατος του Πέτρου*

Γκράφικ νόβελ

2021

Λουκά, Δ.
«Η Μούτα»

Σύγχρονη
νεοελληνική
πεζογραφία,
διήγημα

Ευχαριστίες στους ακόλουθους φορείς και πρόσωπα των οποίων τα έργα αξιοποιήσαμε στην έντυπη/ψηφιακή μορφή αυτού του σχολικού βιβλίου μας:

Αιγόκερως, Αίολος, Απόπειρα, Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών, Αρχαιολογικό Μουσείο Φλώρινας, Βιβλιοnet-Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, Βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, Γαβριηλίδης, Δίφρος, ΕΑΤΤ, Εθνική Πινακοθήκη, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών Ε. Βενιζέλος, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο Αθηνών, Φωτογραφικό Αρχείο Ελληνικού Λογοτεχνικού και Ιστορικού Αρχείου του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τραπέζης (ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ), εκδόσεις Ελληνικού Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού/Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής, εκδόσεις Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου/Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, Εξιτήριο, Ερμής, ΕΡΤ, Ζενέλης, Μ.Γ., Ζορμπά, Μ., Η Καθημερινή, Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη, Ίκαρος, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών ΑΠΘ-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Καλειδοσκόπιο, Καλλιτεχνικός Σύλλογος Δημοτικής Μουσικής ΔΟΜΝΑ ΣΑΜΙΟΥ (domnasamiou.gr), Καλοκύρης, Δ., Κάπα Εκδοτική, Κέδρος, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Κίχλη, Μεταίχμιο, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (ΜΙΕΤ), Μουμούρης, Μ., Μουσείο-Βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη-Tériade, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, Μουσείο Μπενάκη, Μουσείο Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων, Μπάουρον, Νέα Πορεία, Νεοελληνική Βιβλιοθήκη Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη, Νεφέλη, Ο αναγνώστης, Ομάδα 4Frontal & Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, Πατάκης, Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας, Πλανόδιον, Πόλις, Σιδέρης, Σοκόλης, Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, Στιγμή, Το Βήμα, Τρία Φύλλα, φρέαρ, Χατζοπούλου-Καραβία, Λ., Χάρτης, Ψυχογιός, Academy of Fine Arts Vienna, Albertina Museum Wien, Anubis, Bell, Cinemagazine, CNN Greece, feggaroskoni.gr, Futuropolis, Gallery Oldham, Gutenberg, istorima.org, Kunsthistorisches Museum Wien, Leiden University Libraries, LiFO, MOMus-Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης-Συλλογή Κωστάκη, MOMus-Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης (Αρχείο Fred Boissonnas και Αρχείο Nelly's), Museum für Kunst und Kulturgeschichte, National Gallery of Art-Washington, Obelisk, Philadelphia Museum of Art, redcross.gr, Rijksmuseum, Tate Gallery, The Art Institute of Chicago, The Metropolitan Museum of Art, University Studio Press, vakxikon, wellcomecollection.org, Wikimedia Commons, Yale University Art Gallery.

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Κοινωνική Ζωή

ΘΕΜΑ

Ανθρώπινα δικαιώματα,
δράσεις και πρωτοβουλίες

Αναγνωστοπούλου-Πετρέα, Αμφιτρίτη,
Στο πηγάδι. Πίνακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής
Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Η γυναίκα
στη ζωγραφική

«Για τα δεμένα χέρια σου, που έχεις/
όσους πολλούς αιώνες σε γνωρίζω,
σε λέω γυναίκα./
Σε λέω γυναίκα/
γιατί είσαι αιχμάλωτη»

Κική Δημουλά

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτή τη συστάδα κειμένων θα ασχοληθείς με τις αντιλήψεις για τον ρόλο της γυναίκας στην οικογένεια, στην εργασία, στην κοινωνία. Θα παρακολουθήσεις πτυχές του θέματος σε διαφορετικές χρονικές στιγμές μέσα από τη λογοτεχνική ματιά συγγραφέων και καλλιτεχνών από το παρελθόν έως σήμερα. Θα έχεις την ευκαιρία να αναρωτηθείς και να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου αν αυτές οι αντιλήψεις περιορίζουν τις επιλογές και την ελευθερία μιας γυναίκας, αν δημιουργούν ανισότητες και αν αλλάζουν μέσα στο πέρασμα του χρόνου.

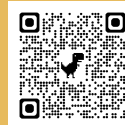
Λίστα κειμένων συστάδας

- Δημοτικό τραγούδι-Παραλογή [χ.χ.]. «Της νύφης που κακοπάθησε». Ιωάννου, Γ. (επιμ.) (1970). *Το δημοτικό τραγούδι. Παραλογές*. Αθήνα: Ερμής.
- Χορτάσης, Γ. [1580;] (1993). *Κατσούρμπος*. Αθήνα: Η νέα ΣΚΗΝΗ.
- Τερζάκης, Α. [1937] (2007). *Γαμήλιο εμβατήριο*. Αθήνα: Εστία.
- Αγγέλου, Μ. [1978]. «Γυναικεία δουλειά». (Χ. Λιναρδάκη, Μετ.). *Vakxikon.gr*, Τεύχος 38.
- Δημουλά, Κ. (2004). «Τ.Τ.Τ.». *εκτός σχεδίου*. Αθήνα: Ίκαρος.

Λέξεις – κλειδιά

ανισότητες, αφηγηματικοί τρόποι, γυναίκα, εργασία, μικροδιήγημα, πλοκή, ρόλοι, σκηνικές οδηγίες, στερεότυπα

Εμπλουτισμός συστάδας:

«Γυναίκα: Όνειρα και Ρόλοι»

Λίστα κειμένων επιλογής (σε ΨΜΑ)

- Ξερόπουλος, Γρ. [1909] (1991). *Στέλλα Βιολάντη. Θέατρο*. Τόμ. Β΄. Αθήνα: Αδελφοί Βλάσση.
- Παλαμάς, Κ. [1912]. «17 [Γυναίκα]». «Δεύτερη σειρά». *Σατιρικά Γυμνάσματα*. Πηγή: Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα.
- Κική Δημουλά. [1971] 1990. «Σημείο αναγνωρίσεως». *Το λίγο του κόσμου*. 3η έκδ. Αθήνα: Στιγμή. Και στον συγκεντρωτικό τόμο: Κική Δημουλά [1998] 2000. *Ποιήματα*. 3η έκδ. Αθήνα: Ίκαρος.
- Νικηφόρου, Τ. (1980). «γυναίκα». *Το μαγικό χαλί: τριάντα ερωτικά ποιήματα*. Θεσσαλονίκη: [χ.ό.].

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- διακρίνεις τις ποικίλες αντιλήψεις για τον ρόλο της γυναίκας στην οικογένεια, στην εργασία, στην κοινωνία, όπως αυτές αποδίδονται στα λογοτεχνικά κείμενα διαφορετικών εποχών
- αναγνωρίζεις χαρακτηριστικά του θεατρικού λόγου (θεατρικός μονόλογος, διάλογος), αφηγηματικούς τρόπους και είδη αφηγητή
- εντοπίζεις διαφορετικά εκφραστικά μέσα που αξιοποιούνται στα λογοτεχνικά κείμενα
- συσχετίζεις τα λογοτεχνικά κείμενα με άλλες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης, όπως έργα ζωγραφικής και μουσικής
- εκφράζεις δημιουργικά σχετικά με το θέμα των κειμένων σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Στο πηγάδι

1. Δώσε άλλον τίτλο σε καθεμιά από τις εικόνες των δύο πρώτων σελίδων της συστάδας. Βλ. και ΨΜΑ.

2. Ποιες πληροφορίες δίνουν για την κοινωνική θέση της γυναίκας οι παρακάτω εικόνες; Να τις μοιραστείς με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου και να διατυπώσεις τη γνώμη σου για τις κοινωνικές αντιλήψεις που προβάλλονται αναφορικά με τον ρόλο της γυναίκας. Βλ. και ΨΜΑ.

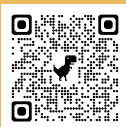
Γυναίκα στο σπίτι

Υφάντρια στην Αγιάσο Μυτιλήνης
Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-MIET

Γυναίκα και παιδί
Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ-MIET

Γυναίκα και αγορά εργασίας

Η Καλλιρρόη Παρρέν,
Ελληνίδα δημοσιογράφος, λογία και μια
από τις πρώτες Ελληνίδες φεμινίστριες.
Πηγή: Αρχείο ΕΡΤ

3. Να συνθέσεις ένα δικό σου ποιητικό κείμενο (έως 8 στίχοι) με κεντρική ηρωίδα τη γυναίκα της αρχικής εικόνας της ενότητας, με θέμα τις καθημερινές της ασχολίες στο σπίτι.

4. Να διαβάσεις τους στίχους του τραγουδιού «Μια μέρα μιας Μαίρης».¹ Ποιες είναι οι πρώτες σκέψεις που σου έρχονται στο μυαλό για τη ζωή της Μαίρης; Βλ. και ΨΜΑ.

5. Διάβασε το άρθρο της LIFO [ΑΛΜΑΝΑΚ ΤΟ ΒΛΟΓ ΤΟΥ ΣΠΥΡΟΥ ΣΤΑΒΕΡΗ 29.4.2022] (βλ. ΨΜΑ) με θέμα «Η εργαζόμενη γυναίκα μέσα από τη ζωγραφική του 19ου αι.» και παρατήρησε τους πίνακες ζωγραφικής. Στη συνέχεια, να διατυπώσεις προφορικά στην ολομέλεια τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου.

Μια μέρα μιας Μαίρης

Η εργαζόμενη γυναίκα στη ζωγραφική

¹ Κηληδόνης, Λ. (Συνθέτης, Στιχουργός) & Μάνου, Α. (Ερμηνεύτρια) (1982). «Μια μέρα μιας Μαίρης». Χαμηλή πτήση [Δίσκος]. Lyra.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Της νύφης που κακοπάθησε

Ελένη προξενολογούν, Ελένη κάνουν νύφη.
Μήνες τση τάζουν τα προικιά και χρόνους τ' αντιπροικία.²
Τση τάζει κι ο πατέρας της κάτεργ³ αρματωμένα,
τση τάζουν και τ' αδέρφια της καράβια φορτωμένα,
τση τάζει κι η μανούλα της κρυφά δέκα χιλιάδες,
χρυσό θρονί να κάθεται, χρυσό μήλο να παίζει.

Μα 'ρτανε οι χρόνοι δίσεφτοι⁴ κι οι μήνες οργισμένοι
κι έφαε ο νιος τα πλούτη του κι η κόρη το προικιό της.
Η πεθερά ξενόπλενε κι η νύφη ξεναλέθει,
ο πεθερός ξενόσκαφτε κι ο νιος ξενοκλαδεύει.

Μία Κυριακή και μία Λαμπρή, μία πίσσημον ημέρα
την πήρε το παράπονο κι η πίκρα τ'ς η μεγάλη:
– Θέλω να πάω στη μάνα μου, να πάω στα γονικά μου.
– Ελένη, πλούσια σ' ήφερα, φτωχή πού να σε πάω,
που ντρέπομαι τ' αδέρφια σου, φοβούμαι τους δικούς σου;

Κι εκείνη δεν τον άκουσε, μονάχη της κινάει
και πήρε το στρατί στρατί, τ' ωριό το μονοπάτι.
Στην στράταν οπού πήαινε, τον Θιόν επαρακάλει:
«Χριστέ, να βρω τσι δούλες μου στη βρύση να λευκαίνουν».

Κι ο Θεός την εσνάκουσε και η Κυρά του κόσμου
και έβρηκε τσι δούλες της στη βρύση που λευκαίαν.

- Καλώς την την ξανθούλα μας, τι θέλεις, τι γυρεύεις;
- Να πιω δότε μου το νερό κι αμά σας κουβεντιάζω·
να πείτε της κυρούλας σας για δούλα να με πάρει.
- Εμείς κοπέλες έχομε, κοπέλες και κοπέλια·
κι εσένα τι σε θέλομε, σαν τι δουλειά να κάνεις;
Ε, να ντο πούμε τση κυράς, ανίσως και σε θέλει.
- Μωρές, ποιος έπιε στο σικλί;⁵ Εδώ χνότα μυρίζουν.
- Κυρά, μια ξένη έλαχε στη βρύσην αποκάτου
και μας επαρακάλεσε για δούλα να ντην πάρεις.
- Μωρές, δεν την ρωτούσατε, μην είναι η Ελένη;
- Κυρά, την ερωτήσαμε, μα δεν είναι η Ελένη,
δεν είναι η Ελένη σου, δεν είναι το παιδί σου.
- Σύρτε, ρωτήσατέ τηνε, το τ' είναι η δουλειά της

² αντιπροίκι: δώρο που δίνουν πριν από το γάμο ο γαμπρός στη νύφη ή οι γονείς της στο γαμπρό. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#)

³ εδώ μεγάλο πλοίο. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#)

⁴ αντί για δίσεκτοι: γεμάτοι συμφορές. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#)

⁵ σικλί (σίκλος): κουβάς

- Μας είπε η κυράτσα μας, τι ξέρεις και δουλεύεις;
- Ξέρω και φαίνω στο βλαντί⁶ και φαίνω στο βελούδο.
- «Σύρτε να τήνε βάλετε εις το βλαντί τ'ς Ελένης».

Επήγαν και τη βάλανε εις το βλαντί τ'ς Ελένης»,
κι αρκίνησε και έφαινε κι έλεγε μοιρολόι:

«Γάγιο⁷ μου, χρυσογάγιο μου, πάλι χρυσό μου γάγιο,
βλαντί μου, όντες σ' ανástαινα, με προξενολογούσαν,
μήνες μοτάζαν τα προικιά και χρόνους τ' αντιπροίκια.
Μου τάξει κι ο πατέρας μου κάτεργ' αρματωμένα,
μου τάξει κι η μανούλα μου κρυφά δέκα χιλιάδες,
χρυσό θρόνι να κάδομαι, χρυσό θρόνι να παίζω.
Μα 'ρταν οι χρόνοι δίσεφτοι κι οι μήνες οργισμένοι,
τρώγει άνδρας μου τα πλούτη μου κι εγώ το μερτικό μου,
η πεθερά ξενόπλενε κι εγώ εξεναλέδου,
ο πεθερός ξενόσκαφτε κι ο νιος ξενοκλαδεύει».

Κι η μάνα επαραμόνευε οπίσω από την πόρτα.
Τρέχει ογλήγορα εκεί, γλυκά την αγκαλιάζει:

- «Εσύ 'σαι η Ελένη μου, εσύ 'σαι το παιδί μου!».

1. Το δημοτικό τραγούδι (παραλογή) αφηγείται μια ιστορία. Ποιοι αφηγηματικοί τρόποι αξιοποιούνται; Τοποθέτησε τα κεντρικά σημεία της πλοκής σε μια έντυπη ή ψηφιακή χρονογραμμή.
2. Πώς παρουσιάζεται στην παραλογή η θέση της γυναίκας στην κοινωνία και στην οικογένεια και ποιοι παράγοντες καθορίζουν τη μοίρα της μέσα στην κοινωνία της εποχής;
3. Από τα κυριότερα χαρακτηριστικά των δημοτικών τραγουδιών-παραλογών είναι η δραματοποιημένη, εκτενής αφήγηση, το υπερφυσικό στοιχείο, οι διάλογοι, οι περιπέτειες και αναγνωρίσεις, ο γοργός ρυθμός, η λύση (άλλοτε ευτυχής και άλλοτε θλιβερή) (βλ. και ΨΜΑ). Εντόπισε ποια επιβεβαιώνονται σε αυτήν την παραλογή.
4. Να γράψεις σε μορφή ημερολογίου (100-120 λέξεις) την ιστορία από τη σκοπιά της νύφης, επιλέγοντας ένα από τα παρακάτω χρονικά επίπεδα.
  - α) Τι ένιωσε τη μέρα του γάμου της;
  - β) Πώς ένιωσε, όταν έμαθε τα άσχημα νέα για την οικονομική καταστροφή της οικογένειάς της;
  - γ) Τι σκέφτηκε, πριν αποφασίσει να επιστρέψει στο πατρικό σπίτι της;
  - δ) Πώς ένιωσε κατά την επιστροφή της στο πατρικό σπίτι της;
5. Να γράψεις έναν σύντομο διάλογο (έως 100 λέξεις) ανάμεσα στην Ελένη και τη μητέρα της ή στην Ελένη και τον πατέρα της μετά την αναγνώρισή της.

Παραλογές

⁶ βλαντί: πολυτελές μεταξωτό ύφασμα. [Επιτομή Λεξικού Κριαρά](#)

⁷ γάγιο: ενέχυρο, ανταμοιβή, μισθός.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Γεώργιος Χορτάσης, Κατσούρμπος

ΑΤΤΟ [Πράξη] ΔΕΥΤΕΡΟ

ΣΕΝΑ [Σκηνή] ΤΕΤΑΡΤΗ

Νικολέτος και Κασσάντρα στο παρεθύρι.

- ΚΑΣ. Μηδέ θαρρείς πως την αυγή, ψυχή μου αγαπημένη,
όντεν εδώ εσονάριζες,⁸ ήμουνε κοιμισμένη,
γιατί δεν έτρεξα ζιμιό,⁹ σαν έπρεπε, ν' ανοίξω
το παραθύρι, να σε δω και να σε χαιρετήξω:
κάτεχε κ' έξυπνη ήμουνε, μουνδέ ποτέ κοιμούμαι, 165
μα μόνια την αγάπη σου, καρδούλα μου, θυμούμαι.
Μα' το η κερά μου ξυπνητή και να 'βγω δεν εμπόρου,
μα με τ' αμμάτια, αγάπη μου, του λογισμού σ' εδώρου.
Μ' απείτις εξημέρωσε κι αργήσα να σε δούσι
τ' αμμάτια¹⁰ του προσώπου μου, ήθελα να χυθούσι, 170
γιατί έλεγα, ελυσμόνησες τση δούλης σου τση τόσης
με τη γλυκειά σου τη θωριά παρηγοριά να δώσεις.
- ΝΙΚ. Το νου μου γληγορότερα, κερά μου, θέλω αφήσει
τον εμαυτό μου, κάτεχε, να τον ξαλησμονήσει,
παρά να μη θυμούμαι σε. [...]
Θάμασμα το 'χε μοναχάς πως καίγομαι ο καημένος
και να μην είμαι κάρβουνον όλος καταστεμένος.
Μα πε μου, κορασίδα μου, τάχα να το κατέχει 185
τ' αγγελικό σου το κορμί ίντα το περιτρέχει;
- ΚΑΣ. Ξεύρω καλά τσί λογισμούς κ' εκείνο που λογιάζει
για μένα η κεράτσα μου, μα εύκαιρα κοπιάζει,
γιατί δεν εγεννήθηκα γι' άλλον παρά για σένα,
κι ας πάψου τα κατώματα τούτα τα ντροπιασμένα. 190
Μ' απείτις¹¹ η κεράτσα μου θέλει να με πουλήσει,
δε θέλω να βρεθεί κιανείς άλλος να με ψωνίσει,
μόνον εσύ, καρδούλα μου.
- ΝΙΚ. Και τούτο, πώς κερά μου,
οπού δεν έχω μηδεμιά γαζέτα¹² στην εξά¹³ μου;

⁸ εσονάριζες: έβγαζες ήχους, τραγουδούσες.

⁹ ζιμιό: μεμιάς, αμέσως, γρήγορα.

¹⁰ αμμάτια: μάτια.

¹¹ απείτις: μόλις.

¹² γαζέτα: δίλεπτο μεταλλικό κέρμα των Ενετών, χαμηλής αγοραστικής αξίας.

¹³ εξά: εξουσία, δύναμη, δικαίωμα να κάνω κάτι.

Γεώργιος Χορτάσης (1550-περ. 1660). Θεατρικός συγγραφέας της Κρητικής λογοτεχνίας. Έγραψε τα έργα: *Ερωφίλη*, *Κατσούρμπος* και *Πανώρια*. Για τη ζωή του ελάχιστα γνωρίζουμε. Φαίνεται ότι διατηρούσε επαφές με Βενετούς ευγενείς, αφού η *Πανώρια* και η *Ερωφίλη* είναι αφιερωμένα στον ευγενή Μαρκαντώνιο Βιάρο και τον δικηγόρο Ιωάννη Μουρμούρη. Το ποιητικό ύφος του διακρίνεται για την επιμελημένη στιχουργική, την περίπλοκη γλώσσα, τις μακροσκελείς προτάσεις, τους συχνούς διασκελισμούς και τα υπερβατά σχήματα.

Πηγή: βιβλιονέτ

Κατζ(σ)ούρμπος:
λίγα λόγια
για το έργο

Κατζ(σ)ούρμπος:
Στίχοι 161-195

1. Το θεατρικό έργο που δημιουργήθηκε στη βενετοκρατούμενη Κρήτη (Κρητικό Θέατρο) ακολουθεί την κλασική δομή της λόγιας ιταλικής κωμωδίας, δηλαδή πρό-λογο και πέντε πράξεις, καθώς και την ενότητα χώρου και χρόνου, τυπικό στοιχείο δραματουργίας εκείνης την εποχής (βλ. και ΨΜΑ). Το ερωτευμένο ζευγάρι, Νικολέττος και Κασσάντρα, συνομιλούν. Ποιοι στίχοι του θεατρικού διαλόγου μάς δίνουν στοιχεία για τον χρόνο και τον χώρο της ιστορίας του έργου, τυπικά στοιχεία του δράματος τον 16ο αιώνα;
2. Το θεατρικό έργο είναι κωμωδία. Συνεργαστείτε σε ομάδες, για να αναπαραστήσετε τη σκηνή του αποσπάσματος (ακούστε και το ΨΜΑ). Ποιες σκηνικές οδηγίες θα δίνετε για την ανάδειξη των κωμικών του στοιχείων;
3. Με τα λόγια της νεαρής Κασσάντρας δηλώνεται η θέση και ο ρόλος της στην οικογένεια, όσον αφορά τις ελευθερίες της στο σπίτι και την απόφαση για τον γάμο της. Συζητήστε στην τάξη: αν η υπόθεση του έργου διαδραματιζόταν στη σύγχρονη εποχή, τι θα ήταν διαφορετικό;
4. Γράψτε έναν δικό σας διάλογο (100 περίπου λέξεις) που θα μπορούσε να διεξαχθεί ανάμεσα στους δύο χαρακτήρες (Κασσάντρα και Νικολέττο) μετά από το απόσπασμα που διαβάσατε. Μπορείτε να προσθέσετε και άλλους χαρακτήρες ή να επεκτείνετε τον διάλογο με νέες αντιφάσεις ή συναισθηματικές εκρήξεις.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Άγγελος Τερζάκης, Γαμήλιο εμβατήριο

[Η ιστορία, σύγχρονη σχεδόν του έτους δημοσίευσης του έργου (1937), εκτυλίσσεται σε «μια κωμώπολη βουνήσια. Εποχή: 1930». Στο «σπίτι των Μαρκογιάννηδων» ζουν η χήρα Διαλεχτή Μαρκογιάννη με τις ανύπαντρες κόρες της: Λεμονιά (45 χρονών), Ροζαλία (40 χρονών), Μαρίνα (25 χρονών), Ανθούλα (20 χρονών). Στα ακόλουθα αποσπάσματα παρακολουθούμε τη Μαρίνα να συζητά με τη μητέρα της και τις αδερφές της.]

[...]

ΜΑΡΙΝΑ *(Νευρικά βηματίζοντας.)* Είμαστε μονάχοι μας, μονάχοι εδώ-πάνω, στην εξορία του Αδάμ! Σε λίγο θα πιάσουν οι βροχές, τα χιόνια, και θα

κλειστούμε μέσα για βδομάδες, για μήνες. Ζούμε σαν τ' αγρίμια, μακριά από την αληθινή ζωή και τους αληθινούς ανθρώπους, κρυφά από το Θεό.

ΔΙΑΛΕΧΤΗ Αφού εδώ είναι ο τόπος μας, παιδί μου. Τι να κάνουμε; Εδώ γεννηθήκαμε, εδώ θα πεθάνουμε. Σάματι μπορούν όλοι να γεννιούνται στην πρωτεύουσα και στις μεγάλες τις πολιτείες!

ΜΑΡΙΝΑ Όχι, αλλά μπορούν να κατεβαίνουν. Ο άνθρωπος γεννήθηκε για να προοδεύει και να εξελίσσεται.

ΡΟΖΑΛΙΑ Αντίο μητέρα...

ΔΙΑΛΕΧΤΗ Καρδούλα μου, μην πλαγιάσεις ακόμα, να χαρείς. Μπορεί νάρθει ο θείος σου σαν κλείσει το φαρμακείο, και να σε χρειαστεί.

ΜΑΡΙΝΑ *(Ειρωνικά.)* Κανένα συνοικέσιο μήπως;

ΔΙΑΛΕΧΤΗ Μην πλαγιάσεις ακόμα, Ροζαλία μου!

ΡΟΖΑΛΙΑ Καλά, μητέρα, φώναξέ με και θάρθω. *(Φεύγει αριστερά, με το αργό βάδισμά της.)*

ΔΙΑΛΕΧΤΗ *(Κάθεται.)* Να πού καταντάει το σπίτι όταν ορφανέψει από άντρα.

ΜΑΡΙΝΑ Κολοκύδια! Να πού καταντάει να πεις το σπίτι όταν λείπει το μυαλό. Ο «διευθύνων νους».

ΔΙΑΛΕΧΤΗ Το ίδιο είναι...

ΜΑΡΙΝΑ Όχι, δεν είναι το ίδιο! Δεν είναι καθόλου το ίδιο! Το μυαλό δεν το έχει πάντοτε κι αναγκαστικά ένας άντρας. Αυτά είναι προλήψεις και γελοιότητες μιας περασμένης εποχής. Σήμερα η γυναίκα συναγωνίζεται επιτυχώς παντού τον άντρα. Είναι σε θέση και να διευθύνει χιλιάδες φορές καλύτερα απ' αυτόν. «Το πνεύμα όπου θέλει πνει»¹⁴...

Ο Άγγελος Τερζάκης (16 Φεβρουαρίου 1907 – 3 Αυγούστου 1979) ήταν Έλληνας λογοτέχνης της γενιάς του '30 και δοκιμιογράφος. Έγραψε διηγήματα, μυθιστορήματα και θεατρικά έργα. Πολύ αξιόλογο είναι το δοκιμιακό του έργο: αυτός και ο Γεώργιος Θεοδοκάς είναι οι κύριοι εκφραστές του θεωρητικού προβληματισμού και των αναζητήσεων της ανανεωτικής γενιάς του '30. Γεννήθηκε στο Ναύπλιο στις 16 Φεβρουαρίου του 1907 και έζησε εκεί μέχρι το 1915, όταν και μετακόμισε στην Αθήνα, όπου τελείωσε το Γυμνάσιο και σπούδασε νομική στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1925 με τη συλλογή διηγημάτων *Ο ξεχασμένος* και έκτοτε ασχολήθηκε συστηματικά με την πεζογραφία και το θέατρο. Το 1937 έγινε γραμματέας του Εθνικού Θεάτρου και αργότερα καλλιτεχνικός και γενικός διευθυντής του Δραματολογίου (1939-1942), γενικός διευθυντής της ιστορίας και της δραματολογίας της Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου (1950-1971) και γενικός διευθυντής της Δραματικής Σχολής του Εθνικού Θεάτρου (1950-1975). Το 1969 τιμήθηκε με το Αριστείο Γραμμάτων της Ακαδημίας Αθηνών και το 1974 έγινε Ακαδημαϊκός. Επίσης, τιμήθηκε δύο φορές με το πρώτο κρατικό βραβείο μυθιστορηματος (1938 και 1939), με το κρατικό βραβείο θεάτρου (1957) και το πρώτο κρατικό βραβείο της ομάδας των δώδεκα καλύτερων ποιητών και πεζογράφων (1963). Πέθανε στις 3 Αυγούστου 1979 στην Αθήνα.

Πηγή: Ψηφιακό Αποθετήριο Ακαδημίας Αθηνών

¹⁴ Ο άνεμος φυσά όπου θέλει (κυριολεκτικά). Εδώ, μεταφορικά: το Άγιο Πνεύμα επιφοιτά όπου θέλει.

Περισσότερες πληροφορίες βλ. στο Ψηφιακό Αποθετήριο Ακαδημίας Αθηνών

Μπορείς, επίσης, να παρακολουθήσεις το ντοκιμαντέρ Εποχές και συγγραφείς της ΕΤ1

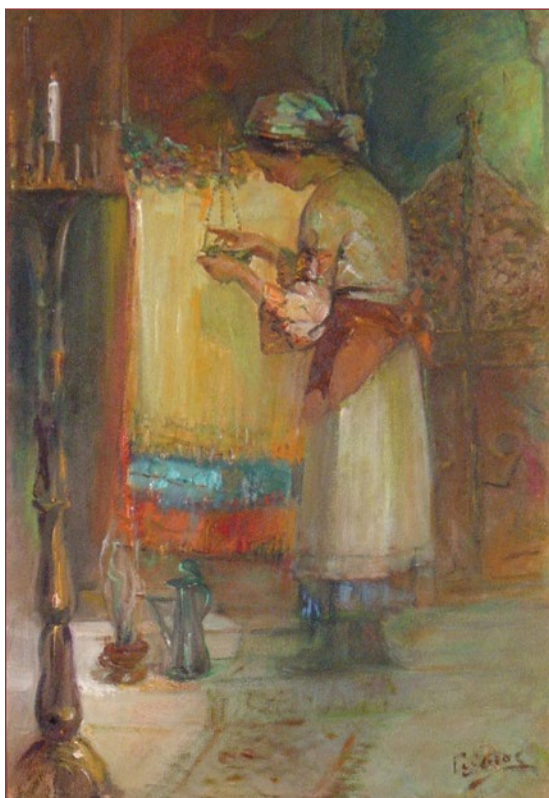
- ΔΙΑΛΕXTH Με τα λίγα που καταλαβαίνω, Μαρίνα μου, νιώθω τι θέλεις να πεις: Σ' αδικήσαμε, το ξέρω! Εσύ ήσουνα πλασμένη να σπουδάσεις, να γίνεις μεγάλη και τρανή. Ακόμα και δικηγορίνα κατά πως συνηθίζεται, λένε, τώρα... Μα βλέπεις, τι να γίνει! Μας ήρθαν ενάντια τα πράματα! Πέθανε ο πατερούλης σου, έφυγε ο αδερφός σου... [...]
- ΜΑΡΙΝΑ Να! Βλέπετε τι σας λέω; Ο πατέρας μου, ο αδερφός μου. Όλα τα εξαρτάτε από τον άντρα. Και γιατί τον πατέρα μου τον έπιασε η τρέλα να φάει ό,τι είχε και δεν είχε στην πολιτική και την ασυνειδησία ν' αραδιάσει τέσσερα κορίτσια, για να τ' αφήσει στο τέλος άπροικα...
- ΔΙΑΛΕXTH Μαρίνα μου! Βλαστημάς την ψυχή του πατέρα σου!
- ΜΑΡΙΝΑ *(Συνεχίζοντας.)* Και γιατί ο αδερφός μου σήκωσε ό,τι μπόρεσε από τα ψίχουλα που απομείνανε και τόσκασε να πάει να γλεντήθει τη ζωή του, είμαι υποχρεωμένη να πληρώνω εγώ, να χαντακώνω την ζωή μου, τον προορισμό μου! Μα είναι έγκλημα αυτό! Το καταλαβαίνετε πως είναι έγκλημα;
- ΛΕΜΟΝΙΑ Πάρε ν' ανάψεις την λάμπα. *(Στη Μαρίνα.)* Κι' εσύ κάνε μου τη χάρη να μαζέψεις τα νερά που μπήκαν από το παράθυρο.
- ΜΑΡΙΝΑ Δεν μπορώ τώρα. Είναι η ώρα μου να μελετήσω γραφομηχανή.¹⁵ *(Διασχίζει τη σκηνή και βγαίνει αριστερά.)*
- ΛΕΜΟΝΙΑ *(Υστερα από λίγη σιωπή, στη μάνα της, μ' ένα παγερό γέλιο.)* Πώς σου φαίνεται πάλι αυτή η μόδα της γραφομηχανής;
- ΔΙΑΛΕXTH *(Σηκώνοντας τα χέρια της τρομαγμένη.)* Δεν ξέρω, δεν ξέρω...
- ΛΕΜΟΝΙΑ *(Σηκώνοντας τους ώμους της.)* Θαρεί πως θα ξεφύγει από δω-μέσα αυτή, πως θα κατέβει στις πολιτείες. Πρώτα είχαμε τα σχέδια για το Πανεπιστήμιο, τώρα για το γραφείο. *(Κοιτάζοντας την πόρτα απ' όπου βγήκε η Μαρίνα. Μ' ένα κρύο και σύντομο γέλιο.)* Μα πού θα μου πάει! Ας περάσουν τέσσερα-πέντε χρόνια και σου λέω εγώ!
- ΔΙΑΛΕXTH *(Ατολμα.)* Μεγάλο λόγο λες, Λεμονιά μου. Είναι κορίτσι πράμα, μπορεί και ν' ανοίξει η τύχη της... Μεγάλο λόγο λες!
- ΛΕΜΟΝΙΑ Το λόγο που είπα κάποτε και για τον εαυτό μου. Έχεις τίποτα πάλι στο νου σου;
- ΔΙΑΛΕXTH Τι νάχω στο νου μου;
- ΛΕΜΟΝΙΑ Τίποτα παντρολογήματα λέω, για την τρίτη σου.
- ΔΙΑΛΕXTH Τη Μαρίνα; Α, μπα, το κακόμοιρο!
- ΜΑΡΙΝΑ *(Ακουμπισμένη στο περβάζι του παραθυριού και με το βλέμμα χαμένο έξω.)* Ονειρεύομαι κάποτε καράβια, τραίνα, ξεκινήματα! Κάποιους που να κλαίνε γιατί φεύγω και τον εαυτό μου να μένει ασυγκίνητος. Ο άνεμος έρχεται αφύς, μου δροσίζει το μέτωπο. Φέρνει καλέσματα από τόπους μακρινούς, μεγάλες πολιτείες. Μου γνέφουν, μου σηκώνουν το νου. Παρίσι, Λόντρα, Νέα Υόρκη... Θε μου! πώς μπορεί να γεννιέται κανένας στον κόσμο έτσι, σκλάβος!...

¹⁵ γραφομηχανή: μηχανή με την οποία γράφουμε, πατώντας ειδικά πλήκτρα συνδεδεμένα με μεταλλικούς χαρακτήρες γραμμάτων, αριθμών και σημείων.

1. Να εντοπίσεις τις συγκρούσεις ανάμεσα στα δραματικά πρόσωπα/τους θεατρικούς χαρακτήρες του κειμένου. Ποια από τις τρεις ηρωίδες σου είναι πιο συμπαθής και γιατί;
2. Θεωρείς ότι ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται τα πρόσωπα τα κάνει να μοιάζουν με πρόσωπα της πραγματικής ζωής; Βρήκες σε κάποιο από αυτά ένα κομμάτι από τον εαυτό σου; (απάντηση γραπτή ή προφορική).
3. Ποια κοινωνικά στερεότυπα εκείνης της εποχής -όπως παρουσιάζονται στο θεατρικό κείμενο- σου φαίνονται «έξω από το κλίμα» της σημερινής εποχής; Βλ. και ΨΜΑ.
4. Να γράψεις μια σύντομη ιστορία (μικροδιήγημα)¹⁶ (150-200 λέξεις), στην οποία θα αφηγηθείς σε γ' πρόσωπο τις παραπάνω σκηνές από το *Γαμήλιο Εμβατήριο*, εστιάζοντας:
  - στο σκηνικό, όπου τοποθετούνται οι χαρακτήρες
  - στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας
  - στον χαρακτήρα της Μαρίνας
  - στους άλλους χαρακτήρες (τη μητέρα Διαλεχτή και τις άλλες δύο αδελφές της Μαρίνας).
5. Αφού μοιράσετε ρόλους μεταξύ σας, να αποδώσετε θεατρικά το Κείμενο 3 (δραματοποίηση).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση
για τη γυναίκα

Γρύσπος, Νικήτας. *Στην εκκλησία*.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης
της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

¹⁶ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στους Σελιδοδείκτες του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας: [μικροδιήγημα](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Μάγια Αγγέλου, Γυναικεία δουλειά

Η **Μάγια Αγγέλου** [Maya Angelou] (πραγματικό όνομα Μαργκερίτ Άννι Τζόνσον) γεννήθηκε το 1968 στο Σεντ Λούις του Μιζούρι των ΗΠΑ. Το επώνυμο Αγγέλου οφείλεται στον γάμο της με τον Έλληνα, Θωμά Αγγέλου. Η Αγγέλου είχε μια ευρεία καριέρα ως τραγουδίστρια, χορεύτρια, ηθοποιός, συνθέτρια. Υπήρξε, επίσης, η πρώτη μαύρη σκηνοθέτις του Χόλιγουντ, αλλά έγινε πιο διάσημη ως ποιήτρια, πεζογράφος, θεατρική συγγραφέας και δοκιμιογράφος. Ως ακτιβίστρια για τα πολιτικά δικαιώματα, η Αγγέλου εργάστηκε για τον Dr. Martin Luther King Jr. και τον Malcolm X. Ήταν η πρώτη μαύρη γυναίκα που εμφανίστηκε ποτέ σε αμερικανικό νόμισμα και συγκεκριμένα στο νόμισμα των 25 σεντς. Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 η Μάγια Αγγέλου εντάχθηκε στο Σωματείο Συγγραφέων του Χάρλεμ. Με την καθοδήγηση του φίλου της, του μυθιστοριογράφου Τζέιμς Μπάλντουιν, άρχισε να εργάζεται για το βιβλίο *Ξέρω γιατί τραγουδάει το πουλί σε κλουβί*, που δημοσιεύτηκε το 1970 και κέρδισε διεθνή αναγνώριση. Με περισσότερους από 30 τίτλους μπεστ σέλερ, η Μάγια Αγγέλου έγραψε 36 βιβλία. Η Αγγέλου πέθανε το 2014 στο Winston-Salem της Βόρειας Καρολίνας, όπου υπηρετούσε ως Καθηγήτρια Αμερικανικών Σπουδών Reynolds στο Πανεπιστήμιο Wake Forest από το 1982.

Πηγή: βιβλιονέτ

Έχω να κοιτάξω τα παιδιά
Να μαντάρω ρούχα μια αγκαλιά
Το πάτωμα να σφουγγαρίσω
Στα μαγαζιά να πάω να ψωνίσω
Ύστερα το κοτόπουλο να ψήσω
Το μωρό να καθαρίσω
Μια παρέα να τραπεζώσω
πουκάμισα να σιδερώσω
Τον κήπο να βοτανίσω
Και τα μικρά να ντύσω
Την κονσέρβα να ανοίξω
Το αχούρι να τακτοποιήσω
Τους αρρώστους να γιατροπορέψω
Και τα βαμβάκια να μαζέψω

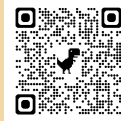
Λάμψε πάνω μου, ήλιε
Βρέξε με, βροχή
Πέσετε απαλά δροσοσταλίδες
Το μέτωπό μου να δροσιστεί.

Θύελλα, πάρε με από εδώ
Με τον άνεμο τον πιο δυνατό
Άσε με να αιωρούμαι στον ουρανό
Μέχρι να ξεκουραστώ.

Πέσετε απαλά, χιονονιφάδες
Με λευκά παγωμένα
Φιλιά καλύψτε με και
Αφήστε με να κοιμηθώ μια βραδιά.

Ήλιε, βροχή, ανάγλυφε ουρανό
Βουνό, ωκεανέ, πέτρα και φύλλο
Αστέρι λάμψε, φεγγάρι γέλα
Μόνο εσάς έχω για φίλο.

1. Διάβασε δυνατά το ποίημα. Τι νιώθεις με αφορμή τους στίχους αυτούς;
2. Σε ποια στοιχεία της φύσης κάνει επίκληση η ποιητική φωνή και τι ζητάει απ' αυτά; Η απάντησή σου να στηρίζεται σε συγκεκριμένους στίχους του ποιήματος.
3. Ποιες ευθύνες επωμίζεται η γυναίκα του ποιήματος στην καθημερινότητά της; Ποιες απ' αυτές ισχύουν και σήμερα; Βλ. και ΨΜΑ.
4. Να αντιστοιχίσεις τα δεδομένα της στήλης Α με τα δεδομένα της στήλης Β:

Εργαζόμενη γυναίκα

Στήλη Α	Στήλη Β
«Ήλιε, βροχή, ανάγλυφε ουρανέ»	μεταφορά
«λευκά παγωμένα φιλιά»	προσωποποίηση
«φεγγάρι γέλα»	εικόνα
«τα βαμβάκια να μαζέψω»	ασύνδετο σχήμα

5. Το ποίημα παρουσιάζεται με ορισμένες λέξεις του «σβησμένες». Χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια ή ομάδες, να αναζητήσετε λέξεις που ταιριάζουν στα κενά. Στη συνέχεια, παρουσιάστε στην ολομέλεια της τάξης το συμπληρωμένο ποίημα και ψηφίστε την πιο ευφάνταστη ποιητική σύνθεση.

«Γυναικεία δουλειά»

Έχω να κοιτάξω τα παιδιά	Πέσετε απαλά δροσοσταλίδες
Να μαντάρω ρούχα	..... μου να δροσιστεί.
Το πάτωμα να σφουγγαρίσω	..... πάρε με από εδώ
Στα μαγαζιά να πάω να ψωνίσω	Με τον άνεμο τον πιο δυνατό
Ύστερα το κοτόπουλο να ψήσω	Άσε με να αιωρούμαι στον ουρανό
..... να καθαρίσω	Μέχρι να .....
Μια παρέα να	
..... να σιδερώσω	
Τον κήπο να βοτανίσω	Πέσετε απαλά, χιονονιφάδες
Και τα μικρά να ντύσω	Με λευκά παγωμένα
Την κονσέρβα να ανοίξω	Φιλιά καλύψτε με και
Το	Αφήστε με να .....
..... να γιατροπορέψω	..... μια βραδιά.
Και τα βαμβάκια να μαζέψω	Ήλιε, βροχή, ανάγλυφε ουρανέ
	Βουνό, ωκεανέ, πέτρα και φύλλο
Λάμψε πάνω μου, ...	Αστέρι λάμψε, φεγγάρι γέλα
Βρέξε με, ...	Μόνο εσάς έχω για φίλο.

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Κική Δημουλά, Τ.Τ.Τ.

Είναι Πέμπτη. Αυτό δεν προσδέτει τίποτα. Είναι απόγευμα. Αυτό αφαιρεί. Είναι

καιρός βροχερός. Αυτό περιπλέκει. Είσαι μόνος σου, κι αυτό προσδέτει, αφαιρεί, περιπλέκει.

Ένα γραμματοκιβώτιο στο δρόμο σου είναι μια πρώτη βοήθεια.

Έχω να ρίξω ένα γράμμα. Την ίδια στιγμή που πλησιάζω το φάκελο στη μικρή χαραμάδα, ένας άλλος φάκελος έχει υψωθεί, έχει σταθεί δίπλα στον δικό μου, μα τον βλέπω να υποχωρεί, να χαμηλώνει, κι ο αποστολέας μου παραχωρεί τη σειρά του.

– Παρακαλώ. Ορίστε. Δεν είναι τίποτα διαστικό! Και που το ρίχνω ..., ψελλίζει.

Κρατώ το γράμμα μου στο μεταίχιμο επαφής, και με το χέρι ψηλά, σα να παραδίδομαι στα απρόοπτα του κόσμου και της βροχής, κοιτάζω τον ομιλητή. Είναι αγαπητός: ηλικιωμένος και θλιμμένος.

Ρίχνει μια ματιά γύρω γύρω στον καιρό και συνεχίζει:

– Δυο λόγια στέλνω στην κόρη μου ... Μοναχοκόρη. Σώνει και καλά να γίνει αισθητικός. Γιατί δε μαδαίνεις τη βελόνα, Κατίνα μου, να 'χεις την πελατεία της μάνας σου έτοιμη; Τι λέτε, μπαμπά, τώρα. Θέλω κάτι ανώτερο. Τι να κάμω, μοναχοκόρη, βλέπετε, πουλάω ένα αμπελάκι στο χωριό μου, τέτοιο σταφύλι δεν το βλέπετε ποτέ στην αγορά. Και με τα λεφτά που πήρα τη στέλνω έξω. Κατίνα, της είπα, κοίτα να τελειώσεις γρήγορα, γιατί αυτό, όταν σε γεννήσαμε και σε μεγαλώναμε, δεν το λογα-

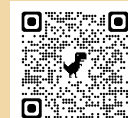
ριάζαμε να συμβεί. Μάλιστα, μπαμπά, μου είπε, κι έφυγε. Τέλειωσαν οι σπουδές, και τι νομίζετε πως μου γράφει; Μπαμπά, αποφάσισα να κάμω εδώ καριέρα. Εκεί υπάρχει συναγωνισμός, ενώ εδώ χαίρει άκρας εκτιμήσεως το επάγγελμα. Είμαι καλλιτέχνης, κι είναι κρίμα να θαφτώ εκεί. Κατάλαβα ότι δεν θα γύριζε. Και τι δεν έκαμα για να τη συγκινήσω. Τι γράμματα, τι ποιηματάκια από τον ημεροδείχτη... Τίποτα. Μέχρι που μια μέρα πήρα τη γυναίκα μου και πήγαμε στο φωτογραφείο. Πρώτη μου φορά το έκανα αυτό. Αν τη βλέπατε αυτή τη φωτογραφία, θα σπάραζε η δική σας η καρδιά. Εκείνης όμως τίποτα. Παρά μου απάντησε, μπαμπά, μην μπαίνετε εμπόδιο στα όνειρά μου. Τις προάλλες βρήκαμε σε ένα συρτάρι κάποιο παιδικό μπερεδάκι που της το 'χε πλέξει η μάνα της. Ας το στείλουμε, είπα στη γυναίκα μου. Μπορεί να μετανοήσει ... Και χτες λαβαίνω ένα σημείωμα, πολύ θυμωμένο, μπαμπά, ξεμωραθήκατε; Με κάνετε να τρέχω στα τελωνεία, και να πληρώνω και φόρο ... Κι εγώ της γράφω τώρα, πως καλά, δε θα ξαναγίνει αυτό, και τουλάχιστον, αν μπορεί, ας μας στείλει μια φωτογραφία της ...

Η **Κική Δημουλά** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1931. Εργάστηκε στην Τράπεζα της Ελλάδος επί είκοσι πέντε χρόνια, το διάστημα 1949-1974. Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1952 με την ποιητική συλλογή *Ποιήματα* που μετά από λίγο απέσυρε η ίδια από την κυκλοφορία. Μέρος του έργου της έχει μεταφραστεί στα γαλλικά, αγγλικά, γερμανικά, ισπανικά, ιταλικά και σουηδικά. Το 2002 εκλέχτηκε τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών - η τρίτη γυναίκα στην ιστορία της Ακαδημίας. Έχει τιμηθεί το 1971 με το Β΄ κρατικό Βραβείο Ποίησης για τη συλλογή *Το λίγο του κόσμου*, το 1988 με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης για τη συλλογή *Χαίρε ποτέ*, το 1994 με το Βραβείο Κώστα και Ελένης Ουράνη (Ακαδημία Αθηνών) για τη συλλογή *Η εφηβεία της λήθης*, το 2001 με το Αριστείο των Γραμμάτων της Ακαδημίας Αθηνών, το 2009 με το Ευρωπαϊκό Βραβείο Λογοτεχνίας και το 2010 με το Μεγάλο Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας για το σύνολο του έργου της. Η Κική Δημουλά ήταν πρόεδρος του ιδρύματος Κώστα και Ελένης Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών, ενώ από το 2015 ήταν επίτιμη διδάκτωρ της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ. Έφυγε από τη ζωή στις 22 Φεβρουαρίου 2020, σε ηλικία 89 ετών.

Πηγή: βιβλιονέτ

Μπορείτε να αναζητήσετε [ΔΗΜΟΥΛΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ] και να παρακολουθήσετε συνέντευξη της ποιήτριας στην εφημερίδα *ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ* [Aonline.gr](http://online.gr)

1. Να εντοπίσεις τα σημεία του διηγήματος στα οποία διαγράφονται οι σχέσεις της Κατίνας με τους γονείς της. Ποια προβλήματα την απασχολούν, από πού προέρχονται και ποια είναι η στάση της;
2. Ο τίτλος του κειμένου είναι το αρκτικόλεξο Τ.Τ.Τ. Πρόκειται για τη Διεύθυνση των Ταχυδρομείων, Τηλεγράφων και Τηλεφωνίας του Υπουργείου Συγκοινωνιών, η οποία καταργήθηκε το 1923.
  - α) Πώς συνδέεται, κατά τη γνώμη σου, ο συγκεκριμένος τίτλος με το θέμα του κειμένου;
  - β) Ποιες αντιλήψεις για τη μόρφωση και την επαγγελματική αποκατάσταση της γυναίκας κατά τη συγκεκριμένη περίοδο εκφράζονται στο κείμενο;
3. «Είναι Πέμπτη. Αυτό δεν προσθέτει τίποτα. Είναι απόγευμα. Αυτό αφαιρεί. Είναι καιρός βροχερός. Αυτό περιπλέκει. ... Είναι αγαπητός: ηλικιωμένος και θλιμμένος». Να εντοπίσεις στο απόσπασμα τα εκφραστικά μέσα που διαμορφώνουν το ύφος του κειμένου σε ποιητικό.
4. Ποιοι τρόποι αφήγησης χρησιμοποιούνται στο απόσπασμα και πώς εναλλάσσονται;¹⁷
5. Αν ήσουν στη θέση της ηρωίδας, πώς θα απαντούσες στον πατέρα σου; Γράψε τη δική σου επιστολή (100-150 λέξεις).
6. Ας υποθέσουμε ότι έπεφτε στα χέρια σου το ημερολόγιο της Κατίνας. Τι πιστεύεις ότι θα έγραφε σ' αυτό την ημέρα που έλαβε το παιδικό της μπερεδάκι; Γράψε σε α' ενικό ρηματικό πρόσωπο ένα μικρό απόσπασμα από το ημερολόγιο της Κατίνας, όπως θεωρείς ότι θα το έγραφε εκείνη, αξιοποιώντας λέξεις που εκφράζουν την ανισότητα. Βλ. και ΨΜΑ.
7. Να συγκρίνεις τη στάση της Κατίνας στο διήγημα «Τ.Τ.Τ» με τους ακόλουθους στίχους του ποιήματος «Σημείο Αναγνώρισεως. Άγαλμα γυναίκας με δεμένα τα χέρια» της ποιήτριας Κικής Δημουλά, το οποίο θα βρεις στο ΨΜΑ Εμπλουτισμός Συστάδων.

Το γλωσσάρι της ανισότητας

¹⁷ Βλ. Αφηγηματικοί τρόποι στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων της συστάδας**

16 ^{ος} -18 ^{ος} αιώνας	[X.X.]	1580;	20 ^{ος} αιώνας	1937	1978	21 ^{ος} αιώνας	2004
	«Της νύφης που κακοπάθησε»	Χορτάσης, Γεώργιος Κατσούρμπος		Τερζάκης, Άγγελος Γαμήλιο Εμβατήριο	Αγγέλου, Μάγια «Γυναικεία δουλειά»		Δημουλά, Κική «Τ.Τ.Τ.»
	Δημοτικό τραγούδι- παραλογή	Κρητική λογοτεχνία (1570-1669) θέατρο-κωμωδία		Μεσοπόλεμος, νεοελληνικό θέατρο	Σύγχρονη ξένη ποίηση		Μεταπολεμική λογοτεχνία, Β΄ μεταπολεμική γενιά

1. Δημιουργήστε συνεργατικά τη δική σας χρονογραμμή, έντυπα ή ψηφιακά, για την εποχή δημιουργίας κάθε λογοτεχνικού έργου της συστάδας, με τη βοήθεια του **ΨΜΑ Χρονογραμμή Περιοδολόγηση**, της Χρονογραμμής της συστάδας και των **Χρονολογιών** (Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα: τι συνέβη στον κόσμο, στη λογοτεχνία) και πληροφοριών που θα συλλέξετε. Μπορείτε να αξιοποιήσετε και ψηφιακά εργαλεία, όπως η χρονογραμμή e-me, eclass, Timeline, Timetoast, Venngage, Preceden, EdrawMax, Vizzlo's Timeline κ.ά.
2. Αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού σου [Καθημερινή ΑΓΓΕΛΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑ] το δημοσίευμα «Μάγια Αγγέλου: Η πρώτη μαύρη γυναίκα σε αμερικανικό νόμισμα». Παρατήρησε το νόμισμα. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, απεικονίζεται η μορφή της Μάγιας Αγγέλου; Πώς απεικονίζεται; Ποιες σκέψεις σου δημιουργεί αυτή η παράσταση του νομίσματος σε σχέση με τον τίτλο και τα κείμενα της συστάδας;
3. Γράψε τον διάλογο (150 περίπου λέξεις) ανάμεσα σε μια έφηβη παλαιότερης εποχής και τον πατέρα της ή τη μητέρα της, στον οποίο να φαίνεται η διάσταση απόψεων σχετικά με το θέμα της επιλογής επαγγέλματος.
4. Σε τέσσερα κείμενα της συστάδας παρουσιάζεται το ίδιο θέμα αλλά με διαφορετικό τρόπο. Να συμπληρώσεις το ακόλουθο σχήμα, τοποθετώντας στο κεντρικό τετράγωνο τα κοινά σημεία και στα επιμέρους τετράγωνα τις διαφορές ως προς τη στάση σχετικά με τον εαυτό τους και τους άλλους:

5. Το σχολείο σου ετοιμάζει μία εκδήλωση για την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας (8 Μαρτίου). Στο πλαίσιο αυτής της εκδήλωσης να συνεργαστείς σε ομάδες με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου για τη δημιουργία αφίσας για την εκδήλωση ή/και ενός σύντομου ραδιοφωνικού μηνύματος (podcast διάρκειας μέχρι 1 λεπτό και 30 δευτερόλεπτα), που θα προωθούν στη σχολική κοινότητα την εκδήλωση. Ψηφιακά εργαλεία, όπως τα poster mywall, canva και το Audacity, μπορούν να αξιοποιηθούν για τη δημιουργία της αφίσας και του podcast αντίστοιχα.

Κωστής Παλαμάς
«Γυναίκα»

6. Με αφορμή τα κείμενα της συστάδας να γράψεις το δικό σου αφηγηματικό κείμενο (γραπτό, ηχητικό ή κόμικ) με θέμα τον κοινωνικό ρόλο της γυναίκας, αφού πρώτα αποφασίσεις για τα ακόλουθα:
- ♦ το σκηνικό της ιστορίας
  - ♦ τον χρόνο της ιστορίας
  - ♦ τον/τους χαρακτήρα/-ες της ιστορίας
  - ♦ το κεντρικό περιστατικό, με βάση το οποίο θα σχεδιάσεις την πλοκή¹⁸ της ιστορίας σου
  - ♦ τα δευτερεύοντα περιστατικά
  - ♦ τη σειρά με την οποία θα παρουσιάσεις τα περιστατικά που θα αποτελέσουν το υλικό της αφήγησής σου.
7. Να γράψεις μια θεατρική σκηνή, όπου οι τρεις γυναικείοι χαρακτήρες των κειμένων (η Μαρίνα του Κειμένου 3, η κόρη που σπουδάζει στο εξωτερικό του Κειμένου 4 και το ποιητικό υποκείμενο του Κειμένου 5) συναντιούνται και συνομιλούν για τη ζωή τους και τις επιθυμίες τους. Τι θα έκαναν, αν μπορούσαν να ξεφύγουν από τα στερεότυπα και τις κοινωνικές απαγορεύσεις; Πώς θα ζούσαν τη ζωή τους; Εκτός από τον διάλογο μεταξύ των τριών γυναικών, απαραίτητο είναι να σχεδιάσεις τις σκηνικές οδηγίες που θα δώσεις στους/στις ηθοποιούς που θα υποδυθούν τα γυναικεία πρόσωπα, σχετικά με τον σκηνικό χώρο, τον τρόπο ομιλίας των προσώπων, αλλά και τα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά (τι φορούν, πώς κινούνται κ.ά.). Η εφαρμογή δημιουργίας σημειώσεων θεατρικού σκηνοθέτη στο Φωτόδεντρο θα σε βοηθήσει.
8. Οργανώστε έναν αγώνα αντιλογίας (βλ. ΨΜΑ) με θέμα τα στερεότυπα για τη γυναίκα.

Επέκταση
«Γυναίκα:
Όνειρα και Ρόλοι»

δελτίο

εξόδου

Αγώνας
Αντιλογίας

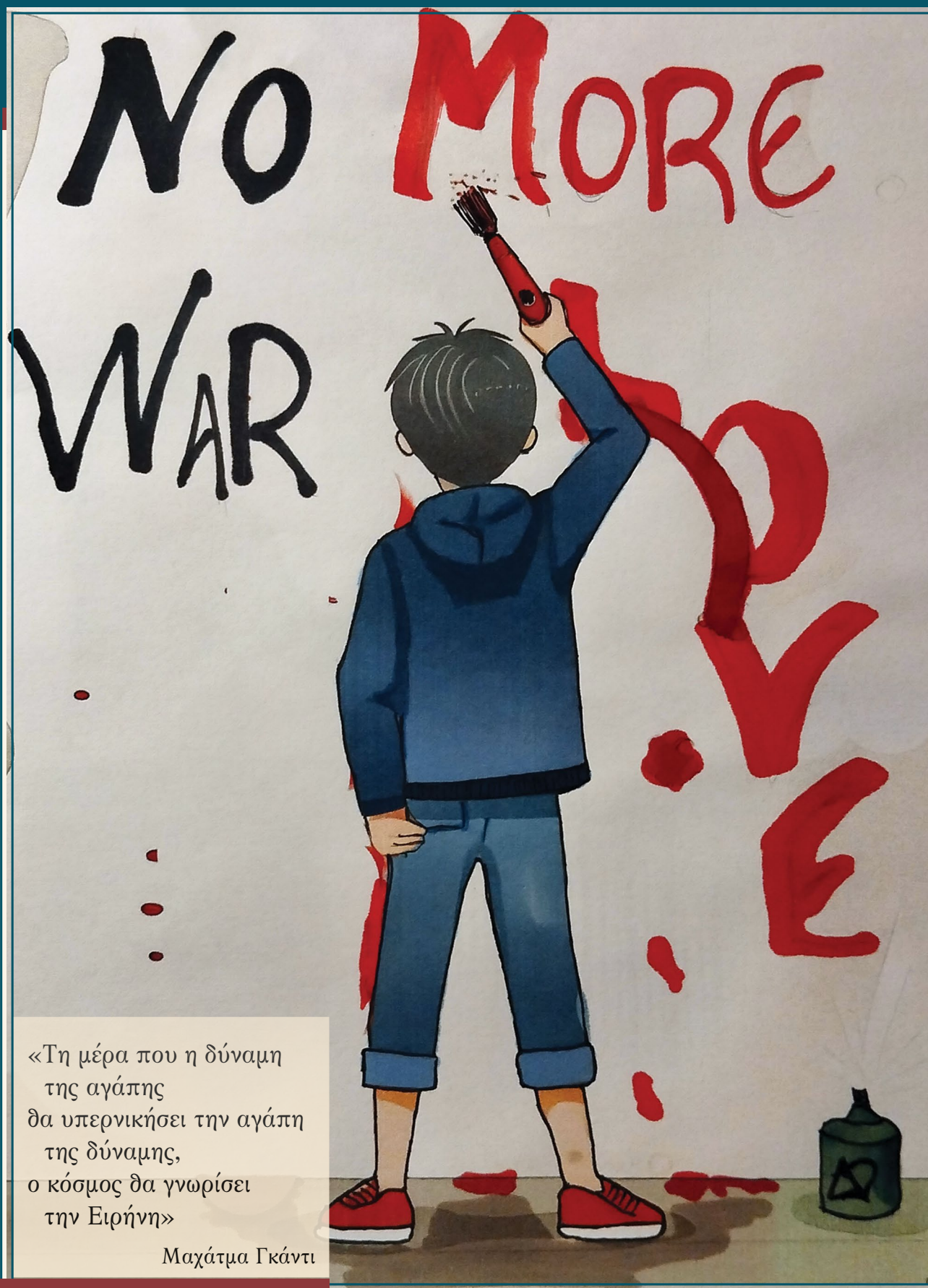

Κρυπτόλεξο
Γυναίκα-Εργασία

Με την τεχνική ιδεοθύελλας,
να σημειώσεις στον πίνακα της τάξης
ή σε ένα συνεργατικό έγγραφο
ή σε τοίχο ψηφιακής πλατφόρμας
μία λέξη ή ένα μικρό χωρίο
που σε άγγιξε στα κείμενα
της συστάδας.

¹⁸ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στο Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Γυμνασίου Λυκείου: [πλοκή](#).

«Τη μέρα που η δύναμη
της αγάπης
θα υπερνικήσει την αγάπη
της δύναμης,
ο κόσμος θα γνωρίσει
την Ειρήνη»

Μαχάτμα Γκάντι

Το όνειρο της Ειρήνης είναι... ο εφιάλτης του Πολέμου

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Η συστάδα αυτή θέτει στο επίκεντρο του προβληματισμού και της συζήτησης με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου την ειρήνη, μια κατάσταση στην οποία τα κράτη, οι λαοί, τα έθνη και οι κοινωνικές ομάδες επιλύουν και αντιμετωπίζουν τις διαφορές τους, χωρίς να καταφεύγουν στη χρήση των όπλων. Θα μελετήσεις, λοιπόν, κείμενα για την ειρήνη, θα προβληματιστείς για το φαινόμενο του πολέμου και θα γράψεις τα δικά σου κείμενα σχετικά με το θέμα.

Λίστα κειμένων συστάδας

- Χορτάτσης, Γ. [1595:] (1988). *Ερωφίλη* (Στ. Αλεξίου, Μ. Αποσκήτη, Επιμ.). Γ', χορικό, στ. 373-384. Αθήνα: Στιγμή.
- Βιζυηνός, Γ. [1895, εφημ. ΕΣΤΙΑ] (1988). «Μοσκώβ Σελήμ». *Διηγήματα Β'*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Μυριβήλης, Σ. [1924] (⁴2010). «Ο λόφος με τις παπαρούνες». *Η ζωή εν τάφω. Το βιβλίο του πολέμου*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Καρυωτάκης, Κ.Γ. [1927] (1998). «Ο Μιχαλιός». *Ποιήματα και Πεζά* (Γ. Σαββίδης, Επιμ.). Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Σαχτούρης, Μ. [1956] (⁸1988). «Το περιστέρι». *Τα ποιήματα (1945-1971)*. Αθήνα: Κέδρος.
- Ζέη, Α. [1971]. *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*. [2020] (⁴2022). Διασκευή γκράφικ νόβελ: Α. Δαρλάση – Δ. Μαστώρος/Άλκη Ζέη. *Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

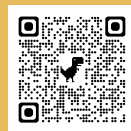
Λίστα κειμένων επιλογής (σε ΨΜΑ)

- Κορνάρος, Β. [1600-1610, χρόνος συγγραφής, 1713 α' έκδοση] (1999). *Ερωτόκριτος* (Στ. Αλεξίου, Επιμ.). Δ' Μέρος, στ. 845-876. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Σκίπης, Σ. (1941). «Η νίκη είναι δική μας». *Παιάνες*. Αθήνα: [χ.ό].
- Βρεττάκος, Ν. [1961] (1981). «Ειρήνη είναι όταν» [απόσπασμα]. *Το βάθος του κόσμου. Ποιήματα*. Τόμ. Β'. Αθήνα: Τρία Φύλλα.
- Σεφέρης, Γ. [1944] (1994). «Τελευταίος σταθμός» [απόσπασμα]. *Ημερολόγιο Καταστροφών Β'*. Ποιήματα. Αθήνα: Ίκαρος.
- Στεφάνου, Λ. [1965] (2018). «η περιπλάνηση (συνέχεια)» [«ο παλιός εκείνος κόσμος»]. *Τοπία από την καταγωγή και την περιπλάνηση του ΥΚ., Άπαντα τα ποιήματα*, Τόμος Α'. Αθήνα: Γαβριηλίδης.
- Ιωάννου, Γ. (1984). «Εν ταις ημέραις εκείναις...». *Η πρωτεύουσα των προσφύγων*. Αθήνα: Κέδρος.
- Κωσταβάρας, Θ. Κ. (1990). «Το Λάμδα της άλλης Οδύσσειας ή μήνemes από τον εμφύλιο». *Κήποι στον παράδεισο: ποιήματα*. Αθήνα: εκδόσεις Καστανιώτη.

Λέξεις – κλειδιά

ειρήνη, ελεύθερος στίχος, καλλιγράφημα, κρητική λογοτεχνία, μεταπολεμική ποίηση, πόλεμος, ρεαλισμός, σάτιρα, υπερρεαλισμός, χαϊκού

Εμπλουτισμός
συστάδας:

«Το όνειρο της
Ειρήνης είναι...
ο εφιάλτης
του Πολέμου»

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- διακρίνεις τις διαφορετικές οπτικές των συγγραφέων για την ειρήνη και τον πόλεμο
- διατυπώσεις την άποψή σου σχετικά με το πρόβλημα του πολέμου, τη διασφάλιση της ειρήνης και τις ανθρώπινες αξίες που συνδέονται με αυτά τα θέματα
- εκφράσεις δημιουργικά ατομικά ή σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τα συναισθήματα που σου προκάλεσαν τα λογοτεχνικά κείμενα
- εντοπίζεις τον τύπο του αφηγητή και τους αφηγηματικούς τρόπους
- αναγνωρίζεις χαρακτηριστικά γνωρίσματα των λογοτεχνικών ειδών στα οποία ανήκουν τα κείμενα

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Παρατήρησε την εικόνα στη αρχή της συστάδας, εστιάζοντας στα ακόλουθα:
  - ♦ Ποιο είναι το σύνθημα στον τοίχο;
  - ♦ Ποιο είναι το χρώμα του συνθήματος;
  - ♦ Τι βλέπεις στο κάτω μέρος του γκράφιτι; Ποια πιστεύεις ότι είναι η σχέση του με το σύνθημα;
  - ♦ Ποια είναι η ηλικία του προσώπου;
  - ♦ Πώς νιώθεις, όταν βλέπεις αυτό το γκράφιτι;
  - ♦ Ποιες σκέψεις κάνεις;

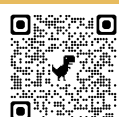
Στη συνέχεια, χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια ή σε ομάδες τεσσάρων ή πέντε ατόμων, να φτιάξετε το δικό σας γκράφιτι με θέμα την ειρήνη. Εναλλακτικά, μπορείτε να δημιουργήσετε ένα ψηφιακό γκράφιτι, αξιοποιώντας ψηφιακές εφαρμογές, όπως το TATE draw, και μπορείτε να το αναρτήσετε στον ψηφιακό τοίχο της εκπαιδευτικής σας πλατφόρμας. **Βλ. και ΨΜΑ.**

2. Αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού σου το «Τραγούδι της ειρήνης» του Γιάννη Μαρκόπουλου.¹ Άκουσέ το ή διάβασε τους στίχους. Ποια συναισθήματα σου προκάλεσε; Η μελωδία ταιριάζει με τους στίχους, κατά τη γνώμη σου; Ποιον ή ποιους στίχους συγκράτησες; Να τον/τους ανακοινώσεις στους/στις συμμαθητές/-τριές σου, αιτιολογώντας την προτίμησή σου. **Βλ. και ΨΜΑ.**

3. Να μοιραστείς με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τις σκέψεις σου για το θέμα των παρακάτω καλλιτεχνικών απεικονίσεων. Πώς απεικονίζεται η ειρήνη; Τι δηλώνει, κατά τη γνώμη σας, η απεικόνιση της ειρήνης ως γυναίκας; Ποια άλλα πρόσωπα υπάρχουν και σε ποιον ρόλο; Ποια χρώματα κυριαρχούν στους πίνακες; Ποια συναισθήματα σου προκαλούνται; **Βλ. και ΨΜΑ.**

Οι μορφές της ειρήνης

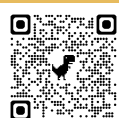
Ρητά για την ειρήνη και τον πόλεμο

Παιχνίδι λέξεων για την ειρήνη

Ταινίες για τον ναζισμό

Αντιπολεμικά Animation

Knaus, Ludwig. *Ειρήνη (Der Frieden)* (1850-1888). Alte Nationalgalerie, Berlin

Dadler, Sebastian. *Η Ειρήνη με την Ολλανδία* (1654). National Gallery of Art, Washington

Lievens, Jan. *Αλληγορία της Ειρήνης (Allegorie op de vrede)* (1652). Rijksmuseum, Amsterdam

4. Έχεις δει κάποια ή κάποιες από τις ταινίες για τον ναζισμό ή τις αντιπολεμικές ψηφιακές αφηγήσεις που παρουσιάζονται στα ΨΜΑ; Αν ναι, ποια σου άρεσε και γιατί;

¹ Μαρκόπουλος, Γ. (Συνθέτης, Στιχουργός). Γαργαουράκης, Χ. (Ερμηνευτής) (1983). «Τραγούδι της ειρήνης». *Παράθυρο στη Μεσόγειο* [Δίσκος]. Minos EMI S.A.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Γεώργιος Χορτάσης, Ερωφίλη²

ΠΡΑΞΗ Γ' - ΣΚΗΝΗ Ε'

ΧΟΡΟΣ

Του πλούτου αχορταγιά, τση δόξας πείνα,
του χρουσαφιού ακριβειά³ καταραμένη,
πόσα για σας κορμιά νεκρά απομείνα,

πόσοι άδικοι πολέμοι σηκωμένοι,
πόσες συχνιές μαλιές⁴ συναφορμά⁵ σας
γροικούνται ολημερνίς στην οικουμένη!

5

Στον άδην ας βουλήσει⁶ τ' όνομά σας,
κι όξω στη γη μην έβγει να παιδέψει
νου πλιον ανθρωπινόν η ατυχιά⁷ σας·

γιατί αποκεί, ως θωρώ, σας έχει πέψει⁸
κανείς στον κόσμον δαίμονας να 'ρθειτε,
τς ανθρόπους μετά σας να φαρμακέψει.

10

Γεώργιος Χορτάσης (1550-περ. 1660). Θεατρικός συγγραφέας της Κρητικής λογοτεχνίας. Έγραψε τα έργα: *Ερωφίλη*, *Κατζούρμπος* και *Πανώρια*. Για τη ζωή του ελάχιστα γνωρίζουμε. Φαίνεται ότι διατηρούσε επαφές με Βενετούς ευγενείς, αφού η *Πανώρια* και η *Ερωφίλη* είναι αφιερωμένα στον ευγενή Μαρκαντώνιο Βιάρο και τον δικηγόρο Ιωάννη Μουρμούρη. Το ποιητικό ύφος του διακρίνεται για την επιμελημένη στιχουργική, την περίπλοκη γλώσσα, τις μακροσκελείς προτάσεις, τους συχνούς διασκελισμούς και τα υπερβατά σχήματα.

Πηγή: βιβλιονέτ

² Η *Ερωφίλη* είναι η γνωστότερη τραγωδία του κρητικού θεάτρου. Βλ. Κρητική Λογοτεχνία στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

³ ακριβειά: υπερβολική αξία.

⁴ μαλιά: μάχη, πόλεμος.

⁵ συναφορμά (σας): εξαιτίας (σας).

⁶ βουλώ: βουλιάζω, βυθίζομαι.

⁷ ατυχιά: δυστυχία.

⁸ έχει πέψει: έχει στείλει (το ρ. πέμπω).

Για την *Ερωφίλη*
του Γ. Χορτάσης

1. Σύμφωνα με τον ποιητή, ποιες είναι οι αιτίες για τις οποίες οι άνθρωποι κάνουν πόλεμο; Με ποια εκφραστικά μέσα αποτυπώνονται στο ποίημα οι συγκεκριμένες αιτίες;
2. Το χορικό είναι γραμμένο σε «τερτσίνες».⁹ Να εντοπίσετε τα χαρακτηριστικά τους.
3. Στο απόσπασμα από την «Ερωφίλη», ο Χορτάσης χρησιμοποιεί διάφορα εκφραστικά μέσα (μεταφορές, εικόνες). Μπορείς να βρεις κάποια από αυτά και να εξηγήσεις πώς βοηθούν να εκφραστούν τα συναισθήματα ή τα μηνύματα του χορού;
4. Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, να επιλέξετε δύο από τις παρακάτω λέξεις: *πόλεμος, δόξα, πλούτος, ατυχιά* και να δημιουργήσετε μια μικρή ιστορία (100-150 λέξεις). Οι δύο αυτές λέξεις πρέπει να παίζουν κεντρικό ρόλο στην ιστορία σας. Κάθε ομάδα να παρουσιάσει, στη συνέχεια, στην ολομέλεια της τάξης την ιστορία της.

⁹ τερτσίνα: (μετρ.) είδος στροφής που αποτελείται από τρεις στίχους, από τους οποίους ο πρώτος και ο τρίτος ομοιοκαταληκτούν μεταξύ τους, ενώ ο δεύτερος ομοιοκαταληκτεί με τον πρώτο και τον τρίτο της επόμενης στροφής. Βλ. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#) και Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

[...] Έγινα δεκαοχτώ χρονών παλληκάρι και ένα γλυκό λόγο δεν άκουσα από τα χείλη του [πατέρα]. Εκεί μια μέρα ήλθαν να κληρώσουν στρατιώτας κ' εβγήκεν ο κλήρος του αδελφού μου του μεγάλου.

– Χαίρω, πολύ χαίρω, είπε ο πατέρας, όταν του εφέραμεν την είδησιν. Ο Σερασκέρης¹⁰ είναι κάπως συγγενής μας και αφού κισμέτι¹¹ σου ήταν να γένης στρατιώτης, θέλω να γένης μεγάλος εις τα στρατιωτικά. Θα στείλω ένα γράμμα εις τον Σερασκέρη και θα κάμης καδώς σε παραγγείλω.

Ο αδελφός μου έχασε την θωριά του, και καδώς έστεκε με σταυρωμένα χέρια εμπρός του, έτρεμε σαν το φύλλο. Ο πατέρας, καδώς είπα, τον αγαπούσε περισσότερο από τους άλλους, μα ήταν αυστηρός, σκληρός άνθρωπος· εκείνο που ήθελεν έπρεπε να γίνη.

– Δεν είναι τίποτε για να φοβηθή κανείς, εξακολουδούσε να λέγη ο πατέρας· όσον είναι γραφτό του ν' αποθάνη με το μολύβι, εις της θάλασσας τον πάτο να κρυφθή, πάλι με το μολύβι θ' αποθάνη. Ακούω έξω θροντά τουμπελέκι¹² –οι νεοσύλλεκτοι μαζεύονται για να διασκεδάσουν– άιντε,¹³ πήγαινε ναυρη¹⁴ τους συντρόφους σου.

Ο ιδρώς έσταζεν από το πρόσωπο του αδελφού μου, τα μάτια του ήταν θαθειά σκοτειδισμένα. Ο πατέρας δεν εγύρισε να τον ιδή. Αν δεν επρόφθανα να βάλω το χέρι μου κάτω απ' τη μασχάλη του, να τον κρατήσω, θα έπεφτε λιποθυμισμένος εκεί πέρα. Ο πατέρας εγύρισε το πρόσωπό του από την άλλην μεριά, εσηκώθηκν από το μεντέρι, και χωρίς να προσδέση τίποτε, χωρίς να καλονυχτίση, επήγεν εις το χαρέμι. Άλλην φοράν ποτέ δεν είχε πάγει τόσο ενωρίς εις το χαρέμι.

Ήταν επάνω κάτω δειλινό· τα τουμπελέκια ήρχονταν ολονέν κοντήτερα· φωνές ακούονταν: «Πολλά τα έτη του Σουλτάνου!»· βιολιά και λαγούτα¹⁵ ακούσθησαν απ' έξω από την θύραν μας – ήρχονταν να τον πάρουν. Ο αδελφός μου εχύθη εις

Ο **Γεώργιος Βιζυηνός** (1849-1896) ποιητής και πεζογράφος γεννήθηκε στη Βιζύη της Ανατολικής Θράκης. Όταν τελείωσε το δημοτικό, δούλεψε αρχικά στην Πόλη, για τρία χρόνια περίπου, σ' ένα ραφτάδικο. Με τη βοήθεια του Φαναριώτη ποιητή Ηλία Τανταλίδη το 1873 τύπωσε την πρώτη του ποιητική συλλογή με τίτλο *Ποιητικά*. Η συλλογή αυτή συνέβαλε στη γνωριμία του με τον πάμπλουτο Έλληνα Γεώργιο Ζαρίφη που του παρείχε τα οικονομικά μέσα για να ταξιδέψει στην Αθήνα και να γραφτεί στην τελευταία τάξη του Γυμνασίου. Τον ίδιο χρόνο, ο ποιητής κέρδισε στον Βουτσιναίο ποιητικό διαγωνισμό το πρώτο βραβείο με το ποίημα *Κόδρος*. Συνέχισε τις σπουδές του στη φιλοσοφία στο Γκαίτιγκεν της Γερμανίας. Εξακολούθησε να γράφει ποιήματα και πήρε το πρώτο βραβείο στον Βουτσιναίο διαγωνισμό με την ποιητική συλλογή *Άραις, Μάραις, Κουκουναίρας* την οποία μετονόμασε σε *Βοσπορίδες Αύραι*. Συνέχισε τις φιλολογικές σπουδές του στη Λειψία, με ενδιαφέρον για την ιστορία της φιλοσοφίας, την αισθητική και την ψυχολογία. Το 1880 άρχισε να γράφει τη διδακτορική του διατριβή με θέμα «Το παιχνίδι υπό έποψη ψυχολογική και παιδαγωγική». Διηγήματα του είναι: *Το αμάρτημα της μητρός μου*, *Ποιος ήταν ο φονεύς του αδελφού μου* (1883), *Αι συνέπειαι της παλαιάς ιστορίας* (1884), *Πρωτομαγιά* (1884), *Το μόνον της ζωής του ταξείδιον* (1884), *Διατί η μηλιά δεν έγινε μηλέα* (1885), «Ο Μοσκόβ Σελήμ». Το 1884, λόγω του θανάτου του Γ. Ζαρίφη, επέστρεψε στην Αθήνα και διορίστηκε καθηγητής στο Γυμνάσιο. Το 1885 ανακηρύχτηκε παμψηφεί υφηγητής στη Φιλοσοφική Σχολή, αλλά λόγω ανταγωνισμών δεν πέτυχε η ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία. Χωρίς λόγο απολύθηκε από καθηγητής και, για να ζήσει, εργάστηκε ως καθηγητής της Δραματολογίας στο Ωδείο Αθηνών. Το 1890 άρχισαν τα συμπτώματα μιας ασθένειας των νεύρων. Ακολούθησε ο εγκλεισμός του Βιζυηνού στο Δρομοκαταίεο Ψυχιατρείο, όπου και πέθανε τον Απρίλιο του 1896.

Πηγή: βιβλιονέτ

¹⁰ σερασκέρης: τίτλος στρατιωτικού διοικητή ή αξιωματούχου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

¹¹ κισμέτι, κισμέτ (τουρκ.): το γραφτό, η μοίρα.

¹² τουμπελέκι: μικρό τύμπανο.

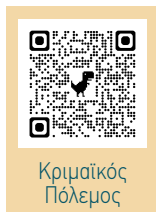
¹³ άιντε: άντε.

¹⁴ ναυρη: να βρείς.

¹⁵ λαγούτο, λαούτο: έγχορδο όργανο.

τον λαιμόν μου, έκρυψε το πρόσωπό του στα στήδια μου, και με κάτι κλάματα που ερράγισαν την καρδιά σου, με μια φωνή βαθεία-βαθεία κι' απελπισμένη: – Δεν πηγαίνω! είπε. Θα με σκοτώσουν εις τον πόλεμον. Δεν βαστώ να πάγω!

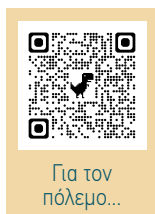
– Μην απελπίζεσαι, του είπα, αφέντη μου· είναι καιρός ακόμη έως ότου να πας· ο πατέρας μπορεί ακόμη να σ' εξαγοράση· κι αν δεν το κάμη, εγώ πηγαίνω εις τον τόπο σου. Μη φοβάσαι!

1. Ο αδερφός του αφηγητή βιώνει μια ιδιαίτερα αγχωτική κατάσταση, όταν στην τουρκοκρατούμενη Βιζύη του 1880 κληρώνεται να καταταγεί στρατιώτης του τουρκικού στρατού, λίγο πριν ξεσπάσει ο πόλεμος της Κριμαίας (1853-1856) (βλ. ΨΜΑ). Πώς αντιδρούν τα πρόσωπα του διηγήματος απέναντι σε αυτό το νέο; Αναδείξτε τα εκφραστικά μέσα που αξιοποιούνται.

	αντίδραση-συμπεριφορά	εκφραστικά μέσα
αφηγητής		
αδελφός αφηγητή		
πατέρας		

2. Από τις βιογραφικές πληροφορίες του Βιζυηνού μαθαίνουμε ότι έκανε στη Γερμανία (Λειψία) φιλολογικές σπουδές με ενδιαφέρον για την ιστορία της φιλοσοφίας, την αισθητική και την ψυχολογία. Σε ποια σημεία του αποσπάσματος φαίνεται η βαθιά γνώση του συγγραφέα για την ψυχολογία των ανθρώπων;
3. Η συνέχεια της ιστορίας: σε μια χρονογραμμή, χειρόγραφη ή ψηφιακή, να παρουσιάσεις τα βασικά σημεία της πλοκής, όπως εσύ θα ήθελες να συνεχίζεται το διήγημα.
4. Το προσκλητήριο των στρατιωτών σε πόλεμο έχει εμπνεύσει διάφορες μορφές τέχνης σε διάφορες εποχές. Με τη βοήθεια του ΨΜΑ Για τον πόλεμο... και με συνεργατική αναζήτηση ανάλογου υλικού, δημιουργήστε μια συλλογή καλλιτεχνικών έργων (τραγούδι, αφίσα, ζωγραφικός πίνακας, κινηματογραφική ταινία, θεατρικό έργο κ.ά.) για το συγκεκριμένο θέμα μαζί με τις παρατηρήσεις σας.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Στράτης Μυριβήλης, Ο λόφος με τις παπαρούνες

Το κείμενο που ακολουθεί ανήκει στο μυθιστόρημα *Η ζωή εν τάφω. Το βιβλίο του πολέμου*. Πρόκειται για ένα αντιπολεμικό βιβλίο με φόντο τα τραγικά γεγονότα και τις συνέπειες του Α΄ παγκοσμίου πολέμου (1914-1918), στον οποίο ο ίδιος ο συγγραφέας συμμετείχε εθελοντικά.

Είναι και μια μέρα χαρούμενη μέσα στις άσκημες μέρες της πορείας. Μια μέρα γαλάζια και κόκκινη, με ανοιξιάτικον ουρανό, γεμάτη μαδιά μάτια, κόκκινα αγριολούλουδα και αργά μελαγχολικά τραγούδια.

Ήταν ένας λόφος άλικος από τις παπαρούνες. Ξεκουραζόταν ένα Ρούσικο Σύνταγμα, που τραβούσε κι αυτό για το μέτωπο. Εκεί μάς σταματήσανε κ' εμάς. Είχε νερό μπόλικο και πρασινάδα εκεί δίπλα. Στήσαμε πυραμίδες τα όπλα και φάγαμε κοντά τους. Μας σίμωσαν κάτι μεγαλόσωμα παλικάρια με τριανταφυλλιά μάγουλα, με χοντρές μπότες και μπλουζες παιδιατίκες δίχως κουμπιά. Τα πηλίκιά τους είχαν κεραμίδι¹⁶ στενούτσικο.

— Γκίρτς,¹⁷

— Γκίρτς.

— Κριστιάν;

— Κριστιάν.

— Ορτοντόξ;

— Ορτοντόξ.

Μας δεχτήκανε με χαρές σχεδόν παιδιατίκες. Γελούσανε, και μεις γελούσαμε, μας χάριζαν κονσέρβες, σουγιάδες. Με τα μεγάλα τους χέρια μάς χτυπούσανε στην πλάτη. Τραβούσανε και μας δείχναν από την τραχηλιά¹⁸ τους χρυσά, σιντεφένια¹⁹ σταυρουδάκια και φυλαχτάρια κρεμασμένα με αλυσιδίτσες. Σταυροκοπιόντανε με τον ορθόδοξο τρόπο.

— Κριστιάν! Κριστιάν!

Φάγαμε μαζί, κουβεντιάσαμε ώρες δίχως να καταλαβαίνει γρι ο ένας απ' τη γλώσσα τ' άλλου. Όμως συνεννοηθήκαμε περίφημα. Η αγάπη κ' η όχτρα έχουνε διεθνή γλώσσα.

Βρήκα κ' ένα νεώτατον αξιωματικό, λεπτοκαμωμένο σαν κορίτσι, με μεγάλα γυαλιά και γελαζόμενα χείλη, που θυμόταν απ' το σκολειό του μερικά αρχαία, τσάτρα-πάτρα. Τα μαλλιά του ήταν ξανθά σαν του καλαμποκιού, είχε κ' ένα χρυσό μουστακάκι.

— Ημείς ρούσιαν λίαν Έλληνες αγαπώμεθαν! Οδησσόν λίαν Έλληνες! Λίαν!

¹⁶ κεραμίδι: γείσο στο ηηλικίο.

¹⁷ Γκίρτς: Έλληνας.

¹⁸ τραχηλιά: 1α. πλατύς πρόσθετος γιακάς που φοριέται πάνω από φόρεμα ή πουκάμισο β. (παρωχ.) σαλιάρια. 2. (παρωχ.) λαιμόκοψη.

¹⁹ σεντέφι (το) και σιντέφι (το): ουσία σκληρή, στιλπνή και ιριδίζουσα που καλύπτει την εσωτερική επιφάνεια του οστράκου πολλών μαλακίων και που χρησιμοποιείται στην κατασκευή διακοσμητικών μικροαντικειμένων· μάργαρο.

[Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής.](#)

Πήρε ύφος και μου απάγγειλε κάτι αλαμπουρνέζικα, που, όπως με βεβαίωσε, ήταν Όμηρος από το πρωτότυπο. Κατόπι κάμανε μια μεγάλη χορωδία και μας τραγούδησαν λαϊκά τραγούδια. Καμπόσοι τα κομπανιάριζαν²⁰ με κάτι μακριές μπαλαλάικες²¹ που τις σήκωναν στη ράχη σταυρωτά με το ντουφέκι τους. Δεν κατάλαβα τα λόγια των τραγουδιών, μα σίγουρα θα μιλούσαν για ένα δάσος χιονισμένο, για ένα χωριό χιονισμένο, που οι μπουχαρίδες²² των καλυβιών του θυμιάζουνε γαλάζιον καπνό μέσα στον παγωμένον αγέρα. Ξανθιές γυναίκες με χοντρές πλεξούδες κάθονται πίσω απ' τα κλειστά τους τζάμια, με το λευκό κούτελο ακουμπισμένο στο γυαλί. Σκουπίζουν αργά με το δάχτυλό τ' αχνισμένο τζάμι και βλέπουνε στα χαμένα, μακριά, μακριά, το ρούσικο κάμπο που δεν τελειώνει παρά στα ουρανοδέμελα. Μέσα στην απέραντη πλατωσιά, ένα μονοπάτι χαραγμένο στο χιόνι από τα έλκηδρα. Ένα μονοπάτι που πήρε τα παλικάρια του χωριού και τα πήγε μακριά, μακριά, πέρα από τα σταχτιά ουρανοδέμελα. Ίσως και πέρα απ' τη ζωή.

Ο **Στράτης Μυριβήλης** (πραγματικό όνομα Ευστράτιος Σταματοπούλος) γεννήθηκε στη Συκαμιά της Λέσβου. Φοίτησε στην Αστική Σχολή Συκαμιάς και στη συνέχεια στο Γυμνάσιο Μυτιλήνης, από όπου αποφοίτησε το 1910. Το 1912 εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και γράφτηκε στο Πανεπιστήμιο, εργαζόμενος παράλληλα ως συντάκτης σε περιοδικά και εφημερίδες. Τις σπουδές του εγκατέλειψε σύντομα για λόγους βιοπορισμού. Κατατάχτηκε εθελοντικά το 1912 και πολέμησε στους βαλκανικούς πολέμους (όπου τραυματίστηκε στο πόδι), στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο και στη Μικρασιατική εκστρατεία (ως ανθυπολοχαγός). Κατά τη διάρκεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου άρχισε να γράφει τη *Ζωή εν τάφω* και το 1920 παντρεύτηκε την Ελένη Δημητρίου, με την οποία απέκτησε δυο γιους και μια κόρη. Τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Πεζογραφίας (1940 για το *Γαλάζιο βιβλίο*) και τον Σταυρό του Ταξιάρχου του Βασιλικού Τάγματος του Γεωργίου Α' (1959). Πέθανε άρρωστος από βρογχοπνευμονία στο νοσοκομείο του Ευαγγελισμού στην Αθήνα.

Πηγή: βιβλιονέτ

Οι μορφές των τραγουδιστάδων ήταν σοβαρές, τα παιδιάτικα τους τα σλάβικα μάτια βούρκωναν. Σαν τέλειωσαν το τραγούδι μείναμε πολλήν ώρα ακίνητοι μαζί τους, ταξιδεύοντας πάνω στα φτερά της μουσικής, που ενώνει τις καρδιές, γιατί είναι η γλώσσα τους η πανανθρώπινη.

Σαν κάμαμε τις τετράδες για να φύγουμε, οι Ρούσοι βάλανε παπαρούνες μέσα στις μπούκες των ντουφεκιών μας. Ήτανε σα μια παράξενη λιτανεία με ατσαλένιες λαμπάδες, που στην κορφή τους άναβε η πιο χαρούμενη φλόγα.

— Αντίο! Αντίο!

Ο πολύ νέος αξιωματικός πετά το καπέλο του, λυγερός, σχεδόν διάφανος μέσα στο φως.

— Χαίρε, λίαν, Έλληνες! Χαίρε!

Πόση αγάπη υπάρχει στον κόσμο! Άφθονη σαν ποτάμι που χύνεται μέσα σ' έναν κάμπο. Ανθισμένη σαν ένας λόφος κόκκινος από τις παπαρούνες, που σε φωνάζουνε να τις κόψεις. Δεν έχεις παρά να σκύψεις να τις κόψεις.

²⁰ ακομπανιάρω -ομαι: (μουσ.) συνοδεύω μουσικά (με ακομπανιαμένο) μια βασική (φωνητική ή μουσική) μελωδία. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²¹ μπαλαλάικα (η): έγχορδο μουσικό όργανο με τριγωνικό ηχείο. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²² μπουχαρίδα: καμινάδα.

1. Αφού διαβάσεις το κείμενο, να συμπληρώσεις τον παρακάτω πίνακα με πληροφορίες που θα αντλήσεις από αυτό σχετικά με το **σκηνικό**, τους **χαρακτήρες** και τα **σχόλια του αφηγητή**.

Σκηνικό (τόπος και χρόνος)	Χαρακτήρες (εξωτερική εμφάνιση και συμπεριφορά)	Σχόλια (γνώμες, κρίσεις του αφηγητή)

2. Να αναζητήσεις στο κείμενο τα εκφραστικά μέσα που ζητούνται στον ακόλουθο πίνακα και να τον συμπληρώσεις. Πώς σχετίζονται με το θέμα του κειμένου, κατά τη γνώμη σου; Στη συνέχεια, να επιλέξεις ένα ή δύο εκφραστικά μέσα και να τα αντικαταστήσεις με άλλα του ίδιου είδους. Μετά από ψηφοφορία της τάξης (ηλεκτρονική ή φυσική), καταλήξτε στις επιλογές που είναι πιο ταιριαστές.

μεταφορά	προσωποποίηση	εικόνα	παρομοίωση	ασύνδετο σχήμα

3. Από τα πιο βασικά χαρακτηριστικά του ρεαλισμού²³ είναι η αληθοφάνεια, η αντικειμενικότητα και η αναφορική λειτουργία της γλώσσας. Να επισημάνεις στο απόσπασμα ένα τουλάχιστον παράδειγμα από αυτά τα χαρακτηριστικά.
4. Να εντοπίσεις τις φράσεις στο κείμενο που δείχνουν τη φυσιολατρία του συγγραφέα. Πώς συνδέεται αυτή η φυσιολατρία με την πολεμική/αντιπολεμική ατμόσφαιρα του αποσπάσματος;
5. Να εντοπίσεις τον τύπο της αφήγησης που αξιοποιείται στο απόσπασμα (αφήγηση σε πρώτο, σε δεύτερο, σε τρίτο πρόσωπο;). Τι εντύπωση σου προκαλούν οι παραπάνω επιλογές ως προς τη σχέση του αφηγητή με την ιστορία; Επιπλέον, ποιοι αφηγηματικοί τρόποι²⁴ (π.χ. διάλογος, περιγραφή, εσωτερικός μονόλογος κ.ά.) αξιοποιούνται στο απόσπασμα; Ενισχύουν, κατά τη γνώμη σου, την αληθοφάνεια του κειμένου;
6. Σε δυάδες να γράψετε ένα σύντομο μυθοπλαστικό κείμενο (100 λέξεις), με θέμα τον πόλεμο ή την ειρήνη, με αφορμή ένα από τα έργα τέχνης του ΨΜΑ, αξιοποιώντας την πρωτοπρόσωπη αφήγηση, τον διάλογο και την περιγραφή. Τα ηλεκτρονικά έγγραφα μπορούν να σας διευκολύνουν. **Βλ. και ΨΜΑ.**

Τα αγαθά
της ειρήνης

Η ειρηνική ζωή
στην τέχνη

²³ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στο *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων Γυμνασίου Λυκείου*: [ρεαλισμός](#).

²⁴ Αναζήτησε πληροφορίες στο ΨΜΑ Γλωσσάρι όρων του βιβλίου, στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: [αφηγηματικοί τρόποι](#). Δες, επίσης, στο Φωτόδεντρο στοιχεία και για τις [αφηγηματικές τεχνικές](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Κώστας Γ. Καρυωτάκης, Ο Μιχαλιός

Το Μιχαλιό τον πήρανε στρατιώτη.
Καμαρωτά ξεκίνησε κι ωραία
με το Μαρή και με τον Παναγιώτη.
Δεν μπόρεσε να μάθει καν το «επ' ώμου».
Όλο εμουρμούριζε: «Κυρ Δεκανέα,
άσε με να γυρίσω στο χωριό μου».

Τον άλλο χρόνο, στο νοσοκομείο,
αμίλητος τον ουρανό κοιτούσε.
Εκάρφωνε πέρα, σ' ένα σημείο,
το βλέμμα του νοσταλγικό και πράο,
σα να 'λεγε, σα να παρακαλούσε:
«Αφήστε με στο σπίτι μου να πάω».

Κι ο Μιχαλιός επέθανε στρατιώτης.
Τον ξεπροβόδισαν κάτι φαντάροι,
μαζί τους ο Μαρής κι ο Παναγιώτης.
Απάνω του σκεπάστηκε ο λάκκος,
μα του αφήσαν απέξω το ποδάρι:
Ήταν λίγο μακρύς ο φουκαράκος.

Ο **Κώστας Γ. Καρυωτάκης** γεννήθηκε στις 30 Οκτωβρίου 1896 στην Τρίπολη. Ο πατέρας του ήταν νομομηχανικός κι έτσι στα παιδικά του χρόνια αναγκάστηκε να αλλάζει συνέχεια τόπο διαμονής. Πέρασε από το Αργοστόλι, τη Λευκάδα, τη Λάρισα, την Καλαμάτα, την Αθήνα, μέχρι και από τα Χανιά. Από το 1912 δημοσιεύει ποιήματα σε διάφορα παιδικά περιοδικά. Αφού πήρε το δίπλωμα της Νομικής Σχολής των Αθηνών, διορίστηκε υπάλληλος στη Νομαρχία Θεσσαλονίκης. Η ελεύθερη φύση του δεν μπορούσε να δεχθεί τη γραφειοκρατία της κρατικής μηχανής, την οποία και καυτηριάζει όποτε μπορεί (χαρακτηριστικό το πεζό: *Κάθαρσις*). Γι' αυτό και μετατέθηκε πολλές φορές διωκόμενος από ανωτέρους του. Τον Φεβρουάριο του 1919 εκδίδει την πρώτη του συλλογή: *Ο πόνος των ανθρώπων και των πραγμάτων*, η οποία τυχάνει αδιάφορης ή υποτιμητικής κριτικής. Το 1921 κυκλοφορεί τη δεύτερη συλλογή του τα *Νηπενθή*. Εκείνο τον καιρό συνδέεται με την ποιήτρια Μ. Πολυδούρη, συνάδελφό του στη Νομαρχία Αττικής. Τον Δεκέμβριο του 1927 κυκλοφορεί η τελευταία του συλλογή *Ελεγεία και Στίρες*. Τον Φεβρουάριο του 1928 ο Καρυωτάκης αποσπάται στην Πάτρα και τον Ιούνιο στην Πρέβεζα. Από εκεί στέλνει απελπισμένα γράμματα σε συγγενείς και φίλους, περιγράφοντας την αθλιότητα που κυριαρχεί σ' αυτήν την πόλη (χαρακτηριστικό το ποίημα «Πρέβεζα»). Στις 21 Ιουλίου θέτει τέρμα στη ζωή του. **Βλ. και ΨΜΑ.**

Πηγή: βιβλιονέτ

Περισσότερες πληροφορίες
βλ. στις [Ψηφίδες για](#)
[την Ελληνική Γλώσσα](#).

Ο Κ. Καρυωτάκης
στην Πρέβεζα

1. Στο ποίημα παρατηρούμε εναλλαγές ρηματικών προσώπων. Ποια απήχηση έχει στον/στην αναγνώστη/-τρια αυτή η εναλλαγή;
2. Ακολουθώντας τη θεατρική τεχνική του «διαδρόμου συνείδησης»,²⁵ μπειτε σε δύο αντικριστές σειρές, δημιουργώντας έναν διάδρομο. Όποιος/-α μαθητής/-τρια υποδύεται τον Μιχαλιό, διασχίζει τον διάδρομο και οι άλλοι/-ες του λένε ψιθυριστά και από μια σκέψη αναφορικά με το πώς ξεκίνησε για τον στρατό και πώς άλλαξε η στάση του.
3. Το ποίημα ανήκει στη ενότητα «Σάτιρες» της συλλογής του Κ.Γ. Καρυωτάκη *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927). Ο σατιρικός²⁶ τόνος γραφής συνδυάζει το χιούμορ και την κριτική. Έχοντας αυτό υπόψη, να συμπληρώσεις τον παρακάτω πίνακα με δύο αντίστοιχες γλωσσικές επιλογές (λέξεις/φράσεις).

Χιούμορ	Κριτική
1)	1)
2)	2)

4. Δώσε φωνή στον Μιχαλιό! Σ' ένα δημοτικό δίστιχο (δύο ομοιοκατάληκτοι δεκαπεντασύλλαβοι στίχοι χωρίς διασκελισμό) ο Μιχαλιός παρωδεί την κατάστασή του, ενώ βρίσκεται στο νοσοκομείο. Τι θα τον έβαζες να λέει;
5. Με αφορμή ένα από τα εικονιζόμενα πρόσωπα των έργων τέχνης στο ΨΜΑ *Ο πόλεμος στην τέχνη*, γράψε ένα ποίημα με αντιπολεμικό περιεχόμενο σε ελεύθερο στίχο²⁷ (έως 10 στίχους).

Ο πόλεμος στην τέχνη

²⁵ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

²⁶ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στους *Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία: σάτιρα*.

²⁷ Ελεύθερος στίχος: «[...] το ρυθμικό του σχήμα δεν υπακούει σε μια κανονική μετρική μορφή – δηλαδή, δεν οργανώνεται σε μετρικούς πόδες ή σε επαναλαμβανόμενες συλλαβικές ενότητες με ισχυρότερους και ασθενέστερους τονισμούς. [...] Οι περισσότεροι ελεύθεροι στίχοι περιλαμβάνουν, επίσης, αράδες ακανόνιστου μήκους, που είτε δεν έχουν καθόλου ομοιοκαταληξία είτε την εφαρμόζουν μόνο σποραδικά. [...]» (Αναζήτησε πληροφορίες στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#): ελεύθερος στίχος).

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Μίλτος Σαχτούρης, Το περιστέρι

Από δω θα περνούσε το περιστέρι
είχαν ανάψει दाδιά γύρω στους δρόμους
άλλοι άνθρωποι φυλάγαν στις δενδροστοιχίες
παιδιά κρατούσαν στα χέρια σημαιούλες
περνούσαν οι ώρες κι άρχισε να βρέχει
έπειτα σκοτείνιασε όλος ο ουρανός
μια αστραπή ψιθύρισε κάτι φοβισμένα
και άνοιξε η κραυγή στο στόμα του ανθρώπου

τότε το άσπρο περιστέρι μ' άγρια δόντια
σα σκύλος ούρλιαξε μέσα στη νύχτα

Ο ποιητής **Μίλτος Σαχτούρης** (1919-2005) γεννήθηκε στην Αθήνα. Η καταγωγή του ήταν από την Ύδρα, καθώς ήταν δισέγγονος του ναυάρχου της Επανάστασης του 1821 καπετάν Γιώργη Σαχτούρη. Το 1937 εγγράφεται στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αλλά το 1940 την εγκαταλείπει, για να αφοσιωθεί στην ποίηση. Εμφανίζεται στα γράμματα τον Μάιο του 1944 με ποιήματα στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*. Τιμήθηκε με τρία Κρατικά Βραβεία Λογοτεχνίας. Το 1956, τιμήθηκε με το Α΄ Βραβείο «Νέοι Ευρωπαίοι Ποιητές» από την ιταλική ραδιοφωνία και τηλεόραση για τη συλλογή του *Όταν σας μιλώ*, το 1962 με το Β΄ Κρατικό βραβείο ποίησης για τη συλλογή του *Τα στίγματα*, το 1987 με το Α΄ Κρατικό βραβείο ποίησης για το έργο του *Εκτοπλάσματα*, και η τελευταία βράβειυσή του ήταν το 2003, με το Μέγα Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας για το σύνολο του έργου του. Έγραψε, μεταξύ άλλων, τις ποιητικές συλλογές: *Η λησμονημένη* (1945), *Παραλογαίς* (1948), *Με το πρόσωπο στον τοίχο* (1952), *Όταν σας μιλώ* (1956), *Τα φάσματα ή η χαρά στον άλλο δρόμο* (1958), *Ο περίπατος* (1960), *Τα στίγματα* (1962), *Σφραγίδα ή η όγδοη Σελήνη* (1964), *Το σκεύος* (1971). Τα ποιήματα του έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

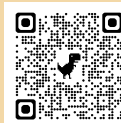
Πηγή: βιβλιονέτ

Περισσότερες πληροφορίες
βλ. στον [Πολιτιστικό Θησαυρό](#)
της [Ελληνικής Γλώσσας](#)

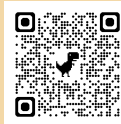
1. Όρθιοι/-ες σε κύκλο και ομάδες, κάθε ομάδα ας απαγγείλει με τη σειρά από δύο στίχους και εν χορώ όλοι/-ες σας τον πρώτο και τους δύο τελευταίους.
2. Η στίξη απουσιάζει από το ποίημα.
  - α) Γιατί νομίζετε ότι παραλείπεται;
  - β) Δημιουργεί αυτή η έλλειψη δυσκολίες στην ανάγνωση και κατανόηση του ποιήματος;
3. Στο ποίημα παρουσιάζεται μια απρόσμενη αλλαγή. Να την παρουσιάσεις, τοποθετώντας στον πίνακα τις εικόνες που αντιστοιχούν σε κάθε φάση της: αναμονή του περιστεριού – άφιξη του περιστεριού. Στη συνέχεια, να διακρίνεις τις εικόνες σε «ρεαλιστικές» και «υπερρεαλιστικές».²⁸ Ποια εικόνα σου αρέσει περισσότερο και για ποιον/ποιους λόγο/-ους;

Αναμονή του περιστεριού	Άφιξη του περιστεριού

4. Ο Μίλτος Σαχτούρης, ποιητής της α΄ μεταπολεμικής γενιάς,²⁹ χρησιμοποιεί τον ελεύθερο στίχο.³⁰ Να εντοπίσεις τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελεύθερου στίχου στο ποίημα «Το περιστέρι». Στη συνέχεια, να γράψεις και εσύ τέσσερις έως έξι ελεύθερους στίχους με αντιπολεμικό περιεχόμενο. **Βλ. και ΨΜΑ.**
Αν θέλεις, συνδύασε το σκίτσο του περιστεριού με το ποίημά σου: «ζωγράφισε» με τους στίχους του ποιήματος, δημιουργώντας ένα καλλιγράφημα,³¹ αντικαθιστώντας τις γραμμές με τους στίχους.

Ποιήματα που μας διάβασε ένα βράδυ ο Λοξιάς Otto V

Σχηματικό ποίημα

²⁸ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στο Φωτόδεντρο: [υπερρεαλισμός](#). Χαρακτηριστικό του υπερρεαλισμού είναι η κυριαρχία της φαντασίας και η κατάργηση της αληθοφάνειας στο καλλιτεχνικό έργο.

²⁹ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: [μεταπολεμική ποίηση](#).

³⁰ Για τον ελεύθερο στίχο βλ. υποσημείωση, σελ. 43.

³¹ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στους Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία: [καλλιγράφημα](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 6

Άλκη Ζέη, Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου

Βιογραφικά σημειώματα

1. Το μυθιστόρημα παρουσιάζει ένα αγόρι, τον Πέτρο, που στην ηλικία των εννιά ετών ζει τον πόλεμο του 1940 και μεγαλώνει μέσα στην κατεχόμενη από τους Γερμανούς Αθήνα. Η επιλογή των χρωμάτων της εικονογράφησης ήταν πρόταση της Α. Ζέη στους δημιουργούς του γκράφικ νόβελ. Ποια είναι τα κυρίαρχα χρώματα; Κρίνοντας από το απόσπασμα που διάβασες, συμφωνείς με αυτή την επιλογή; Για ποιους λόγους; Εσύ θα επέλεγες και άλλα χρώματα, και αν ναι, ποια θα ήταν αυτά;
2. Το απόσπασμα *Ο Μεγάλος Περίπατος του Πέτρου* αντιστοιχεί στη σελίδα 54 του γκράφικ νόβελ (βλ. ΨΜΑ). Αφού χωριστείτε σε ομάδες «οι εικονογράφοι» και «οι συγγραφείς», να συγκρίνετε τις δύο εκδοχές: η ομάδα «των εικονογράφων» να παρατηρήσει την εικονογραφική αναπαράσταση των χαρακτήρων και του σκηνικού του κόμικ σε σχέση με την περιγραφή τους στο αρχικό κείμενο, και η ομάδα «των συγγραφέων» να παρατηρήσει διαφορές και ομοιότητες στην αφήγηση της ιστορίας ως προς τους αφηγηματικούς τρόπους³² και ως προς το ίδιο το περιεχόμενο (προσθήκες ή παραλείψεις). Στη συνέχεια, κάθε ομάδα να ανακοινώσει τις παρατηρήσεις της στο σύνολο της τάξης, ώστε με τη συνδρομή όλων να δημιουργηθεί ένας πίνακας με τις αλλαγές που χρειάστηκε να γίνουν, προκειμένου το αφηγηματικό κείμενο να μεταγραφεί σε κόμικ.
3. Με ποιους άλλους τρόπους η μητέρα του Πέτρου θα μπορούσε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της πείνας που μαστίζει την οικογένειά της; Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, αποδώστε την προσπάθειά της, σχεδιάζοντας στο χέρι ή με ψηφιακά εργαλεία (όπως το animaker, animoto, pixton ή άλλα) δύο ακόμα καρτέ.³³
4. Με αφορμή την αντίδραση του παππού «Και ποιος νομίζεις πως χόρτασε; Κι έπειτα μην παραπονιέσαι! Εσύ κι η Αντιγόνη τρώτε και παραπάνω ψωμί. Βλέπω εγώ τη μητέρα σας που σας κόβει πιο μεγάλες τις μερίδες», να γράψεις έναν θεατρικό μονόλογο ή μία σελίδα από το ημερολόγιό του, όπου θα εκφράζει τις τύψεις του γι' αυτή του τη συμπεριφορά, την οποία θα αποδίδει στις σκληρές συνθήκες της πείνας και του φόβου εν μέσω πολέμου.
5. Μελέτησε τις λέξεις που δίνονται στο Γλωσσάρι, οι οποίες σχετίζονται με το θέμα της ειρήνης και των αγαθών της. Επίλεξε πέντε τουλάχιστον από αυτές και γράψε στο τετράδιό σου το «Ηχηρό μήνυμα για την ειρήνη» είτε σε μορφή συνθήματος είτε σύντομου ποιήματος. Βλ. και ΨΜΑ.

Ζέη, Α.
Ο μεγάλος
περίπατος
του Πέτρου

Το γλωσσάρι
της ειρήνης

³² Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στον Πολιτιστικό Θησαυρό της Ελληνικής Γλώσσας: [αφηγηματικοί τρόποι](#).

³³ καρτέ: τετράγωνο σχέδιο, αλλά και το μικρό πλαίσιο στα εικονογραφημένα αναγνώσματα και η στατική εικόνα στον κινηματογράφο. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων της συστάδας**

16 ^{ος} αιώνας	1595;	19 ^{ος} αιώνας	1895	20 ^{ός} αιώνας	1924	1927	1956	1971	21 ^{ος} αιώνας	2020
	Χορτάσης, Γεώργιος Ερωφίλη		Βιζυηνός, Γεώργιος «Μοσκώβ Σελήμ»		Μυριβήλης, Στρατής Η ζωή εν τάφω	Καρυωτάκης, Κώστας «Ο Μιχαλός»	Σαχτούρης, Μίλτος «Το περιστέρι»	Ζέη, Άλκη Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου		Δαρλάση, Αγγελική Μαστώρος, Δημήτρης / Άλκη Ζέη Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου (γκράφικ νόβελ)
	Κρητική λογοτεχνία (1570-1669) θέατρο-τραγωδία		Γενιά του 1880, ηθογραφία, διήγημα		Γενιά του 1930, μυθιστόρημα	Ποίηση του Μεσοπολέμου, ποιητική γενιά 1920	Μεταπολεμική ποίηση, Α' μεταπολεμική ποιητική γενιά, μοντερνισμός, υπερρεαλισμός	Μεταπολεμική πεζογραφία, Α' μεταπολεμική γενιά, εφηβική λογοτεχνία		Εφηβική λογοτεχνία, graphic novel

1. Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, να συγκεντρώσετε υλικό (φωτογραφίες, σκίτσα, μαρτυρίες, γράμματα), αλιεύοντάς το από τα ψηφιακά αρχεία του [Ελληνικού Λαογραφικού και Ιστορικού Αρχείου \(ΕΛΙΑ\)](#) και της [Εθνικής Πινακοθήκης](#), με σκοπό να δημιουργήσετε ένα από τα παρακάτω: μια έντυπη αφίσα, μια ψηφιακή αφίσα, αξιοποιώντας εργαλεία, όπως το PosterMyWall ή ένα κολλάζ στην εφαρμογή e-me content (ή και με το ψηφιακό εργαλείο fotor). Και στις τρεις περιπτώσεις το θέμα είναι: «Η κραυγή του πολέμου». Οι δημιουργίες μπορούν να παρουσιαστούν στη σχολική κοινότητα με την ευκαιρία της Διεθνούς Ημέρας Ειρήνης (21 Σεπτεμβρίου).

Βαν Γκογκ, Β.
«Σταφύλια, λεμόνια, αχλάδια και μήλα»

2. Άντλησε ιδέες από τα κείμενα της συστάδας και ζωγράφισε τον δικό σου πίνακα για την ΕΙΡΗΝΗ. Ποια χρώματα θα επιλέξεις και γιατί; Να αξιοποιήσεις, εάν θέλεις, σύμβολα που εντόπισες στα κείμενα της συστάδας και στοιχεία από τον πίνακα του Βαν Γκογκ. **Βλ. και ΨΜΑ.**

3. Να εργαστείτε ομαδικά για τη δημιουργία καλλιγραφήματος³⁴ με θέμα την ειρήνη. Τα καλλιγραφήματα θα μπορούσαν να αναρτηθούν στα κοινωνικά δίκτυα του σχολείου με την ευκαιρία της Παγκόσμιας Ημέρας Ειρήνης (21 Σεπτεμβρίου). **Βλ. και ΨΜΑ.**

Καλλιγράμματα του G. Apollinaire

4. Στη διπλανή εικόνα μπορείς να δεις το διεθνώς αναγνωρισμένο σήμα της ειρήνης. Να αναζητήσεις στο διαδίκτυο και να συγκεντρώσεις πληροφορίες σχετικά με την ιστορία του: α. Πότε σχεδιάστηκε και από ποιον; β. Από ποια μέρη αποτελείται; Στη συνέχεια, να δημιουργήσεις το δικό σου «σήμα ειρήνης», το οποίο μπορείς, επίσης, να παρουσιάσεις στα κοινωνικά δίκτυα του σχολείου με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης (21 Μαρτίου).

5. Το ποίημα «Το περιστέρι» του Μίλτου Σαχτούρη ανήκει στην ποιητική συλλογή *Όταν σας μιλώ* που γράφτηκε το 1956. Να κάνεις μια μικρή έρευνα σχετικά με τα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην Ελλάδα αυτή την περίοδο, αξιοποιώντας πληροφορίες από το σχολικό εγχειρίδιο της Ιστορίας και από την ιστοσελίδα του [Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού](#). Μπορείς να εντοπίσεις κάποια γεγονότα που να ερμηνεύουν τους στίχους του ποιήματος;

³⁴ **Καλλιγράφημα** ή **καλίγραμμα** ή **σχηματικό ποίημα** ή **συγκεκριμένο ποίημα** είναι ένα είδος ποιήματος (που μπορεί να είναι μια φράση ή λέξη) στο οποίο η γραμματοσειρά, η καλλιγραφία ή γραφή είναι τοποθετημένα με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργούν οπτική εικόνα. Το είδος αυτό ποίησης χαρακτηρίζεται με τον νεότερο όρο συγκεκριμένη ποίηση. Χαρακτηριστικά του είδους είναι η απουσία σημείων στίξης και η ελευθερία στη διάταξη των λέξεων. Η εικόνα αποδίδει το νόημα του ποιήματος. Ο Γιώργος Σεφέρης, στην πρώτη, χειρόγραφη, έκδοση της «πολεμικής» συλλογής του *Ημερολόγιο Καταστροφής Β'* (Αλεξάνδρεια, 1944), περιλαμβάνει [καλλιγραφήματα](#). Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: Καλλιγράφημα ή καλίγραμμα.

6. Στο κρυπτόλεξο (βλ. ΨΜΑ) να εντοπίσεις 13 λέξεις που σχετίζονται με τις μορφές και τις επιπτώσεις του πολέμου.

7. Να διαβάσεις το ισπανόφωνο μικροδιήγημα³⁵ «Η σφαίρα» του συγγραφέα Miguel Guel Saiz Álvarez, που ακολουθεί. Στη συνέχεια, επιχειρήσε να το αποδώσεις με ένα σκίτσο.

*Καθώς ανέβαινε όλο και πιο ψηλά, η σφαίρα έκλαιγε
βλέποντας το παιδί ν' απομακρύνεται.*

8. Αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού σου [SOCIAL POLICY ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΩΝΤΑΣ] το δημοσίευμα «“Γελοιογραφώντας” για τα ανθρώπινα δικαιώματα» (Social Policy, Διεθνή, Επίκαιρα, 14-12-2016), που κάνει αναφορά στη διεθνή έκθεση “Cartooning for Human Rights”. Ποιο από τα σκίτσα της έκθεσης που εικονίζονται θα μπορούσε να είχε ως πηγή έμπνευσης το ποίημα του Μ. Σαχτούρη, «Το περιστέρι»; Αξιοποιώντας ψηφιακά εργαλεία, όπως το storyboard, storybird, scratch, sketch, να φτιάξεις το δικό σου αντιπολεμικό σκίτσο.

9. Όπως διάβασες και στο τέταρτο κείμενο της συστάδας, οι φαντάροι με τη λήξη του Μεγάλου Πολέμου, δηλαδή του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, έβαζαν παπαρούνες στις κάννες των όπλων τους. Έτσι, η παπαρούνα έγινε το σήμα κατατεθέν όχι μόνο του ερχομού της άνοιξης αλλά και της ειρήνης. Και αυτό επειδή στα πεδία της μάχης στη Φλαμανδία³⁶ φύτρωσαν παπαρούνες, μετά το τέλος του πολέμου. Ο συμβολισμός προέρχεται από το ποίημα «Στις πεδιάδες της Φλάνδρας» («In Flanders Fields») του Καναδού John McCrae, που έγραψε στις 3 Μαΐου 1915. Εργαστείτε ομαδικά και ζωγραφίστε εικόνες του ποιήματος με τίτλο «Οι πεδιάδες της ειρήνης», αξιοποιώντας το σύμβολο της παπαρούνας.

Στις πεδιάδες της Φλάνδρας

*Στις πεδιάδες της Φλάνδρας οι παπαρούνες φουσούν
Μεταξύ των σταυρών, σειρά στη σειρά
Αυτό σηματοδοτεί τον τόπο μας. Και στο στερέωμα
Οι κορδαλλοί πετάνε, τραγουδώντας γενναία, ακόμα
Ελάχιστα ακούγονται ανάμεσα στα όπλα, κάτω στη γη
Είμαστε οι Νεκροί. Πριν λίγο καιρό
Ζήσαμε, νιώσαμε την αυγή, αντικρίσαμε το δειλινό
Αγαπήσαμε και αγαπηθήκαμε και τώρα ξεκουραζόμαστε,
στις πεδιάδες της Φλάνδρας.*

*Ξεκινήστε τη διαμάχη μας με τον εχθρό:
Τ' αδύναμά μας χέρια προς εσάς, απέναντι πετούν
το πυρσό, για να γίνει δικός σας και να τον κρατήσετε μέχρι τέλους
Εάν χάσετε την πίστη για εμάς τους νεκρούς
δε θα κοιμηθούμε, παρόλο που οι παπαρούνες ευδοκιμούν
Στις Πεδιάδες της Φλάνδρας.*

Μετάφραση: Βάσω Τσιρέβελου
Πηγή: exitirion.wordpress.com

10. Δημιούργησε το δικό σου χαϊκού³⁷ με θέμα την ειρήνη.

³⁵ Αναζήτησε πληροφορία στους Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία: μικροδιήγημα.

³⁶ Φλαμανδία ή Φλάνδρα: γεωγραφική περιοχή του Βελγίου, όπου άνησαν τα γράμματα και οι τέχνες την περίοδο της Αναγέννησης.

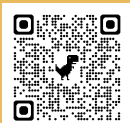
³⁷ χαϊκού: ποιητικό είδος της ιαπωνικής λογοτεχνίας που αποτελείται από δεκαεπτά συλλαβές, κατανεμημένες σε τρεις στίχους των πέντε, επτά και πέντε συλλαβών αντίστοιχα. Εκφράζει ένα συναίσθημα, μια ιδέα, μια εικόνα της φύσης, τη διάθεση μιας στιγμής του παρόντος, γι' αυτό και τα ρήματα στα χαϊκού χρησιμοποιούνται συνήθως σε ενεστώτα χρόνο. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό του ποιητικού αυτού είδους είναι ότι, παρά την υπερβολική συντομία του, χαρακτηρίζεται από νοηματική σαφήνεια και περιεκτικότητα. Στη νεοελληνική ποίηση, ο Γιώργος Σεφέρης έχει δώσει θαυμάσια δείγματα της ποιητικής αυτής φόρμας. Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στο Φωτόδεντρο.

Οι μορφές και
οι επιπτώσεις
του πολέμου

Επέκταση
«Το όνειρο της ειρήνης είναι...
ο εφιάλτης του πολέμου»

Αξιολογώ
τον εαυτό μου

«Δεν είναι παιδιά σας τα παιδιά.
Γιοι και κόρες είναι της λαχτάρας της Ζωής για τη Ζωή.
Τα βοηθάτε νά 'ρθουν στη ζωή, αλλά δεν έρχονται από εσάς.
Ζουν μαζί σας, αλλά δε σας ανήκουν»

Χαλὶλ Γκιμπράν, «Ο προφήτης»

Gauguin, Paul. *Γυναίκα της Πολυνησίας με παιδιά*
(*Polynesian Woman with Children*) (1901).
The Art Institute of Chicago.

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Η συστάδα αυτή θα σου δώσει την ευκαιρία να ασχοληθείς με όψεις της αναπαράστασης της παιδικής ηλικίας στη λογοτεχνία. Θα μελετήσεις, λοιπόν, λογοτεχνικά κείμενα που υποβάλλουν ερωτήματα σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού, όπως την εκπαίδευση, την παιδική εργασία, την ασφάλεια, και προκαλούν συζήτηση γύρω από την παιδική ηλικία.

Λίστα κειμένων συστάδας

- Δημοτικό «Νανούρισμα» [χ.χ]. Πολίτη, Ν.Γ. *Δημοτικά Τραγούδια. Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*. Αθήνα: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ.
- Παπαδιαμάντης, Α. [1903] (1988). *Η Φόνισσα*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Θεοτοκάς, Γ. [1936] (1998). «Θέλω γράμματα», *Αργώ Α΄*. Αθήνα: Εστία.
- Ρίτσος, Γ. [1943] (231990). «Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού». *Δοκιμασία. Ποιήματα 1930-1942*, τ. Α΄. Αθήνα: Κέδρος.
- Αναγνωστάκης, Μ. [1970] (1986). «Στο παιδί μου». *Τα Ποιήματα 1941-1971*. Αθήνα: στιγμή.
- Κοντός, Γ. (1997). «Τι έγιναν τα παιδιά του Καρόλου Ντίκενς». *Ο αθλητής του τίποτα*. Αθήνα: Κέδρος.

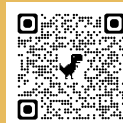
Λέξεις – κλειδιά

αθωότητα, αλήθεια, δημοτικό τραγούδι, εκπαίδευση, νατουραλισμός, παιδική εργασία, παιδική ηλικία, παραμύθι, ρεαλισμός, σενάριο, σκηνικό, συνειρμός

Λίστα κειμένων επιλογής (σε ΨΜΑ)

- Δημοτικό τραγούδι-Νανούρισμα [χ.χ.] (2006). *Νανουρίσματα και άλλα Δημοτικά Τραγούδια και Παιχνίδια για Παιδιά* (Μ. Κουλεντιάνου, Συγκέντρωση). Αθήνα: Θυμάρι.
- Παλαμάς, Κ. [1892]. «Το πρώτο παραμύθι» [απόσπασμα]. *Τα μάτια της ψυχής μου*. Πηγή: Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα.

Εμπλουτισμός
συστάδας:

«Όμορφος
κόσμος
παιδικός,
αγγελικά
πλασμένος...»

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- διακρίνεις τις διαφορετικές πλευρές που αναδεικνύουν οι συγγραφείς σχετικά με το θέμα της παιδικής ηλικίας
- διατυπώσεις την άποψή σου σχετικά με τα δικαιώματα του παιδιού και τις παραβιάσεις τους
- διαβάζεις εκφραστικά, χωρίς υπερβολή και στόμφο, και να απολαμβάνεις τη μεγαλόφωνη ανάγνωση
- εντοπίζεις στοιχεία του δημοτικού τραγουδιού, του λογοτεχνικού ρεαλισμού και νατουραλισμού
- διακρίνεις βασικές συμβάσεις της δομής του παραμυθιού
- αναγνωρίζεις τον ρόλο των εκφραστικών μέσων στην υποβολή συναισθημάτων στο αναγνωστικό κοινό
- εκφραστείς δημιουργικά ατομικά ή σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου για το θέμα της παιδικής ηλικίας, αντλώντας έμπνευση από τα κείμενα της συστάδας

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Παρατήρησε τον πίνακα του Paul Gauguin, *Γυναίκα της Πολυνησίας με παιδιά* στην αρχή της συστάδας, εστιάζοντας στα ακόλουθα:
  - ♦ Πού βρίσκονται και τι κάνουν τα πρόσωπα του πίνακα; Σε ποια ηλικία βρίσκονται;
  - ♦ Ποια σχέση φαίνεται να τα συνδέει;
  - ♦ Ποια είναι τα χρώματα του πίνακα και για ποιον λόγο έχουν επιλεγεί, κατά τη γνώμη σου;
  - ♦ Ποια συναισθήματα και σκέψεις σου προκαλεί;
  - ♦ Στη συνέχεια σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, να δημιουργήσετε ένα συννεφόλεξο με λέξεις που αυτόματα έρχονται στο μυαλό, όταν ακούτε τη φράση «παιδική ηλικία». Μπορείτε εναλλακτικά να αξιοποιήσετε το ψηφιακό εργαλείο wordart και, στη συνέχεια, να μετατρέψετε το συννεφόλεξο σε ψηφιακή αφίσα είτε με την εφαρμογή PosterMyWall είτε με την εφαρμογή canva, αναρτώντας τη στην εκπαιδευτική σας πλατφόρμα.
2. Να διαβάσεις τη [Μαθητική Έκδοση της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού](#) και να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου ποια από τα δικαιώματα καταστρατηγούνται στην εποχή μας. Εναλλακτικά, μπορείς να αναζητήσεις και να παρακολουθήσεις το εκπαιδευτικό βίντεο «Γνωρίζω τα δικαιώματα του παιδιού» στο [Φωτόδεντρο](#). Στη συνέχεια, να επιλέξεις πέντε από τα δικαιώματα που θεωρείς πως έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ευημερία των παιδιών, για να φτιάξεις μια έντυπη ή ψηφιακή αφίσα, αξιοποιώντας ψηφιακά εργαλεία, όπως τα εργαλεία της e-me ή το PosterMyWall ή το canva, και να την αναρτήσεις στην εκπαιδευτική σας πλατφόρμα.
3. Να διαβάσεις το μότο που βρίσκεται στην αρχή της συστάδας (απόσπασμα από τον «Προφήτη» του Χαλίλ Γκιμπράν), δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στο πρόσωπο της κτητικής αντωνυμίας. Σε ποιον, κατά τη γνώμη σου, απευθύνεται το ποιητικό υποκείμενο και τι του λέει; Συμφωνείς ή διαφωνείς με τη συγκεκριμένη θέση; Να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου την άποψή σου.
4. Αναζήτησε [UNICEF ΜΗΝΥΜΑ ΚΑΘΕ ΠΑΙΔΙ] και παρακολούθησε το βίντεο της Unicef με τίτλο «Ένα μήνυμα για κάθε παιδί». Ποια συναισθήματα σου προκαλούνται; Ποια ή ποιες φράσεις συγκράτησες; Στείλε και εσύ το δικό σου μήνυμα για κάθε παιδί, δημιουργώντας τη δική σου ακροστιχίδα είτε με τη λέξη ΠΑΙΔΙΑ είτε με τη φράση ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ. Στη συνέχεια, μπορείτε να αναδείξετε τις πιο ευφάνταστες ακροστοιχίδες με ψηφοφορία, αξιοποιώντας, αν υπάρχει δυνατότητα, ψηφιακά εργαλεία της e-me ή το εργαλείο mentimeter.
5. Αναζήτησε [ΚΑΠΟΤΕ ΘΑΡΘΟΥΝ] τους στίχους και άκουσε το τραγούδι «Κάποτε θα 'ρθουν».¹ Ποια συναισθήματα σου προκάλεσε; Ποιο είναι το κεντρικό πρόσωπο του τραγουδιού; Ποιους ή ποιους στίχους συγκράτησες; Να τους ανακοινώσεις στους/στις συμμαθητές/-τριές σου, αιτιολογώντας την προτίμησή σου.

¹ Παπαδόπουλος, Λ. (Στιχουργός) & Θεοδωράκης, Μ. (Συνθέτης). Σιδηρόπουλος, Π. (Ερμηνευτής) (1979). «Κάποτε θα 'ρθουν». *Ο Ασυμβίβαστος* [Δίσκος]. Αθήνα: Lyra. (Πρώτη εκτέλεση από τον Παύλο Σιδηρόπουλο για την ταινία «Ο Ασυμβίβαστος», 1979, σε σκηνοθεσία Ανδρέα Θωμόπουλου. Η μουσική της ταινίας κυκλοφόρησε το ίδιο έτος, 1979, από τη δισκογραφική εταιρία Lyra). Περισσότερες πληροφορίες για το τραγούδι, αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού [ΞΕΡΩ ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ 9.84 ΚΑΠΟΤΕ ΘΑ ΡΘΟΥΝ].

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Δημοτικό τραγούδι, Νανούρισμα

Να μου το πάρης, Ύπνε μου, τρεις βίγλαις² θα τουβάλω,
Τρεις βίγλαις, τρεις βιγλάτοραις,³ κ' οι τρεις αντρειωμένοι.
Βάλλω τον Ήλιο 'ς τα βουνά, τον αετό 'ς τους κάμπους,
Τον κυρ Βοριά το δροσερό ανάμεσα πελάγου.
Ο Ήλιος εβασίλεψεν, ο αιτός αποκοιμήθη.
Κι' ο κυρ Βοριάς, ο δροσερός 'ς της μάννας του πηγαίνει.
«Γιε μ', πού σουν χτες, πού σουν προχτές, που σουν την άλλη νύχτα;
Μήνα με τάστρι⁴ μάλωνες, μήνα με το φεγγάρι,
μήνα με τον αυγερινό, οπού στ'⁵ αγαπημένοι;
- Μήτε με τάστρι μάλωνα, μήτε με το φεγγάρι,
Μήτε με τον αυγερινό, οπού στ' αγαπημένοι,
χρυσόν υγιόν εβίγλιζα 'ς την αργυρή του κούνια».

² βίγλα: σημείο από το οποίο μπορεί κάποιος να παρατηρεί τη γύρω περιοχή, παρατηρητήριο.

³ βιγλάτορας: ο παρατηρητής, ο προστάτης.

⁴ τάστρι: το άστρι (αστέρι).

⁵ στ': είστε.

Δημοτικό
Τραγούδι

1. **α)** Ποια είναι τα πρόσωπα που αναφέρονται στο τραγούδι;
β) Σε ποιους στίχους διαφαίνεται η μητρική τρυφερότητα και η σημασία που έχει για τη μητέρα το παιδί της;
γ) Ποιους βάζει η μάνα προστάτες του παιδιού της;
2. Ποια γνωρίσματα του δημοτικού τραγουδιού αναγνωρίζετε στο νανούρισμα; (στίχος, μέτρο, ομοιοκαταληξία, γλώσσα, ύφος, κ.ά.). Βλ. ΨΜΑ Δημοτικό Τραγούδι και Πρόσωπα και Θέματα (Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα): Δημοτικό τραγούδι.
3. Σε ανάλογη ποιητική φόρμα δημοτικού νανουρίσματος, να δημιουργήσετε την απάντηση του ύπνου ή τον διάλογο των μανάδων.
4. Φτιάξε το δικό σου νανούρισμα με εικόνες και λεξιλόγιο από τη σύγχρονη ζωή.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Η Φόνισσα

Η Φόνισσα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη δημοσιεύθηκε σε συνέχειες στο δεκαπενθήμερο περιοδικό «Παναθήναια» από τον Ιανουάριο έως τον Ιούνιο του 1903, με τον υπότιτλο «Κοινωνικόν μυθιστόρημα». Αποτελείται από 17 κεφάλαια και ο χώρος όπου εκτυλίσσονται τα γεγονότα είναι η Σκιάθος. Κεντρικό πρόσωπο είναι η Χαδούλα ή Φραγκογιαννού, η οποία διαπράττει μια σειρά από φόνους μικρών κοριτσιών.

Η Χαδούλα, ή λεγομένη Φράγκισσα, ή άλλως Φραγκογιαννού, ήτο γυνή σχεδόν ἐξηκοντούτις, καλοκαμωμένη, με ἄδρους χαρακτήρας,⁶ με ἦθος ἀνδρικόν, καὶ με δύο μικρὰς ἄκρας μύστακος ἄνω τῶν χειλέων της. Εἰς τοὺς λογισμοὺς της, συγκεφαλαιοῦσα ὅλην τὴν ζωὴν της, ἔβλεπεν ὅτι ποτὲ δὲν εἶχε κάμει ἄλλο τίποτε εἰμὴ νὰ ὑπηρετῇ τοὺς ἄλλους. Ὅταν ἦτο παιδίσκη, ὑπηρετεῖ τοὺς γονεῖς της. Ὅταν ὑπανδρεύθη, ἔγινε σκλάβα τοῦ συζύγου της καὶ ὅμως, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτήρος της καὶ τῆς ἀδυναμίας ἐκείνου, ἦτο συγχρόνως καὶ κηδεμὼν αὐτοῦ· ὅταν ἀπέκτησε τέκνα, ἔγινε δούλα τῶν τέκνων της· ὅταν τὰ τέκνα της ἀπέκτησαν τέκνα, ἔγινε πάλιν δουλεύτρια τῶν ἐγγόνων της.

Τὸ νεογνὸν εἶχε γεννηθῆ πρὸ δύο ἐβδομάδων. Ἡ μητέρα του εἶχε κάμει βαριά λεχωσιά. Ἦτο αὕτη ἡ κοιμωμένη ἐπὶ τῆς κλίνης, ἡ πρωτότοκος κόρη τῆς Φραγκογιαννοῦς, ἡ Δελχαρὼ ἡ Τραχήλαινα. Εἶχαν βιασθῆ νὰ τὸ βαπτίσουν τὴν δεκάτην ἡμέραν ἐπειδὴ ἔπασχε δεινῶς· εἶχε κακὸν βῆχα, κοκκίτην, συνοδευόμενον με σπασμωδικὰ σχεδὸν συμπτώματα. Καθὼς ἐβαπτίσθη, τὸ νήπιον ἐφάνη νὰ καλυτερεύη ὀλίγον, τὴν πρώτην βραδιάν, καὶ ὁ βήχας ἐκόπασεν ἐπ' ὀλίγον. Ἐπὶ πολλὰς νύκτας, ἡ Φραγκογιαννοῦ δὲν εἶχε δώσει ὕπνον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς της, οὐδὲ εἰς τὰ βλέφαρά της νυσταγμόν, ἀγρυπνοῦσα πλησίον τοῦ μικροῦ πλάσματος, τὸ ὅποῖον οὐδ' ἐφαντάζετο ποίους κόπους ἐπροξένει εἰς τοὺς ἄλλους, οὐδὲ πόσα βάσανα ἔμελλε νὰ ὑποφέρῃ, ἐὰν ἐπέζη, καὶ αὐτό. Καὶ δὲν ἦτο ἰκανὸν νὰ αἰσθανθῆ κὰν τὴν ἀπορίαν, τὴν ὁποίαν μόνη ἡ μάμμη,⁷ διετύπωνε κρυφίως μέσα της: «Θέ μου, γιατί νὰ ἔλθῃ στὸν κόσμον κι αὐτό;»

Ἡ γραῖα τὸ ἐνανούριζε, καὶ δὰ ἦτον ἰκανὴ νὰ εἴπῃ «τὰ πάθη της τραγούδια» ἀποπάνω ἀπὸ τὴν κούνιαν τοῦ μικροῦ. Κατὰ τὰς προλαβούσας νύκτας, πράγματι, εἶχε «παραλογίσει» ἀναπολοῦσα ὅλ' αὐτὰ τὰ πάθη της εἰς τὸ πεζόν. Εἰς εἰκόνας, εἰς σκηνὰς καὶ εἰς ὀράματα, τῆς εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὸν νοῦν ὅλος ὁ βίος της, ὁ ἀνωφελὴς καὶ μάταιος καὶ βαρὺς.

Munch, Edvard.
To ἀρρωστο παιδί
(*The Sick Child I*)
(1896) (printed by
Auguste Clot).
The Art Institute
of Chicago

⁶ «ἄδρους χαρακτήρας»: ἔντονα χαρακτηριστικά.

⁷ μάμμη: γιαγιά.

Περισσότερες πληροφορίες για το έργο του Α. Παπαδιαμάντη μπορείς να βρεις στην [Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών](#), στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#) και στο σύντομο εκπαιδευτικό βίντεο (16:09 min) παραγωγής του Υπουργείου Πολιτισμού «Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης» (Αναζήτησε [ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ]).

Μπορείς να διαβάσεις ολόκληρο το έργο Η Φόνισσα στο [Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού](#).

Μπορείς, επίσης, να παρακολουθήσεις την τηλεοπτική μεταφορά της Φόνισσας στο [Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ](#).

[...]

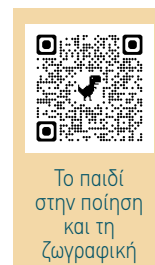
Πῶς μεγαλώνουν, Θεέ μου! ἐσκέπτετο ἡ Φραγκογιαννού. Ποῖος κῆπος, ποῖον λιβάδι, ποῖα ἄνοιξις παράγει αὐτὸ τὸ φυτόν! Καὶ πῶς βλαστάνει καὶ θάλλει καὶ φυλλομανεῖ καὶ φουντώνει! Καὶ ὅλοι αὐτοὶ οἱ βλαστοί, ὅλα τὰ νεόφυτα, θὰ γίνονται μίαν ἡμέραν πρασιαί, λόχμαι, κῆποι; Καὶ οὕτω θὰ ἐξακολουθῇ; Καὶ πᾶσα οἰκογένεια εἰς τὴν γειτονίαν, καὶ εἰς τὴν συνοικίαν καὶ εἰς τὴν πόλιν εἶχαν ἀπὸ δύο ἕως τρία κοράσια. Μερικαὶ εἶχον τέσσαρα, ἄλλαι πέντε. Μία μητέρα εἶχεν ἕξ θυγατέρας χωρὶς κανένα υἱόν, ἄλλη μία εἶχεν ἑπτὰ κ' ἕνα υἱόν, ὁ ὁποῖος ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ φανῇ ἄχρηστος.

Λοιπὸν ὅλοι αὐτοὶ οἱ γονεῖς, ὅλα τὰ ἀνδρόγυνα, ὅλαι αἱ χῆραι, ἀνάγκη πᾶσα καὶ χρέος ἀπαραίτητον, νὰ ὑπανδρεύουν ὅλας αὐτὰς τὰς κόρας – καὶ τὰς πέντε, καὶ τὰς ἕξ, καὶ τὰς ἑπτὰ! Καὶ νὰ δώσουν εἰς ὅλας προῖκα. Πᾶσα πτωχὴ οἰκογένεια, πᾶσα μήτηρ χήρα, μὲ δύο στρέμματα ἀγρούς, μ' ἕνα πενιχρὸν οἰκίσκον, ταλαιπωρουμένη, ξενοδουλεύουσα – εἴτε κολλήγισα ἄλλων εὐπορωτέρων οἰκογενειῶν εἰς τὰ κτήματα, εἰς τὰς συκᾶς καὶ τὰς μορέας – συλλέγουσα φύλλα, παράγουσα ὀλίγην μέταξαν – ἢ τρέφουσα δύο ἢ τρεῖς αἴγας ἢ ἀμνάδας – γινομένη κακὴ μὲ ὅλους τοὺς γείτονας, πληρώνουσα πρόστιμα διὰ μικρὰς ζημίας – φορολογουμένη ἀσπλάγχως, τρώγουσα κριθίνον ἄρτον ποτισμένον μὲ ἰδρωτὰ ἀλμυρόν – ὤφειλεν ἕξ ἅπαντος «ν' ἀποκαταστήσῃ» ὅλα τὰ δῆλεα ταῦτα, καὶ νὰ δώσῃ πέντε, ἕξ, ἢ ἑπτὰ προῖκας! ὦ Θεέ μου!

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης γεννήθηκε στη Σκιάθο στις 3 Μαρτίου του 1851 και ήταν γιος του ιερέα Αδαμάντιου Εμμανουήλ. Τελείωσε το δημοτικό και τις δύο πρώτες τάξεις του ελληνικού σχολείου στη Σκιάθο. Φοίτησε σε σχολείο της Σκοπέλου, του Πειραιά και τελικά πήρε απολυτήριο Γυμνασίου από το Βαρβάκειο το 1874. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου, γράφτηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, απ' όπου όμως ποτέ δεν αποφοίτησε. Έμαθε αγγλικά και γαλλικά μόνος του. Για να ζήσει, έκανε ιδιαίτερα μαθήματα και δημοσίευε κείμενα και μεταφράσεις στις εφημερίδες. Το 1879 δημοσιεύει το μυθιστόρημα *Η Μετανάστις* στην εφημερίδα *Νεόλογος*. Το 1882 άρχισε να δημοσιεύει το μυθιστόρημά του *Οι έμποροι των Εθνών* στην εφημερίδα *Μη χάνεσαι*. Το 1884 άρχισε να δημοσιεύει στην *Ακρόπολη*, όπου από το 1892 ως το 1897 εργάζεται ως τακτικός συνεργάτης, το μυθιστόρημά του *Γυφτοπούλα*. Από το 1902 ως το 1904 μένει στη Σκιάθο, απ' όπου δημοσιεύει τη *Φόνισσα*. Πεθαίνει το ξημέρωμα της 3ης Ιανουαρίου του 1911 από πνευμονία.

Πηγή: βιβλιονέτ

1. Γίνε σκηνογράφος: αφού διαβάσεις το απόσπασμα, να συγκεντρώσεις τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της Φραγκογιαννού και τις πληροφορίες που έχεις για τη ζωή της. Με ποιους αφηγηματικούς τρόπους αποδίδεται καθένα από αυτά; Στη συνέχεια, να προσπαθήσεις να αναπλάσεις το εσωτερικό σκηνικό,⁸ όπου φαντάζεσαι ότι βρίσκεται η Χαδούλα, λαμβάνοντας υπόψη σου ότι *Η Φόνισσα* διαδραματίζεται στη Σκιάθου του τέλους του 19ου-αρχές 20ού αιώνα. Αν θέλεις, μπορείς να το αποδώσεις και ζωγραφικά.
2. «Θέ μου, γιατί νὰ ἔλθῃ στὸν κόσμον κι αὐτό;» σκέφτεται η Φραγκογιαννού για το νεογέννητο κορίτσι. Ποια αντίληψη της εποχής σχετικά με τη θέση των κοριτσιών απηχεί η σκέψη της ηρωίδας; Να συνδέσεις την απάντησή σου με τις πληροφορίες που δίνονται στο κείμενο για τη ζωή της Φραγκογιαννού, τις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της εποχής. Τι θα απαντούσες εσύ σήμερα στο ερώτημα της γριάς Χαδούλας; Γράψε την απάντησή σου με τη μορφή ενός σύντομου πεζού ή ποιητικού αντίλογου,⁹ που θα ξεκινά ως εξής: «Α, όχι, όχι, γιαγιά Χαδούλα, ...». Μπορείς αν θέλεις να αντλήσεις ιδέες και από το ΨΜΑ.
3. Το λογοτεχνικό ρεύμα του ρεαλισμού¹⁰ χαρακτηρίζεται από τη μη εξιδανίκευση της ζωής, τα οικεία θέματα, τις κοινές εμπειρίες, τα καθημερινά γεγονότα, την τάση για πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας, την αληθοφάνεια. Ο νατουραλισμός¹¹ πάλι προχωρά σε τολμηρότερα θέματα και λεξιλόγιο, αναδεικνύει τις αδυναμίες του κοινωνικού περιβάλλοντος και τις «σκοτεινές πλευρές» του ατόμου, και φτάνει μέχρι την κοινωνική καταγγελία. Σύμφωνα με την οπτική του νατουραλιστή συγγραφέα, η ζωή και οι πράξεις του ανθρώπου καθορίζονται από το περιβάλλον και την κληρονομικότητα. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, να συμπληρώσεις τις δύο στήλες του πίνακα με στοιχεία του κειμένου, που, κατά τη γνώμη σου, αντιστοιχούν στα παραπάνω λογοτεχνικά ρεύματα.

Στοιχεία λογοτεχνικού ρεαλισμού	Στοιχεία λογοτεχνικού νατουραλισμού

4. Ένα βράδυ, η Φραγκογιαννού βλέπει στο όνειρό της τη μικρή εγγονή της. Γράψε έναν φανταστικό διάλογο ανάμεσά τους (περίπου 120 λέξεις). Τι θα τη ρωτούσε το μικρό κορίτσι; Τι θα απαντούσε εκείνη;

⁸ Το εσωτερικό σκηνικό είναι το «πού και το πότε σε μια αφήγηση ή σε ένα θεατρικό έργο. Η τοποθεσία, το λεγόμενο "θέατρο" των γεγονότων. Ειδικά στο θέατρο, ο όρος ενδέχεται να αναφέρεται στα σκηνικά, στη σκηνογραφία». Cuddon J. A. (2005). *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων και Θεωρίας Λογοτεχνίας* (Γ. Παρίσης, Μ. Λιάπη, Μετ.- Επιστ. Επιμ.). Αθήνα: Μεταίχμιο, 522.

⁹ Η δραστηριότητα είναι βασισμένη στην ιδέα ποιητικός αντίλογος ("conversational poem") (Σουλιώτης, 2012). Βλ. και στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

¹⁰ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: [ρεαλισμός](#).

¹¹ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: [νατουραλισμός](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Γιώργος Θεοτοκάς, Θέλω γράμματα

Henry, Edward Lamson.
Επαρχιακό Σχολείο (A Country School)
(1890).
Yale University Art Gallery

Σαν ο Δαμιανός τελείωσε τη τρίτη του ελληνικού,¹² ο γερο-Φραντζής είπε πως αρκετά γράμματα είχε μάθει και ήτανε καιρός να πιάσει δουλειά. Ο μικρός θα ήτανε δεκατριώ ή δεκατεσσάρω χρονώ. Μόλις άρχιζε να αποκτά μια συνείδηση κάπως καθαρή του κόσμου και τον κατείχε κιόλας το πάθος της γνώσης. Ρουφούσε αχόρταστα ό,τι έντυπο του έπεφτε στα χέρια, λαϊκά αναγνώσματα, εφημερίδες, εκκλησιαστικά βιβλία. Το ασχημάτιστο και ερεδισμένο πνεύμα του δεν μπορούσε να σταματήσει πουθενά, γλιστρούσε απάνω απ' όλα αυτά τα απλοϊκά διαβάσματα προς όλες τις μεριές, προμάντευε δολά και λαχταρούσε κάποιες ανώτερες περιοχές της μάθησης. Δεν ήξερε βέβαια τι νόημα είχαν αυτά τα άγνωστα πράγματα που τον σα-

γήνευαν τόσο. Ακολουδούσε αυθόρμητα την ορμή της ψυχής του, που τον έσερνε προς τα εκεί, και ονειρευότανε να γίνει μια μέρα ένας μεγάλος δάσκαλος που να κατέχει καλά, με τα δυο του χέρια, όλην τη σοφία των ανθρώπων, όλα τα βιβλία, όλα τα «γράμματα», και να μοιράζει γενναιόδωρα αυτούς τους θησαυρούς στους τριγυρινούς του. Η ικανότητά του να μαθαίνει ήτανε καταπληκτική κι η υπεροχή του αναγνωρισμένη σ' όλο το σχολειό από δασκάλους και μαθητές.

Μόλις πληροφορήθηκε τις προθέσεις του πατέρα του, ο μικρός έμπηξε τα κλάματα και τις φωνές. Δεν ήθελε, δεν μπορούσε να αρνηθεί τα βιβλία του και τα όνειρά του. Ζήτησε βοήθεια τριγύρω του, μα ούτε η μάνα του ούτε οι αδελφές του ήταν ικανές να καταλάβουν τον καημό του. Τον ψευτοπαρηγόρησαν λιγάκι κι ύστερα τον κοροΐδεψαν και του γύρισαν τις πλάτες. Ο μικρός μαζεύτηκε σε μια γωνιά, χτυπούσε το στήθος του με τις γροθιτσες του και ούρλιαζε μες στους λυγμούς του:

— Θέλω γράμματα! Θέλω γράμματα!

Ο Παπασίδερος¹³ τόλμησε κάποτε να ανακατωθεί.

— Το παιδί αγαπά τα γράμματα, είπε. Πρέπει να σπουδάσει αφού είναι δέλημα Θεού.

— Το γένος δεν έχει ανάγκη από πολλά γράμματα, αποκρίθηκε απότομα και ξερά ο γερο-Φραντζής, το γένος έχει ανάγκη από παράδες. Με τους παράδες θα αρματώσουμε καράβια και θα κάνουμε στρατό και θα ξαναπάρουμε την Πόλη και την Αγια-Σοφιά, να γίνει το δέλημα του Θεού.

Κι ενώ ο παπάς κάτι προσπαδούσε να αντιλογήσει, ο γέρος, βρόντησε τη γροδιά του απάνω στο τραπέζι και ξεφώνισε:

¹² Αντίστοιχη της σημερινής Α΄ Γυμνασίου.

¹³ Ο Παπασίδερος είναι θεϊός του μικρού Δαμιανού.

— Σκασμός, παπά! Αφέντης είμαι στο σπιτικό μου και δεν έχω να δώσω λόγο μηδέ σ' εσένα μηδέ στο ντοβλέτι.¹⁴

Και με τη φωνάρα του ο Δαμιανός τρόμαξε τόσο πολύ που του κοπήκανε μονομιάς τα δάκρυα και τις γυναίκες τις έπιασε πανικός και βγήκανε στο δρόμο και κρυφομιλούσανε φοβισμένες με τις γειτότισσες.

Ο Παπασίδερος μάζεψε τα ράσα του κι έφυγε αμίλητος. Ο γερο-Φραντζής ήτανε πρεσβύτερός του και το κάτω της γραφής αφέντης ήτανε, όπως έλεγε. Δικαίωμά του να κανονίζει κατά το κέφι του τις τύχες της γυναίκας του και των παιδιών του. Οι τριγυρινοί χρωστούσανε να σέβονται τη νόμιμη εξουσία του οικογενειάρχη και να μην του δημιουργούνε ζιζάνια. Τέτοια ήτανε τότε, στις πολιτικές συνοικίες, η καθιερωμένη τάξη των πραγμάτων.

Ο μικρός στρώθηκε κάποτε στη δουλειά θέλοντας και μη. Βοηθούσε όλη μέρα τον πατέρα στο μαγαζί ή έτρεχε στα ψούνια και στα δελήματα από τη μιαν άκρη της Πόλης στην άλλη, φορτωμένος ζεμπίλια¹⁵ και μπόγους. Το βράδυ, σαν έκλεινε το μαγαζί, καθότανε με τις ώρες στο φως του κεριού, να μετρά τις εισπράξεις της ημέρας και να κρατά τα κατάστιχα. Γυρνούσε σπίτι του, αργά τη νύχτα, βουτηγμένος στη λάσπη, κατάκοπος, ζαλισμένος, μην ακούοντας ποτές έναν καλό λόγο από κανέναν. Μονάχα γρίνες, καβγάδες, κλαψιαρίσματα και το μουγγρητό του πατέρα, που τον κυνηγούσε παντού.

Αυτή η κατάσταση βάσταξε μερικούς μήνες. Ο Δαμιανός, παρά την κούρασή του και παρά τις φωνές, που δεν τον άφηναν ούτε μια μέρα να ηρεμήσει, δεν εννοούσε να το βάλει κάτω. Στριφογύριζε συνεχώς τα μεγάλα σχέδιά του στο κεφάλι του και πάσχιζε να κλέψει καμιάν ώρα από τη δουλειά ή τον ύπνο για να την αφιερώσει στα αγαπημένα του «γράμματα». Είχε φτιάσει κρυψώνες στις πιο απόμερες γωνιές του σπιτιού, του μαγαζιού για να χώνει τις φυλλάδες του και τις ξέδαβε και τις μελετούσε σαν ήτανε μόνος. Άλλοτε πάλι κατόρθωνε να το σκάσει στις ακτές του Τοπχανά¹⁶ ή του Ντολμά-Μπαξέ,¹⁷ ξαπλωνότανε σε κανένα έρημο κήπο και διάβαζε ή ονειροπολούσε, κοιτάζοντας τα νερά του Βοσπόρου. Τον έπιανε τότες ένα βαρύ παράπονο κι έκλαιγε μοναχός του με το πρόσωπο χωμένο στα χορτάρια. Ο γερο-Φραντζής, σαν τον τσάκωνε να διαβάζει, τον έδερνε και του έσκιζε τα βιβλία, φωνάζοντάς τον τεμπέλη, χασομέρη και παράσιτο. Οι γυναίκες παρακολουθούσαν τις σκηνές από μακριά, χωρίς να μιλούν, μα, σαν ξεδύμαινε ο γέρος, μάλωναν κι αυτές το αγόρι με τη σειρά τους:

Ο **Γιώργος Θεοδοκάς** (1905-1966) γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Το 1922 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Αθήνα, όπου γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου. Μετά την αποφοίτησή του (1927) έφυγε για τρία χρόνια στο Παρίσι και το Λονδίνο. Στο Λονδίνο έγραψε το πρώτο του βιβλίο *Ελεύθερο Πνεύμα*, που θεωρήθηκε ως το μανιφέστο της γενιάς του Τριάντα (δημοσιεύτηκε στην Αθήνα το 1929). Συνεργάστηκε με πολλά λογοτεχνικά περιοδικά και με την εφημερίδα *Το Βήμα*. Τιμήθηκε με το βραβείο πεζογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (1939) για το μυθιστόρημα *Το Δαμόνιο* και το Α' Κρατικό Βραβείο Δοκιμίου (1957) για το έργο του *Τα προβλήματα του καιρού μας*.

Πηγή: βιβλιονέτ

Περισσότερες πληροφορίες βλ. στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

¹⁴ ντοβλέτι (τουρκική λέξη): εξουσία. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁵ ζεμπίλι (τουρκική λέξη): σάκος για ψούνια. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁶ Τοπχανά: συνοικία της Κωνσταντινούπολης στην είσοδο του [Βοσπόρου](#).

¹⁷ Ντολμά Μπαξέ: [ουλτανικό ανάκτορο](#) στην Κωνσταντινούπολη.

— Γιατί μωρέ πεισματάρικο, δεν κάνεις το δέλημα του αφέντη σου, να ησυχάσει κι αυτός, να ησυχάσουμε κι εμείς από τα νεύρα του και τις φωνάρες του, που πάει να μας ξεμυαλίσει; Γιατί, μωρέ μυξιάρικο, δε λυπάσαι τη μάνα σου και τις αδερφές σου;

— Θέλω γράμματα! αποκρινότανε κλαίγοντας το παιδί.

Ένα τέτοιο ξυλοκόπημα πιο γερό ίσως από τα άλλα, έκρινε την κατάσταση. Ο Δαμιανός, ένα θράδου, το 'σκασε από το σπίτι του και κανείς δεν τον είδε τρεις ολόκληρες μέρες. Περιπλανήθηκε μες στην Πόλη, χειμώνα καιρό, σα χαμένο σκυλί, και κοιμήθηκε ο Θεός ξέρει πού. Μονάχα το τρίτο θράδου πρόβαλε στην πύλη της Παναγιάς, κουρελιασμένος, καταλασπωμένος, δαρμένος από τον πυρετό κι από την πείνα. Η εκκλησία ήτανε σχεδόν άδεια και μισοσκότεινη. Μερικές γυναίκες του λαού και τρεις τέσσερις γέροι προσευχότανε και σταυροκοπιότανε εμπρός στο Ιερό, ενώ ο Παπασίδερος διάβαζε τον εσπερινό: [...]

Παιχνίδι λέξεων
για το ΠΑΙΔΙ

1. Να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τα ακόλουθα ερωτήματα: Ποιες είναι οι ιδέες και οι αντιλήψεις των προσώπων του κειμένου για τη σημασία της εκπαίδευσης; Να γράψεις αναλυτικά τη στάση που κρατά κάθε πρόσωπο της ιστορίας (πατέρας, μητέρα, αδερφές, Δαμιανός, Παπασίδερος). Ποιο από τα πρόσωπα κερδίζει τη συμπάθειά σου και για ποιους λόγους;
2. Στο κείμενο επαναλαμβάνεται από τον μικρό Δαμιανό η φράση «Θέλω γράμματα!». Τι δείχνει η συγκεκριμένη επανάληψη; Με ποιους τρόπους ο νεαρός ήρωας προσπαθεί να πραγματοποιήσει την επιθυμία του; Ποιες δυσκολίες είχε να αντιμετωπίσει; Τι έχει αλλάξει σήμερα σε σχέση με την εποχή του μικρού Δαμιανού;
3. Πώς θα συμπλήρωνες την ιστορία του αποσπάσματος; Να γράψεις τη συνέχεια της συνάντησης του Δαμιανού με τον Παπασίδερο, καθιστώντας τον τελευταίο βοηθό στην επίδωξη της επιθυμίας του μικρού αγοριού. Στη συνέχεια, αναζήτησε το βιβλίο, για να συγκρίνεις την εκδοχή σου με εκείνη του συγγραφέα Γιώργου Θεοτοκά. Είχες την ίδια ιδέα με τον συγγραφέα ή διαφορετική; Ποια θεωρείς πιο αληθοφανή;
4. Τώρα που έχεις σκεφτεί περισσότερο για τη συνάντηση Δαμιανού και Παπασίδερου στην εκκλησία, επιχειρήσε, εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να μετατρέψεις τη λογοτεχνική αφήγηση σε κινηματογραφικό σενάριο,¹⁸ και να βιντεοσκοπήσεις τη σκηνή. Να αποφασίσεις με τα μέλη της ομάδας σου ποιες οδηγίες θα δοθούν για τον χώρο όπου θα διαδραματιστεί η σκηνή και τα λόγια που θα πρέπει να πει καθένας από τους δύο χαρακτήρες της σκηνής. Στη συνέχεια, εφόσον υπάρχει η δυνατότητα και η σχετική άδεια από το σχολείο, να βιντεοσκοπήσετε τη σκηνή, με βάση το σενάριο της ομάδας που έχει προκριθεί ως το πιο κατάλληλο και άρτιο.

¹⁸ «Τα σενάρια έχουν μόνο βασικές οδηγίες, σύντομες περιγραφές και διαλόγους, δίχως το παραμικρό λογοτεχνικό χαρακτηριστικό, γιατί χρειάζεται να μπορούν να "διαβαστούν" από τον σκηνοθέτη, τους ηθοποιούς και τους υπόλοιπους συντελεστές» (Κωτόπουλος, Βακάλη, 2023: 260). Βλ. και στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: σενάριο.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Γιάννης Ρίτσος, Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού

Οι μεγάλοι μάς λένε: τεμπέληδες.

Μα εμείς ξέρουμε από δουλειά και καθόμαστε ζύπνιοι ως την αυγή δουλεύοντας στο μεγάλο γαλάζιο χωράφι για να μη λείπει ο κήπος του ήλιου πάνου απ' τους κήπους των ανθρώπων.

Εμείς, κι ας μας λένε τεμπέληδες, ξέρουμε τι είναι μόχθος, ξέρουμε τι είναι να οργώσεις απ' την αρχή τον πιο μεγάλο αγρό που κάθε μέρα τον σκεπάζουν οι τσουκνίδες.

Εμείς ξέρουμε πόσο κουράστηκαν τα χρυσά χεράκια των αχτίων για να χτίσουν τούτες τις χαρούμενες πολιτείες των λουλουδιών με τ' ανοιχτά μπαλκόνια των τριαντάφυλλων, με τα ψηλά καμπαναριά των κρίνων.

Οι άλλοι βλέπουν μονάχα τις αχτίνες και τα λουλούδια.

Δεν ξέρουν τίποτα για το δικό μας μόχθο και το δάκρυ.

[...]

ΑΤΑΧΤΑ, σιωπηλά και πεισματάρικα παιδιά, που δεν ακούσαμε ποτέ κανέναν, ακούσαμε τη σιωπή μες στη νύχτα και μιλήσαμε αγνώριστα λόγια.

Μάθαμε κείνο πούναι πιο πολύ απ' όλα και δε μαθαίνεται πάνου στα θρανία, έξω απ' τα φωτεινά σχολεία των δέντρων.

Θάταν άδικο να πεις πως δεν κάναμε τίποτα και πως αφήσαμε το σπίτι να ρημάξει.

Κοίταξε τον κήπο και πες.

Δεν το ξέρεις τάχα πως κι αν πέσει το σπίτι, θα μείνει το φως να μας δείξει να χτίσουμε σ' ένα καλύτερο σχέδιο το καινούργιο σπίτι;

Κοίταξε τ' ασημένια χέρια μας που δούλεψαν στον άλλο αγρό, στην άλλη μέρα.

Βλέπεις πώς λάμπουν τ' ασημένια χέρια μας μέσα στους ίσκιους — τα χέρια μας που καμιά νύχτα δε μπορεί ποτέ να τα κερδίσει.

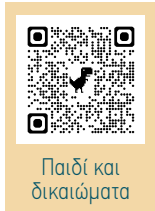
Munch, Edvard.
*Το Κορίτσι
στο Παράθυρο
(The Girl by the
Window)* (1893).
The Art Institute of
Chicago

Ο **Γιάννης Ρίτσος** (1909-1990) γεννήθηκε στη Μονεμβασιά Λακωνίας. Το 1924 δημοσίευσε τα πρώτα του ποιήματα στη *Διάπλαση των Παιδών* με το ψευδώνυμο «Ιδανικόν Όραμα». Στον χώρο της δημοσιογραφίας εμφανίστηκε, επίσης στις στήλες του *Ριζοσπάστη* -όπου δημοσίευσε την πρώτη του ποιητική συλλογή *Τρακτέρ* με το ψευδώνυμο Ι. Σοσίτ- και των *Ελεύθερων Γραμμάτων* (1945). Το 1948 εξορίστηκε λόγω της αριστερής δράσης του στο Κοντοπούλι της Λήμνου, τον επόμενο χρόνο στη Μακρόνησο και το 1950-1951 στον Αη Στράτη. Μετά το πραξικόπημα του Παπαδόπουλου το 1967 εξορίστηκε ξανά, αυτή τη φορά στη Γυάρο και τη Λέρο, το 1968 στη Σάμο. Μετά την πτώση της δικτατορίας και τη μεταπολίτευση έζησε κυρίως στην Αθήνα και τιμήθηκε για το έργο του από την Ελλάδα και άλλες χώρες του κόσμου. Το 1986 προτάθηκε για το βραβείο Νόμπελ.

Πηγή: βιβλιονέτ

Περισσότερες πληροφορίες βλ. στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

Μπορείς, επίσης, να αναζητήσεις [ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΡΙΤΣΟΣ] και να παρακολουθήσεις το σύντομο εκπαιδευτικό βίντεο (15:38 min) παραγωγής του Υπουργείου Πολιτισμού «Γιάννης Ρίτσος».

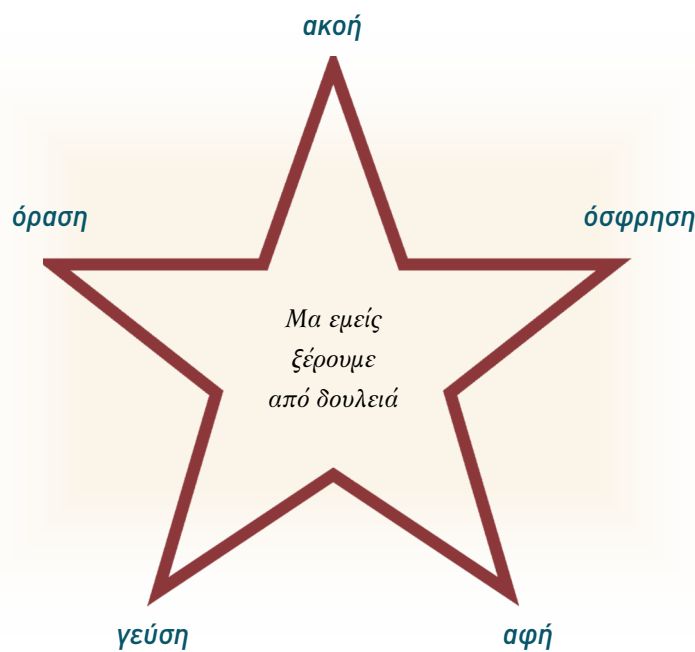
1. Στον τίτλο του ποιήματος αναφέρεται μια εποχή του χρόνου. Ποια στοιχεία αυτής της εποχής μπορείς να εντοπίσεις στο ποίημα; Πώς η συγκεκριμένη εποχή, κατά τη γνώμη σου, φωτίζει το θεματικό κέντρο του ποιήματος;
2. Να καταγράψετε λέξεις, φράσεις και εικόνες του ποιήματος που αναφέρονται στο φυσικό τοπίο.
3. Να ανταλλάξεις απόψεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου για τα ακόλουθα θέματα:
  - ◆ Γιατί, κατά τη γνώμη σου, οι μεγάλοι αποκαλούν τα παιδιά «τεμπέληδες»;
  - ◆ Πώς αντιδρά η ποιητική φωνή και ποια συναισθήματα νιώθει;
  - ◆ Με ποιο ή ποια δικαιώματα του παιδιού (βλ. ΨΜΑ) θα συνέδεες το ποίημα; Να αιτιολογήσεις τη γνώμη σου, αξιοποιώντας στίχους του αποσπάσματος.
4. Μουσική απόδοση: Συνεργαστείτε, για να επιλέξετε έναν μουσικό ρυθμό και να μελοποιήσετε το ποίημα. Στη συνέχεια, τραγουδήστε το.
5. Στο απόσπασμα υπάρχει ποικιλία εκφραστικών μέσων. Να καταγράψεις στις αντίστοιχες στήλες του παρακάτω πίνακα μερικά από αυτά και, στη συνέχεια, να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, σχετικά με τα συναισθήματα και τους συνειρμούς που προκαλούνται στο αναγνωστικό κοινό. Ποια συναισθήματα, δηλαδή, υποβάλλονται, πώς αισθητοποιείται ο τίτλος του ποιήματος, ποιες αισθήσεις του αναγνωστικού κοινού διεγείρονται και ποιοι συνειρμοί¹⁹ προκαλούνται;

Μεταφορές ²⁰	
Προσωποποιήσεις	
Εικόνες	
Παρομοιώσεις	

¹⁹ συνειρμός: «μία λέξη ή ιδέα μπορεί να λειτουργήσει ως ερέθισμα ή ως έναυσμα για μια σειρά ή μία ακολουθία άλλων λέξεων ή ιδεών που μπορεί να έχουν μια λογική σχέση με την αρχική ή και όχι». (Cuddon, 2005: 544). Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στο [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁰ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: [μεταφορά](#).

6. Καθένα από τα πέντε πόδια του παρακάτω αστερία αντιστοιχεί στις πέντε αισθήσεις (όραση, ακοή, όσφρηση, αφή, γεύση). Να συνδέσεις φράσεις του κειμένου (εικόνες και άλλα εκφραστικά σχήματα) με καθεμία από αυτές. Μία αίσθηση θα μείνει κενή. Να τη συμπληρώσεις, δημιουργώντας μια δική σου ποιητική εικόνα που να συνδέεται με το θεματικό κέντρο του αστερία και το περιεχόμενο του ποιητικού αποσπάσματος.

7. Να ταξινομήσεις στον παρακάτω πίνακα τα ρήματα του ποιήματος, σύμφωνα με το ρηματικό τους πρόσωπο. Ποια πρόθεση του ποιητή εξυπηρετεί κάθε ρηματικό πρόσωπο;

Ρηματικό πρόσωπο	Ρήματα
β' ενικό	
α' πληθυντικό	
γ' πληθυντικό	

8. Να προσθέσεις μία ακόμα στροφή στο ποίημα (τουλάχιστον τέσσερις ελεύθερους στίχους), υμνώντας με ανάλογο ύφος την παιδική ηλικία.

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Μανόλης Αναγνωστάκης, Στο παιδί μου

Ο **Μανόλης Αναγνωστάκης** (1925-2005) γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε ιατρική και ειδικεύτηκε ως ακτινολόγος στη Βιέννη (1955-1956). Άσκησε το επάγγελμα του ακτινολόγου στη Θεσσαλονίκη και το 1978 μετεγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Για την πολιτική του δράση στο φοιτητικό κίνημα φυλακίστηκε στο διάστημα 1948-1951, ενώ το 1949 καταδικάστηκε σε θάνατο από έκτακτο στρατοδικείο. Εμφανίστηκε στα γράμματα νεότερος, στη διάρκεια της Κατοχής, στο περιοδικό *Πειραιϊκά Γράμματα* (1942) και στο φοιτητικό περιοδικό *Ξεκίνημα* (1944). Έγραψε ποίηση, κριτικά κείμενα και δοκίμια. Ποιήματά του μεταφράστηκαν στα αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά και μελοποίησαν ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Θάνος Μικρούτσικος, η Αγγελική Ιονάτου και ο Μιχάλης Γρηγορίου. Πέθανε σε ηλικία 80 ετών, στην Αθήνα, τα ξημερώματα της Πέμπτης 23 Ιουνίου 2005.

Πηγή: βιβλιονέτ

► Περισσότερες πληροφορίες βλ. στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

Στο παιδί μου δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύδια

Και του μιλούσανε για Δράκους και για το πιστό σκυλί
Για τα ταξίδια της Πεντάμορφης και για τον άγριο λύκο

Μα στο παιδί δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύδια

Τώρα, τα βράδια, κάθομαι και του μιλώ
Λέω το σκύλο σκύλο, το λύκο λύκο, το σκοτάδι σκοτάδι,
Του δείχνω με το χέρι τους κακούς, του μαθαίνω
Ονόματα σαν προσευχές, του τραγουδώ τους νεκρούς μας.

Α, φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα παιδιά.

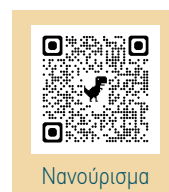

Millais, Sir John Everett. *Η παιδική ηλικία του Ράλι (The Boyhood of Raleigh)* (1870). Tate Gallery

1. α) Ο ποιητής αξιοποιεί κάποια παραμυθιακά μοτίβα.²¹ Να τα καταγράψεις στην αριστερή στήλη του παρακάτω πίνακα. Να συμπληρώσεις τη στήλη με αντίστοιχα μοτίβα από κλασικά και λαϊκά παραμύθια και, τέλος, να σημειώσεις στις αντίστοιχες στήλες τους ρόλους τους. Θυμάσαι ποιον ρόλο έχουν, συνήθως, στην παραμυθιακή αφήγηση; Είναι οι κεντρικοί ήρωες, οι βοηθοί τους ή οι αντίπαλοί τους;

Στοιχεία παραμυθιού στο ποίημα	Ρόλος	Στοιχεία από άλλα κλασικά και λαϊκά παραμύθια	Ρόλος
1.		1.	
2.		2.	
3.		3.	
4.		4.	

- β) Να αναζητήσεις τον ορισμό και τις διαφορετικές σημασίες της λέξης «παραμύθι» στις ακόλουθες διαδικτυακές πηγές: [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#), [Mythstory](#). Μπορείς να υποθέσεις πιθανούς λόγους που στο ποιητικό υποκείμενο και στο παιδί του «δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια»; Τι προτιμά να του αφηγείται; Εσένα σου άρεσαν/άρεσουν τα παραμύθια; Για ποιους λόγους;
2. Να επιλέξεις τέσσερα από τα παρακάτω στοιχεία που σε βοηθούν να αναγνωρίσεις ως μοντέρνο και όχι ως παραδοσιακό το ποίημα του Μ. Αναγνωστάκη. Στη συνέχεια, δώσε φωνή σε ένα από τα παραμυθιακά στοιχεία του ποιήματος και κάνε το να εκφράζει το παράπονό του προς το ποιητικό υποκείμενο που δεν διαβάζει παραμύθια στο παιδί του.
- α) ομοιοκαταληξία
β) στροφές με άνισο αριθμό συλλαβών
γ) απουσία ομοιοκαταληξίας
δ) μέτρο
ε) το ποίημα μοιάζει με πεζό
3. Στο τέλος του ποιήματος ο Μ. Αναγνωστάκης γράφει: «Α, φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα παιδιά». Ποια είναι η διάθεση του ποιητικού υποκειμένου; Πώς το θαυμαστικό και το ρήμα «πρέπει» αναδεικνύουν τη συγκεκριμένη διάθεση; Συμφωνείς με τη στάση του ποιητικού υποκειμένου; Ποια είναι η δική σου άποψη; Να την εκφράσεις γραπτά σε ένα σύντομο κείμενο (70-80 περίπου λέξεις), αξιοποιώντας στοιχεία και από το ποίημα «Πίτερ Παν» της Χλόης Κουτσομπέλη και το «Νανούρισμα» του Λ. Παπαδόπουλου. [Βλ. και ΨΜΑ](#).
4. Εργαζομένος/-η σε ομάδα, να αναζητήσεις στο διαδίκτυο εικόνες με παραμυθιακά στοιχεία, όπως αυτά που εντόπισες στο κείμενο – ή και να φωτογραφίσεις δικά σου σκίτσα και εικόνες από βιβλία που έχεις. Στη συνέχεια, αξιοποιώντας κάποια ψηφιακή εφαρμογή (π.χ. Canva, Photocollage, Picsart, BeFunky κ.ά.), κάθε ομάδα να δημιουργήσει τη δική της εκδοχή καλλιτεχνικού κολάζ, που θα μπορούσε να «συνομιλεί» ως σχόλιο με το ποίημα του Μ. Αναγνωστάκη.

²¹ Μοτίβο: «Μια από τις κυρίαρχες ιδέες σε ένα λογοτεχνικό έργο- ένα μέρος του βασικού θέματος. Μπορεί να αποτελείται από ένα χαρακτήρα, μια εικόνα που επανέρχεται, ένα λεκτικό σχήμα». (Cuddon, 2015: 377). Βλ. και Γλωσσάρι όρων: Μοτίβο.

ΚΕΙΜΕΝΟ 6

Γιάννης Κοντός, Τι έγιναν τα παιδιά του Καρόλου Ντίκενς

Ο **Γιάννης Κοντός** γεννήθηκε στο Αίγιο το 1943. Σπούδασε οικονομικά και εργάστηκε για λίγο ως ασφαλιστής. Μεταξύ 1971-1976 διατήρησε, μαζί με τον Θανάση Νιάρχο, το βιβλιοπωλείο «Ηνίοχος», στην οδό Σόλωνος, σημείο συνάντησης λογοτεχνών και διανοούμενων κατά τα τελευταία χρόνια της δικτατορίας. Πρωτοδημοσίευσε ποιήματα το 1965, ενώ το πρώτο του βιβλίο κυκλοφόρησε το 1970. Το 1973 πήρε τη χορηγία του Ιδρύματος Ford. Επί μία δεκαετία σχεδόν έκανε ραδιοφωνικές εκπομπές για τη λογοτεχνία. Για πολλά χρόνια ήταν σύμβουλος των εκδόσεων «Κέδρος» και κατόπιν των εκδόσεων «Μεταίχμιο». Συνεργάστηκε με ελληνικά και ξένα περιοδικά καθώς και με εφημερίδες (*Τα Νέα*, *Το Βήμα της Κυριακής*, *Ελευθεροτυπία*, *Αυγή* και *Καθημερινή*). Έγραψε πολλά κείμενα για σύγχρονους Έλληνες ζωγράφους. Δίδαξε, επίσης, λογοτεχνία σε σχολή θεάτρου. Πέθανε στις 21 Ιανουαρίου 2015.

Πηγή: ηλεκτρονικό περιοδικό *χάρτης*

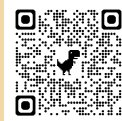
Χάθηκαν προσωρινά, γίνανε σκιές,
με παρακολουθούν για δευτερόλεπτα
μέσα από την ομίχλη,
πιάνουν την άκρη του παλτού μου.
Χειμώνας είναι γι αυτά, βαρύς, με χιόνια. 5
Με παπούτσια χαλασμένα, με αισθήματα
κουρέλια τριγυρνάνε άσκοπα στους δρόμους,
κάτω από φανάρια του δεκάτου ενάτου αιώνα.
Το χιόνι σφυρίζει και τα χτυπάει αλύπητα.
Προσπαθεί να τα σβήσει από τις σελίδες των 10
βιβλίων. Αυτά όμως επιμένουν να τριγυρνάνε
στη μνήμη μας, να μας τυρανούν, να μας συντροφεύουν.
Χλομά και πεινασμένα μας περιμένουν
στη γωνιά, με τους ώμους να διψούν
για χάδι. Σούρουπο τα είδαμε για πρώτη 15
φορά και μας έφεραν τα πιο παράτολμα σχέδια.
Εκεί που σβήνει η μουσική, κρύβονται φοβισμένα
τα παιδάκια κοιτώντας το φεγγάρι.

► Μπορείς επίσης να δεις
το ντοκιμαντέρ
«[Τα λόγια της πόλης](#)»
από το Αρχείο της EPT.

Browne, Hablot
Knight. *Κορίτσι
προσφέρει φαγητό
σε φτωχά παιδιά
(Girl Bringing food
to Poor Children)*
(x.x.). The Art
Institute of Chicago

1. **α)** Ποιους συνειρμούς κάνεις, διαβάζοντας τον τίτλο του ποιήματος;
β) Σε ποια παιδιά αναφέρεται;
γ) Ποιους ήρωες των λογοτεχνικών έργων του Καρόλου Ντίκενς γνωρίζεις;²²
δ) Πώς σχετίζονται με τα παιδιά του ποιήματος;
 Να συζητήσεις τις απόψεις σου με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.

Τα δικαιώματα
του παιδιού

2. Να επιλέξεις δύο χαρακτηριστικές εικόνες που κρίνεις ότι φανερώνουν τις συνθήκες που βιώνουν τα παιδιά του ποιήματος και δύο εικόνες στις οποίες αναδεικνύεται η σχέση του ποιητικού υποκειμένου με αυτά. Να τις χαρακτηρίσεις ως προς το είδος τους (οσφρητική, ακουστική κ.ά.) και να σχολιάσεις το νόημά τους σε μια σύντομη παράγραφο. (60-80 λέξεις).
3. Ο Γιάννης Κοντός, ποιητής της γενιάς του '70,²³ εκφράζει την αμφισβήτηση, την ειρωνεία και ασκεί κριτική ενάντια σε καταστάσεις που βιώνει. Να εντοπίσεις στο ποίημα φράσεις/στίχους που ασκεί κριτική και, στη συνέχεια, να γράψεις το δικό σου ποίημα με τίτλο «Τα παιδιά του Καρόλου Ντίκενς είναι ακόμη εδώ!», επιδιώκοντας να αντικαταστήσεις την εικόνα των φοβισμένων παιδιών με μια πιο δυναμική εκδοχή τους. Αν σε διευκολύνει, μπορείς να κρατήσεις στίχους του ποιήματος με τη χρήση άρνησης (για παράδειγμα, μπορείς να ξεκινήσεις το ποίημά σου ως εξής: «Δεν χάθηκαν ποτέ, ούτε και γίνανε σκιές» κ.λπ.).
4. Γράψε ένα σύντομο πεζό κείμενο, στο οποίο θα δίνεις φωνή σε ένα από τα χλομά παιδιά του ποιήματος. Άφησε τους/τις συμμαθητές/-τριές σου να ακούσουν τις σκέψεις του, τους φόβους του και τα όνειρά του, καθώς τα εξομολογείται στο φεγγάρι. Στη συνέχεια, κάποιος/-ες από σας να τα διαβάσετε μεγαλόφωνα στην τάξη, προσπαθώντας να αποδώσετε εκφραστικά και χωρίς στόμφο το περιεχόμενο και το ύφος των κειμένων.
5. Δημιούργησε μία ηχητική καταγραφή: πειραμάτισου με διάφορους τρόπους ανάγνωσης του ποιήματος. Ποια είναι η πιο ελκυστική απόδοση; Κατάθεσε τη γνώμη σου και άκουσε τη γνώμη των άλλων.

²² Έργα του Καρόλου Ντίκενς με ήρωες και ηρωίδες μικρά παιδιά συναντάμε στα έργα: «Μια χριστουγεννιάτικη ιστορία», «Όλιβερ Τουϊστ», «Μικρή Ντόρριτ», «Μεγάλες προσδοκίες».

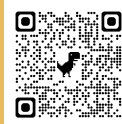
²³ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: [γενιά του '70](#).

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων της συστάδας**

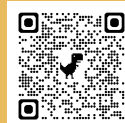
[x.x]	1903	1936	1938	1970	1997
«Νανούρισμα»	Παπαδιαμάντης, Αλέξανδρος <i>Η Φόνισσα</i>	Θεοτοκάς, Γιώργος [«Θέλω γράμματα»], <i>Αργώ</i>	Ρίτσος, Γιάννης «Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού»	Αναγνωστάκης, Μανόλης «Στο παιδί μου»	Κοντός, Γιάννης «Τι έγιναν τα παιδιά του Καρόλου Ντίκενς»
Δημοτική ποίηση/ δημοτικό τραγούδι	Νέα Αθηναϊκή Σχολή Γενιά του 1880 δημοτικισμός, ηθογραφία, ρεαλισμός, νατουραλισμός	Μεσοπολεμική πεζογραφία, Γενιά του Τριάντα, μυθιστόρημα	Μοντέρνα ποίηση, ποιητές του μεσοπολέμου	Μεταπολεμική ποίηση, Α΄ μεταπολεμική γενιά	Μεταπολεμική ποίηση, Γενιά του Εβδομήντα

1. Δημιουργήστε συνεργατικά τη δική σας χρονογραμμή, έντυπα ή ψηφιακά, στην οποία να τοποθετήσετε το απόσπασμα από ένα λογοτεχνικό κείμενο που θα επιλέξετε, ώστε να αντιπροσωπεύει καθεμιά λογοτεχνική γενιά/ρεύμα/ιστορική εποχή της συστάδας. Μπορείτε να αντλήσετε πληροφορίες από το [ΨΜΑ Χρονογραμμή Περιοδολόγηση](#), τη Χρονογραμμή συστάδας και τα [Χρονολόγια](#) (Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: τι συνέβη στον κόσμο, στη λογοτεχνία), [Πρόσωπα και θέματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας](#). Μπορείτε να αξιοποιήσετε και ψηφιακά εργαλεία, όπως η χρονογραμμή e-me, eclass κ.ά.
2. Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες, να συγκεντρώσετε ψηφιακό υλικό με θέμα την παιδική ηλικία (ζωγραφικούς πίνακες, καλλιτεχνικές φωτογραφίες και σκίτσα, εικόνες από έργα τέχνης γενικότερα, αποσπάσματα από λογοτεχνικά κείμενα) με στόχο να δημιουργήσετε ένα ψηφιακό μουσείο, αξιοποιώντας την εφαρμογή artsteps. Οι δημιουργίες κάθε ομάδας θα μπορούσαν να αναρτηθούν στην ιστοσελίδα του σχολείου σας με την ευκαιρία της Παγκόσμιας Ημέρας του Παιδιού (20 Νοεμβρίου). Οι ακόλουθες ιστοσελίδες ίσως φανούν χρήσιμες: Μουσείο Παιδικής Ηλικίας, Ελληνικό Παιδικό Μουσείο, Μουσείο Σχολικής Ζωής και Εκπαίδευσης, Μουσείο Παιδικών Αναμνήσεων Βαβάτσης, Εθνική Πινακοθήκη, Μουσείο Ελληνικής Παιδικής Τέχνης, Ίδρυμα Βασίλη και Ελίζας Γουλανδρή, Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα, Μουσείο Σχολικής Ζωής Δήμου Χανίων, Google Arts & Culture, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.
3. Αναζήτησε ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής Γ. Ρίτσος στο «Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού» και ο ζωγράφος E.L. Henry στο έργο του *Επαρχιακό σχολείο* (σ. 46) αναπαριστούν την παιδική ηλικία. Να γράψεις την απάντησή σου (60 περίπου λέξεις), αξιοποιώντας στοιχεία και από τα δύο καλλιτεχνικά έργα.
4. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, διάλεξε σε συνεργασία με τα άλλα μέλη της δύο από τους μικρούς ήρωες των κειμένων της συστάδας (για παράδειγμα τον μικρό Δαμιανό και το παιδί από το ποίημα του Μ. Αναγνωστάκη) και γράψε έναν σύντομο θεατρικό διάλογο μεταξύ τους, όταν πια θα ήταν ενήλικοι. Πού θα συναντιούνταν, τι θα συζητούσαν για τα παραμύθια, την παιδική τους ηλικία, τις οικογένειές τους; Αφού κάθε ομάδα ολοκληρώσει την εργασία της, να την παρουσιάσει στην τάξη.

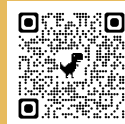
5. Διάβασε το απόσπασμα από το ποίημα του Τόλη Νικηφόρου «ένα παιδί» (1979) (open book, αναρχικά). Στη συνέχεια, να συζητήσεις με τους συμμαθητές/-τριές σου για τα όνειρα και τις επιθυμίες των παιδιών στο ποίημα του Τόλη Νικηφόρου. Με ποιο ή ποια κείμενα της συστάδας θα μπορούσες να το συνδέσεις και για ποιους λόγους; **Βλ. και ΨΜΑ.**
6. Αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού σου [ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ ΤΙ ΕΠΑΙΞΑ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ]. Να ακούσεις το τραγούδι «Τι έπαιξα στο Λαύριο» του Διονύση Σαββόπουλου,²⁴ το οποίο αναφέρεται στα παιδιά της περιοχής του Λαυρίου. Λαμβάνοντας υπόψη τις πληροφορίες που θα βρεις για το Λαύριο της δεκαετίας του 1980 στην ιστοσελίδα του [Τεχνολογικού Πολιτιστικού Πάρκου Λαυρίου](#), να συγκρίνεις το ποίημα του Γιάννη Κοντού «Τι απέγιναν τα παιδιά του Καρόλου Ντίκενς» με το τραγούδι του Δ. Σαββόπουλου. Σε ένα κείμενό σου (150 περίπου λέξεων), να παρουσιάσεις ομοιότητες ή και διαφορές στον τρόπο αναπαράστασης της παιδικής ηλικίας στα δύο κείμενα.
7. Να συγκρίνεις τη σχέση πατέρα και παιδιού, όπως παρουσιάζεται στα κείμενα του Γιώργου Θεοτοκά και του Μανόλη Αναγνωστάκη. Να αναφερθείς, επίσης, στις ομοιότητες ή και στις διαφορές που εντοπίζεις σε σύγκριση με τη δική σου διαπαιδαγώγηση. Ποιες αλλαγές παρατηρείς σε σχέση με τη σύγχρονη εποχή;
8. Ένα από τα βασικά δικαιώματα του παιδιού είναι το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Πώς νομίζεις ότι θα αντιστεκόταν σήμερα ένα παιδί της ηλικίας σου στην άρνηση των γονιών του να σπουδάσει; Να γράψεις ένα κείμενο (περίπου 120 λέξεις), με μορφή επιστολής προς τους γονείς του, στην οποία θα εκφράζει τις σκέψεις, τα συναισθήματά του και τον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται να αντιμετωπίσει το πρόβλημα αυτό.
9. Αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού σου [UNICEF ΒΙΝΤΕΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΠΑΙΔΙΟΥ]. Να παρακολουθήσεις τα βίντεο της UNICEF για τα δικαιώματα του παιδιού. Ποιο/-α από τα βίντεο βρήκες πιο επιτυχημένο/-α και γιατί; Σε ποιο βίντεο θα αντιστοιχίζεις καθένα από τα κείμενα της συστάδας; **Βλ. και ΨΜΑ.**
10. Αφού παρατηρήσεις τις εικόνες που πλαισιώνουν τη συστάδα, να επιλέξεις μία που σου αρέσει περισσότερο και σε εμπνέει και να γράψεις μια μικρή ιστορία με κεντρικό χαρακτήρα το/τα πρόσωπο/-α του πίνακα (150 λέξεις).
11. Με αφορμή τα κείμενα της συστάδας, να δημιουργήσεις σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου ένα έντυπο ή και ψηφιακό παραμύθι-κόμικ, με χαρακτήρες τη γριά Χαδούλα, ένα πιστό σκυλί, μία Πεντάμορφη, κάποιο από τα «παιδιά του Καρόλου Ντίκενς» και όποιους άλλους/-ες θέλεις εσύ να προσθέσεις. Ένα ψηφιακό εργαλείο, όπως το mindomo, μπορεί να βοηθήσει αρχικά στον καταγισμό ιδεών σχετικά με τις βασικές ιδέες της ιστορίας, τη δράση και τους ρόλους των χαρακτήρων, την αρχή, την κορύφωση και το κλείσιμο της αφήγησης. Στη διάθεσή σου έχεις, επίσης, κάποιες θεωρητικές οδηγίες, που, χωρίς να είναι υποχρεωτικές, διευκολύνουν στη δημιουργία μιας ενδιαφέρουσας πλοκής (**βλ. ΨΜΑ**). Για τη δημιουργία του ψηφιακού κόμικ μπορείς να αξιοποιήσεις εργαλεία, όπως τα scratch, pixton, makebeliefscomix, canva, e-me κ.ά.

Το γλωσσάρι των δικαιωμάτων του παιδιού

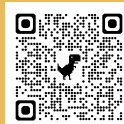
Παιδί και παιχνίδι

Μορφολογία παραμυθιού

Επέκταση
«Όμορφος κόσμος παιδικός,
αγγελικά πλασμένος...»

Αξιολογώ
τον εαυτό μου

²⁴ Σαββόπουλος, Δ. (Συνθέτης, Στιχουργός, Ερμηνευτής) (1979). «Τι Έπαιξα Στο Λαύριο». *Η Ρεζέρβα* [Δίσκος]. Lyra.

«Το σώμα γεννάει το δίκιο του
και το υπερασπίζεται»

Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ*

* Αγγελάκη-Ρουκ, Κατερίνα (1974).
«Το σώμα είναι η νίκη και η ήττα
των ονείρων». *Μαγδαληνή το μεγάλο
θηλαστικό*. Αθήνα: Ερμής.

Rogers, Randolph. *Νυδία, Η τυφλή ανθοπώλης της Πομπηίας*
(*Nydia, The Blind Flower Girl of Pompeii*) (1855-1856).
The Art Institute of Chicago

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Η συστάδα αυτή θα σου δώσει την ευκαιρία να ασχοληθείς με όψεις της αναπαράστασης της αναπηρίας στη λογοτεχνία. Θα μελετήσεις, λοιπόν, λογοτεχνικά κείμενα που σε προκαλούν να σκεφτείς γύρω από τον στερεοτυπικό τρόπο αντιμετώπισης της αναπηρίας και σε καλούν να αναρωτηθείς για τον τρόπο με τον οποίο η αναπηρία προσδιορίζει την ταυτότητα ενός ατόμου.

Γλωσσάρι για την αναπηρία

Λέξεις – κλειδιά

αναπηρία, απομόνωση, κοινωνία, λογοτεχνικός χαρακτήρας, οικογένεια, σκηνικές οδηγίες, τέχνη, φίλια

Λίστα κειμένων συστάδας

Νικολαΐδης ο Κύπριος, Ν. [1924] (1991). «Ο αδέξιος». *Ο Σκέλεθρας και άλλα διηγήματα. Άπαντα*. Αθήνα: Κέδρος.

Harper, L. [1960] (25/2021). *Όταν σκοτώνουν τα κοσούφια* (Β. Τράπαλη, Μετ.). Αθήνα: Bell.

Μέντοφ, Μ. [1980] (2015). *Παιδιά ενός κατώτερου θεού* (Γ. Βούρος, Μετ. - Απόδ., Ε. Γεωργοπούλου, Επίμετρο). Αθήνα: ΚΑΠΑ Εκδοτική.

Λουκά, Δ. (2021). «Η Μούτα». *Η Μούτα και άλλες ιστορίες*. Αθήνα: Κίχλη.

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- εκφράζεις με σαφήνεια και κριτικό πνεύμα για τους τρόπους αναπαράστασης της αναπηρίας στη λογοτεχνία
- αναγνωρίζεις τρόπους παρουσίασης των λογοτεχνικών χαρακτήρων
- διακρίνεις τη λειτουργία συμβάσεων της θεατρικής γραφής, όπως είναι οι σκηνικές οδηγίες
- αξιοποιείς ψηφιακά εργαλεία για τη σύνθεση ατομικών και ομαδικών καλλιτεχνικών έργων
- συνεργάζεσαι σε ομάδες, προκειμένου να παραχθεί κοινός προφορικός, γραπτός και ψηφιακός λόγος μέσα από τη σύνθεση διαφορετικών απόψεων και ιδεών

1. Να παρακολουθήσεις την ταινία μικρού μήκους Pets shop¹ (06:00) [αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού σου [PETS SHOP SHORT FILM ZENEΛΗΣ](#)]. Ποιο, κατά τη γνώμη σου, είναι το θέμα της ταινίας; Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σου προκάλεσε η ταινία;

Το παζλ

2. Να παρατηρήσεις το πρόσωπο που απεικονίζεται στην παρακάτω εικόνα (ή και το πρόσωπο του παζλ στο [ΨΜΑ](#)) και, συνδυάζοντας τις πληροφορίες της λεζάντας, να ανταλλάξεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τις πρώτες αυθόρμητες σκέψεις που κάνεις. Στη συνέχεια, να διαβάσεις [πληροφορίες](#)² για την καλλιτέχνη στο [ΨΜΑ Σάρα Μπίφεν](#). Γνωρίζεις άλλους καλλιτέχνες που ανήκουν στην περίπτωση της Sarah Biffin (Σάρα Μπίφεν);

Σάρα Μπίφεν

Biffin, Sarah. *Σάρα Μπίφεν*
(Sarah Biffin) (1812).
Wellcome Collection

3. Έχετε διαβάσει κάποιο από τα τέσσερα κείμενα της συστάδας; (Κείμενο 1: «Ο αδέξιος», Κείμενο 2: «Η Μούτα», Κείμενο 3: *Όταν σκοτώνουν τα κοτσύφια*, και Κείμενο 4: *Τα παιδιά ενός κατώτερου θεού*). Αν όχι, τι προσδοκίες σάς δημιουργούν οι τίτλοι ως προς τη θεματική της συστάδας;

¹ Ζενέλης, Μ.-Γ. (Παραγωγός, Σκηνοθέτης). 2008. *Pets Shop* [Ταινία μικρού μήκους].

² Μποζώνη, Αρ. (2022). «[Η έκθεση μιας ζωγράφου χωρίς χέρια και πόδια εξετάζει την αναπηρία με διαφορετικό τρόπο](#)». *lifo*.

Α΄ ΦΑΣΗ

Κοινοποίηση των κειμένων της συστάδας,
πρώτη ανάγνωση και εργασία στην ολομέλεια

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Νίκος Νικολαΐδης ο Κύπριος. Ο αδέξιος³

Η μελαγχολία του – «νοσηράς φύσεως» καθώς λένε στην επιστημονική γλώσσα– μεγάλωνε από μέρα σε μέρα. Ότι έπρεπε ν' αντιδράσει σ' αυτήν την τάση, του το λέγανε συχνά οι λίγοι σκετικοί⁴ του – φίλους δεν είχε ούτε ένα– μα πώς επιχειρείται και πώς πετυχαίνεται η αντίδραση, τώρα μ' αυτήν την κατάσταση του. Ποτέ δεν έζησε τη ζωή των ανθρώπων που καλοζούνε και, μάλιστα τώρα, περνούσε μια περίοδο πολύ στενόχωρη, που έτσι χτυπιόταν κι απ' όξω κι από μέσα, σαν το χάλκωμα που το λιανίζει ο γύφτος. Τ' αντιφάρμακα, αυτός, δεν τα 'ξερε και κανείς δεν του τα παράγγελνε. Δε σκετίζονταν με κανέναν επιστήμονα ή κομπογιαννίτη της καλή ζωής, για να τότε συμβουλέψει κι ο άνθρωπος την αυτάρκεια του ζώου, που βρίσκει μοναχό του το βοτάνι, δεν την έχει. Φοιτητής της νομικής, έκανε ό,τι μπορούσε για να δώσει τις «διπλωματικές» του. Να πάρει το «χαρτί» του και να πάει στον τόπο του, ήτανε για αυτόν ό,τι λέμε «σκοπό» και «τέρμα αγώνων». Μελετούσε, έκανε λαμπρά φροντιστήρια, μάδαινε, μάδαινε μα μπροστά στους «πραίτωρα»⁵ ο νους του κλειδώνονταν. «Παιδί μου, δεν είσαι στη δέση σου», του λέγανε, «κοίταξε να κάνεις τίποτ' άλλο». Στους συμφοιτητές του, που τον σταματούσανε στην έξοδο του Πανεπιστημίου για να τότε συλλυπηθούν, έλεγε, πως: μ' έναν περίεργο τρόπο, τη στιγμή που ένας καθηγητής τού κάνει μιαν ερώτηση, του συμβαίνει να του περνά η ιδέα πως «κάτι απρεπές παρατηρείται στο παρουσιαστικό του» και τονέ συγχύζει!... «Π.χ., πως ένα κουμπί ξεκούμπωτο... μια ακαθαρσία στη γραβάτα... ένα κορδόνι που κρεμάστηκε κάτω από το πανταλόνι... τέλος, πως δεν είμαι στη δέση μου ή η στάση μου δεν είναι η αρμόζουσα!».

Νέος δεν ήταν πια – ούτε πραγματικά γέρος· μόλις είχε τριανταέξι χρόνια, μα ο ίδιος ένιωθε πως άρχισε να γερνά, κι αυτό ήταν σκεδόν το γεγονός τω γερατιών του· Ήταν ψηλός-ψηλός, λεπτός-λεπτός που βλέποντάς τον απορούσες, πώς ένα τέτοιο κορμί δεν είναι σκυμμένο· γιατί αληθινά, ανάστημα, χρώματα και έκφραση δίνανε την εντύπωση ενός μαραγκιασμένου [...] ανδού πράσου. Πάντα σαστισμένος, αδέξιος, αδέξιος «μ' επίγνωση» και στις κινήσεις του και στις στάσεις του μπερδευότανε σ' ό,τι κι αν έκανε και σ' ό,τι κι αν έλεγε.

Αλήθεια! ποτέ «δεν ήταν στη δέση του»! Στο δρόμο, κινδύνευε κάθε στιγμή να πλακωθεί από τ' αμάξια και στο πιο ελεύθερο πεζοδρόμιο μπουσουλούσε στους

«μαραγκιασμένος»

³ Έχει διατηρηθεί η ορθογραφία, η στίξη και η τυπογραφική επιμέλεια της έκδοσης του κειμένου.

⁴ σκετικός: γνωστός.

⁵ πραίτωρα: οι άρχοντες. Αναζητήσε πληροφορία στο [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Ο **Νίκος Νικολαΐδης** (περ. 1884-1956) γεννήθηκε στη Λευκωσία. Έχασε τους γονείς του σε ηλικία έξι χρόνων και μεγάλωσε κοντά σε μια θεία του. Για λόγους οικονομικής ανέχειας άρχισε να δουλεύει από παιδί, με αποτέλεσμα να μη μπορεί να φτάσει παρά στην τέταρτη τάξη του δημοτικού σχολείου. Το 1907 έμεινε για λίγους μήνες στην Αθήνα, όπου παρακολούθησε μαθήματα ως ακροατής στη Σχολή Καλών Τεχνών, και στη συνέχεια ταξίδεψε σε χώρες της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής, καλύπτοντας τα έξοδά του από την τέχνη του. Μετά το τέλος των ταξιδιών του έζησε στην Αθήνα, στη Λεμεσό και τέλος στο Κάιρο, όπου έγραψε και εξέδωσε το μεγαλύτερο μέρος του λογοτεχνικού έργου του και πέθανε στο Κοινοτικό Νοσοκομείο Καΐρου. Ο Νίκος Νικολαΐδης πρωτοεμφανίστηκε στον χώρο των γραμμάτων το 1908 στην Αθήνα με τη δημοσίευση των αφηγημάτων *Προσευχή* και *Τα δεσμά*, καθώς και του ποιήματος «Του βράχου οι ανεμώνες» στο περιοδικό *Α.Ο.Δ.Ο. (Από όλα διά όλους)* του Βλάση Γαβριηλίδη. Την πρώτη επίσημη εμφάνισή του στον χώρο της λογοτεχνίας πραγματοποίησε το 1919 με την έκδοση του ονειροδράματος *Το γαλάζιο λουλούδι*. Ακολούθησαν εκδόσεις ποιημάτων, διηγημάτων και μυθιστορημάτων, αρχικά στην Κύπρο και στη συνέχεια στο Κάιρο. Έργα του μεταφράστηκαν στα γαλλικά, ιταλικά και ρουμανικά.

Πηγή: βιβλιονέτ

διαβάτες. Προ λίγες μέρες οδηγήθηκε στην αστυνομία, γιατί πυροβολούσε μέσα στην κάμαρά του. Εδήλωσε πως ήτο «απροσεξία» «αδεξιότητα στο χειρισμό κ.τ.λ.» και πραγματικώς περί αδεξιότητας επρόκειτο. Είχε ζητήσει τη δέση της καρδιάς του και πυροβόλησε μ' ένα παλιό πιστόλι. Γιατί πυροβολήθηκε; καλά-καλά δεν το 'ξερε ούτ' ο ίδιος, κι όταν αργότερα ζήτησε να ψυχαναλύσει αυτό το κίνημά του, και συλλογίστηκε όλα τα «κακά ψυχρά και ανάποδα» της ζωής του, ήταν βέβαιος, πως τίποτ' απ' αυτά δεν είχε στο νου του την ώρα που ορέγονταν την εκμηδένιση, και το απόδωσε στο σπρώξιμο μιας σκοτεινής, ακατάληπτης δύναμης, που του αποκοίμισε το λογικό.

Πόση αδεξιότητα χρειάζεται, για να μη βρει κανείς ένα τόσο δορυβώδικο στόχο, καθώς είναι η καρδιά! [...]

[...] Όλ' η συνοικία βρίσκονταν στη στράτα και τρέχανε στο Σύνταγμα να προφτάσουν, πριν περάσει ο Καρνάβαλος. Απ' αυτούς πολλοί ήταν μασκαρεμένοι και χτυπούσαν τα κουδούνια τους, τρέχοντας πιο διαστικά από τους αμασκάρευτους να κολλήσουν σε κανένα γκρούπο για την παρέλαση. Το τραμ πέρασε παρά γιομάτο και δεν στάθηκε στη στάση «Σφαγείων».

Προχωρούσε πεζός μ' αντίς να τον τραβήξει ο ζουρλισμός βυθίστηκε μέσα του. Είχε αόριστη συνείδηση των αντικειμένων και υποκειμένων που τον φτάνανε στην αργή του πορεία, τον διασταυρώνανε, τον αντιπερνούσαν ή τον ξεπερνούσαν. Κι ήταν πλήθος οι μασκαρεμένοι κι οι αμασκάρευτοι και τ' αμάξια και τα τραμ που περνούσανε, όλα γοργοκίνητα και δορυβώδικα, κι αυτός, κι αυτός σ' ένα δικό του ρυθμό προχωρούσε και βυθίζονταν στην μελαγχολία του ολοένα και περισσότερο. [...]

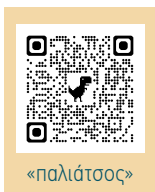
Μια συμμορία μουτζουρωμένα παιδιά, του φωνάξαν τ' όνομά του: «Κύριε Πελαγία!» κι όλοι οι μασκαράδες εκεί, και μερικοί αμασκάρευτοι, άλλος με κωμική σοβαρότητα, άλλος τσιριστά, άλλος συρτά, του είπανε:

— Κύριε Πελαγία...!

— Κύριε Πελαγία μου!... Θέλω να παντρευτώ!... του 'πε με την πιο μεγάλη οικειότητα ένας, τέλεια γυναίκα, με σγουρά τσουλούφια και μαλλιά και με κουνήματα, κι έκανε να τον πιάσει αλαμπρατσέτα και σήκωσε τα γέλια των τριγυρινών με τη σαστιμάρα του... και δώσ' του!... βροχή τα κομφετί πάνω του.

— Δεν είμαι στη δέση μου, συλλογίστηκε κι αναλογίστηκε τι τον ξανάφερε μέσα στο πλήθος. Βρήκε πως το υποσυνείδητό του τον έσπρωχνε προς τη στάση του τραμ. Δεν καταλάβαινε τι ήθελε ν' ανέβει στο τραμ. Στο σπίτι να πάει, ήταν κλειστό, κι αυτό δεν το είχε ξεχάσει ούτε στιγμή. Μάλιστα πριν λίγη ώρα περπατούσε με το αίσθημα του άστεγου κι αναδυόταν τα περσινά βάσανά του, όταν είχε κλειδώσει πάλι, η νοικοκυρά του, τη Μεγάλη Παρασκευή. [...]

Στη γωνιά του «Κήπου του Κλαυθμώνος», απέξω από ένα κουρείο που νοίκιαζε και φορεσιές για μασκαράτα, είδε κάμποσους παλιάτσους και παλιατσίνες, «νεκροσέντουκα» παρόμοια με τ' άλλα που κυνηγόντουσαν στο δρόμο, ορθούς εκεί να συζητούνε στεναχωρημένοι. Από πάνω τους ένας παρόμοιος παλιάτσος, κρεμασμένος από το σίδερο της τέντας, του 'δωσε την εντύπωση πως ήταν η αφορμή της στενοχώριας τους.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Χάρπερ Λι, Όταν σκοτώνουν τα κοτσούφια

Το σπίτι των Ράντλεϊ ασκούσε στον Ντιλ αφάνταστη γοητεία. Μ' όλες τις προειδοποιήσεις κι εξηγήσεις μας, τον τραβούσε όπως τραβάει το φεγγάρι τα νερά, μα δεν τον τραβούσε πιο κοντά από το στύλο με το φως στη γωνία του δρόμου, που ήταν μια απόσταση ασφαλείας από τη μάντρα των Ράντλεϊ. Πήγαινε και στηνόταν εκεί δα, με το χέρι γύρω από το χοντρό στύλο και το βλέμμα γεμάτο δέος.

Το σπίτι των Ράντλεϊ ήταν γωνιακό, πίσω απ' το δικό μας. Ήταν χαμηλό και είχε μπροστά μια φαρδιά βεράντα, που έβλεπε προς τα βόρεια, και πράσινα παραθυρόφυλλα. Κάποτε ήταν άσπρο, αλλά με τον καιρό είχε πάρει το γκριζο της αυλής του. [...]

Μέσα στο σπίτι έμενε ένα κακό στοιχείο. Ξέραμε για την ύπαρξή του από τα λόγια του κόσμου, μα ο Τζεμ κι εγώ δεν το 'χαμε δει ποτέ. Ο κόσμος έλεγε πως έβγαινε έξω τις νύχτες που 'χε φεγγάρι και κρυφοκοίταζε από τα παράθυρα. Άμα έπιανε παγωνιά και καταστρέφονταν οι αζαλέες στις αυλές, ήταν η δική του ανάσα που τις είχε κάψει. Όποιες βρομοδουλειές γίνονταν στο Μέικομπ δικό του έργο ήταν. Μια φορά είχαν σηκώσει την πόλη στο πόδι κάποια μακάβρια νυχτερινά γεγονότα: κοτόπουλα, γιατί και σκυλιά διαφόρων οικογενειών βρίσκονταν στους δρόμους ακρωτηριασμένα· μολονότι ο ένοχος ήταν ο τρελό-Άντι, που έπεσε αργότερα και πνίγηκε στο Μπάρκερ'ς Έντι, ο κόσμος συνέχισε να έχει τα μάτια στραμμένα στο σπιτικό των Ράντλεϊ, εμμένοντας στις αρχικές του υποψίες. [...] Η αυλή του σχολείου του Μέικομπ συνόρευε με το πίσω μέρος του οικοπέδου των Ράντλεϊ. Από τις ψηλές καρδιές του κοτετσιού των Ράντλεϊ τα καρύδια έπεφταν μέσα στον περίβολο του σχολείου, αλλά τα παιδιά δεν τα άγγιζαν: αν έτρωγες τα καρύδια των Ράντλεϊ θα πέθαινες.

Μια μπάλα που σου 'φευγε και πήγαινε στο οικόπεδο των Ράντλεϊ ήταν μια μπάλα χαμένη κι ούτε γινόταν πια λόγος γι' αυτή. [...]

Σύμφωνα με τους δρύλους της γειτονιάς, όταν ήταν ο μικρός γιος των Ράντλεϊ νεαρό αγόρι, έπιασε γνωριμίες με τους Κάνινγκαμ από το Ολντ Σάρουμ, μια πολυπληθή φαμίλια που έμενε στα βόρεια της περιοχής και που τα παιδιά της στα μάτια των κατοίκων του Μέικομπ ήταν κάτι σαν συμμορία. [...]

Κάποιο βράδυ πάνω σ' ένα ξέφρενο παραλήρημα κεφιού, τα αγόρια έκαναν βόλτες στην πλατεία με ένα δανεικό παλιοάμαξο, αντιστάθηκαν στο γερο-αστυνόμο, τον κύριο Κόνερ, όταν πήγε να τους συλλάβει και τον κλείδωσαν στο κρατητήριο των δικαστηρίων. Η πόλη αποφάσισε πως κάτι έπρεπε να γίνει. [...] Ο δικαστής αποφάσισε να στείλει τους νεαρούς στο τεχνικό γυμνάσιο της Πολιτείας, όπου στέλνονταν πολλές φορές παιδιά όχι γι' άλλο λόγο παρά για να έχουν τροφή και ένα αξιοπρεπές περιβάλλον: δεν ήταν φυλακή και δεν ήταν ατίμωση. Ο κύριος Ράντλεϊ θεώρησε πως ήταν. Εάν άφηνε ο δικαστής ελεύθερο τον Άρθουρ, ο κύριος Ράντλεϊ θα φρόντιζε να μην ξαναδημιουργήσει ο Άρθουρ άλλη φορά προβλήματα. Ξέροντας πως ο λόγος του κυρίου Ράντλεϊ ήταν συμβόλαιο, ο δικαστής συμφώνησε με χαρά να του κάνει το χατίρι.

Τα άλλα αγόρια πήγαν στο τεχνικό γυμνάσιο και τους δόθηκε η καλύτερη δυνατή μόρφωση που θα μπορούσαν να έχουν στην Πολιτεία – το ένα από αυτά μάλιστα κατάφερε να βγάλει τη σχολή μηχανικών στο Όμπερν. Οι πόρτες του σπιτιού των Ράντλεϊ παρέμεναν τώρα κλειστές όλη τη βδομάδα και όχι μόνο τις Κυριακές, και το γιο του κύριου Ράντλεϊ δεν τον ξαναείδε κανείς πουθενά για δεκαπέντε χρόνια. [...]

«Χεκ; Άττικους Φιντς. Κάποιος επιτέθηκε στα παιδιά μου. Ο Τζεμ έχει χτυπήσει. Κάπου ανάμεσα στο σπίτι μας και στο σχολείο. Δεν μπορώ ν' αφήσω το γιο μου. Πετάξου λίγο, σε παρακαλώ, να δεις μήπως είναι ακόμα εκεί. Το πιθανότερο είναι να έχει εξαφανιστεί, πάντως αν τον βρεις, έχω να του πω και εγώ δυο λόγια. Σ' αφήνω τώρα, πρέπει να κλείσω. Σ' ευχαριστώ, Χεκ». [...]

Ζύγωσα τον Άττικους κι ένωσα τα χέρια του να τυλίγονται γύρω μου. Έκρυψα το κεφάλι μου στην αγκαλιά του. «Ξεκινήσαμε να 'ρθουμε σπίτι. Είπα στον Τζεμ, έχω ξεχάσει τα παπούτσια μου. Πάνω που γυρνούσαμε να τα πάρουμε, έσβησαν τα φώτα.» [...]

«Πες μας παρακάτω, Σκάουτ», μου ζήτησε ο κύριος Τέιτ.

«Να, μετά που φώναξε ο Τζεμ το “Εί”, συνεχίσαμε να προχωράμε. Κύριε Τέιτ, φορούσα τη στολή μου, όμως τ' άκουσα και εγώ τότε αυτό που μου 'λεγε ο Τζεμ. Βήματα ήταν. Προχωρούσαν όσο προχωρούσαμε και σταματούσαν όταν σταματούσαμε.» [...]

«Κι έπειτα, εντελώς ξαφνικά, μου ρίχτηκε κάποιος και μου στραπατσάρισε τη στολή... Από ό,τι θυμάμαι, έπεσα κάτω και προσπάθησα να του ξεφύγω... Άκουσα δίπλα μου να γίνεται μια πάλη, σαν να κοπανιούνταν δυο άνθρωποι αναμεταξύ τους και πάνω στο δέντρο. Ο Τζεμ με θρήκε και άρχισε να με σέρνει κατά το δρόμο. Ο κύριος Γιούελ τον άρπαξε και τον τράβηξε πίσω, έτσι κατάλαβα. Πιάστηκαν ξανά στα χέρια κι ύστερα άκουσα έναν παράξενο ήχο – ο Τζεμ έμπηξε τις φωνές...» Σώπασα. Ο ήχος που έλεγα ήταν ο αγώνας του Τζεμ που έσπαζε.

«Τέλος πάντων ο Τζεμ έβαλε τις φωνές και έπειτα έπαψε ν' ακούγεται και μετά ο κύριος Γιούελ μ' έπιασε και μ' έσφιγγε τόσο, που 'λεγα ότι θα έσκαγα, και μετά... κάποιος έριξε τον κύριο Γιούελ κάτω. Είπα μέσα μου πως θα 'χε σηκωθεί ο Τζεμ και θα τον είχε χτυπήσει. Δεν ξέρω τίποτ' άλλο...»

«Και μετά;» Ο κύριος Τέιτ με κοίταζε διαπεραστικά.

«Κάποιος περπατούσε και βαριανάσαινε κι έβηγε σαν να του 'βγαινε η ψυχή. Στην αρχή είπα πως ήταν ο Τζεμ πάλι, όμως ο βήχας του δεν έμοιαζε με του Τζεμ κι έτσι άρχισα να ψάχνω κάτω για τον Τζεμ. Σκέφτηκα πως θα 'χε έρθει ο Άττικους να μας βοηθήσει κι είχε αποκάμει από την πάλη...»

«Ποιος ήταν, Σκάουτ;»

«Μα μπροστά σας τον έχετε, κύριε Τέιτ. Ρωτήστε τον να σας πει μόνος του τ' όνομά του.»

Όσο του το 'λεγα αυτό, είχα σηκώσει το χέρι και μισοέδειχνα τον άντρα στη γωνία, αλλά μετά το κατέβασα με βιάση, μήπως και με κατσάδιαζε ο Άττικους. Ήταν αγένεια να δείχνεις τον άλλο με το χέρι.

Εξακολουθούσε να είναι γερμένος πάνω στον τοίχο. Έστεκε γερμένος συνέχεια αφότου είχα έρθει εγώ στην κάμαρα, με τα χέρια του σταυρωμένα στο στήθος. Όταν τον έδειξα στον κύριο Τέιτ, ξεσταύρωσε τα χέρια και κόλλησε τις παλάμες στον τοίχο. Ήταν κάτι χέρια κάτασπρα, κάτι αρρωστημένα άσπρα χέρια, που δεν τα 'χε δει ποτέ ο ήλιος, τόσο άσπρα, που έρχονταν σε χτυπητή αντίθεση με το μπες του τοίχου στο απαλό φως του δωματίου του Τζεμ.

[...] Το πρόσωπό του ήταν το ίδιο άσπρο όπως και τα χέρια του, έξω από μια σκιά που 'χει στο μυτερό του σαγόνι. Τα μάγουλα του ήταν βαδουλωμένα από την αδυναμία· το στόμα του, γεμάτο και πλατύ· είχε από ένα μικρό κοίλωμα στον κάθε του κρόταφο και τα γκριζα του μαλλιά ήταν τόσο άχρωμα, που τον έκανες για τυφλό. Τα μαλλιά του ήταν αδύναμα και δίχως λάμψη· έμοιαζαν σχεδόν με χνούδι στην κορυφή του κεφαλιού του.

Όσο τον έδειχνα, οι παλάμες του γλίστρησαν λιγάκι, αφήνοντας σημάδια ιδρώτα στον τοίχο, και μετά σήκωσε τα χέρια του και τα στερέωσε στη ζώνη του. Ένας παράξενος μικρό σπασμός τον συντάραξε, σαν να 'χε ακούσει κιμωλία να γρατσουνίζει μαυροπίνακα, αλλά όταν τον κοίταξα απορημένη, η ένταση έφευγε σιγά σιγά από την όψη του. Τα χείλη του μισάνοιξαν σε ένα φοβισμένο χαμόγελο· τα ξαφνικά δάκρυά μου θόλωσαν τη μορφή του γείτονα μας. «Γεια σου, Μπου», του είπα.

Η **Χάρπερ Λι** [Harper Lee] γεννήθηκε στις 28 Απριλίου 1926 στο Μονρόεβιλ της Αλαμπάμα. Σε ηλικία 22 ετών εγκαταστάθηκε στη Νέα Υόρκη για να εργαστεί σε αεροπορική εταιρεία. Σύντομα αποφάσισε να αφιερωθεί στη συγγραφή. Το *Όταν σκοτώνουν τα κοτσύφια* γράφτηκε μέσα σε μια δεκαετία περίπου και μετά την έκδοσή του το 1960 της χάρισε ένα βραβείο Πούλιτζερ (1961) και διεθνή αναγνώριση. Γυρίστηκε ταινία (1962) με πρωταγωνιστή τον Γκρέγκορι Πεκ και απέσπασε τρία όσκαρ. Μόλις το 2015 κυκλοφόρησε το δεύτερο βιβλίο της, *Βάλε ένα φύλακα*, το οποίο είχε γράψει πριν τα «Κοτσύφια». Έφυγε από τη ζωή στις 19 Φεβρουαρίου 2016, σε ηλικία 90 ετών.

Πηγή: βιβλιονέτ

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Μαρκ Μέντοφ, Παιδιά ενός κατώτερου Θεού

[Τα πρόσωπα του αποσπάσματος: **Τζέιμς Λιντς**, καθηγητής λογοθεραπείας. **Κύριος Φράνκλιν**, διευθυντής του ιδρύματος. **Όριν**, βαρήκοος, τρόφιμος του ιδρύματος. **Λύντια**, βαρήκοη, τρόφιμος του Ιδρύματος. **Σάρα Νόρμαν**, κωφή, τρόφιμος του ιδρύματος. **Κυρία Νόρμαν**, μητέρα της Σάρα]

Πράξη Α΄

[Το σκηνικό είναι αφηρημένο και απλό έτσι ώστε να εξυπηρετεί την εύκολη είσοδο και την έξοδο των προσώπων. Το έργο ξετυλίγεται στο μυαλό του Τζέιμς Λιντς, καθώς αυτός διηγείται τα γεγονότα και οι χαρακτήρες ζωντανεύουν από την πιο μικρή ατάκα μέχρι και ολόκληρες σκηνές. Όσον αφορά στη Νοηματική γλώσσα που θα χρησιμοποιηθεί στο έργο: Όταν ο Τζέιμς απευθύνεται στη Σάρα που είναι κωφή και δεν γνωρίζει να διαβάσει τα χείλη, της μιλάει με νοήματα εκτός κι αν υπάρχει άλλη σημείωση από τον συγγραφέα. Όταν απευθύνεται στον Όριν και τη Λύντια που και οι δύο γνωρίζουν να διαβάζουν χείλη, απλά πρέπει να τους μιλάει κατευθείαν στο πρόσωπό τους και με ιδιαίτερη προσοχή.]

[...]

[Η σκηνή φωτίζεται στο μέρος που βρίσκονται ο Όριν και η Λύντια. Ο Τζέιμς έρχεται προς το μέρος τους.]

ΤΖΕΪΜΣ: Το όνομά μου είναι Τζέιμς Λιντς. Είμαι ο καινούργιος καθηγητής λογοθεραπείας. Θα με έχετε στη διάθεσή σας όσες ώρες της ημέρας θέλετε και ελπίζω εκτός από τα μαθήματα να γίνουμε και καλοί φίλοι. Ποιος από σας

«Νοηματική»

ακούει έστω και λίγο; Κανείς; Δεν ακούει κανείς έστω και λίγο; Μάλιστα. Η αλήθεια είναι πως η Νοηματική μου είναι σκουριασμένη. Έχετε μάθει να διαβάσετε χείλια; Όχι; Ωραία, είστε ελεύθεροι.

[Σηκώνονται.]

Όχι, όχι καθίστε κάτω, σας δοκίμασα. Λοιπόν, πείτε μου έναν καλό λόγο γιατί πρέπει να μάθουμε να μιλάμε.

[...]

ΤΖΕΪΜΣ: [...] Ποια είναι αυτή;

ΦΡΑΝΚΛΙΝ: Η Σάρα. Μη δίνεις σημασία. Κακομαθημένη, δύσκολο πλάσμα και νευρική. Εργάζεται εδώ.

ΤΖΕΪΜΣ: Δασκάλα;

ΦΡΑΝΚΛΙΝ: Όχι! Την έχουμε εδώ από πέντε χρονών. Υπήρξε μια από τις πιο έξυπνες, αν όχι η πιο έξυπνη μαθήτριά. Εντυπωσιακά εύστροφη και μεγάλης αντίληψης άτομο. Τώρα δουλεύει σαν καθαρίστρια.

ΤΖΕΪΜΣ: Αυτή ήταν η πρώτη φορά που είδα τη Σάρα. Βεβαίως θα ακολουθούσαν και άλλες και κάθε φορά η Σάρα έκρυβε και μια καινούρια έκπληξη για μένα, αλλά αυτό που μου έκανε εντύπωση από την πρώτη στιγμή ήταν ο δυναμισμός της, η προσωπικότητά της και βέβαια τα πανέξυπνα μάτια της. Μια τόσο έξυπνη μαθήτριά στο σχολείο και τώρα να δουλεύει σαν καθαρίστρια; Αυτό με τρέλαινε. Γιατί;

[Στην άλλη άκρη της σκηνής που αρχίζει να φωτίζεται σταδιακά, η Σάρα που σφουγγαρίζει. Ο Τζέιμς στέκεται λίγα μέτρα μακριά της. Τον αντιλαμβάνεται. Ο Τζέιμς κάνει να προχωρήσει. Η Σάρα τον ακινητοποιεί με μία κοφτή κίνηση. Πατώντας στις φτέρνες για να μη λερώσει, έρχεται προς το μέρος του. Τον κοιτάζει κατάματα.]

ΤΖΕΪΜΣ: Λοιπόν... Ήθελα να συστηθώ. Τζέιμς Λιντς. Είσαι η Σάρα, έτσι; Θεε να κάτσεις; Εδώ; [Κοιτάζονται. Δεν μιλάει κανείς. Ο Τζέιμς κάθεται. Η Σάρα μένει όρθια.]

[Σιωπή.]

Ωραία, να σηκωθώ και γω. [Ο Τζέιμς σηκώνεται. Η Σάρα κάθεται.] Ναι, ωραίο παιχνίδι... Ο κύριος Φράνκλιν λέει ότι είσαι εδώ από πέντε χρονών. Πότε τελείωσες στο σχολείο; Τώρα δουλεύεις εδώ; Διαβάζεις τα χείλια μου; Μπορείς να με κοιτάς; Αν δεν με κοιτάς, δεν μπορώ να... Λοιπόν. Τι ακριβώς κάνεις εδώ; Αν δεν με βοηθήσεις, δεν νομίζω πως μπορώ να βρω τρόπο να επικοινωνήσουμε. [Τον κοιτάζει κατ' ευθείαν στο πρόσωπο, ενώ τον μιμείται σε όλες τις κινήσεις που κάνει και στον τρόπο που σταυρώνει τα πόδια και κάθεται.] Διαβάζεις τα χείλια μου; Δεν νομίζω πως διαβάζεις τα χείλια μου. [Αρχίζει να της μιλάει με Νοηματική.] Είμαι σπύρτο, ε; [Η Σάρα τον κοιτάζει. Ο Τζέιμς σταματάει.] Θεε να παίξουμε πάλι σήκω-κάτσε, κάτσε-σήκω;

ΣΑΡΑ: Φύγε για να σφουγγαρίσω.

ΤΖΕΪΜΣ: Θέλεις να φύγω για να σφουγγαρίσεις. [Η Σάρα σηκώνεται. Σηκώνεται και ο Τζέιμς.] Αν θέλεις, θα μπορούσα να σε μάθω να μιλάς.

ΣΑΡΑ: Κι εγώ να σφουγγαρίζεις.

ΤΖΕΪΜΣ: Κι εσύ να με μάθεις να σφουγγαρίζω. Μα δεν θέλω να σφουγγαρίζω.

ΣΑΡΑ: Κι εγώ δεν θέλω να μιλάω.

ΤΖΕΪΜΣ: Κι εσύ δεν θέλεις να μάθεις να μιλάς.

ΣΑΡΑ: Σπίρτο.

ΤΖΕΪΜΣ: Είμαι σπίρτο.

[*Η Σάρα φεύγει.*]

[...]

[*Άλλη σκηνή, άλλη μέρα. Προαύλιο.*]

ΦΡΑΝΚΛΙΝ: Δεν είναι απλώς βαρήκοη. Είναι εντελώς κουφή. Κάτι πρέπει να κάνουμε μ' αυτή την υγρασία.

ΤΖΕΪΜΣ: Μα είναι κρίμα. Μια τόσο έξυπνη γυναίκα να καθαρίζει τουαλέτες.

ΦΡΑΝΚΛΙΝ: Δεν την ενοχλεί. Ξέρεις, Τζέιμς, δεν θέλουν όλοι να είναι σταρ σ' αυτή τη ζωή. Η Σάρα είναι ευχαριστημένη. Μικρή, είναι αλήθεια, βασανίστηκε πολύ. Μέχρι επτά χρονών τη θεωρούσαν καθυστερημένη. Εμείς τη μορφώσαμε και τώρα είναι πια ένα παραγωγικό άτομο. Είναι ένα κανονικός πολίτης. Δουλεύει, πληρώνει φόρους...

ΤΖΕΪΜΣ: Δεν έχει προσπαθήσει ποτέ να μιλήσει;

ΦΡΑΝΚΛΙΝ: Ποτέ.

ΤΖΕΪΜΣ: Γιατί;

ΦΡΑΝΚΛΙΝ: Ιδέα δεν έχω.

ΤΖΕΪΜΣ: Οι δάσκαλοί της;

ΦΡΑΝΚΛΙΝ: Α! Κατάλαβα. Εντάξει, δεξ να δοκιμάσεις. Θα της μιλήσω. Κρίμα... Πεταμένα λεφτά... Κρίμα η επιχορήγηση... Άντε τώρα να βρεις συνεργείο τέτοια εποχή.

[*Ο Τζέιμς στο γραφείο του με έναν μαθητή κάνοντας ασκήσεις ορθοφωνίας. Χτυπάει το κουδούνι του διαλείμματος. Παράλληλα αναβοσβήνει και ένα φως που ειδοποιεί τους κωφούς μαθητές για το τέλος του μαθήματος.*]

[*Εμφανίζεται ο κύριος Φράνκλιν με τη Σάρα.*]

ΦΡΑΝΚΛΙΝ: Α, εδώ είσαι; Όπως σου είπα, μίλησα στη Σάρα και δέχτηκε να σου διαδέσει μία ώρα. Ε, Σάρα; Περιμένεις με ανυπομονησία, έτσι δεν είναι; [*Η Σάρα σηκώνει τα χέρια της και βγάζει τη γλώσσα της σαν υπάκουο σκυλάκι.*] Τι σου 'λεγα; Καλή διασκέδαση. [*Ο κύριος Φράνκλιν φεύγει.*] [...]

[*Άλλη μέρα. Ο Τζέιμς επισκέπτεται τη μητέρα της Σάρα στο σπίτι της.*]

ΤΖΕΪΜΣ: Κυρία Νόρμαν, με συγχωρείτε που ήρδα ξαφνικά χωρίς ραντεβού, αλλά νομίζω πως είναι καλύτερα να τα πούμε από κοντά.

ΚΥΡΙΑ ΝΟΡΜΑΝ: Μόλις ήρδα από τη δουλειά και είμαι κουρασμένη, κύριε Λιντς.

ΤΖΕΪΜΣ: Πέντε λεπτά, κυρία Νόρμαν.

ΚΥΡΙΑ ΝΟΡΜΑΝ: Σας το είπα και απ' το τηλέφωνο. Δεν έχουμε να πούμε τίποτα για τη Σάρα.

ΤΖΕΪΜΣ: Είναι γεγονός πως έχετε να τη δείτε οκτώ χρόνια;

Ο **Μαρκ Μέντοφ** [Mark Medoff] (1940-2019) ήταν αμερικανός συγγραφέας, σεναριογράφος, ηθοποιός και καθηγητής θεάτρου. Το έργο που τον έκανε διάσημο και για το οποίο απέσπασε πολλά βραβεία (Tony, Lawrence Olivier) και διακρίσεις είναι τα *Παιδιά ενός κατώτερου Θεού* (1972). Συνέγραψε αρκετά θεατρικά έργα και σενάρια ντοκιμαντέρ, τα οποία υπήρξαν υποψήφια για βραβεία (Oscar, BAFTA, Writers Guild of America Award).

Πηγή: *The Guardian*

ΚΥΡΙΑ NORMAN: Να το ξεκαθαρίσουμε. Η Σάρα δεν θέλει να με δει.

ΤΖΕΪΜΣ: Γιατί;

ΚΥΡΙΑ NORMAN: Δεν τα πηγαίναμε και πολύ καλά οι δυο μας.

ΤΖΕΪΜΣ: Μάδατε ποτέ τη γλώσσα των κωφών;

ΚΥΡΙΑ NORMAN: [Σηκώνεται εκνευρισμένη.] Φτάνει. Πάλι τα ίδια και τα ίδια. Όλοι να ρωτάτε και να κατακρίνετε.

ΤΖΕΪΜΣ: Κανείς δεν σας κατακρίνει, κυρία Νόρμαν.

ΚΥΡΙΑ NORMAN: Αυτό ακριβώς κάνετε. Ωραία, εγώ φταίω. Καρφί δεν μου καίγεται.

ΤΖΕΪΜΣ: Εγώ ήρθα μόνο για μία ερώτηση.

ΚΥΡΙΑ NORMAN: Πάλι καλά. Είστε ο μοναδικός δάσκαλος που ήρθε εδώ τα τελευταία είκοσι χρόνια, έστω και για μία ερώτηση.

ΤΖΕΪΜΣ: Κυρία Νόρμαν, τι συνέβη όταν η Σάρα προσπάθησε να μιλήσει;

ΚΥΡΙΑ NORMAN: Καταστροφή. Αυτό συνέβη. Μέχρι τότε επειδή η Σάρα ήταν όμορφη ήταν γενικά αποδεκτή. Έκανε πολύ παρέα με τους φίλους της αδερφής της. Η αδερφή της είχε πάντα ένα τσούρμο αγόρια να την ακολουθούν κι όταν η Σάρα ερχόταν τα Σαββατοκύριακα όλοι της ζητούσαν ραντεβού. Άρεσε πραγματικά στ' αγόρια. Όλοι την ήθελαν μαζί τους και δεν έδιναν δεκάρα αν η Σάρα μιλούσε ή δεν έβγαζε λέξη από το στόμα της. Αυτό μέχρι που η Σάρα άρχισε να προσπαθεί να μιλήσει.

ΤΖΕΪΜΣ: Το ξέρετε ότι οι βαθμοί της στο σχολείο δείχνουν ένα ιδιαίτερα έξυπνο άτομο;

ΚΥΡΙΑ NORMAN: Ελάτε τώρα. Πείτε μου ότι έχουμε ακόμα χρόνο. Ότι υπάρχει ελπίδα.

ΤΖΕΪΜΣ: Αυτό ακριβώς ήρθα να σας πω. Υπάρχει χρόνος. Υπάρχει ακόμα ελπίδα.

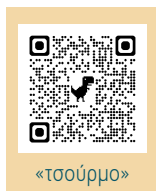
ΚΥΡΙΑ NORMAN: Για ποιο πράγμα, κύριε Λιντς; Να την κάνετε να μιλήσει; Να μάθει να διαβάξει χείλη και να προσποιείται ότι ακούει;

ΤΖΕΪΜΣ: Όχι, κυρία Νόρμαν. Να την πείσω πως αυτός ο κόσμος που ζούμε, ο δικός σας και ο δικός μου κόσμος, είναι και δικός της.

ΚΥΡΙΑ NORMAN: Και τι θέλετε τώρα; Την άδειά μου;

ΤΖΕΪΜΣ: Όχι απαραίτητα. Θα μπορούσα να μιλήσω στον κύριο Νόρμαν;

ΚΥΡΙΑ NORMAN: Ο κύριος Νόρμαν... Ο κύριος Νόρμαν εξαφανίστηκε από τη στιγμή που στείλαμε τη Σάρα εσωτερική σ' αυτό το σχολείο. Έχω να μάθω νέα του πάνω από είκοσι χρόνια.

«τσούρμο»

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Δήμητρα Λουκά, Η Μούτα

Η Μούτα γεννήθηκε κουφή. Το κατάλαβαν μόλις έκλεισε τον πρώτο χρόνο. Δεν γυρνούσε το κεφάλι της όταν τη φώναζαν με τ' όνομά της.

«Η κοπέλα μας είναι μούτα», είπε μια μέρα η μάνα στον άντρα της.

Από τότε άρχισαν να τη φωνάζουν όλοι Μούτα και το βαφτιστικό της όνομα ξεχάστηκε. Όταν η Μούτα έμαθε να περπατά, φάνηκε ότι έγερνε προς τη μια μεριά. Η μάνα της έβγαλε τη μεζούρα, της μέτρησε τα πόδια από τον γοφό μέχρι τη φτέρνα και κατάλαβε ότι της έλειπε και κάτι ακόμα, ένας πόντος από τη δεξιά μεριά.

«Η Μούτα είναι κουστή», είπε στον άντρα της.

Την ίδια μέρα τής φόρεσε ένα μακρύ φουστάνι, για να κρύβει όσο γινόταν την κακοτυχία της.

Η Μούτα κατάλαβε γρήγορα ότι ήταν μεγάλος μπελάς και ότι η μάνα της θα ευχόταν να μην είχε γεννηθεί. Αυτό βάλθηκε να το αλλάξει. Από εννιά χρονών έμαθε να κάνει όλες τις δουλειές. Ζύμωνε, φούρνιζε, έπηξε το τυρί. Τον χειμώνα φορτωνόταν στην πλάτη τα ρούχα και πήγαινε στο πλυσταριό για να τα πλύνει. [...]

Μέχρι να κλείσει τα δέκα, οι γονείς της απέκτησαν τρία αγόρια. Τα μεγάλωσε όλα η Μούτα. Δεν μπορούσε να τους πει νανουρίσματα και παιδικά τραγούδια, τους τραγουδούσε όμως ο κόρφος της. Τα κουβαλούσε όλη μέρα κρεμασμένα στο στήθος της ενώ έκανε τις δουλειές και το θράδυ, για να μην ξυπνάνε τη μάνα της, τα έπαιρνε στο κρεβάτι της και τους ζέσταινε τον σβέρκο με την ανάσα της.

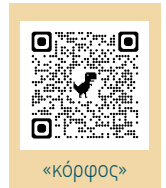
«Θα γίνονταν καλή μάνα η Μούτα», είπε ο πατέρας της μια μέρα στη γυναίκα του.

«Και ποιος την παίρνει έτσι που είναι, άντρα μου;» [...]

Όταν κατάλαβαν τον εαυτό τους, τα αδέρφια της Μούτας άρχισαν να της φέρονται σαν όλα τα παιδιά στη γειτονιά. Για να γυρίσει προς το μέρος τους, της έριχναν πέτρες και, όταν δεν τους έκανε το χατίρι, την έφτυναν στα μούτρα. Η Μούτα κατάπινε τη σιωπή της και κάθε θράδυ τούς μοίραζε στα τρία το φαί της. [...]

[...] Η Μούτα κατάλαβε ότι περίσσευε ανάμεσά τους. Αυτό ίσως και να το είχε καταλάβει πολύ νωρίτερα, όταν, λίγες μέρες μετά τη γέννηση της αδερφής της, την έφαξε προσεκτικά και είδε ότι είχε δύο χέρια με πέντε δάχτυλα στο καθένα και δυο πόδια που είχαν το ίδιο ακριβώς μήκος όταν τα τέντωνες. Όταν η αδερφή της μεγάλωσε λίγο και είδε ότι μπορούσε να γυρνάει το κεφάλι της προς την πόρτα κάθε φορά που κάποιος έμπαινε ή να χαίρεται με τη μάνα της όταν κουνούσε το στόμα και τα χέρια της πάνω από την κούνια, κατάλαβε ότι εκείνη θα ήταν για πάντα μια συμφορά. Και ότι αυτό ήταν κάτι που δεν μπορούσε με τίποτα να το αλλάξει.

Η μάνα της δεν άφηγε ποτέ τη μικρή στα χέρια της Μούτας, εκτός από τη μέρα εκείνη που έπρεπε να πάει στην κηδεία του γαμπρού της. [...]

«κόρφος»

Η **Δήμητρα Λουκά** γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1970. Είναι φιλόλογος. Ζει και εργάζεται στην Αθήνα. Έχει εκδώσει τη συλλογή διηγημάτων *Κόμπο τον κόμπο* (Κίχλη 2019), για την οποία τιμήθηκε με το Βραβείο *Πρωτοεμφανιζόμενου Πεζογράφου* του ηλεκτρονικού περιοδικού *Ο Αναγνώστης*. Η ίδια συλλογή ήταν υποψήφια για το Βραβείο Μένη Κουμανταρέα της Εταιρείας Συγγραφέων. Διηγήματά της έχουν συμπεριληφθεί σε συλλογικά έργα και έχουν δημοσιευθεί σε έντυπα και ηλεκτρονικά περιοδικά.

Πηγή: βιβλιονέτ

Κείμενο 1: Νίκος Νικολαΐδης ο Κύπριος, Ο αδέξιος

ΟΜΑΔΑ 1

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

1. Αφού ξαναδιαβάσετε σιωπηλά το κείμενο, να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα, συγκεντρώνοντας όσα περισσότερα στοιχεία μπορείτε για:

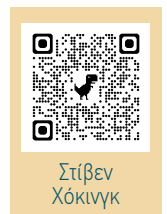
1 ^η Ενότητα: «Η μελαγχολία του... καθώς είναι η καρδιά!»	
Τον κεντρικό χαρακτήρα	α. Ποια είναι η ηλικία του; ..... β. Τα εξωτερικά του χαρακτηριστικά: .... γ. Ποια είναι τα προβλήματά του; .... δ. Ποια εμπόδια/δυσκολίες έχει να αντιμετωπίσει; .... ε. Ποια λύση δίνει στα προβλήματά του; .... στ. Πώς θα τον χαρακτηρίζατε; Τι συναισθήματα και σκέψεις σάς προκαλεί η συμπεριφορά του; ....
Τις σχέσεις του με τους άλλους	α. τους συνομήλικους; .... β. τους μεγαλύτερους; ....
2 ^η Ενότητα: «Όλη η συνοικία βρίσκονταν στη στράτα... της στενοχώριας τους.»	
Το σκηνικό (τόπος και χρόνος)	Πού συμβαίνουν τα γεγονότα; ..... και πότε; .....
Τον κεντρικό χαρακτήρα	Ποιο είναι το πρόβλημά του; ....
Τη σχέση του με τους άλλους	Πώς αποκαλούν οι άλλοι τον ήρωα; Πώς αισθάνεται ο ίδιος; ....

Το σκηνικό και τη λειτουργία του στον χαρακτηρισμό του ήρωα	Ποιος, κατά τη γνώμη σας, είναι ο ρόλος της τελευταίας σκηνής και της εικόνας με την οποία ολοκληρώνεται η ενότητα; Πώς σας βοηθάει ως αναγνώστες/-τριες να ερμηνεύσετε τον εσωτερικό κόσμο του κεντρικού χαρακτήρα; ....

2. Στο κείμενο ο ήρωας είναι ανώνυμο πρόσωπο.
  - α) Γιατί πιστεύετε πως ο συγγραφέας έκανε τη συγκεκριμένη επιλογή; Ποια είναι η πρόθεσή του;
  - β) Πώς αποκαλούν οι άλλοι τον ήρωα του αποσπάσματος; Τι, κατά τη γνώμη σας, εκφράζουν με αυτόν τον τρόπο;
  - γ) Ποια απήχηση έχει στην συναισθηματική κατάσταση του ήρωα;
3. Στο απόσπασμα επαναλαμβάνεται συχνά μια φράση. Αφού την εντοπίσετε, να την αντικαταστήσετε με μία άλλη της προτίμησής σας, που είτε θα υπηρετεί το ίδιο θέμα είτε θα εκφράζει κάτι διαφορετικό. Διαβάστε μεγαλόφωνα το τροποποιημένο κείμενο.
4. Να αντιστοιχίσετε τις φράσεις του κειμένου (στήλη Α) με τα κατάλληλα σχήματα λόγου (στήλη Β) και να σχολιάσετε πώς πετυχαίνουν να παρουσιάσουν τον κεντρικό χαρακτήρα. Διευκρίνιση: κάποια στοιχεία της στήλης Β ταιριάζουν με δύο στοιχεία από τη στήλη Α.

Στήλη Α	Στήλη Β
1. χτυπιόταν κι απ' όξω κι από μέσα σαν το χάλκωμα που το λιανίζει ο γύφτος	προσωποποίηση
2. Βρήκε πως το υποσυνείδητό του τον έσπρωχνε προς τη στάση του τραμ	
3. Μελετούσε, έκανε λαμπρά φροντιστήρια, μάθαινε, μάθαινε μα μπροστά στους «πραίτωρας»	παρομοίωση
4. στο σπρώξιμο μιας σκοτεινής, ακατάληπτης δύναμης, που του αποκοίμισε το λογικό	μεταφορά
5. Πόση αδεξιότητα χρειάζεται, για να μη βρει κανείς ένα τόσο θορυβώδικο στόχο, καθώς είναι η καρδιά!	ασύνδετο σχήμα
6. άλλος με κωμική σοβαρότητα, άλλος τσιριστά, άλλος <i>συρτά</i>	
7. σήκωσε τα γέλια των τριγυρινών με τη σαστιμάρα του... και δώσ' του!... βροχή τα κομφετί πάνω του.	

5. Γράψτε το δικό σας σύντομο ποίημα σε ελεύθερο στίχο (5-8 στίχους) για τον «αδέξιο» του Κειμένου 1 ή για κάποιον άλλο, π.χ. τον Στίβεν Χόκινγκ (βλ. ΨΜΑ). Μπορείτε, αν θέλετε, να χρησιμοποιήσετε στο ποίημά σας λέξεις ή και φράσεις από το πεζό απόσπασμα που διαβάσατε.

ΟΜΑΔΑ 2

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

1. *Παιχνίδι ρόλων:* Η πρώτη ενότητα του Κειμένου 3 αναφέρεται στην οικογένεια των Ράντλεϊ. Πάρτε συνέντευξη από τη γειτονιά τους και συγκεντρώστε πληροφορίες για τα ακόλουθα θέματα: Ποιες φήμες κυκλοφορούν για το σπίτι της και πού οφείλονται; Πώς κρίνουν την απόφαση του κύριου Ράντλεϊ να μην επιτρέψει στον Άρθουρ (ή Μπου) να φοιτήσει σε τεχνικό γυμνάσιο; Τι αποφασίζει αντ' αυτού;
2. Στη δεύτερη ενότητα του Κειμένου 3, η αποκάλυψη του προσώπου που σώζει τα δύο αδέρφια, τη Σκάουτ και τον Τζεμ, από την επίθεση που δέχτηκαν, επιβραδύνεται, με αποτέλεσμα την κλιμάκωση της αγωνίας για το αναγνωστικό κοινό. Εντοπίστε τους αφηγηματικούς τρόπους με τους οποίους επιτυγχάνεται αυτή η επιβράδυνση. Ποιο στοιχείο της πρώτης ενότητας του Κειμένου 3 αξιοποιείται στη δεύτερη, προκειμένου ο/η αναγνώστης/-τρια να αντιληφθεί ποιο πρόσωπο έσωσε τα παιδιά, πριν καν ακουστεί το όνομά του από τους υπόλοιπους χαρακτήρες;
3. Ποια είναι η σχέση του/της αφηγητή/-τριας με την ιστορία που αφηγείται; Να σημειώσετε τα στοιχεία του κειμένου που φανερώνουν αυτή τη σχέση. Πώς η συγκεκριμένη συγγραφική επιλογή συμβάλλει στην παρουσίαση του λογοτεχνικού χαρακτήρα του Άρθουρ (ή Μπου); Αλλάζει η στάση του/της αφηγητή/-τριας απέναντι στον Άρθουρ από την πρώτη ενότητα στη δεύτερη ενότητα; Αν ναι, για ποιον λόγο; Τι έχει μεσολαβήσει;
4. Πώς φανταστήκατε εσείς τον Άρθουρ, όταν στην αρχή του Κειμένου 3 διαβάσατε τη φράση «Μέσα στο σπίτι έμενε ένα κακό στοιχειό. Ξέραμε για την ύπαρξή του από τα λόγια του κόσμου, μα ο Τζεμ κι εγώ δεν το 'χαμε δει ποτέ.»; Ποια συναισθήματα σας υπέβαλε η παρουσίασή του στο τέλος του Κειμένου 3 («Εξακολουθούσε να είναι γερμένος πάνω στον τοίχο. ... Τα χείλη του μισάνοιξαν σε ένα φοβισμένο χαμόγελο»); Σας έχει συμβεί κάτι αντίστοιχο; Να γράψετε ένα μήνυμα σε έναν/μία φίλο/-η σας, στο οποίο σχολιάζετε τον Άρθουρ. Τι θα γράφατε για αυτόν; Θα τον κάνατε παρέα;
5. Συνεργατικά, να γράψετε έναν σύντομο θεατρικό μονόλογο, στον οποίο ο Άρθουρ αυτοπαρουσιάζεται και να τον παραστήσετε στην ολομέλεια.

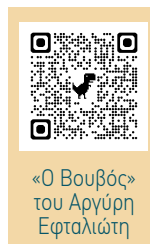

Άτομα
με αναπηρία

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

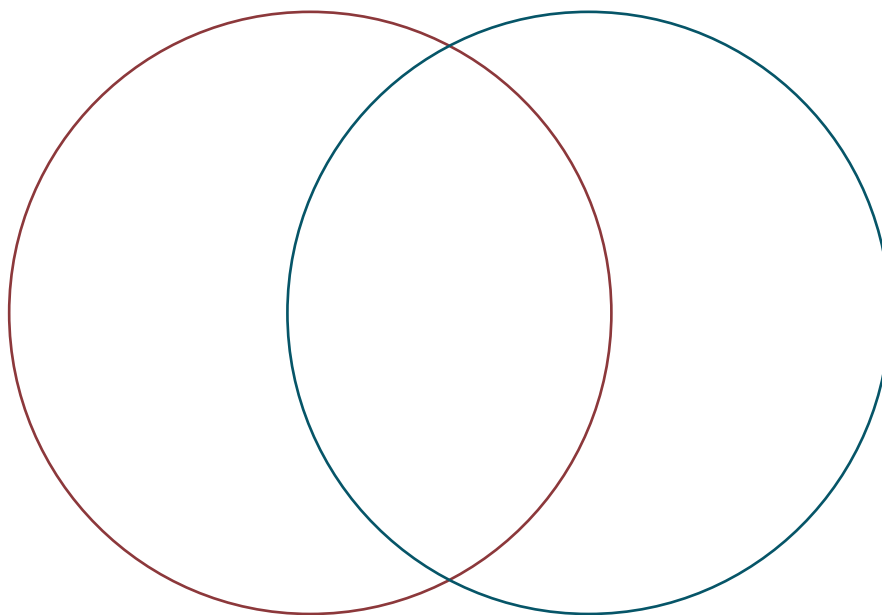
ΟΜΑΔΑ 3

1. Στο διήγημα «Ο Βουβός» (βλ. ΨΜΑ) φαίνεται το πρόβλημα της άνισης αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρία, τόσο στην εποχή του συγγραφέα, όσο και στη σημερινή εποχή. Είναι, κατά τη γνώμη σας, ο Βουβός ο διαχρονικός «Άλλος»;
2. Αφού ξαναδιαβάσετε σιωπηλά το θεατρικό έργο, να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα με τις πληροφορίες που σας ζητούνται.

Σκηνικό	Τόπος: Χρόνος:
Χαρακτήρες	1. Σάρα (ηλικία, χαρακτηριστικά, συμπεριφορά, το πρόβλημά της, το παρελθόν της, η θέση της στο ίδρυμα):
	2. Τζέιμς Λιντς (συμπεριφορά, ο ρόλος του στο ίδρυμα, αντιλήψεις):
	3. Φράνκλιν (συμπεριφορά, ο ρόλος του στο ίδρυμα, αντιλήψεις):
	4. Κυρία Νόρμαν (συμπεριφορά, η σχέση της με άλλους χαρακτήρες, αντιλήψεις):
Το κύριο, κατά τη γνώμη σας, γνώρισμα της σχέσης των χαρακτήρων μεταξύ τους (με μια-δύο λέξεις)	Σάρα – Τζέιμς Λιντς: ..... Σάρα – Φράνκλιν: ..... Σάρα – Κυρία Νόρμαν: ..... Τζέιμς Λιντς – Φράνκλιν: ..... Τζέιμς Λιντς – Κυρία Νόρμαν: .....

3. Πώς υποδέχεται η Σάρα τον Τζέιμς Λιντς; Πόσο πρόθυμη δείχνει να παρακολουθήσει μαθήματα μαζί του, προκειμένου να μιλήσει; Ποιοι λόγοι, σύμφωνα με το κείμενο, έχουν διαμορφώσει τη στάση της απέναντι στο ζήτημα της ομιλίας; Πιστεύετε πως μπορεί στο τέλος να αλλάξει στάση; Αν ναι, τι μπορεί να παίξει καταλυτικό ρόλο στην αλλαγή της; Αφού συζητήσετε ως ομάδα τα παραπάνω ερωτήματα, να γράψετε ένα σύντομο αφηγηματικό κείμενο, όπου ο/η αναγνώστης/-τρια του θα διαβάζει τις σκέψεις της Σάρας, αφού η τελευταία έχει συναντήσει τον Τζέιμς Λιντς και έχει συμφωνήσει να κάνει μία ώρα την εβδομάδα μάθημα μαζί του. Να προσέξετε το κείμενο που θα γράψετε να ανταποκρίνεται στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η Σάρα στο θεατρικό απόσπασμα.
4. Να εντοπίσετε τις σκηνικές οδηγίες⁶ του θεατρικού αποσπάσματος. Πώς διακρίνονται τυπογραφικά από το υπόλοιπο κείμενο; Ποιος τις σημειώνει; Σε ποιους/-ες απευθύνονται; Ποιος είναι ο ρόλος τους; Αν δεν υπήρχαν, τι θα άλλαζε στον τρόπο ανάγνωσης και κατανόησης του θεατρικού κειμένου;
5. Πώς αντιμετωπίζει, κατά τη γνώμη σας, η κυρία Νόρμαν τον Τ. Λιντς και για ποιον λόγο; Συμφωνούν ή διαφωνούν σε σχέση με την ομιλία της Σάρας; Με τη βοήθεια του παρακάτω διαγράμματος (διάγραμμα Venn), να παρουσιάσετε τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της Σάρας, καταγράφοντας τα επιχειρήματα του καθενός χωριστά στο αριστερό και στο δεξί αντίστοιχα τμήμα των κύκλων, όπου δεν εφάπτονται. Τι θα μπορούσε, ενδεχομένως, να γεφυρώσει τη διαφωνία τους; Να σημειώσετε τις ιδέες σας στο κοινό πεδίο των δύο τεμνόμενων κύκλων.

⁶ «Οι σκηνικές οδηγίες ή διδασκαλίες ανήκουν σε εκείνη την κατηγορία κειμένων ενός δραματικού έργου, που χαρακτηρίζονται ως παρακείμενο, *ascriptiones* ή δευτερεύοντα κείμενα (Ingarden), που συνοδεύουν το κύριο ομιλούμενο επί σκηνής, διαλογικό ή μονολογικό κείμενο, και διευκολύνουν την ανάγνωση ή απευθύνονται στον οργανωτή ή σκηνοθέτη της παράστασης. [...] Μεγάλο μέρος των σκηνικών οδηγιών αφορά την περιγραφή του σκηνικού και τα δρώμενα επί σκηνής: εισόδους και εξόδους, μετακινήσεις μέσα στο χώρο, στάση και κίνηση του σώματος (σηκώνεται, κάθεται), σε ποιον απευθύνεται ο λόγος, με ποια ένταση ή απόχρωση μιλάει κανείς, χειρονομίες (χαιρετισμούς, αποχαιρετισμούς κτλ.) ή άλλες δράσεις (όπως αυτοκτονία, λιποθυμία)», (Πούχνερ, 2011). Βλ. και στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: σκηνικές οδηγίες ή διδασκαλίες.

1. Στο απόσπασμα κυριαρχούν οι αντιθέσεις. Αφού εντοπίσετε όσες περισσότερες μπορείτε και τις σημειώσετε στον πίνακα που ακολουθεί, να τις αξιολογήσετε, προκειμένου να διατυπώσετε τη γνώμη σας για τον τρόπο με τον οποίο φανερώνουν το θέμα του κειμένου.

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	ΘΕΜΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

2. Η Μούτα δεν μπορεί να μιλήσει. Έτσι, ό,τι γνωρίζουμε ως αναγνώστες/-τριες γι' αυτή το μαθαίνουμε με άλλους τρόπους. Να εντοπίσετε:
- α) τους αφηγηματικούς τρόπους και
  - β) τα εκφραστικά μέσα που έχει αξιοποιήσει η συγγραφέας, για να παρουσιάσει τον λογοτεχνικό χαρακτήρα της Μούτας.
3. «Όταν κατάλαβαν τον εαυτό τους ... στα τρία το φαΐ της»: Να χαρακτηρίσετε τη συμπεριφορά των τριών αδερφών της Μούτας. Αφού λάβετε υπόψη και τη συμπεριφορά της Μούτας προς εκείνους, να προσπαθήσετε να ερμηνεύσετε τους λόγους της δικής τους συμπεριφοράς προς την αδελφή τους.
4. Ποιες σκέψεις σας προκαλεί το συγκεκριμένο χωρίο σχετικά με τις έννοιες υγεία – αναπηρία και την ανθρώπινη στάση προς αυτές; Με ποιες άλλες λέξεις/έννοιες θα συνοδεύατε καθεμία από τις λέξεις του ζεύγους υγεία – αναπηρία, με βάση το Κείμενο 1 συνολικά; Στη διάθεσή σας έχετε ψηφιακά εργαλεία, όπως το wordart και το mentimeter, προκειμένου να οπτικοποιήσετε τα αποτελέσματα της εργασίας σας.
5. α) Αν και η Μούτα είχε αποδείξει ότι θα «μπορούσε να γίνει καλή μάνα», η μητέρα της «δεν άφηνε ποτέ τη μικρή στα χέρια της Μούτας». Γιατί, κατά τη γνώμη σας, συνέβαινε αυτό; Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σας προκαλεί η στάση της μητέρας;
- β) Το διήγημα «Η Μούτα» της Δ. Λουκά δεν ολοκληρώνεται με την τελευταία φράση του αποσπάσματος που εσείς διαβάσατε. Να συνθέσετε εσείς το κλείσιμο του διήγηματος.
6. Αν η Μούτα ήταν συνομήλική σας, τι, κατά τη γνώμη σας, θα επέλεγε να γράψει σε μια σύντομη ανάρτησή της σε κάποιο από τα σύγχρονα κοινωνικά δίκτυα; Στη διάθεσή σας βρίσκονται ψηφιακά εργαλεία, όπως το Fakebook ή το twister, τα οποία θα μπορούσαν να σας βοηθήσουν να παρουσιάσετε –μέσα από τις δικές της σκέψεις– την ηρωίδα στις υπόλοιπες ομάδες.

Β΄ ΦΑΣΗ

Εργασία σε ομάδες – συνανάγνωση

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΟΙΝΟ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

1. Στα κείμενα της συστάδας οι κεντρικοί χαρακτήρες αντιμετωπίζουν μια μορφή αναπηρίας. Στον παρακάτω πίνακα να σημειώσετε πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο η αναπηρία τους έχει καθορίσει τη συμπεριφορά και την αυτοεικόνα τους.

Κείμενα	Χαρακτήρας	Στάση περίγυρου	Στάση χαρακτήρα
1.			
2.			
3.			
4.			

2. Τα τέσσερα κείμενα μοιράζονται την ίδια οπτική ως προς την αναπαράσταση της αναπηρίας; Για την απάντησή σας να επικεντρωθείτε στους τρόπους παρουσίασης των τεσσάρων κεντρικών χαρακτήρων,⁷ είτε μέσω των αφηγηματικών σχολίων είτε μέσω των λόγων και των ενεργειών των ίδιων των χαρακτήρων είτε μέσω των σχολίων και των λόγων των άλλων προσώπων για αυτούς. Πώς διαμορφώνεται, τελικά, η δική σας στάση απέναντι στους κεντρικούς χαρακτήρες; Θα μπορούσε μια διαφορετική παρουσίασή τους να επηρεάσει και τη δική σας στάση προς αυτούς;

Γ΄ ΦΑΣΗ

Εργασία στην ολομέλεια – παρουσίαση των συμπερασμάτων των ομάδων και διάλογος

► ερωτήσεις για την οργάνωση του **διαλόγου** της ολομέλειας

1. Τι σου άρεσε και τι δεν σου άρεσε στα κείμενα που διάβασες; Συμπάθησες ή όχι τους κεντρικούς χαρακτήρες; Θα ήθελες να τους συναντήσεις στην πραγματική ζωή;
2. Στη συστάδα αυτή διέκρινες διάφορους τρόπους παρουσίασης ενός λογοτεχνικού χαρακτήρα. Ποιος από αυτούς σου άρεσε περισσότερο και γιατί;

Παιδιά με αναπηρία

7 Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στους Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία: [γέννηση των λογοτεχνικών χαρακτήρων: επιλογή και τρόπος παρουσίασης](#).

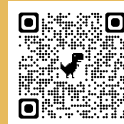
δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

20 ^{ος} αιώνας	1924	1960	1980	21 ^{ος} αιώνας	2021
	Νικολαΐδης ο Κύπριος, Νίκος «Ο αδελφός»	Λι. Χάρπερ Όταν σκοτώνουν τα κοτσύφια	Μέντοφ, Μαρκ Παιδιά ενός κατώτερου θεού		Λουκά, Δήμητρα «Η Μούτα»
	Μεσοπολεμική πεζογραφία, διήγημα	Ξένη κλασική λογοτεχνία, μυθιστόρημα	Ξένο σύγχρονο θέατρο		Σύγχρονη νεοελληνική πεζογραφία, διήγημα

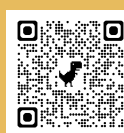
Ragot, François (1638-1670).
Τυφλός βιολιτζής με γυναίκα και παιδί στην πλάτη του
(Blind violin player with a woman and a child on his back)
[μεταξύ 1653 and 1670].
Leiden University Libraries

1. Το τμήμα σου συμμετέχει σε δράσεις που οργανώνει το σχολείο σου για την Παγκόσμια Ημέρα Ατόμων με Αναπηρία (3 Δεκεμβρίου). Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να συμβάλεις στη δημιουργία μιας ψηφιακής φανταστικής ιστορίας με κεντρικό χαρακτήρα ένα πρόσωπο που έχει μια σωματική αναπηρία αλλά κατορθώνει να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες της ζωής. Στη διάθεσή σου έχεις ψηφιακές εφαρμογές, όπως οι [makebeliefscomix](#), [storybird](#), [storyboardthat](#), [MyStorybook](#), [Toontastic3D](#). **Βλ. και ΨΜΑ.**
2. Το μυθιστόρημα *Όταν σκοτώνουν τα κοτσύφια* και το θεατρικό έργο *Παιδιά ενός κατώτερου θεού* έχουν μεταφερθεί στον κινηματογράφο. Να παρακολουθήσεις τις αντίστοιχες ταινίες, *Παιδιά ενός κατώτερου θεού* (*Children of a Lesser God*, 1986, σε σκηνοθεσία της Randa Jo Haines) και *Σκιές και Σιωπή* (*To Kill a Mockingbird*, 1962, σε σκηνοθεσία του Ρόμπερτ Μάλικαν), και να συγκρίνεις τα αποσπάσματα των κειμένων με τις αντίστοιχες κινηματογραφικές σκηνές. Στη συνέχεια, σε ένα σύντομο κείμενο κριτικής να αναφερθείς στον τρόπο που η κινηματογραφική παρουσίαση εμπλούτισε ή περιόρισε την εικόνα που είχες δημιουργήσει για τους κεντρικούς χαρακτήρες, διαβάζοντας τα πρωτότυπα αποσπάσματα.

UNICEF:
Εκπαίδευση
χωρίς
αποκλεισμούς

3. Δοκίμασε να δραματοποιήσεις τη σκηνή στην οποία η Σκάουτ αποκαλύπτει ποιος έσωσε την ίδια και τον αδελφό της από τον άνδρα που τους επιτέθηκε (Κείμενο 3). Ποιες σκηνικές οδηγίες θα έπρεπε να προσθέσεις, προκειμένου να παραμείνεις πιστός/-ή στα αφηγηματικά σχόλια του κειμένου; Πώς φαντάζεσαι το σκηνικό; Τι θα φορούσαν οι ηθοποιοί; Πώς θα ήταν ο φωτισμός της θεατρικής σκηνής; Κατάγραψε τις παρατηρήσεις σου σε ένα σύντομο κείμενο, που θα προηγείται των διαλόγων μεταξύ των προσώπων της ιστορίας.
4. Να σχεδιάσεις την αφίσα ταινίας μικρού μήκους, βασισμένης στο απόσπασμα που διάβασες από το διήγημα της Δήμητρας Λουκά «Η Μούτα». Στη διάθεσή σου υπάρχουν και ψηφιακά εργαλεία, όπως τα postermywall, canva, fotor, e-me κ.ά.
5. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να συμβάλεις στη δημιουργία μιας ψηφιακής παρουσίασης με τίτλο «Αναπηρία και Τέχνη», αξιοποιώντας πληροφορίες που θα εντοπίσεις στο διαδίκτυο για τους/τις: Σάρα Μπίφιν, Ανρί ντε Τουλούζ Λωτρέκ, Φρίντα Κάλο, Λούντβιχ βαν Μπετόβεν, Αντρέα Μποτσέλι, Στίβι Γουόντερ, Τριαντάφυλλο Ηλιάδη. Ποιος/-α από τους/τις παραπάνω καλλιτέχνες/-ιδες σε εντυπωσίασε και για ποιον λόγο; Να ανταλλάξεις απόψεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.

Επέκταση
«Λογοτεχνικοί χαρακτήρες
και αναπηρία»

δελτίο

εξόδου

Σημείωσε:

3 πράγματα που ανακάλυψες/έμαθες

2 πράγματα που βρήκες ενδιαφέροντα

1 ερώτηση που έχεις ακόμα

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Εξερεύνηση

ΘΕΜΑ

Η δημιουργία του πολιτισμού
και η ποιότητα της ζωής

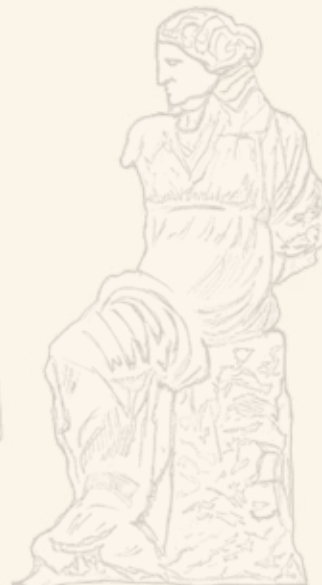
Δήμας, Δημήτριος, Από τη Θεσσαλονίκη.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης
της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

«Όσο πιο πολύ λιγοστεύει το μάρμαρο
τόσο πιο πολύ μεγαλώνει το άγαλμα»

Μιχαήλ Άγγελος

Συλλογή έργων γλυπτικής της ελληνικής αρχαιότητας,
από τον 7ο αι. π.Χ. μέχρι τον 5ο αι. μ.Χ.
Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτή τη συστάδα κειμένων θα ασχοληθείς με τη θεματική του μουσείου στη λογοτεχνία και θα γνωρίσεις μουσεία και έργα τέχνης (αγάλματα), όπως αυτά αποτυπώνονται σε λογοτεχνικά κείμενα. Θα έρθεις σε επαφή με τον χώρο των μουσείων σε διαφορετικές χρονικές στιγμές μέσα από τη λογοτεχνική ματιά συγγραφέων και καλλιτεχνών από το παρελθόν έως σήμερα. Θα έχεις την ευκαιρία να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου για έργα τέχνης και, παράλληλα, να δημιουργήσεις τα δικά σου κείμενα. Στο πλαίσιο της προσέγγισης του θέματος κρίνεται σημαντική η εικονική περιήγηση σε μουσεία, αλλά και η οργανωμένη επίσκεψη σε μουσεία της πόλης σου ή άλλων περιοχών.

Λίστα κειμένων συστάδας

Καβάφης, Κ.Π. [1911] (1963). «Τυανεύς γλύπτης». *Τα Ποιήματα*, τ. Α΄ 1897-1918 (Γ.Π. Σαββίδης, Επιμ.). Αθήνα: Ίκαρος.

Δημουλάς, Α. [1953] (1986). «Στο Μουσείο». *Τα Ποιήματα. 1951-1985*. Αθήνα: στιγμή.

Σεφέρης, Γ. [1961] (⁵1984). «Δελφοί». *Δοκίμες*, τ. Β΄, Αθήνα: Ίκαρος.

Κουτσουμπέλη, Χ. (2012). «Στο Βυζαντινό Μουσείο», *Στον αρχαίο κόσμο βραδιάζει πια νωρίς*. Αθήνα: Γαβριηλίδης.

Λέξεις – κλειδιά

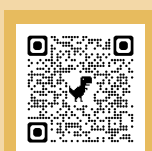
αγάλματα, αλληγορία, εκθέματα, λίμερικ, λογοτεχνία, μουσείο, σύμβολο, τέχνη

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- γνωρίζεις την αποτύπωση του θέματος στο έργο διαφορετικών συγγραφέων και να εκφράζεις τα συναισθήματα που σου προκάλεσαν τα κείμενα
- εντοπίζεις διαφορετικά εκφραστικά μέσα που αξιοποιούνται στα λογοτεχνικά κείμενα, όπως μεταφορά, παρομοίωση, εικόνα κ.λπ.
- αναπτύξεις τη δημιουργική σκέψη και τη φαντασία σου και να δημιουργήσεις πολυτροπικά κείμενα
- διακρίνεις ότι πρόσωπα και προσωπικότητες αποτελούν συχνό κι αγαπημένο θέμα ποικίλης καλλιτεχνικής έκφρασης
- συνδέεις τη λογοτεχνική έκφραση (πεζογραφίας και ποίησης) με την κατανόηση του περιεχομένου, του νόηματος ή του μηνύματος των εκθεμάτων του μουσείου και των εκθεμάτων ευρύτερα
- απολαμβάνεις την εκφραστική ανάγνωση λογοτεχνικών έργων
- εκφράζεσαι δημιουργικά σε σχέση με το θέμα των κειμένων σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Αναζήτησε το τραγούδι «Μες στο Μουσείο».¹ Μετά την ακρόαση συζήτησε στην τάξη: Ποια συναισθήματα σου προκάλεσε; Να λάβεις υπόψη σου όχι μόνο τη μουσική αλλά και τους στίχους, και να μοιραστείς με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου αυτούς που σου άρεσαν περισσότερο.
2. Μια ωραία αφήγηση είναι... τέχνη. Αφού επιλέξεις ένα από τα γλυπτά εκθέματα που βλέπεις στην εικόνα στην αρχή της συστάδας, να αφηγηθείς στους συμμαθητές/-τριές σου ένα κομμάτι της ιστορίας του με τον δικό σου τρόπο.
3. Να επιλέξεις ένα από τα εκθέματα που υπάρχουν στην εικόνα στην αρχή της συστάδας που σου κεντρίζει το ενδιαφέρον και να γράψεις είτε έναν μονόλογο του εκθέματος με τίτλο: «Το άγαλμα ζωντανεύει» είτε έναν διάλογο που κάνεις μαζί του (100 λέξεις).
4. Δοκίμασε να συνθέσεις ένα σύντομο ποιητικό κείμενο με θέμα το μουσείο, καταγράφοντας αυθόρμητα και απροσχεδίαστα σκέψεις και συναισθήματα (6-8 στίχοι).
5. Να διαλέξεις ένα αντικείμενο/έκθεμα από κάποιο μουσείο που επισκέφτηκες πρόσφατα και να γράψεις μια ιστορία, την οποία θα αφηγείται το ίδιο το αντικείμενο/έκθεμα σε α' ρηματικό ενικό πρόσωπο, με θέμα: «Μια ξεχωριστή νύχτα στο μουσείο». Βλ. και ΨΜΑ.

Τα 20 καλύτερα
μουσεία
της Αθήνας

¹ Κυπουργός, Ν. (Συνθέτης) & Κριεζή, Μ. (Στιχουργός). Σακκάς, Σ. (Ερμηνευτής) (1980). «Μες στο Μουσείο». *Εδώ Λιλιπούπολη* [Δίσκος]. EMIAL S.A.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Κ.Π. Καβάφης, Τυανεύς γλύπτης

Καθώς που θα το ακούσατε, δεν είμ' αρχάριος.
Κάμποση πέτρα από τα χέρια μου περνά.
Και στην πατρίδα μου, τα Τύανα, καλά
με ξέρουνε· κι εδώ αγάλματα πολλά
με παραγγείλανε συγκλητικοί.

Και να σας δείξω 5
αμέσως μερικά. Παρατηρήστ' αυτήν την Ρέα·
σεβάσμια, γεμάτη καρτερία, παναρχαία.
Παρατηρήστε τον Πομπήιον. Ο Μάριος,
ο Αιμίλιος Παύλος, ο Αφρικανός Σκιπίων.
Ομοιώματα, όσο που μπόρεσα, πιστά. 10
Ο Πάτροκλος (ολίγο θα τον ξαναγγίξω).
Πλησίον στου μαρμάρου του κιτρινωπού
εκείνα τα κομμάτια, είν' ο Καισαρίων.

Και τώρα καταγίνομαι από καιρό αρκετό 15
να κάμω έναν Ποσειδώνα. Μελετώ
κυρίως για τ' άλογά του, πώς να πλάσω αυτά.
Πρέπει ελαφρά έτσι να γίνουν που
τα σώματα, τα πόδια των να δείχνουν φανερά
που δεν πατούν την γη, μόν' τρέχουν στα νερά.

Μα νά το έργον μου το πιο αγαπητό 20
που δούλεψα συγκινημένα και το πιο προσεκτικά·
αυτόν, μια μέρα του καλοκαιριού θερμή
που ο νους μου ανέβαινε στα ιδανικά,
αυτόν εδώ ονειρεύομουν τον νέον Ερμή.

Ο **Κωνσταντίνος Π. Καβάφης** γεννήθηκε το 1863 και πέθανε το 1933, την ημέρα των γενεθλίων του (29 Απριλίου), στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Στην πόλη αυτή έζησε τα περισσότερα χρόνια της ζωής του - εκτός από μια παιδική εξαιτία στην Αγγλία, μιαν εφηβική υπερδιετία στην Κωνσταντινούπολη και λιγοστά μεταγενέστερα ταξίδια, από τα οποία τα σπουδαιότερα -αλλά ολιγοήμερα- έγιναν με προορισμό την Αθήνα: το τελευταίο από αυτά σχετίζεται με την περιπέτεια της υγείας, που οδήγησε τον ποιητή στον θάνατο. [...] Τα 154 ποιήματα, το επίσημο ποιητικό σώμα, τυπώθηκε πρώτη φορά το 1935 στην Αλεξάνδρεια, σε πολυτελή έκδοση που την φρόντισαν οι κληρονόμοι του Καβάφη. Το έργο αποκαταστάθηκε φιλολογικά με τη γνωστή δίτομη έκδοση του «Ίκαρου» που επιμελήθηκε ο Γ.Π. Σαββίδης το 1963. Στο ελλαδικό αναγνωστικό κοινό ο Καβάφης έγινε γνωστός με το ιστορικό άρθρο του Γρ. Ξενόπουλου στο περιοδικό *Παναθήναια* (1903), ενώ στο αγγλόφωνο κοινό τον πρωτοσύστησε (1919) ο Άγγλος μυθιστοριογράφος και φίλος του, Ε.Μ. Φόρστερ. Από τότε μέχρι σήμερα συντελέσθηκε η πανελλήνια και παγκόσμια, πλέον, αναγνώριση του έργου του, το οποίο έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες. Έμπρακτη αναγνώριση αποτελεί και το ότι ο μεγάλος ομότεχνός του, ο Μπέρτολτ Μπρεχτ, έγραψε και δημοσίευσε στα 1953 ένα ποίημα που ολοφάνερα πηγάζει από τον Καβάφη.

Περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Κ.Π. Καβάφη βλ. στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#) και στο [Ίδρυμα Ωνάση](#).

Πηγή: βιβλιονέτ

1. Άκουσε το ποίημα «Τυανεύς γλύπτης» στο Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού και μίλησε στους/στις συμμαθητές/-τριές σου για τα συναισθήματα που σου προκάλεσε η εκφραστική ανάγνωση του ποιήματος. Να διαβάσεις κι εσύ μεγαλόφωνα το ποίημα, όσο πιο εκφραστικά μπορείς.
2. Στο ποίημα ο γλύπτης παρουσιάζει τη δουλειά του με λεπτομέρεια και επαινεί τα χαρακτηριστικά των έργων του, που δεν είναι παρά: «Ομοιώματα, όσο που μπόρεσε πιστά». Είναι ευχαριστημένος, κατά τη γνώμη σου, ή ονειρεύεται κάτι άλλο; Εκφράζεται αυτό στο ποίημα και σε ποιους στίχους;
3. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, είναι δυσκολότερο για τον γλύπτη να αναπαραστήσει τα άλογα του Ποσειδώνα παρά τον ίδιο τον θεό της θάλασσας;
4. Αφού ακούσεις την απαγγελία του ποιήματος της Κ. Δημουλά, «Ελγίνου μάρμαρα» (βλ. ΨΜΑ), να γράψεις έναν διάλογο ανάμεσα στον Διόνυσο και την Καρυάτιδα (έως 100 λέξεις). Τι θα της εκμυστηρευόταν και πώς θα αντιδρούσε εκείνη; Στη συνέχεια, να ηχογραφήσεις τον διάλογο σε συνεργασία με έναν/μία συμμαθητή/-ριά σου.
5. Να επισημάνεις τις διάσπαρτες ομοιοκαταληξίες του ποιήματος, καθώς και τις λέξεις της καθαρεύουσας, και να σχολιάσεις τη λειτουργία τους. Λάβε υπόψη σου πως ο ποιητής Κ.Π. Καβάφης ανήκει στο μεταίχμιο της παραδοσιακής και της μοντέρνας ποίησης.

«Ελγίνου μάρμαρα»

Αρχαία ελληνικά έπιπλα και αγγεία
[CHAUSSARD, Pierre Jean Baptiste].
Fêtes et Courtisanes de la Grèce.
Supplément aux Voyages d'Anacharsis et d'Antenor....
augmentée de notes piquantes sur la Mythologie comparée....
Παρίσι, chez les principaux libraires, MDCCCXXI [=1821].
Πηγή: el.travelogues

Πηγή: commons.wikimedia, Musée Carnavalet

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Άθως Δημουλάς, Στο Μουσείο

Το ακέφαλο άγαλμα, στημένο
στη μέση της αίθουσας, κοιτάζω.
Απ' τα πόδια ως το λαιμό, σπουδάζω
τις λεπτομέρειες: το λυγισμένο

κάπως γόνατο, το τεντωμένο
χέρι, τους μυς του στήθους. Αλλάζω
θέση κι απόσταση. Θαυμάζω
στο σύνολο το σώμα. Και προσμένω

από τη μια στιγμή ως την άλλη
(της φαντασίας η δύναμη μεγάλη
όταν σε τούτο η τέχνη βοηθεί),

ασύγκριτα προσθέτοντας κάλλη,
στη θέση, απ' όπου λείπει, να φανεί
υπέροχο, απολλώνειο, το κεφάλι.

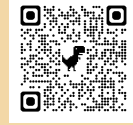
Ο Άθως Δημουλάς (1921-1985) γεννήθηκε στην Αθήνα. Σπούδασε στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο Πολιτικός Μηχανικός και συνέχισε τις σπουδές του με υποτροφίες στο εξωτερικό (Βέλγιο, Αγγλία, Γαλλία), ειδικευόμενος στις Στατικές Κατασκευές και τη Σιδηροδρομική. Μετά την επιστροφή του στην Αθήνα εργάστηκε ως πολιτικός μηχανικός και διευθυντής στους Σιδηροδρόμους. Στη λογοτεχνία πρωτοεμφανίστηκε το 1951 με την έκδοση της πρώτης του ποιητικής συλλογής που είχε τίτλο *Ποιήματα*. Τιμήθηκε με το Β΄ Κρατικό βραβείο Ποίησης (1966 για τη συλλογή *Άλλοτε και αλλού*). Έργα του μεταφράστηκαν στα αγγλικά και τα πολωνικά.

Πηγή: βιβλιονέτ

Περισσότερα για τη ζωή
και το έργο του
βλ. [Εταιρεία Συγγραφέων](#)

Ακέφαλο άγαλμα γυμνής ανδρικής μορφής
(αγνώστου), τέλη 2ου αι. μ.Χ.
Αρχαιολογικό Μουσείο Φλώρινας

Παιχνίδι με
τα αγάλματα

1. Πού νομίζεις ότι βρίσκεται το ποιητικό υποκείμενο; Ποια είναι η στάση του απέναντι στο άγαλμα; Να στηρίξεις τις απαντήσεις σου σε στοιχεία (λεξιλογικές επιλογές, ρηματικά πρόσωπα) του ποιήματος.
2. Στην τρίτη στροφή του ποιήματος οι δύο τελευταίοι στίχοι βρίσκονται σε παρένθεση. Πώς καταλαβαίνεις το νόημα αυτών των στίχων και για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σου, ο ποιητής επέλεξε να τους θέσει μέσα σε παρένθεση; Να συζητήσεις τις απόψεις σου με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.
3. Διάβασε τα χαρακτηριστικά του σονέτου στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου. Στη συνέχεια, εντόπισέ τα στο σονέτο του Άθω Δημουλά.
4. Συνεργατικά ή ατομικά υλοποίησε μία από τις ακόλουθες δραστηριότητες:
  - α) Πώς να σκεφτόταν άραγε ο αρχαίος γλύπτης, όταν συνέλαβε την ιδέα να πλάσει το άγαλμα του ποιήματος; Να καταγράψεις σε ένα σύντομο κείμενο (80-100 λέξεις) τις σκέψεις που θα έκανε κατά τη διάρκεια της δημιουργίας του αγάλματος. Τίτλος του κειμένου σου: «Στο εργαστήριο του γλύπτη».
  - β) «Και το κεφάλι ξαφνικά επρόβαλε...»: συμπλήρωσε τη συνέχεια με τέσσερις δικούς σου στίχους είτε ατομικά είτε σε ομάδες των δύο, φροντίζοντας να περιγράψεις το κεφάλι του αγάλματος με όσο το δυνατό περισσότερες λεπτομέρειες.
  - γ) Να δώσεις φωνή στο ακέφαλο άγαλμα. Τι σκέφτεται, όταν τα φώτα του Μουσείου κλείνουν και οι επισκέπτες αποχωρούν; Ποιο είναι το παράπονό του; Τι θα ήθελε να γνωρίζουν γι' αυτό όσοι/-ες το παρατηρούν; Να γράψεις τον θεατρικό «μονόλογο του ακέφαλου αγάλματος» (100 περίπου λέξεις) και να τον παρουσιάσεις στους/στις συμμαθητές/-τριές σου, αξιοποιώντας, αν θέλεις, και λέξεις από το Γλωσσάρι για το Μουσείο (βλ. ΨΜΑ).
  - δ) Εναλλακτικά, μπορείς να συνεργαστείς με τον/τη διπλανό/-ή σου, για να γράψετε έναν σύντομο θεατρικό διάλογο ανάμεσα στο ακέφαλο άγαλμα και σε έναν/μία έφηβο/-η που το παρατηρεί.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Γιώργος Σεφέρης, Δελφοί

[...] Κατά το μεσημέρι στο Μουσείο, ξανακοίταξα τον Ηνίοχο. Δεν έζησε πολύ στα μάτια των παλαιών, καθώς μας λένε. Ένας σεισμός έδαψε το έργο εκατό χρόνια αφού το έστησαν — αυτός ο αιώνιος διάλογος, στους Δελφούς, της οργής της γης και της ιερής γαλήνης. Έμεινα πολλή ώρα κοντά του. Όπως και άλλοτε, όπως πάντα, αυτή η ακίνητη κίνηση σου κόβει την ανάσα· δεν ξέρεις· χάνεσαι· έπειτα προσπαθείς να κρατηθείς από τις λεπτομέρειες: τα αμυγδαλωτά μάτια με το στηλό² διάφανο βλέμμα, το δεληματικό σαγόνι, τις σκιές γύρω στα χείλια, στον αστράγαλο ή στα νύχια του ποδιού· ο χιτώνας που είναι και δεν είναι κολόνα· κοιτάξεις τις ραφές του, τις ταινίες που τον συγκρατούν σταυρωτά· τα γκέμια στο δεξί χέρι που μένουν εκεί κουβαριασμένα, ενώ τα άλογα έχουν καταποντιστεί μέσα στο χάσμα του καιρού. Έπειτα η ανάλυση σε ενοχλεί· έχεις την εντύπωση πως αφουγκράζεσαι μια γλώσσα που δε μιλιέται πια· τι σημαίνουν αυτές οι λεπτομέρειες που δεν είναι δεξιοτεχνίες· πώς εξαφανίζονται έτσι μέσα στο σύνολο· τι υπήρχε πίσω από αυτή τη ζωντανή παρουσία· διαφορετικές ιδέες, διαφορετικοί έρωτες· διαφορετική προσήλωση. Έχουμε δουλέψει σαν τα μερμήγκια και σαν τις μέλισσες πάνω σ' αυτά τ' απομεινάρια. Πόσο την έχουμε προσεγγίσει την ψυχή που τα έπλασε; Θέλω να πω: αυτή τη χάρη στην ακμή της, αυτή τη δύναμη, αυτή τη μετριοφροσύνη, κι αυτά που συμβολίζουν τέτοια σώματα. Αυτή τη σίγουρη πνοή που κάνει τον άψυχο χαλκό να υπερβαίνει τους κανόνες του λογικού μας και να γλιστρά μέσα σ' έναν άλλο χρόνο, καθώς στέκεται εκεί, στην ψυχρή αίδουσα του μουσείου. [...]

Χάλκινο άγαλμα του Ηνίοχου, έργο της πρώιμης κλασικής περιόδου (478–474 π.Χ.), Αρχαιολογικό Μουσείο Δελφών

Ο **Γιώργος Σεφέρης** (πραγματικό όνομα Γιώργος Σεφεριάδης, 1900-1971) γεννήθηκε στις 29 Φεβρουαρίου/13 Μαρτίου του 1900 στη Σμύρνη της Μικράς Ασίας και ήταν γιος του Στυλιανού και της Δέσπως Σεφεριάδη (το γένος Τενεκίδη). Το 1914, με την αρχή του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η οικογένεια Σεφεριάδη μετακομίζει στην Αθήνα, όπου ο Σεφέρης τελειώνει το Γυμνάσιο το 1917. Κατόπιν θα μεταβεί στο Παρίσι, όπου και θα σπουδάσει Νομικά ως το 1924. Ήδη, όμως, από το 1918 θα εκδηλωθεί η αγάπη του για την ποίηση και θα αρχίσει να γράφει στίχους. Στα χρόνια των σπουδών του, όντας στο εξωτερικό, έχει την ευκαιρία να έρθει σε άμεση επαφή με τα λογοτεχνικά ρεύματα της εποχής. Το πρώτο έργο του Γιώργου Σεφέρη είναι η συλλογή *Στροφή* που δημοσιεύτηκε το 1931. Η συλλογή του αυτή δημιούργησε ποικίλες αντιδράσεις, καθώς έφερνε έναν αέρα ανανέωσης στην ελληνική ποίηση. Ακολούθησαν η *Στέρνα* (1932) και το *Μυθιστόρημα* (1935). Το 1963 τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Λογοτεχνίας. Αφότου αποσύρεται από τη διπλωματική του σταδιοδρομία, αφοσιώνεται ολοκληρωτικά στο λογοτεχνικό του έργο, μέχρι τον θάνατό του, το 1971. Η κηδεία του, εν μέσω της δικτατορίας και κατόπιν της «Δήλωσης» του το 1969, προσέλαβε τον χαρακτήρα εκδήλωσης εναντίον του καθεστώτος των συνταγματαρχών.

Περισσότερα για τη ζωή και το έργο του Γ. Σεφέρη βλ. στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#)

Πηγή: βιβλιονέτ

² στηλό: στηλωμένο, προσηλωμένο.

1. Στο απόσπασμα περιγράφεται το άγαλμα του Ηνίοχου³ στο Μουσείο των Δελφών (μπορείς να το δεις και στην εικόνα δίπλα στο κείμενο). Μπορείς να το περιγράψεις με δικά σου λόγια; Ποια εκφραστικά μέσα (μεταφορά, παρομοίωση, εικόνα κ.λπ.) αξιοποιεί ο ποιητής, για να το παρουσιάσει; Είναι, κατά τη γνώμη σου, επιτυχημένα και για ποιον λόγο;
2. Αν ο Ηνίοχος μπορούσε να σκεφτεί και να μιλήσει, τι νομίζεις ότι θα έλεγε για τα άλογα που «έχουν καταποντιστεί μέσα στο χάσμα του καιρού»; Γιατί κρατάει ακόμη τα γκέμια στο δεξί του χέρι;
3. Ο Σεφέρης γίνεται απaráμιλλος δεξιότεχνης της περιγραφής του Ηνίοχου, δίνοντας αξία στη λεπτομέρεια. Πώς αποδίδεται στο κείμενο η «ακίνητη κίνηση» που αναφέρει; Ποια συναισθήματα σου προκαλεί αυτή η περιγραφή;
4. Δημιούργησε με πηγή έμπνευσης τον Ηνίοχο! Άφησε το ταλέντο σου ελεύθερο και επέλεξε μία από τις παρακάτω δραστηριότητες:
  - ♦ συγγραφή ποιήματος για τον Ηνίοχο (8-10 στίχοι)
  - ♦ συγγραφή μιας φανταστικής ιστορίας με τα πιο κάτω στοιχεία (200 λέξεις):

Τόπος: <i>αρχαία Ελλάδα</i>	Χρονική περίοδος: <i>κλασική εποχή ή άλλη</i>
Εποχή: <i>οποιαδήποτε εποχή του χρόνου</i>	Μέρος: <i>Αρχαία Μεσσήνη ή Μυκήνες ή Δελφοί</i>
Ήρωες: <i>άνδρωποι, θεοί, ζώα</i>	Μαγικό αντικείμενο: <i>μόνο ένα (π.χ. σανδάλι, κηρύκειο)</i>
Ενδυμασία: <i>χιτώνας, πέπλο</i>	Φωτισμός: <i>ήλιος, φεγγάρι, δύση</i>

³ Ο Ηνίοχος είναι το πιο διάσημο από τα αφιερώματα στους Δελφούς. Πρόκειται για χάλκινο άγαλμα της κλασικής περιόδου (478-474 π.Χ.) ενός νεαρού άνδρα που στέκεται όρθιος στον δίφρο (= στον χώρο του άρματος όπου καθόταν ο ηνίοχος και ο πολεμιστής), αμέσως μετά τη νίκη του σε αγώνα ιπποδρομίας. Τα μαλλιά του περιζώνει ταινία, σύμβολο της νίκης, διακοσμημένη με ένθετο ασημί μαϊάνδρο. Πηγή: [Οδυσσεύς](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Χλόη Κουτσουμπέλη, Στο Βυζαντινό Μουσείο

Στο Βυζαντινό Μουσείο πήγαμε μαζί
Περπατούσαμε ανάμεσα
Μικρά γυάλινα αγγεία οι στιγμές
«Δέκατος τρίτος αιώνας» μου ψιθύρισες
«Δέκατη τρίτη απουσία» σου απάντησα
Γύρω μας ανάγλυφες εικόνες
από Παναγίες που έχασαν τον κρίνο τους
για λειψανοθήκη με όλα τα μελλοντικά χωρίς
έναν πορφυρό κώδικα
σφραγισμένος με ένα σου χάδι στο λαιμό
οι εικόνες των αγίων ελαφρά ενοχλημένες
θηρία μυθικά που γρυλλίζουν
κάτω από τα πόδια μας
ένα ψηφιδωτό από δάπεδο σπιτιού πέμπτου αιώνα
«Εκεί κάποτε αγαπηθήκαμε» μου είπες
Χρυσό περικάρπιο το χέρι σου σφιχτό
ήδη το σημάδι από παλιά χρόνια παραμένει

Στο Βυζαντινό Μουσείο να πάμε κάποτε μαζί

Ασημένια λειψανοθήκη
με παραστάσεις, 4ος αι.,
Μουσείο Βυζαντινού
Πολιτισμού Θεσσαλονίκης

Η Χλόη Κουτσουμπέλη γεννήθηκε το 1962 στη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε Νομική στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο και εργάστηκε για δεκαοκτώ χρόνια στον τραπεζικό τομέα. Το 1984, σε ηλικία 22 ετών, εξέδωσε την πρώτη της ποιητική συλλογή με τίτλο *Σχέσεις σιωπής* (εκδ. Εγνατία) και ακολούθησαν οι εξής ποιητικές συλλογές: *Η νύχτα είναι μια φάλασσα* (εκδ. Βιβλιοπωλείου «Λοξίας», 1990), *Η αποχώρηση της λαίδης Κάπα* (εκδ. Νέα Πορεία, 2004), *Η λίμνη, ο κήπος και η απώλεια* (εκδ. Νέα Πορεία, 2006), *Η αλεπού και ο κόκκινος χορός* (εκδ. Γαβριηλίδης, 2009), *Στον αρχαίο κόσμο βραδιάζει πια νωρίς* (εκδ. Γαβριηλίδης, 2012), *Κλινικά απών* (εκδ. Γαβριηλίδης, 2014), *Οι ομοτράπεζοι της άλλης γης* (εκδ. Γαβριηλίδης, 2016), το οποίο τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης, και *Το σημείωμα της οδού Ντεσπερέ* (εκδ. Πόλις, 2018). Έχουν κυκλοφορήσει, επίσης, τα μυθιστορήματά της *Ψιθυριστά* (εκδ. Παρατηρητής, 2002), *Ο βοηθός του κυρίου Κλάιν* (εκδ. Μελάνι, 2017), καθώς και τα θεατρικά έργα *Ορφείας στο μπαρ* (εκδ. Πάροδος, 2005) και *Το Ιερό Δοχείο* (εκδ. Θίνες, 2015).

Πηγή: βιβλιονέτ

1. Να περιγράψεις τη συναισθηματική κατάσταση του ποιητικού υποκειμένου και να αναφερθείς στα αίτια που, κατά τη γνώμη σου, την προκαλούν. Η απάντησή σου να στηρίζεται σε συγκεκριμένα χωρία ή φράσεις του κειμένου.
2. Να επιλέξεις ένα από τα αντικείμενα που αναφέρονται στο ποίημα της Χ. Κουτσουμπέλη και να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου πώς αξιοποιούνται συμβολικά.⁴ Υπάρχει συμφωνία μεταξύ όλων σας ή διατυπώνονται διαφορετικές ερμηνείες; Να συναποφασίσετε για τις επικρατέστερες, τεκμηριώνοντας τις επιλογές σας με στοιχεία του κειμένου.
3. Στο ποίημα παρατηρούμε εναλλαγή ρηματικών προσώπων. Να βρείτε τα πρόσωπα και να σχολιάσετε τον λειτουργικό τους ρόλο σε σχέση με το περιεχόμενο και το ύφος του κειμένου.
4. Να συνθέσεις το δικό σου ποίημα που να αρχίζει με τον στίχο «Στο [.....] Μουσείο να πάμε κάποτε μαζί...», αξιοποιώντας σύμβολα, αλλά και εικόνες και σκέψεις που σου έρχονται αυθόρμητα και απροσχεδίαστα στο μυαλό. Αν θέλεις, μπορείς να χρησιμοποιήσεις και λέξεις από το κρυπτόλεξο (βλ. ΨΜΑ). Για το σκηνικό του μουσείου, μπορείς να πλοηγηθείς σε ψηφιακές εφαρμογές μουσείων, όπως: Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Μουσείο Μπενάκη κ.ά.
5. Ο χώρος του μουσείου έχει εμπνεύσει πολλούς δημιουργούς. Συγκεντρώστε καλλιτεχνικά έργα (μουσική, τραγούδι, ταινία κ.ά.) με αναφορές σε μουσεία και δημιουργήστε συνεργατικά την έκθεσή σας με ανάρτηση στην εκπαιδευτική πλατφόρμα ή σε ψηφιακό εικονικό μουσείο (π.χ. της εφαρμογής artsteps).

Το Μουσείο κρύβεται...

⁴ Σχετικά με τα σύμβολα, βλ. το Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα.

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της συστάδας

20 ^{ος} αιώνας	1911 Καβάφης, Κ.Π. «Τυανεύς γλύπτης»	1953 Δημουλάς, Άθως «Στο Μουσείο»	1963 Σεφέρης, Γιώργος «Δελφοί»	21 ^{ος} αιώνας	2012 Κουτσομπέλη, Χλόη «Στο Βυζαντινό Μουσείο»
	Ποίηση 1880-1930, παράδοση, μοντερνισμός	Μεταπολεμική ποίηση	Γενιά του Τριάντα, λογοτεχνικό δοκίμιο		Σύγχρονη νεοελληνική ποίηση

1. Να γράψεις μια ιστορία που θα βασίζεται σε ένα από τα παρακάτω ζευγάρια λέξεων:

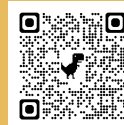
- ♦ *μουσείο - παιδί*
- ♦ *άγαλμα - γόνατο*
- ♦ *κεφάλι - άγαλμα*
- ♦ *Παναγία - κρίνο*
- ♦ *βότσαλο - δάπεδο*
- ♦ *γλύπτης - μουσείο*
- ♦ *παλέτα - άλογο*

Να προσέξεις οι δύο λέξεις που θα επιλέξεις να αποτελούν βασικά στοιχεία της πλοκής και κεντρικά σημεία αναφοράς στην ιστορία.

2. Να γράψεις έναν διάλογο ανάμεσα στον Ηνίοχο (Κείμενο 3) και στο ακέφαλο άγαλμα (Κείμενο 2). Σ' αυτόν τα δύο γλυπτά αναφέρονται στη διαδρομή τους μέσα στον χρόνο: από τότε που βρίσκονταν στο εργαστήριο του γλύπτη μέχρι την παρουσία τους ως εκθεμάτων στα μουσεία.

3. Να αντλήσεις έμπνευση από τις εικόνες που πλαισιώνουν τα κείμενα της συστάδας και να σχηματίσεις τη δική σου ακροστιχίδα, με κάποια από τις παρακάτω λέξεις ή με κάποια από τις λέξεις του ΨΜΑ:

ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΓΑΛΜΑ ΗΝΙΟΧΟΣ
ΨΗΦΙΔΩΤΟ ΛΕΙΨΑΝΟΘΗΚΗ ΠΟΣΕΙΔΩΝΑΣ ΕΡΜΗΣ

Λέξεις
του Μουσείου

4. Αξιοποιώντας το Γλωσσάρι όρων του βιβλίου, να συγκρίνεις τα τρία ποιητικά κείμενα της συστάδας, εντοπίζοντας ομοιότητες και διαφορές ως προς τη μορφή τους (στροφές, διασκελισμούς, είδος στίχου, ομοιοκαταληξίες, γλώσσα).

5. Να επιλέξεις λέξεις, φράσεις, εικόνες που φανερώνουν τη στάση των ποιητικών υποκειμένων και του αφηγητή απέναντι στα έργα τέχνης που σχολιάζουν. Στη συνέχεια, να αξιοποιήσεις όσες απ' αυτές θέλεις, προκειμένου να συνθέσεις το δικό σου λίμερικ, ένα χιουμοριστικό, δηλαδή, πεντάστιχο ποίημα με τους στίχους 1-2-5 και 3-4 να ομοιοκαταληκτούν (αα-ββ-α).

Ως προς τη δομή, στον πρώτο στίχο ενός λίμερικ παρουσιάζεται ο ήρωας, στον δεύτερο στίχο μια ιδιότητα ή παραξενιά του, στον τρίτο και στον τέταρτο κάποια ενέργειά του και οι αντιδράσεις άλλων σε αυτή, και στον πέμπτο κάποιο εκκεντρικό επίθετο για τον ήρωα ή κάποια παραλλαγή του πρώτου στίχου.

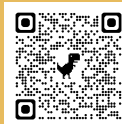
[Πηγή: Σουλιώτης, Μ. (2012). *Δημιουργική γραφή - Οδηγίες πλεύσεως* (σ. 71). Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου/Παιδαγωγικό Ινστιτούτο]

Μπορείς να δεις μερικά παραδείγματα λίμερικ του ποιητή Γιώργου Σεφέρη στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

6. Να επιλέξεις μία από τις παρακάτω προτάσεις και να την αναπαραστήσεις ζωγραφικά:
- α) των στίχων 1-8 του σονέτου «Στο Μουσείο»,
  - β) των στίχων 14-19 του ποιήματος «Τυανεύς Γλύπτης»,
  - γ) των στίχων 9-14 του ποιήματος «Στο Βυζαντινό Μουσείο».
7. Εργαζόμενοι/-ες σε ομάδες, να δημιουργήσετε ένα κολάζ με κάποια από τα εκθέματα που αναφέρονται στα κείμενα της συστάδας, χρησιμοποιώντας ετερόκλητα υλικά από εφημερίδες και χρωματιστά χαρτιά, σπόρους και ζυμαρικά, πλαστελίνη, πηλό, βότσαλα, μέχρι σπιρτόξυλα. Εναλλακτικά, μπορείτε να δημιουργήσετε ένα ψηφιακό κολάζ στην εφαρμογή e-me content (ή και με κάποιο από τα τα ψηφιακά εργαλεία *fotor*, *befunky*, *canva*), αλιεύοντας φωτογραφικό υλικό από το διαδίκτυο.
8. Αν σου έλεγαν να φτιάξεις ένα μουσείο αφιερωμένο στον Covid-19, τι θα ήθελες να δείξεις; Να καταγράψεις τα αντικείμενα. Στη συνέχεια, κόψε εικόνες από περιοδικά ή από υλικά που έχεις στο σπίτι σου και δημιούργησε ένα μικρό μουσείο στην τάξη σου. Την ίδια δραστηριότητα μπορείτε να την κάνετε και εργαζόμενοι/-ες ομαδικά, λαμβάνοντας υπόψη την εκπαιδευτική λειτουργία των μουσείων. Βλ. και ΨΜΑ.

Μουσεία
και
Εκπαίδευση

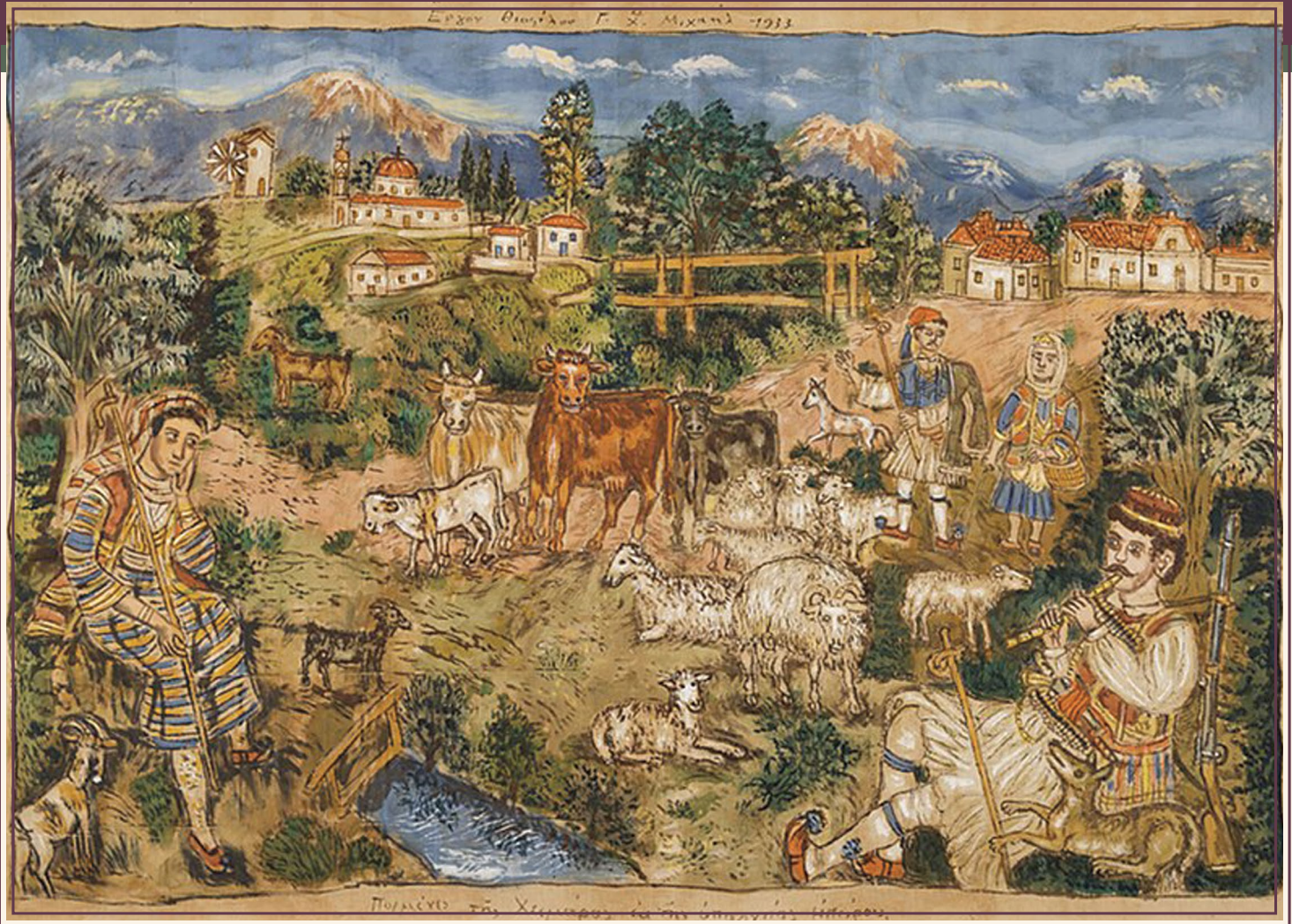

Επέκταση
«Απόδραση στο Μουσείο
με όχημα τη φαντασία
και οδηγό τη λογοτεχνία»

δελτίο

εξόδου

*Αν το σχολείο σου οργάνωνε μία εκδήλωση
για την Παγκόσμια Ημέρα των Μουσείων
(18η Μαΐου), ποιο από τα ποιήματα
της συστάδας θα επέλεγες να
απαγγείλεις και γιατί;*

Χατζημιχαήλ, Θεόφιλος, Ποιμένες τῆς Χειμάρας ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἡπείρου.
Μουσείο - Βιβλιοθήκη Στρατή Ελευθεριάδη - Τέριαιε

«Θα ἔρδει καιρός
που θα στερέψει η θάλασσα
και θα γενούν τα πλοία караβάνια
και θα γενεί η ψυχή μας
έρημος
κι οι γλάροι
κατοικίδια όνειρα»

Αργύρης Χιόνης, «Προφητεία»

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Για κάθε εξερεύνηση χρειάζεται ένας χάρτης. Εδώ το πεδίο της εξερεύνησης «απλώνεται» στη φύση και την πόλη, στη φυσική και αστική ζωή: η συστάδα αυτή -λογοτεχνικών και εικαστικών έργων- είναι ο «χάρτης» για την εξερεύνησή σου. Η λογοτεχνία και τα εικαστικά θα σε βοηθήσουν να βρεις τον προσανατολισμό σου στα μονοπάτια της υπαίθρου και στις πολύβουες λεωφόρους των μητροπόλεων, να επιλέξεις χρώμα: το πράσινο ή το γκρίζο, να διερωτηθείς σχετικά με την πορεία του ανθρώπου και του πολιτισμού του, που ξεκινά από τη Μητέρα-Φύση, να αξιολογήσεις την ποιότητα της ζωής στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Λίστα κειμένων συστάδας

- Κάλβος, Α. [1824] (1988). «Ωδή δεκάτη [X], Ο Ωκεανός». *Η Λύρα. Ωδαί*. Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη.
- Σολωμός, Δ. [1844-1851:] (2002). «Ο Πειρασμός». «Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι». Σχεδιάσμα Γ'. *Άπαντα*. τόμ. Α'. *Ποιήματα* (Λ. Πολίτης, Επιμ. - Σημειώσεις). Αθήνα: Ίκαρος.
- Παπαρρηγόπουλος, Δ. [1860-1864/1865] (2006). «Εις την εξοχήν». *Ποιήματα* (Ε. Κουτριάνου, Επιμ.) Αθήνα: Νεοελληνική Βιβλιοθήκη Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη.
- Γκάτσος, Ν. [1976] (1999). «Ο Εφιάλτης της Περσεφόνης». *Όλα τα τραγούδια*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Δημητρίου, Σ. (2017). «Σιαπέρα πράματα». *θάμπωσε ο νους. Διηγήματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

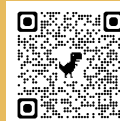
Λέξεις – κλειδιά

αφήγηση,
αυτοβιογραφία,
Επτανησιακή Σχολή,
ιαμβικός
δεκαπεντασύλλαβος,
Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή,
πόλη - άστυ,
τάνκα, ρομαντισμός,
ρεαλισμός, φύση,
ύπαιθρος - εξοχή

Λίστα κειμένων επιλογής (σε ΨΜΑ)

- Σικελιανός, Α. [1919, χρονολ. 1912] (1968). Το πρωτοβρόχι». *Λυρικός Βίος, Β'*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Βάρναλης, Κ. [1922]. [Να σ' αγναντεύω...]. «Πρόλογος». *Το φως που καίει*. Αθήνα Κέδρος.
Πηγή: Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα.
- Άγρας, Τ. [1940] (2014). «Η άνοιξη, περαστικά...». *Τα Ποιήματα*. Τόμ. Α' (Ε. Φιλοκύπρου, Φιλ. Επιμ.). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Λαπαθιώτης, Ναπ. [χ.χ.] (2001). «Τοπίο χειμωνιάτικο». *Ποιήματα* (Μ. Λυπουρλή, Εισ.). Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.

Εμπλουτισμός
συστάδας:

«Το πράσινο
και το γκρίζο»

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- ανταλλάσσεις απόψεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου για την ευεργετική επίδραση της φύσης στην ποιότητα της ζωής του ανθρώπου, αλλά και για τις επιπτώσεις του αστικού τρόπου ζωής
- γνωρίζεις σημαντικά έργα τέχνης που αναφέρονται στο θέμα της συστάδας
- αναγνωρίζεις τα βασικά γνωρίσματα της Επτανησιακής Σχολής, της Παλαιάς Αθηναϊκής Σχολής και του λογοτεχνικού ρεαλισμού
- σχολιάζεις τη λειτουργία εκφραστικών τρόπων (εικόνων, προσωποποιήσεων, μεταφορών, παρομοιώσεων, επαναλήψεων) στα λογοτεχνικά κείμενα
- διακρίνεις δύο από τα είδη της ομοιοκαταληξίας

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Paul Gauguin,
Το Μεγάλο Δέντρο

- 1. α)** Παρατήρησε στην αρχή της συστάδας τον πίνακα του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ (1870-1934), αυτοδίδακτου λαϊκού ζωγράφου από τη Μυτιλήνη, και εντόπισε τα στοιχεία που συνθέτουν τον πίνακα. Ποια συναισθήματα σου προκαλεί η εικαστική σύνθεση; Ποιες σκέψεις σου γεννήθηκαν για την ποιότητα ζωής στην ύπαιθρο, παρατηρώντας τον πίνακα; Έχεις ανάλογες εμπειρίες ή εικόνες από τη δική σου ζωή; Βλ. και ΨΜΑ.

β) Διάβασε την προφητεία του Αργύρη Χιόνη στο μόντο της αρχικής σελίδας. Ποια συναισθήματα και ποιες σκέψεις σου δημιουργούν οι στίχοι για το μέλλον του φυσικού περιβάλλοντος;

2. Εργαζόμενοι/-ες σε δυάδες, δώστε έναν διαφορετικό τίτλο στο έργο του Θεόφιλου, «Ποιμένες της Χειμάρας», που να περιέχει είτε τη λέξη «φύση» είτε τη λέξη «ύπαιθρος».

3. Να παρατηρήσεις την αφίσα της εμβληματικής ταινίας επιστημονικής φαντασίας του Φριτς Λανγκ «Metropolis». Τι αναπαριστά η αφίσα; Ποια είναι τα στοιχεία που τη συνθέτουν; Σου προκαλούν θετικά ή αρνητικά συναισθήματα; Έχει ενδιαφέρον να διαβάσεις τις κριτικές για την ταινία (βλ. ΨΜΑ) ή να την αναζητήσεις [METROPOLIS (1927) FULL MOVIE].

Metropolis. Αφίσα της ταινίας

4. Εργαζόμενοι/-ες σε ομάδες, να συγκρίνετε τον τρόπο και το μέγεθος -αναλογικά- της αναπαράστασης των ανθρώπων και των κτιρίων στο έργο του Θεόφιλου και στην αφίσα της ταινίας *Metropolis*. Κάθε ομάδα να καταγράψει τα συμπεράσματά της σε μία παράγραφο (100 λέξεων περίπου) και να τα παρουσιάσει στις υπόλοιπες. Εναλλακτικά, κάθε ομάδα μπορεί να αναρτήσει την παράγραφό της στον «τοίχο» της πλατφόρμας e-me ή στην εφαρμογή radlet. Ποια συμπεράσματα βγάζετε για την επίδραση του φυσικού και του αστικού περιβάλλοντος στη συναισθηματική κατάσταση και την προσωπικότητα του ανθρώπου; Βλ. και ΨΜΑ.

5. Να εργαστείς ομαδικά με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, για να συνθέσεις κείμενα εμπνευσμένα με επιλογή:

α) ένα τάνκα¹ για το έργο «Ποιμένες της Χειμάρας».

β) ένα ποιητικό sms που το στέλνει από το κινητό του κάποιος/-α εγκλωβισμένος/-η μέσα στο σύμπλεγμα κτιρίων της αφίσας για την ταινία *Metropolis*.

Μια ψηφοφορία τάξης -και ηλεκτρονική, αν υπάρχει η δυνατότητα, με το εργαλείο mentimeter- θα μπορούσε να αναδείξει τις πιο ευφάνταστες δημιουργίες!

¹ τάνκα: είδος ιαπωνικής λυρικής ποίησης, παρόμοιο με το χαϊκού. Το τάνκα αποτελείται από πέντε στίχους με την ακόλουθη δομή ως προς τον αριθμό των συλλαβών: 5-7-5 και 7-7. Στα τάνκα το βασικό θέμα είναι η ομορφιά της φύσης, όμως οι περισσότεροι στίχοι επιτρέπουν στο ποιητικό υποκείμενο να εκφράζει και τη συναισθηματική του κατάσταση. Cuddon, J. A. (2005: 550) και Σουλιώτης, Μ. (2012). Βλ. και Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

δραστηριότητες κατά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Ανδρέας Κάλβος, Ωδαί, «Ωδή δεκάτη [X], Ο Ωκεανός»

στροφή α΄.

Γη των θεών φροντίδα,
Ελλάς ηρώων μητέρα,
φίλη, γλυκεία πατρίδα μου
νύκτα δουλείας σ' εσκέπασε,
νύκτα αιώνων.

5

β΄.

Ούτω εις το χάος αμέτρητον
των ουρανίων ερήμων,
νυκτερινός εξάπλωσεν
έρεβος² τα πλατέα
πένδιμα εμβόλια.

10

γ΄.

Και εις την σκοτιάν βαδείαν,
εις το απέραντον διάστημα,
τα φώτα σιγαλέα
κινώνται των αστέρων
λελυπημένα.

15

δ΄.

Εχάθηκαν η πόλεις,
εχάθηκαν τα δάση,
κ' η δάλασσα κοιμάται
και τα βουνά· και ο θόρυβος
παύει των ζώντων.

20

ε΄.

Εις τα φρικτά βασίλεια
ομοιάζει του θανάτου
η φύσις όλη· εκείδεν
ήχος ποτέ δεν έρχεται
ύμνων ή θρήνων.

25

Ανδρέας Κάλβος (1792-1869). Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1792. Ο πατέρας του, ο Ιωάννης Κάλβος, ήταν εθελοντής και αξιωματικός στον βενετικό μισθοφορικό στρατό. Ο Ιωάννης είχε παντρευτεί δύο φορές και αυτό επηρέασε αρνητικά τον Ανδρέα, με συνέπεια τα δραματικά του ποιήματα. Από το φθινόπωρο του 1813 στην Ιταλία γνώρισε τον Ούγο Φώσκολο και αργότερα ετέθη στην υπηρεσία του ως γραμματικός και αντιγραφείας. Παράλληλα, μελετούσε αρχαία κείμενα και ιδιαίτερα νεοκλασική ιταλική λογοτεχνία. Το 1819 παντρεύτηκε την Αγγλίδα Μαρία Τερέζα Τόμας και απέκτησε μια κόρη, Γρήγορα, όμως, πέθαναν και οι δύο, μητέρα και κόρη, και έτσι ο Ανδρέας Κάλβος φεύγοντας από την Αγγλία το 1820 κινήθηκε μεταξύ Φλωρεντίας, Ελβετίας και Γαλλίας. Το 1826 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι και γνώρισε πολλούς φιλέλληνες και ανατολίτες. Μετά από πολλά ταξίδια έφυγε από το Ναύπλιο και πήγε στην Κέρκυρα τον Αύγουστο του 1826. Εκεί έγινε διδάκτορας της φιλοσοφίας και δίδαξε συγκριτική λογοτεχνία ως το 1828. Στα τέλη του 1852 έφυγε για το Λονδίνο, όπου στις αρχές του 1853 παντρεύτηκε τη δασκάλα Καρλότα Αυγούστα Ουάνταμς. Εγκαταστάθηκαν στο Λάουθ του Λινκονσάιρ. Η γυναίκα του ίδρυσε εκεί ανώτερο παρθεναγωγείο, όπου ο Ανδρέας Κάλβος δίδαξε μαθηματικά και ξένες γλώσσες. Πέθανε το 1867 και τάφηκε στο Κέντιγκτον. Τα οστά του Κάλβου και της γυναίκας του μεταφέρθηκαν το 1960 στη Ζάκυνθο.

Πηγή: βιβλιονέτ

² έρεβος: (λόγ.) σκοτάδι, ιδίως πολύ βαθύ.

1. Σε ποια θέματα αναφέρεται ο ποιητής σε αυτές τις στροφές;
2. Πώς αποτυπώνεται η επίδραση που έχει ο πόλεμος στη φύση; Απάντησε με αναφορές σε συγκεκριμένους στίχους της ωδής.
3. Το ποίημα αυτό ανήκει στο ποιητικό είδος της ωδής.³ Παρατήρησε στο απόσπασμα στοιχεία, όπως το μέτρο, τον αριθμό στίχων και συλλαβών, τη νομοιοκαταληξία και ό,τι άλλο ιδιαίτερο εντόπισες, και συγκέντρωσέ τα σε έναν πίνακα με τίτλο: τα χαρακτηριστικά της καλβικής στροφής.⁴
4. Να αποτυπώσεις τις σκέψεις σου σχετικά με την καταστροφή της φύσης σε έμμετρο ή πεζό λόγο, χρησιμοποιώντας εικόνες (οπτικές, ακουστικές, γευστικές, οσφρητικές, απτικές) και αξιοποιώντας ως τίτλο τη φράση: «η φύσις όλη ομοιάζε του θανάτου».

---

³ Βλ. Λεξικό Λογοτεχνικών όρων.

⁴ Βλ. Λεξικό Λογοτεχνικών όρων.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Διονύσιος Σολωμός, Ο Πειρασμός

Έστησ' ο Έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη,
κι η φύσις ηύρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα,
και μες στη σκιά που φούντωσε και κλει δροσιές και μόσχους
ανάκουστος κιλαϊδισμός και λιποθυμισμένους. 5

Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα,
χύνονται μες στην άβυσσο τη μοσχοβολισμένη,
και παίρνουνε το μόσχο της, κι αφήνουν τη δροσιά τους,
κι ούλα στον ήλιο δείχνοντας τα πλούτια της πηγής τους,
τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί, και κάνουν σαν αηδόνια. 10

Έξ' αναβρύζει κι η ζωή σ' γη, σ' ουρανό, σε κύμα.
Αλλά στης λίμνης το νερό, π' ακίνητό 'ναι κι άσπρο,
ακίνητ' όπου κι αν ιδείς, και κάτασπρ' ως τον πάτο,
με μικρόν ίσκιον άγνωρον έπαιξ' η πεταλούδα,
που 'χ' ευωδίζει τσ' ύπνους της μέσα στον άγριο κρίνο. 15

Αλαφροΐσκιωτε καλέ, γιά πες απόψε τί 'δες·
νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
Χωρίς ποσώς γης, ουρανόσ και θάλασσα να πνένε,
ουδ' όσο κάν' η μέλισσα κοντά στο λουλουδάκι,
γύρου σε κάτι ατάραχο π' ασπρίζει μες στη λίμνη,
μονάχο ανακατώθηκε το στρογγυλό φεγγάρι, 20
κι όμορφη βγαίνει κορασιά ντυμένη με το φως του.

Ο ποιητής **Διονύσιος Σολωμός** [Ζάκυνθος 1798 - Κέρκυρα 1857], εθνικός ποιητής της Ελλάδας, αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση στην ιστορία των γραμμάτων μας. Γεννημένος στα τέλη του 18ου αιώνα στα Επτάνησα, ζει όλη του τη ζωή εκτός των συνόρων του ελληνικού κράτους, ως Γάλλος, Επτανήσιος και Άγγλος πολίτης, έχοντας ως γλώσσα της παιδείας του, της σκέψης του, της προφορικής και γραπτής επικοινωνίας του την ιταλική. Σε αυτήν, μάλιστα, θα ξεκινήσει την ποιητική του διαδρομή. Ωστόσο, για την υψηλή ποιητική του έκφραση θα επιλέξει την ελληνική, την οποία, μολοντί θα χρειαστεί να τη σπουδάσει σαν να ήταν δεύτερη γλώσσα, θα κατορθώσει να την καλλιεργήσει σε τέτοιο βαθμό και να δημιουργήσει ποίηση τόσο σημαντική που το έργο του θα αποτελέσει την αρχή και τη βάση της νεότερης λογοτεχνίας μας.

Τικτοπούλου, Κ. (2014). «Διονύσιος Σολωμός»,
Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
Πηγή: Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα

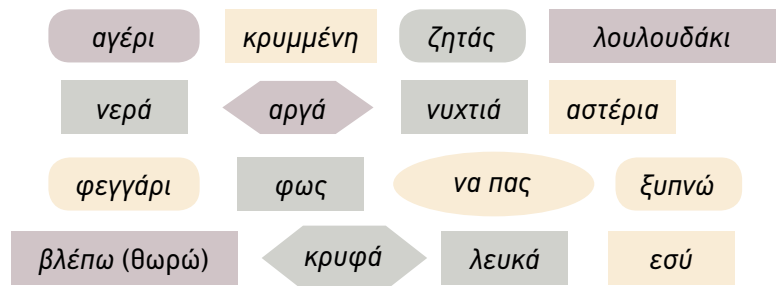
Ο Διονύσιος Σολωμός

Πληροφορίες και
στο [Μουσείο Σολωμού](#)
και [Επιφανών Ζακυνθίων](#).

Μπορείτε να αναζητήσετε [ΦΩΤΟΔΕΝΤΡΟ
ΣΟΛΩΜΟΣ] και να παρακολουθήσετε βίντεο
για τον Δ. Σολωμό στο [Φωτόδεντρο](#).

Βλ. και ΨΜΑ.

1. Να ακούσεις την εκφραστική ανάγνωση του ποιητικού αποσπάσματος από τη σπουδαία Ελληνίδα ηθοποιό, Ειρήνη Παππά, στο [Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού](#). Ποιες σκέψεις ή συναισθήματα σου υποβάλλει η ανάγνωσή της; Να διαβάσεις κι εσύ μεγαλόφωνα το απόσπασμα, όσο πιο εκφραστικά μπορείς, ώστε οι συμμαθητές/-τριές σου να το απολαύσουν.
2. Σε όλο το απόσπασμα προετοιμάζεται μια μαγική εμφάνιση.
  - α) Ποιο είναι το πλάσμα που εμφανίζεται τελικά; Ποιες εικόνες, προσωποποιήσεις και μεταφορές οδηγούν σταδιακά σε αυτό;
  - β) «αλαφροϊσκιωτος»:⁵ Τι είδε και τι νομίζετε ότι συμβολίζει;
3. Βασικό στοιχείο του ρομαντισμού στην ποίηση του Δ. Σολωμού είναι η προσφυγή στη φύση.
  - α) Ποια φυσικά στοιχεία συνθέτουν την ανοιξιάτικη εικόνα που μας δίνει ο ποιητής;
  - β) Ποιες επιμέρους εικόνες συνθέτουν τα φυσικά στοιχεία; Να τις χαρακτηρίσετε ως προς το είδος τους (ακουστική, οπτική κλπ).
  - γ) Γιατί νομίζετε ότι ο ποιητής συνδέει τον Απρίλη με τον Έρωτα και τον ονομάζει ξανθό; (στ. 1)
4.
  - α) Διάβασε μεγαλόφωνα και ρυθμικά τις δύο πρώτες στροφές.
  - β) Να γράψεις δύο με τέσσερις στίχους σε ιαμβικό δεκαπεντασύλλαβο⁶ ως απάντηση της «όμορφης κορασιάς» την ώρα που έχει αναδυθεί από τα νερά και αντικρίζει την πλάση και τον «αλαφροϊσκιωτο». Οι στίχοι σου μπορούν να περιέχουν κάποιες από τις παρακάτω λέξεις:

Να παρουσιάσεις στην τάξη τη σύνθεσή σου και με ψηφοφορία να αναδειχτούν οι πιο ευφάνταστες κι επιτυχημένες. Βλ. και ΨΜΑ.

Γλωσσάρι για το περιβάλλον

⁵ Σύμφωνα με τη νεοελληνική λαϊκή παράδοση, ο «αλαφροϊσκιωτος», ο υπερευαίσθητος αυτός άνθρωπος, ... επικοινωνεί αισθητικά με αδιόρατα και ανάκουστα και αφάνταστα για τους άλλους γοητευτικά στοιχεία του κόσμου. [...] Ο υπεραισθητικός αυτός άνθρωπος υπέχει και βαρύ τίμημα για το χάρισμά του [...]. Είναι πηγή τρωτότητας ψυχικής η σε υπέρτατο βαθμό ευαισθησία του [...]» (Δεσποτόπουλος, Κ.Ι., 1995: 23).

⁶ Η γλώσσα είναι ήχος και ο νεοελληνικός στίχος βασίζεται στον τόνο. Η εναλλαγή άτονων και τονισμένων συλλαβών δίνει στον στίχο τον ρυθμό του. Οι διαφορετικοί συνδυασμοί τονισμένων και άτονων συλλαβών δημιουργούν και τις ποικιλίες των νεοελληνικών μέτρων, που διακρίνονται σε δισύλλαβα και τρισύλλαβα, και από τα μέτρα γίνονται οι στίχοι. Στα δισύλλαβα μέτρα ανήκουν ο ίαμβος και ο τροχαίος. Ένας ίαμβος (ένας ιαμβικός μετρικός πόδας, όπως ονομάζεται στη μετρική) δημιουργείται από μία άτονη και μία τονισμένη συλλαβή και συμβολίζεται ως εξής: υ— για παράδειγμα, οι λέξεις κρυφά, νερά, ζωή, όπως και οι χρωματισμένες συλλαβές των λέξεων Απρίλη, ανάκουστοι, αποτελούν ιάμβους. Αντίστροφα, ο συνδυασμός τονισμένης και άτονης συλλαβής δημιουργεί τον τροχαϊκό πόδα (ή τροχαίο): —υ· για παράδειγμα, οι λέξεις έρωας, φύσις, δώρα, όπως και οι χρωματισμένες συλλαβές στη φράση πονώ πολύ, αποτελούν τροχαίους (Σταύρου, Θ., 1992). Βλ. και Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: μέτρο, μετρική.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Δημήτριος Παπαρρηγόπουλος, Εις την εξοχήν

Τας ωχροπόλεις άφετε⁷ εν αις κακία βρίθει,⁸
και ων πιέζει ο αήρ και ενοχλεί τα στήθη·
αι πόλεις έχουσι πολλάς και αηδείς⁹ φροντίδας,
εις κάθε βήμα θα ευρής και ψεύδη και παγίδας.

Έλθετε εις την εξοχήν να ζήσωμεν ηδέως·¹⁰
εκεί η φύσις η αγνή, ο κόσμος ο ωραίος,
εκεί γεννάται η ελπίς, ο έρωσ, η γαλήνη,
εκεί εις σε τα δώρα της η φύσις πάσα χύνει.

Θα σας μαγεύει η φωνή εκεί της αηδόνας,
και την ψυχήν σας θα κινή ο των ανέμων στόνος·¹¹
εάν θρηνείτε έρωτος ψευσθέντος την μαγειάν,
εκεί θα εύρη η ψυχή μικράν παρηγορίαν.

Τας ωχροπόλεις άφετε εν αις μωρία άρχει,
όπου του ψεύδους η σκηνή η βδελυρά¹² υπάρχει·
έλθετε εις την εξοχήν· την κατοικούν εισέτι¹³
αι νηρηΐδες¹⁴ αι αγναί, ως εις τα πάλαι έτη.

Ο Δ. Παπαρρηγόπουλος γεννήθηκε στην Αθήνα στις 8 Σεπτεμβρίου 1843 και ήταν γιος του ιστορικού Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου. Σπούδασε νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και το 1866 αναγορεύτηκε διδάκτωρ. Η σχέση του με την ποίηση ξεκινά από τα νεανικά του χρόνια. Τοποθετείται μεταξύ των κυριότερων εκπροσώπων της Παλαιάς Αθηναϊκής Σχολής (1830-1880), της οποίας κυρίαρχο στοιχείο αποτελεί ο ρομαντισμός. Στο έργο του, το οποίο είναι γραμμένο αποκλειστικά στην καθαρεύουσα, είναι έκδηλος ο ελεγειακός τόνος, συνοδευμένος από μια έντονα μελαγχολική έως απαισιόδοξη διάθεση. Από πολλούς μελετητές παρουσιάσθηκε ως ένας από τους προδρόμους των Κώστα Καρυωτάκη και Μαρίας Πολυδούρη, όχι μόνο για τον τρόπο γραφής του, αλλά και για τον τρόπο ζωής του. Πέθανε στις 21 Μαρτίου 1873.

Πηγή: φωτόδεντρο

⁷ άφετε: αφήστε.

⁸ βρίθει: είναι γεμάτη.

⁹ αηδείς: αηδιαστικές (ο, η αηδής).

¹⁰ ηδέως: ευχάριστα.

¹¹ στόνος: στεναγμός.

¹² βδελυρά: αηδιαστική, σικαμερή.

¹³ εισέτι: ακόμη, επιπρόσθετα.

¹⁴ Στην αρχαία ελληνική μυθολογία, οι Νηρηΐδες ήταν οι πενήντα κόρες του Νηρέα (θεός της θάλασσας) και της Δωρίδας. Κατοικούσαν στο πατρικό ανάκτορο στα βάθη της θάλασσας, ασχολούνταν με την υφαντική και θεωρούνταν προστατίριες των ναυτικών. Πηγή: Τσοτάκου-Καρβέλη, Αικ. (1996). *Λεξικό της Ελληνικής Μυθολογίας*. Αθήνα: Σοκόλη.

1. Ποιο είναι το περιεχόμενο της προτροπής του ποιητικού υποκειμένου; Να το παρουσιάσεις συνοπτικά στους/στις συμμαθητές/-τριές σου.
2. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ρομαντισμού της Α΄ Αθηναϊκής Σχολής (βλ. και Γλωσσάρι όρων βιβλίου) είναι:
  - α) στροφή προς το ένδοξο παρελθόν (το αρχαίο και το πρόσφατο),
  - β) φυσιολατρία,
  - γ) μελαγχολική διάθεση, απαισιοδοξία, φυγή από την πραγματικότητα και έμμονη ιδέα του θανάτου,
  - δ) χρήση της καθαρεύουσας,
  - ε) χαλαρή έκφραση που μερικές φορές φτάνει ως την προχειρολογία,
  - στ) ύφος πομπώδες.
 Ποια από τα παραπάνω στοιχεία εντοπίζεις στο ποίημα «Εις την εξοχήν» του Δ. Παπαρρηγόπουλου;

Ψάρεμα
την Άνοιξη

3. Αφού πρώτα εντοπίσεις τις θετικές και αρνητικές ιδιότητες που το ποιητικό υποκείμενο αποδίδει σε εξοχή και πόλη αντίστοιχα, να γράψεις ένα πολύ σύντομο διήγημα με σκηνικό τη φύση και στοιχεία πλοκής τα ακόλουθα: *έρωτας, αηδόνι*. Αν πάλι προτιμάς το σκηνικό της πόλης, να γράψεις ένα πολύ σύντομο διήγημα για αυτή, με στοιχεία πλοκής τα ακόλουθα: *έρωτας, παγίδα*. Βλ. και ΨΜΑ.
4. Να εντοπίσεις το είδος της ομοιοκαταληξίας, τις επαναλήψεις και το (τριμερές) ασύνδετο σχήμα. Στη συνέχεια, να αντικαταστήσεις τις σβησμένες λέξεις του παρακάτω αποσπάσματος με άλλες λέξεις ή και φράσεις, προσέχοντας να τηρείται το είδος της ομοιοκαταληξίας του αρχικού κειμένου, οι επαναλήψεις και το τριμερές ασύνδετο σχήμα. Αν θέλεις, μπορείς να δώσεις έναν χιουμοριστικό τόνο στο απόσπασμα, αλλάζοντας και λέξεις που δεν είναι σβησμένες.

Έλθετε εις την εξοχήν να ζήσωμεν .....

..... η φύσις η αγνή, ο κόσμος ο ωραίος,

..... γεννάται ....., ο έρωας, η γαλήνη,

..... εις σε τα δώρα της η φύσις .....

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Νίκος Γκάτσος, Ο εφιάλτης της Περσεφόνης

Εκεί που φύτρωνε φλισκούνι κι άγρια μέντα
κι έβγαζε η γη το πρώτο της κυκλάμινο
τόρα χωριάτες παζαρεύουν τα τσιμέντα
και τα πουλιά πέφτουν νεκρά στην υφικάμινο.

Εκεί που σμίγανε τα χέρια τους οι μύστες
ευλαβικά πριν μπουν στο τελεστήριο
τόρα πετάνε τ' αποτσίγαρο οι τουρίστες
και το καινούριο παν να δουν διυλιστήριο.

Εκεί που η θάλασσα γινόταν ευλογία
κι ήταν ευχή του κάμπου τα βελάσματα
τόρα καμιόνια κουβαλάν στα ναυπηγεία
άδεια κορμιά σιδηρικά παιδιά κι ελάσματα.

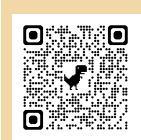
Κοιμήσου Περσεφόνη
στην αγκαλιά της γης
στον κόσμο το μπαλκόνι
ποτέ μην ξαναβγείς.

Ο ποιητής **Νίκος Γκάτσος** γεννήθηκε το 1911 στα Χάνια Φραγκόβρυσης [Κάτω Ασέα] της Αρκαδίας. Τελείωσε το Γυμνάσιο στην Τρίπολη και, στη συνέχεια, εγκαταστάθηκε με τη μητέρα και την αδελφή του στην Αθήνα, όπου σπούδασε στο τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου. Την πρώτη του εμφάνιση στη λογοτεχνία έκανε το 1931 με τη δημοσίευση του ποιήματος «Της μοναξιάς» στο περιοδικό *Νέα Εστία*, ενώ την ίδια περίοδο μπήκε στον κύκλο του περιοδικού *Νέα Γράμματα*, με το οποίο συνεργάστηκε και ως κριτικός λογοτεχνίας, δραστηριότητα που ανέπτυξε και σε άλλα λογοτεχνικά περιοδικά της Αθήνας. Το 1943 εξέδωσε την *Αμοργό*, ποιητική συλλογή που θεωρήθηκε ως ορόσημο στην ιστορία της ελληνικής υπερρεαλιστικής ποίησης και επηρέασε σύγχρονους και μεταγενέστερους του ποιητές. Μετά την *Αμοργό*, ωστόσο, δεν δημοσίευσε παρά τρία ποιήματα στον περιοδικό Τύπο. Στη μεταπολεμική περίοδο συνεργάστηκε με το περιοδικό του Κ.Γ. Κασιμίπαλη *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση* και με το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας. Ασχολήθηκε, επίσης, με τη θεατρική μετάφραση σε παραστάσεις του Εθνικού Θεάτρου, του Θεάτρου Τέχνης και άλλων αθηναϊκών θιάσων και από τη δεκαετία του '50 με τη στιχουργική. Στίχοι του μελοποιήθηκαν από τον Μάνο Χατζιδάκι, τον Μίκη Θεοδωράκη, τον Σταύρο Ξαρχάκο και άλλους Έλληνες συνθέτες. Πέθανε στην Αθήνα το 1992.

Πηγή: βιβλιονέτ

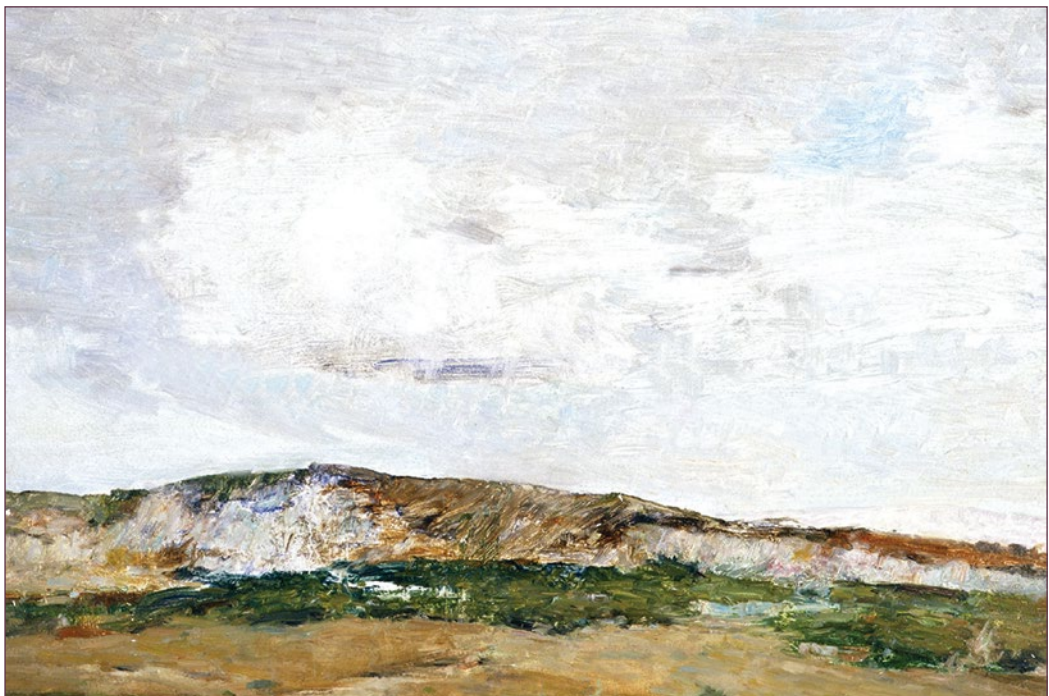
Βλ. και το αφιέρωμα
στον ποιητή στο
[Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ](#)

Για περισσότερες πληροφορίες βλ. στον
[Πολιτιστικό Θησαυρό της Ελληνικής Γλώσσας](#)
(ΠΟ.Θ.Ε.Γ.).

Κρεμάλα
του Πράσινου
και του Γκριζου

1. Ποιος είναι, κατά τη γνώμη σου, ο εφιάλτης της Περσεφόνης; Τι τον προκάλεσε; Για ποιον λόγο το ποιητικό υποκείμενο ζητά από την Περσεφόνη να «μην ξαναβγεί στο μπαλκόνι της γης»; Να στηρίξεις την απάντησή σου σε στοιχεία του κειμένου. Μπορείς να συσχετίσεις τον εφιάλτη της Περσεφόνης με προβλήματα της εποχής σου; Βλ. και ΨΜΑ.
2. Να εντοπίσεις δύο εκφραστικά μέσα που κυριαρχούν στο ποίημα. Είναι, κατά τη γνώμη σου, κατάλληλα για το θέμα του ποιήματος και γιατί; Στη συνέχεια, σε συνεργασία με τον/τη διπλανό/-ή σου να συνθέσεις μία ακόμα στροφή, αξιοποιώντας τα συγκεκριμένα εκφραστικά μέσα και ακολουθώντας το παράδειγμα των τριών στροφών του ποιήματος.
3. Εργαζόμενοι/-ες σε ομάδες 4 ή 5 ατόμων, δημιουργήστε μια μικρή ιστορία ή μια σκηνή (100-120 λέξεις), που θα μπορούσε να είναι η συνέχεια του ποιήματος ή ένας διάλογος ανάμεσα στην αρχαία φύση και τον σύγχρονο κόσμο. Παρουσιάστε την άφιξη της «Περσεφόνης» στον κόσμο μας και την αντίδραση της φύσης στην αλλαγή που επέρχεται.
4. «Το γράμμα της Περσεφόνης»: σε ένα δυστοπικό μέλλον, η Περσεφόνη ανεβαίνει στην Ελευσίνα, αλλά τίποτα δεν της θυμίζει τον τόπο που ήξερε. Αποφασίζει, λοιπόν, να μείνει για πάντα στον Κάτω Κόσμο, αφήνοντας μία επιστολή για τη μητέρα της, Δήμητρα. Να γράψεις εσύ το γράμμα της Περσεφόνης προς τη μητέρα της. Μπορείς, αν θέλεις, να αξιοποιήσεις στοιχεία για τα «Ελευσίνα Μυστήρια» από το [Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού](#) και να αντλήσεις έμπνευση για την Ελευσίνα από την ιστοσελίδα [Travelogues – Με το βλέμμα των περιηγητών](#) του Ιδρύματος Αικατερίνης Λασκαρίδη.

Κοσμαδόπουλος, Γεώργιος, Αττικό τοπίο.

Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Το φθινόπωρο στην Ηγουμενίτσα άρχιζε νωρίς. Στις πρώτες κιόλας μέρες του Σεπτεμβρη είχαμε έντονα πρωτοβρόχια. Γέμιζε ο τόπος νερόλακκουσ. Η φύση πρασίνιζε, ζώήρευε και γέμιζε λουλουδία. Σαν φθινοπωρινή άνοιξη. Όχι βέβαια με την ευωδία και το εύρος των χρωμάτων της. Ένα πρασινοκίτρινο επικρατούσε.

Στο δημοτικό ανιχνεύαμε το ουράνιο τόξο· το ζωνάρι του Θεού, όπως το λέγανε. Όμως η δυστυχία του σχολείου αμαύρωνε την περιπέτεια της παιδικής ηλικίας. Θα 'ταν όνειρο η πρωινή βροχή όμως την διασχίζαμε όχι για να μας λούσει η ομορφιά του κόσμου, αλλά για να πάμε στο σχολείο. Την πικρή αυτή αίσθηση επέτειναν τα παιδάκια της γύφτικης συνοικίας. Δεν πήγαιναν σχολείο, κάτι που φάνταζε στα μάτια μας μεγαλειώδες προνόμιο. Σπάνια κανένα πήγαινε μια-δυο τάξεις κι αυτές άκρως πλημμελώς. Τα βλέπαμε με τους πατεράδες τους, τους θείους τους, τα ξαδέρφια τους, στους φούρνους, στο λιμάνι, στην λαϊκή, να βοηθούν στ' αγώγια,¹⁵ να ξεφορτώνουν καΐκια. Άρχιζαν δειλά να παίζουν μουσική και πλαισίωναν τις κομπανίες τους στους γάμους και στα πανηγύρια.

Το μεσημέρι, όμως, μετά το σχολείο παίρναμε την εκδίκησή μας. Πετούσαμε την τσάντα και ξανοιγόμασταν στο δάσος, στις πλαγιές και στα ρέματα. Ευτυχώς δεν μας έφαχαν. Βέβαια το βουνό ήταν γεμάτο ανθρώπους. Άλλος στα μελίσσια, άλλος με το κοπαδάκι του, άλλοι στις ελιές τους, στα κηπικά τους. Φέρναμε στις μανάδες μας ζουμπούλια -υάκινθους- αλλά και κουκουνάρια σε τσουβάλια για να 'χουν προσάναμμα. Κυλούσαμε τα τιγκαρισμένα σακιά στις πλαγιές. Απόρησα όταν μας είπαν να μην ξαναφέρουμε -τόσο πολύτιμο είδος μού φαινόταν- αλλά βέβαια είχαμε γεμίσει τον τόπο.

Σήμερα οι γειτονιές είναι έρημες. Δεν βλέπεις πια αδέσποτες παιδικές παρέες. Τα λίγα γυφτάκια που απόμειναν πηγαίνουν κανονικά σχολείο. Οι συνομήλικοί μου γύφτοι έχουν πάει στην Γερμανία· μια μορφή μαύρης πέτρας. Τα μονοπάτια του βουνού έχουν πνιγεί. Τα ζουμπούλια μένουν αμάζευτα, γέμιζε ο τόπος. Οι πλαγιές γέμισαν σπίτια με θεόρατα περιτειχία· δεν τα βλέπεις. Κότες, κατσίκια και μελίσσια δεν βλέπεις καθόλου. Κήπους σπάνια· έναν εδώ, έναν εκεί κι αυτοί προορίζονται να χαθούν γιατί τους έχουν γριούλες. Δεν μαζεύονται πια τα απογεύματα οι άνθρωποι για κουβεντολόι. Σαν κάτι να περιμένουν αόριστο, μακρινό και είναι σε μια κατάσταση παθητικής επιφυλακής. Δεν έχουν πια ευχαριστημό.

Τα παιδιά και οι έφηβοι έχουν στρέψει τα νώτα στο δάσος, στο βουνό. Δεν εγγράφονται καν στο οπτικό τους πεδίο. Προσανατολίστηκαν στην πόλη, στον πυκνό ιστό της, στα μπαρ και στις καφετέριες της παραλίας. [...]

Ο Σωτήρης Δημητρίου γεννήθηκε το 1955 στην Πόβλα Θεσπρωτίας. Ζει και εργάζεται στην Αθήνα. Το έργο του έχει τιμηθεί με το βραβείο διηγήματος της εφημερίδος *Τα Νέα* (1987), δύο φορές με το βραβείο διηγήματος του περιοδικού *Διαβάζω* (η μία ήταν το 2002 για το βιβλίο του *Η βραδυπορία του καλού*), μία φορά με το βραβείο του Ιδρύματος Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών (2013), ενώ το μυθιστόρημά του *Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου* ήταν υποψήφιο για το Ευρωπαϊκό Αριστείο Λογοτεχνίας. Κείμενά του έχουν μεταφερθεί πολλές φορές στον κινηματογράφο, σε ταινίες μικρού και μεγάλου μήκους (*Αμέρικα* του Σάββα Καρύδα, *Απ' το χιόνι του Σωτήρη Γκορίτσα*, *Τα σπυροφόρα της Αθήνας* του Νίκου Παναγιωτόπουλου κ.ά.). Το 2022 το έργο του *Ουρανός απ' άλλους τόπους* τιμήθηκε με το κρατικό βραβείο μυθιστορήματος.

Πηγή: βιβλιονέτ

¹⁵ το αγώγι: η διαδρομή που κάνει κάποιος επαγγελματίας συνήθως, για να μεταφέρει κάτι επ' αμοιβή. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

1. Ο αφηγητής¹⁶ συμμετέχει στην ιστορία που αφηγείται; Να στηρίξεις την απάντησή σου στα γραμματικά πρόσωπα του αποσπάσματος. Σε ποιον/ποιους απευθύνεται με το β' ενικό («Δεν βλέπεις», «δεν τα βλέπεις καθόλου», «δεν βλέπεις καθόλου»). Στη συνέχεια, να μεταγράψεις το παρακάτω απόσπασμα με δύο διαφορετικούς τρόπους: όπως θα το αφηγούνταν α) ένας βοσκός στο βουνό που θα παρατηρούσε την παρέα των παιδιών να παίζουν, β) ένας παντογνώστης αφηγητής που δεν συμμετέχει στην ιστορία. Τι αλλαγές χρειάστηκε να κάνεις;

Το μεσημέρι, όμως, μετά το σχολείο παίρναμε την εκδίκησή μας. Πετούσαμε την τσάντα και ξανοιγόμασταν στο δάσος, στις πλαγιές και στα ρέματα. Ευτυχώς δεν μας έψαχναν. Βέβαια το βουνό ήταν γεμάτο ανθρώπους. Άλλος στα μελίτσια, άλλος με το κοπαδάκι του, άλλοι στις ελιές τους, στα κηπικά τους. Φέρναμε στις μανάδες μας ζουμπούλια -υάκινθους- αλλά και κουκουνάκια σε τσουβάλια για να 'χουν προσάναμμα.

2. Να εντοπίσεις τις λέξεις/φράσεις που φανερώνουν τη συναισθηματική κατάσταση του αφηγητή της ιστορίας στα χρόνια της παιδικής του ηλικίας και στην ωριμότητά του. Τι έχει αλλάξει; Γιατί; Έχεις βρεθεί σε αντίστοιχη θέση με τον αφηγητή; Να την αφηγηθείς σε ένα σύντομο αυτοβιογραφικό¹⁷ κείμενο (π.χ. ημερολόγιο), αξιοποιώντας τα ίδια γραμματικά πρόσωπα με αυτά του κειμένου.
3. Σε μία παράγραφο σαν την πρώτη του κειμένου, να περιγράψεις τον αγαπημένο σου τόπο (ή το εικονιζόμενο τοπίο στο ΨΜΑ) κατά τη διάρκεια μιας από τις ακόλουθες εποχές: χειμώνα, άνοιξης, καλοκαιριού. Ποιες χαρακτηριστικές εικόνες (π.χ. ακουστικές, οσφρητικές κ.ο.κ.) θα διαλέξεις; Ποιες παρομοιώσεις ή και μεταφορές, θα χρησιμοποιήσεις, ώστε να υποβάλεις στο αναγνωστικό σου κοινό συναισθήματα και συνειρμούς;
4. Να προσπαθήσεις να αποδώσεις κυριολεκτικά τις παρακάτω μεταφορικές εκφράσεις: «μια μορφή μαύρης πέτρας», «Τα παιδιά και οι έφηβοι έχουν στρέψει τα νώτα στο δάσος, στο βουνό». Ποια από τις δύο χρήσεις της γλώσσας βρίσκεις πιο κατάλληλη για το κείμενο και γιατί; Να συζητήσεις τις απόψεις σου με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.

Κλωντ Μονέ,
Χωράφι
με παπαρούνες

¹⁶ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: [αφήγηση](#).

¹⁷ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: [αυτοβιογραφία](#).

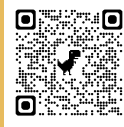
δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

19 ^{ος} αιώνας	1824 Κάλβος, Ανδρέας <i>Η Λύρα. Ωδαί.</i> «Ωδή δεκάτη [Χ], Ο Ωκεανός» (στροφές α'-ε')	1844-1851; Σολωμός, Διονύσιος «Ο Πειρασμός» [«Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι». Σχεδιάσμα Γ']	1860- 1864/1865 Παπαρρηγόπουλος, Δημήτριος «Εις την εξοχήν»	20 ^{ος} αιώνας	1976 Γκάτσος, Νίκος «Ο εφιάλτης της Περσεφόνης»	21 ^{ος} αιώνας	2017 Δημητρίου, Σωτήρης, «Σιαπέρα πράματα»
	Νεοελληνική ποίηση (δεκαετία της Επανάστασης). Κλασικισμός, Ρομαντισμός	Επτανησιακή ποιητική σχολή, ρομαντισμός	Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή, αθηναϊκός ρομαντισμός		Γενιά του Τριάντα, μελοποιημένη ποίηση		Σύγχρονη νεοελληνική πεζογραφία, διήγημα

- Χωριστείτε σε ομάδες τεσσάρων ή πέντε ατόμων και κάθε ομάδα να αναλάβει μία από τις παρακάτω εργασίες:
  - να συγκρίνει τα κείμενα 1, 2, 3 και 4 ως προς τη γλώσσα (λεξιλόγιο, εκφραστικά σχήματα, ύφος),
  - να συγκρίνει τα κείμενα 1, 2, 3 και 4 ως προς τη μετρική (στροφικό σύστημα, ομοιοκαταληξία, μέτρο, διασκελισμοί),
  - να συγκεντρώσει γνώρισμα της Επτανησιακής Σχολής, αξιοποιώντας στοιχεία από τα λήμματα «[Επτανησιακή Σχολή](#)» και «[ρομαντισμός](#)» στο ψηφιακό περιβάλλον Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα,
  - να συγκεντρώσει γνώρισμα της Παλαιάς Αθηναϊκής Σχολής, αξιοποιώντας στοιχεία από τα λήμματα «[Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή](#)» και «[ρομαντισμός](#)» στο ψηφιακό περιβάλλον Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα.

Στη συνέχεια, κάθε ομάδα να παρουσιάσει τα ευρήματά της στις υπόλοιπες, προκειμένου να αποφασιστεί από κοινού η κατάταξη των κειμένων 2 και 3 στις αντίστοιχες ποιητικές σχολές¹⁸ (Επτανησιακή και Παλαιά Αθηναϊκή), τεκμηριώνοντας τις απαντήσεις της με στοιχεία των κειμένων.

- Πώς, κατά τη γνώμη σου, συσχετίζονται θεματικά τα ποιητικά αποσπάσματα του Α. Κάλβου, του Δ. Σολωμού, του Δ. Παπαρρηγόπουλου και του Ν. Γκάτσου; Πώς σχολιάζεις τη στάση των ποιητικών υποκειμένων και του αφηγητή απέναντι στη φύση; Να επιλέξεις για την απάντησή σου ενδεικτικούς στίχους και φράσεις από τα κείμενα της συστάδας, τους οποίους, στη συνέχεια, να συνδυάσεις με εικόνες, για να δημιουργήσεις ένα βιντεοποίημα (videopoem). Στη διάθεσή σου έχεις ψηφιακά εργαλεία, όπως τα animoto, invideo, vimeo. Εικόνες και φωτογραφίες θα μπορούσες να αναζητήσεις ενδεικτικά στις ακόλουθες ιστοσελίδες: [themetmuseum](#), Εθνική Πινακοθήκη, Δήμος Ελευσίνας και στο [ΨΜΑ Το «πράσινο» στη Ζωγραφική](#).
- Το ποίημα «Ο εφιάλτης της Περσεφόνης» του Νίκου Γκάτσου αξιοποιεί έναν γνωστό αρχαιοελληνικό μύθο. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να προτείνεις πρόσωπα ή/και θέματα από την αρχαία ελληνική μυθολογία και λογοτεχνία, προκειμένου να μιλήσεις για σύγχρονα προβλήματα. Στη συνέχεια, κάθε ομάδα να επιλέξει μία από τις προτάσεις, για να συνθέσει μία σύντομη αλληγορία (πεζή ή ποιητική). Ιδέες μπορείς να αντλήσεις από το σχετικό υλικό στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

Το «πράσινο»
στη Ζωγραφική

¹⁸ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στους [Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία: σχολή](#).

4. Να ακούσεις το ποίημα «Ο εφιάλτης της Περσεφόνης» μελοποιημένο από τον Μάνο Χατζιδάκι, σε ερμηνεία Μαρίας Φαραντούρη,¹⁹ και να συγκρίνεις τον ρυθμό της δικής σου ανάγνωσης με αυτόν του τραγουδιού. Βρίσκεις αναλογίες ή όχι; Η μελοποίηση ανανεώνει την αίσθησή σου ως προς το ποιητικό κείμενο που διάβασες και, αν ναι, με ποιον τρόπο;
5. Το λογοτεχνικό ρεύμα του ρεαλισμού²⁰ χαρακτηρίζεται από τη μη εξιδανίκευση της ζωής, τα οικεία θέματα, τις κοινές εμπειρίες, τα καθημερινά γεγονότα, την τάση για πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας, την αληθοφάνεια. Το απόσπασμα του διηγήματος «Σιαπέρα πράματα» του Σ. Δημητρίου, έχει, κατά τη γνώμη σου, τέτοια στοιχεία; Να συζητήσεις το ερώτημα με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, τεκμηριώνοντας τις απαντήσεις σου με στοιχεία από το κείμενο.
6. Σ' έναν (ρητορικό) αγώνα αντιλογίας, με αφορμή το απόσπασμα του διηγήματος «Σιαπέρα πράματα» του Σ. Δημητρίου, η πρώτη ομάδα μαθητών/-τριών υποστηρίζει την άποψη ότι η αποκοπή από τη φύση ισοδυναμεί με δυστυχία, ενώ η δεύτερη ομάδα υποστηρίζει ότι η ζωή στην πόλη, «στον πυκνό ιστό της, στα μπαρ και στις καφετέριες» ισοδυναμεί με ευτυχία. Κάθε ομάδα θα αναδείξει τον/την ομιλητή/-ριά της, ο/η οποίος/-α θα παρουσιάσει στον λόγο του/της τα επιχειρήματα που έχει συγκεντρώσει η ομάδα του/της, αξιοποιώντας υποχρεωτικά και λογοτεχνικές αναφορές, αλλά και θα επιχειρήσει να αντικρούσει τα επιχειρήματα του/της δεύτερου/-ης ομιλητή/-τριας, σε προκαθορισμένη χρονική διάρκεια. Τέ-

Πληροφορίες για την τεχνική αντιπαράθεσης επιχειρημάτων: *Living Democracy, Εργαλείο 15, Education Policy Division, Directorate General of Democracy (DGII) Council of Europe.*

λος, όσοι/-ες παρακολουθήσετε ως κοινό τον αγώνα αντιλογίας θα κρίνετε τους/τις ομιλητές/-τριες με βάση τα παρακάτω:

- ♦ Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιήθηκαν;
- ♦ Πώς επικοινωνήσαν οι ομιλητές/-τριες (γλώσσα σώματος, ένταση και διακύμανση φωνής);
- ♦ Ποια επιχειρήματα ήταν πειστικά;
- ♦ Αξιοποιήθηκαν αναφορές στα λογοτεχνικά κείμενα της συστάδας; Και, αν ναι, αυτό έγινε επιτυχώς;

7. Να συνθέσεις έναν θεατρικό διάλογο, στον οποίο η τρομαγμένη από τον εφιάλτη της Περσεφόνη του Νίκου Γκάτσου συναντά την ντυμένη με το φως του φεγγαριού γυναίκα του Σολωμού. Πριν ξεκινήσεις τη συγγραφή, να αποφασίσεις:

- α)** για τον σκηνικό χώρο και τον χρόνο (π.χ. η συνάντηση θα γίνει σε εξωτερικό ή εσωτερικό χώρο; Σε ποιον ιστορικό χρόνο, ποια στιγμή της ημέρας ή και της εποχής;).
- β)** για την παρουσία των πρωταγωνιστριών (π.χ. θα φορούν σύγχρονα ρούχα ή θα παραπέμπουν με την ενδυμασία τους στο παρελθόν;).
- γ)** το περιεχόμενο της συζήτησής τους (πρέπει να είναι σχετικό με το θέμα των αντίστοιχων ποιητικών κειμένων). Μια ψηφοφορία τάξης -και ηλεκτρονική, αν υπάρχει η δυνατότητα, με το εργαλείο mentimeter- θα μπορούσε να αναδείξει το πιο δημιουργικό κείμενο, το οποίο, στη συνέχεια, θα παρασταθεί. Για την υλοποίηση, μάλιστα, της παράστασης, ο χωρισμός σε ομάδες που θα αναλάβουν διαφορετικές εργασίες, όπως την ενδυματολογική φροντίδα και το μακιγιάζ των ηθοποιών, το σκηνικό, τη σκηνοθεσία θα συνέβαλε σε ένα αρτιότερο αποτέλεσμα. Καλή επιτυχία!

¹⁹ Χατζιδάκις, Μ. (Μουσική) & Γκάτσος, Ν. (Στίχοι). (1976). «Ο εφιάλτης της Περσεφόνης». *Τα παράλογα* [Δίσκος]. Νότος/Λύρα.

²⁰ Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: [ρεαλισμός](#).

8. Με ποιο από τα κείμενα της συστάδας συνδέεται, κατά τη γνώμη σου, το ποίημα «Της θάλασσας νεράιδα»²¹ του Κ. Καρυωτάκη που παρατίθεται; Ποια στοιχεία συνδέουν τα δύο κείμενα και ποια τα διαφοροποιούν; Να γράψεις την άποψή σου σε ένα κείμενο που θα δημοσιευτεί στη στήλη λογοτεχνικής κριτικής στην εφημερίδα/στο περιοδικό του σχολείου σου.

ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ ΝΕΡΑΪΔΑ

Από τα βράχι' ανάμεσα πετιέται 'να κεφάλι
και βλέμματα ολόγυρα σκορπάει φοβισμένα.
Εγώ, κρυμμένος κάπου κει στο έρημ' ακρογιάλι,
το βλέπω —σαν σε όνειρο— με μάτια λιγωμένα.

Ένα κορμί παρθενικό, γυμνό αργοπροβάλλει
κι απλώνεται ηδονικά σε κύματ' αφρισμένα·
ο ήλιος εσκυθρώπασε μπροστά στα τόσα κάλλη,
τα κάλλη τ' απολλώνεια και τα φωτολουσμένα.

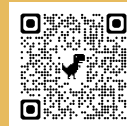
Ανατριχιάζ' η θάλασσα στο θείο άγγισμά τους,
τα κυματάκια απαλά με χάρη τ' αγκαλιάζουν
κι αχτίδες τα καΐδεύουνε χρυσές στο πέρασμά τους.

Θεότρελος, ο δύστιχος, βουτιέμαι μες στο κύμα,
τα μάτια της τα θεϊκά με φόβο με κοιτάζουν
και χάνεται στη θάλασσα... Ήταν νεράιδα... Κρίμα!

9. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να σχεδιάσεις ένα έντυπο ή ψηφιακό κολάζ που θα ταίριαζε ως εικαστική πλαισίωση της συστάδας των πέντε κειμένων που διάβασες. Για την ψηφιακή εκδοχή του κολάζ μπορείς να αξιοποιήσεις τις σχετικές δυνατότητες στην πλατφόρμα e-me αλλά και ψηφιακά εργαλεία, όπως το fotog, το befunky ή το canva.
10. Να μετατρέψεις το απόσπασμα «Ο Πειρασμός» σε ένα πολύ σύντομο διήγημα (80-100 λέξεις), ολοκληρώνοντας το κλείσιμο του διηγήματος με έναν όσο πιο πρωτότυπο κι ευφάνταστο τρόπο μπορείς. Το διήγημά σου μπορεί να έχει υπερρεαλιστικό, ρεαλιστικό κλείσιμο ή ό,τι άλλο εσύ σκεφτείς.

Επέκταση
«Το πράσινο και το γκρίζο»

Δελτίο
Εξόδου

²¹ Καρυωτάκης, Κ. (1992). «Της θάλασσας νεράιδα», [Εφηβικοί στίχοι (1913-1916)], *Τα Ποιήματα (1913-1928)*. Αθήνα: Νεφέλη, σ. 225.

«μουσικὴν ποιεῖ καὶ ἐργάζου»

Πλάτων, Φαῖδων [60 a]

Σεραϊδάρη-Σουγιουλιτζόγλου, Έλλη (Nelly's) (1899-1998).
Μουσικός με άρπα, Δεύτερες Δελφικές Εορτές, 1930.
Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης | Αρχείο Nelly's

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Με αφορμή τα κείμενα της συστάδας, θα σου δοθεί η ευκαιρία να προβληματιστείς για τους δημιουργικούς τρόπους με τους οποίους δύο διαφορετικές μορφές τέχνης, η λογοτεχνία και η μουσική, «συνομιλούν»: η σχέση των δύο είναι πολύ στενή και έχει χαρίσει στον ανθρώπινο πολιτισμό θαυμαστά καλλιτεχνικά δημιουργήματα. Άλλοτε η μουσική εμπνέει τη λογοτεχνία και άλλοτε το αντίστροφο. Συχνά, μουσική και λογοτεχνία συνυπάρχουν με τους ευφάνταστους τρόπους που γεννά ο δημιουργικός νους του καλλιτέχνη.

Λίστα κειμένων συστάδας

Verlaine, P. [1874] (1874, πρώτη έκδοση στα γαλλικά). «Ποιητική Τέχνη»

(Κ. Παπαζάκ, Μετ.). Ανακτήθηκε από: *exitirion* (2021, 1 Ιανουαρίου).

Πολίτης, Κ. [1938] (2004). *Eroica* (P. Mackridge, Επιμ.). Αθήνα: Εστία.

Καλοκύρης, Δ. (2015). «Ανώτατου βαθμού». Στο Μ. Γκανάς, Δ. Καλοκύρης & Γ. Κοροπούλης. *Η Μουσική εμπνέει τη λογοτεχνία*. Αθήνα: Στέγη. Ίδρυμα Ωνάση.

Λέξεις – κλειδιά

λογοτεχνία,
μελοποιημένη ποίηση,
μουσική, συμβολισμός,
τραγούδι

Λίστα κειμένων επιλογής (σε ΨΜΑ)

Βρεττάκος, Ν. (1991). «Η Ελληνική γλώσσα». *Εκκρεμής Δωρεά*.

Τα ποιήματα. Τ. Γ'. Αθήνα: Τρία Φύλλα.

Λαπαθιώτης, Ν. «Το βιολί». εφημ. *Έθνος* (28 Οκτωβρίου 1923).

Εμπλουτισμός
συστάδας:

«Η μουσική
της
λογοτεχνίας...»

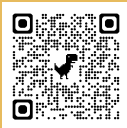
Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- γνωρίζεις βασικά γνώρισμα και στοχεύσεις του ποιητικού ρεύματος του συμβολισμού
- συνδέεις γνώριμά σου τραγούδια με το ποιητικό έργο σπουδαίων δημιουργών
- διακρίνεις τους τρόπους με τους οποίους ένα λογοτεχνικό κείμενο θεματοποιεί τη σχέση του με μια άλλη μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης, της μουσικής
- εκφράζεσαι με σαφήνεια και επιχειρήματα για τον τρόπο με τον οποίο «συνομιλούν» η λογοτεχνία και η μουσική
- αξιοποιείς ψηφιακά εργαλεία για τη σύνθεση ατομικών και ομαδικών καλλιτεχνικών έργων
- υιοθετείς τρόπους άλλων μορφών τέχνης (μουσικής, ζωγραφικής), για να προσεγγίσεις πολύπλευρα τα λογοτεχνικά κείμενα της συστάδας
- «πειθαρχείς» στους κανόνες μιας ποιητικής φόρμας (χαϊκού, τάνκα), για να εκφραστείς δημιουργικά σε σχέση με το θέμα της συστάδας

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Αφού διαβάσεις το παρακάτω απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Μ. Καραγάτση, *Ο μεγάλος ύπνος*¹ (1946), να αναζητήσεις [LANG LANG BEETHOVEN PIANO CONCERTO NO 5 EMPEROR] και να ακούσεις ένα απόσπασμα από το μουσικό έργο του Μπετόβεν που ακούει και ο χαρακτήρας (ο Μιχάλης). Ποια συναισθήματα σου υπέβαλε η μουσική; Πώς ένιωσε ο χαρακτήρας του αποσπάσματος, ακούγοντας το ίδιο μουσικό έργο; Έχεις αισθανθεί όπως ο Μιχάλης του αποσπάσματος, η μουσική δηλαδή να σε λυτρώνει από σκέψεις σου και στενοχώριες;

«Μετά τον Ιωάννη Σεβαστιανό Μπαχ, ο Λουδοβίκος Βαν Μπετόβεν: πέμπτο κονσέρτο για πιάνο και ορχήστρα. Με μιας ο Μιχάλης λυτρώθηκε από τις σκέψεις του, τις στενοχώριες του. Ένιωσε ακόμα μια φορά εκείνο που ένιωθε πάντα όταν άκουγε τη μουσική του Μπετόβεν: πως όσο αβάσταχτη κι αν γίνει η ζωή αξίζει να ζει κανείς μόνο και μόνο για ν' ακούει τη μουσική του Μπετόβεν.»

Νόμπελ Λογοτεχνίας στον Bob Dylan

2. Γνωρίζεις τον Bob Dylan; Αναζήτησε [BLOWING IN THE WIND DYLAN LIVE 1963]² και άκουσε ένα από τα πιο γνωστά του τραγούδια. Στη συνέχεια, να διαβάσεις το κείμενο στο ΨΜΑ *Νόμπελ Λογοτεχνίας στον Bob Dylan* για συζήτηση στην τάξη: Πώς αιτιολόγησε η Σουηδική Ακαδημία τη βράβευση του Bob Dylan; Γιατί, κατά τη γνώμη σου, η βράβευση αυτή προκάλεσε τη δημοσιογραφική ερώτηση περί διεύρυνσης των ορίων για το Νόμπελ Λογοτεχνίας;

Μουσικό κομμάτι Beautiful Piano by LesFM

3. Άκουσε το ηχητικό αρχείο στο ΨΜΑ *Μουσικό κομμάτι Beautiful Piano by LesFM*. Καθώς το ακούς, σημείωσε τις λέξεις, φράσεις ή και τις εικόνες που σου έρχονται αβίαστα στο μυαλό. Στη συνέχεια, να συνθέσεις ένα σύντομο πεντάστιχο ποίημα, αξιοποιώντας τις σημειώσεις σου.

4. Αφού αξιοποιήσεις το μαθησιακό αντικείμενο «[Συναισθήματα στη μουσική, την τέχνη και την καθημερινή ζωή](#)» του Φωτόδεντρου, κυρίως τις καρτέλες που σου ζητάνε να αντιστοιχίσεις μουσικά κομμάτια με συναισθήματα, να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τη σχέση μουσικής – λόγου – συναισθημάτων. Εσύ πώς εκφράζεις τα συναισθήματά σου;

5. Να δημιουργήσεις μια ακροστιχίδα με τη λέξη ΜΟΥΣΙΚΗ, αξιοποιώντας σκέψεις που γεννήθηκαν κατά τις προηγούμενες δραστηριότητες και να τη διαβάσεις στην τάξη σου. Εναλλακτικά, μπορείς να επιλέξεις ένα αγαπημένο σου μουσικό κομμάτι, και να ζητήσεις από τον/τη διπλό/-ή σου να κάνει υποθέσεις για τη συναισθηματική σου διάθεση.

¹ Καραγάτσης Μ. (2010). *Ο μεγάλος ύπνος*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», σ. 142.

² Dylan, B. (Συνθέτης, Στιχουργός, Ερμηνευτής) (1963). "Blowing In the Wind". *The Freewheelin' Bob Dylan* [Δίσκος]. Columbia Records.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Πωλ Βερλαίν, Ποιητική Τέχνη

Η μουσική πάνω απ' όλα,
Και γι' αυτό να προτιμάς το απροσδιόριστο,
Το πιο ασαφές και το πιο διάσπαρτο στον αέρα,
Χωρίς τίποτα να το βαρύνει ή να το ορίζει.

Είναι επίσης απαραίτητο
Να επιλέγετε τις λέξεις σας χωρίς καμία περιφρόνηση:
Τίποτα πιο πολύτιμο από το γκρίζο τραγούδι
Όπου το αφηρημένο φέρνει στο συγκεκριμένο.

Είναι τα όμορφα μάτια πίσω από την πλερέζα,
Είναι η μεγάλη τρεμάμενη μέρα του μεσημεριού,
Είναι, από έναν φθινοπωρινό ουρανό,
Η μπλε ακαταστασία των λαμπρών αστεριών!

Επειδή επιπλέον θέλουμε και την απόχρωση,
Όχι το χρώμα, μόνον την απόχρωση!
Ω! η απόχρωση μόνον δεσμεύει
Το όνειρο από τα όνειρα και το φλάουτο από τη φλογέρα!

[...]

Μουσική ξανά και ξανά!
Αφήστε το στίχο σας να γίνει ο ιπτάμενος δίσκος
Που νιώθουμε να δραπετεύει από μια ψυχή σε άγνωστη τροχιά
Σε άλλους πλανήτες σε άλλες αγκαλιές.

Αφήστε το στίχο σας να γίνει εμπειρία
Σκόρπια από την πρωινή αύρα
Που μοσχοβολά μέντα και θυμάρι...
Κι όλα τ' άλλα είναι λογοτεχνία.

Ο **Paul Verlaine** (Πωλ Βερλαίν, 1844-1896) ήταν Γάλλος ποιητής και αποτέλεσε ηγετική φυσιογνωμία του κινήματος του Συμβολισμού και της Παρακμής. Χαρακτηρίζεται ως ένας καθαρά λυρικός ποιητής και διακρίνεται για το μουσικό αποτέλεσμα της γραφής του.

Πηγή: Φωτόδεντρο

Συμβολισμός

Ο Συμβολισμός στην τέχνη

1. *Απαγγελία ποιήματος.* Όρθιοι/-ες σε κύκλο και σε ομάδες, μία ομάδα απαγγέλλει κάθε φορά τον πρώτο στίχο κάθε στροφής, ενώ όλες οι ομάδες εν χορώ τους υπόλοιπους στίχους. Παρατηρήσατε αν το ποίημα, όπως τα ποιήματα του συμβολισμού, έχει μελωδικότητα, αν οι λέξεις του κρύβουν μουσικότητα;
2. Οι Γάλλοι Συμβολιστές (βλ. ΨΜΑ Συμβολισμός και ΨΜΑ Ο συμβολισμός στην τέχνη) ποιητές –στους οποίους ανήκει ο Paul Verlaine– έδιναν προτεραιότητα στη μουσικότητα των λέξεων και της γλώσσας και στη δημιουργία συγκινησιακών καταστάσεων με τον τρόπο που τις παρήγε η μουσική. Ποια στοιχεία του ποιητικού αποσπάσματος φανερώνουν αυτή τη θέση;
3. Το ποιητικό υποκείμενο χρησιμοποιεί κυρίως το α΄ και το β΄ πληθυντικό ρηματικό πρόσωπο. Σε ποιους εντάσσει τον εαυτό του και σε ποιους απευθύνεται, κατά τη γνώμη σου; Σε ποιες προτροπές προβαίνει και ποιο θέμα αφορούν; Να τεκμηριώσεις τις απαντήσεις σου, παραπέμποντας σε συγκεκριμένους στίχους.
4. **α)** Πώς συνδέονται στο ποιητικό απόσπασμα οι «λέξεις» με τη «μουσική»;
β) Να επιλέξεις από κάθε στροφή μία λέξη-κλειδί που, κατά τη γνώμη σου, φανερώνει το αποτέλεσμα που πρέπει να επιδιώκει ένας ποιητής, σύμφωνα με τις προτροπές του ποιητικού υποκειμένου, και να τις συμπληρώσεις στον ακόλουθο πίνακα. Σε κάποιες στροφές, θα χρειαστεί να επιλέξεις μια εικόνα αντί μίας λέξης:

Στροφές	Λέξη	Εικόνα
1 ^η		
2 ^η		
3 ^η		
4 ^η		
5 ^η		
6 ^η		

5. Πώς καταλαβαίνεις τώρα το περιεχόμενο των στίχων «Η μουσική πάνω απ' όλα», «Κι όλα τ' άλλα είναι λογοτεχνία»; Να ανταλλάξεις απόψεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου για τους τρόπους με τους οποίους μια μουσική σύνθεση και ένα λογοτεχνικό κείμενο υποβάλλουν νοήματα και συναισθήματα. Πού διαφέρουν και πού συγκλίνουν οι δύο μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης;

Τα μαλλιά της πήραν το χρώμα εκείνο, όπως την πρώτη μέρα, μενεξεδί μπρουντζί.
Ο Αλέκος τα κοίταζε.

— Το λένε βενετσιάνικο ξανθό, εξήγησε η Μόνικα.

Αργότερα, είχαμε θρει ανάμεσα στα φύλλα ενός βιβλίου του Αλέκου μια τέτοια τρίχα τυλιγμένη σε λεπτό χαρτί.

Πάρε, του είπε η Μόνικα. Θάχεις τρία χαρίσματα να με θυμάσαι: μια ζωγραφιά, ένα κλωνάκι μαντζουράνα, μια τριχ' απ' τα μαλλιά μου. Μη μου γυρέψεις τίποτ' άλλο... Αχ, μη μου λες ευχαριστώ, δε στόκανα ελεημοσύνη. Στα χάρισα. Μόνο οι ζητιάνοι λεν: ευχαριστώ, να ζήσεις...

Στους μεγάλους λένε: να χαρείς εκείνη που αγαπάς. Μα εκείνος θα της έλεγε χίλια ευχαριστώ αν τύχαινε, αν ήθελε να του ζητήσει την πιο μεγάλη χάρη, την πιο δύσκολη, όπως στα παραμύθια.

Ένα φλοκάτο³ χρυσωμένο σύννεφο ξεπρόβαλε αργά πάνω από τις φυλλωσιές. Τόσπρωχνε σιγανά κάποια πνοή και όσο πάει απλώνεται στον ουρανό και τον σκεπάζει κρόκινο⁴ χρυσάφι. Έπειτα γύρισε στο χρυσαφένιο μωβ κι έφευγε χαμηλώνοντας αντίκρυ στον ορίζοντα ως ότου κατακάθησε πάνω από τη Νάκρεια⁵ και γίνηκ' ένα με το χρώμα του βουνού στη δύση.

Μπροστά τους, ο ίσκιος απ' τα δένδρα γέμιζε σκοτάδι το νερό. Μόνο ένα κομμάτι γυάλιζε με χρυσαφίες μαρμαρυγές,⁶ σα να το αυλακώνουν χρυσόψαρα κοπάδι.

Η Μόνικα έσκυψε πάνω στη δεξαμενή:

— Je n' suis pas si vilaine — avec mes sabots don-dai-ai-ai-ne...⁷ Γιατί σώπασες; Μίλα μου ακόμα...

Σαν τέτοιες ώρες θάναι αυτές που η θεία Φίλις τις ονομάζει θριαμβευτικές. Λέει πως είναι καμωμένες για τη σιωπή — διαφορετικά, πρέπει κανένας να παραληρά. Μέσα στη σιωπή, όλα τα νιώθεις πιο βαθεία, όλα μιλούν από τη μια ψυχή στην άλλη. Τα λόγια δείχνουνε φτωχά, του λέει ακόμα, σε τόσο πλούσιες στιγμές. Αν ήσουν μουσικός — μόνο η μουσική...

— Ω, Μόνικα, τη νύχτα εκείνη το βιολί...

— Ναι, ας γελάσει αν θέλει, ας τον κοροϊδέψει. Τη νύχτα εκείνη, κάποιες δοξαριές έφταναν ως το κόκκαλο. Να, όπως τότε που του έκαναν απόξεση — φαίνεται το σημάδι, εδώ στο δάχτυλο — έλεγε φτάνει πια, θα τρελλαθώ ή θα πεθάνω, έτσι τόνωθε. Τόσο τον τρέλλανε τη νύχτα εκείνη το βιολί...

Ο Κοσμάς Πολίτης [1888-1974] γεννήθηκε στην Αθήνα, αλλά η οικογένειά του εγκαταστάθηκε πολύ νωρίς στη Σμύρνη. Επέστρεψε στην Ελλάδα μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Με το έργο του επέφερε σημαντική ανανέωση στη νεοελληνική πεζογραφία και με τις νεοτερστικές τάσεις του αφηγηματικού λόγου του ξεχώρισε ανάμεσα στους συγγραφείς της Γενιάς του Τριάντα. Καλλιέργησε το αστικό μυθιστόρημα που γοήτευε τους αναγνώστες του, γιατί ανακάλυπταν χαρακτηριστικά της Ελλάδας, με τη χρήση μιας γλώσσας ειρωνικής, η οποία διαβρώνει τα πάντα. Με την *Eroica* (1938), που αποτελεί το ωριμότερο προπολεμικό έργο του, ο Πολίτης θα δώσει ένα χρονικό της εφηβικής ηλικίας, το οποίο εξελίσσεται μέσα σε μια ονειρική και ποιητική ατμόσφαιρα. Σε γενικές γραμμές, ο Πολίτης χρησιμοποιεί ένα εκφραστικό όργανο που βασίζεται στον αστικό προφορικό λόγο και αρκετά πετυχημένα αποδίδει τα συναισθήματα των προσώπων. Ιδιαίτερα πρέπει να προσεχθεί η ειρωνεία που διατρέχει τον λόγο του.

Πηγή: Πολιτιστικός Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσας

Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. στη [βιβλιονέτ](#) και στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

Βλ. και ΨΜΑ.

Ο Κοσμάς Πολίτης

³ φλόκι: το καθένα από τα μάλλινα, στριμμένα νήματα που εξέχουν από τις φλοκάτες. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁴ Στο χρώμα του φυτού «κρόκου» (ή σαφράν ή ζαφορά). Βλ. και στο [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁵ Φανταστικό τοπωνύμιο.

⁶ μαρμαρυγές: λάμψεις, [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

⁷ «Δεν είμαι τόσο άσχημη - με τα τσόκαρά μου» (Πολίτης, 2004: 199). Πρόκειται για γαλλικό παιδικό τραγούδι.

1. Ανταλλάξτε, ανά δυάδες, μονολεκτικά τα πρώτα συναισθήματα που σας προκαλεί το απόσπασμα που διαβάσατε. Ανταλλάξτε, επίσης ανά δυάδες, τις υποθέσεις σας για το τι προηγήθηκε.
2. Πώς νιώθει ο Αλέκος για τη Μόνικα; Ποιον τρόπο θεωρεί τον πλέον κατάλληλο, για να εκφράσει τα συναισθήματά του; Συμφωνείς με την άποψη του Αλέκου ότι μόνο η μουσική θα μπορούσε να εκφράσει «τόσο πλούσιες στιγμές»;
3. **α)** Τι είδους «πόνο» ένιωσε ο Αλέκος, το βράδυ που άκουσε τη Μόνικα να παίζει βιολί; Με ποιο εκφραστικό μέσο αισθητοποιείται η επίδραση που είχε στην ψυχή του Αλέκου η μουσική; Προσπάθησε τώρα να αισθητοποιήσεις την ίδια ένταση της επίδρασης με ένα εκφραστικό μέσο δικής σου έμπνευσης (για παράδειγμα με μια εικόνα, μια μεταφορά, μια αναλογία, μια παρομοίωση).
β) Να αξιοποιήσεις το μαθησιακό αντικείμενο «Μαθαίνω και παίζω με τον Vivaldi» στο Φωτόδεντρο, προκειμένου να συσχετίσεις τον λόγο με τη μουσική.
4. Τη νύχτα που ο Αλέκος άκουσε τη Μόνικα να παίζει βιολί, αποφάσισε να καταγράψει στο ημερολόγιό του τα συναισθήματα και τις σκέψεις του, όταν οι μουσικές μελωδίες τον πλημμύριζαν. Να φανταστείς τι θα έγραφε σε ένα σύντομο εξομολογητικό κείμενο, γραμμένο σε α' ενικό ρηματικό πρόσωπο.

Μικρός, είχα βαλθεί ταυτόχρονα να γράφω, διάφορα, να «ζωγραφίζω» με ποικίλα υλικά από την κουζίνα και να παίζω με οικιακά σκεύη «μουσική». Κάθε φορά που βυσσοδομούσα⁸ ερασιτεχνικά επί πραγματικού μουσικού οργάνου, άκουγα να μου λένε με στόμφο και με τεντωμένο δάχτυλο τη φράση από τον πλατωνικό Φαίδωνα «μουσικήν ποίει και εργάζου», φράση που σιχαινόμουν και εξακολουθώ να σιχαίνομαι έκτοτε (ιδίως για το δεύτερο πλατωνικό συνθετικό της: την καταναγκαστική εργασία ως αντίποινα της μουσικής ευωχίας⁹).

Παρά ταύτα συνειδητοποιώ ότι τα περισσότερα κείμενα που έχω γράψει ως τώρα κατάγονται ή παράγονται από τη Μουσική. [...]

Έχω δηλώσει πλειστάκις ότι πάντοτε ήθελα να γίνω μουσικός, αλλά μουσικός όχι των Μεγάλων και των κονσέρτων για τσέμπαλο και βιόλα ντα γκάμπα,¹⁰ αλλά της μεγάλης σκηνης, με καλώδια, πιατίνια και ντραμς και να συντηρούμαι με χειροκροτήματα και συγχορδίες. Όχι πως είχα τα φόντα... αλλά εμένα αυτή ήταν η πρόθεσή μου. Πώς βρέθηκα τόσα και τόσα χρόνια, τώρα, με τους λογοτέχνες και τους τυπογράφους, ούτε που το κατάλαβα, μολονότι παραδέχομαι πως η γενιά μου συμπίπτει με την εξάπλωση του ηλεκτρικού ήχου στη μουσική, με τον εξηλεκτρισμό της ελληνικής επαρχίας και την ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα της δικτατορίας.

Το ροκ μεγάλωνε μαζί μας. Και δεν ήταν μόνο το «around the clock»¹¹ της προηγούμενης δεκαετίας, μια αμερικάνικη δηλαδή τσιχλόφουσκα, αλλά εξίσου ευρωπαϊκό πια γεγονός. (Τότε που η λέξη «ευρωπαϊκό» δήλωνε ακόμα την ποιοτική διαφορά επί τα βελτίω, όχι όπως τώρα που και αυτό έχει καταντήσει εγχώριο και χωρίς ουσιαστικό αντίκρουσμα...)

Το ροκ εκείνο συνδύαζε μουσική, χρώμα, ποιητική και τρόπο ζωής. [...]

Έχει γραφτεί ότι, από μια παράξενη συγκυρία, η δημοφιλής μουσική που άκουγες στα ραδιόφωνα του δυτικού ημισφαιρίου εκείνης της εποχής «συνέπεσε να είναι τόσο καλλιτεχνικά όσο και κοινωνικά σημαντική μουσική».

Είναι εξίσου σημαντικό το γεγονός ότι δεν συνεχίζαμε κάποια «Παράδοση» (και εδώ τίθεται διαρκώς το ερώτημα με την Παράδοση: «ποιος παραδίδεται σε ποιον»), αλλά βιώναμε κάτι κοσμογονικό εν τω γεννάσθαι. Κείνη την εποχή, μάλιστα, η παράδοση συνδυαζόταν με τις επιλογές της χούντας των συνταγματαρχών, άρα, με εξαίρεση κάτι ριζίτικα και άλλα ορεινά, καλώς ή κακώς προσλαμβάναμε την εν γένει Παράδοση ως ήταν εξοβελιστέα.

⁸ βυσσοδομώ: σχεδιάζω ύπουλα κάτι κακό. *Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής*.

⁹ ευωχία: φαγοπότι σε ατμόσφαιρα γλεντιού. *Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής*.

¹⁰ Είδος έγχορδου μουσικού οργάνου που στηρίζεται ανάμεσα στα πόδια.

¹¹ «around the clock»: στίχος του τραγουδιού «Rock around the clock» που γράφτηκε το 1952, αλλά έγινε επιτυχία το 1954 με την ηχογράφησή του από τον Αμερικανό τραγουδοποιό Bill Halley και το συγκρότημά του «Bill Halley & His Comets».

Μαζί με την κόκα κόλα και τα τσιζμπεργκερ, τα αμερικάνικα τραγούδια και τα συμφραζόμενά τους έφταναν ως εμάς κυρίως από τα ραδιοφωνάκια –άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό μιας αόρατης αλλά έντονα διαμορφούμενης τότε κοινότητας–, που μετέδιδαν κρυπτικά τα αγγλικά, τα γαλλικά αλλά και τα ιταλικά άσματα που αποκαλούνται πλέον «καλτ» σήμερα. Οι οξύφωνοι Αγγλοσάξονες, οι κελτογαλατικές μπαλάντες και τα λατινοαμερικάνικα των Άνδεων περιέγραφαν, με ιδιόλεκτους κωδικούς, ολοκληρωμένους φαντασιακούς μικρόκοσμους.

Η στιχουργική όλων αυτών, όσο και όπως την καταλαβαίναμε, μου φαίνεται ότι μας επηρέασε καίρια και, σε συνδυασμό με την κατά πάντων αντιστασιακή διάθεση που χαρακτηρίζει τη νεότητα πριν τον εφησυχασμό, συν την κυτταρική και παραμυθιακή μνήμη που μας συνέδεε με τα ίχνη της Κατοχής και του Εμφύλιου, βοήθησε να περάσουμε στον αποχυμωτή και να παραχθεί αυτό το κοκταίηλ που ονομάστηκε από τους λάτρεις της αριθμητικής Γενιά του Εβδομήντα ή των Εβδομήκοντα. [...]

Στα πρώτα μου γραψίματα μπήκε διστακτικά αλλά νομοτελειακά και η μουσική με τους ήχους του Black Moon: ένα μαύρο ινστρουμένταλ φεγγάρι ήταν από τις πρώτες ποιητικές εικόνες που μου έδινε ολοκληρωμένες η μουσική προβάλλοντάς το στερεοσκοπικά στην οδόνη του νου μου: Μαύρο φεγγάρι, η απόλυτη αντιστροφή της εικόνας του σύμπαντος.

Ο **Δημήτρης Καλοκύρης** γεννήθηκε στο Ρέθυμνο το 1948. Σπούδασε Φιλολογία στο Α.Π.Θ. Γράφει και σχεδιάζει βιβλία. Μετέφρασε Μπόρχες, Λουκιανό, Πρεβέρ, Γκαρθία Λόρκα (για το Εθνικό Θέατρο) κ.ά. Ίδρυσε και διηύθυνε το λογοτεχνικό περιοδικό και τις εκδόσεις «Τραμ» στη Θεσσαλονίκη (1971-79), το περιοδικό *Χάρτης* στην Αθήνα (1982-87), διετέλεσε δευθυντής του περιοδικού *Το Τέταρτο* (1985-87) και από το 2019 εκδίδει το ηλεκτρονικό περιοδικό www.hartismag.gr. Τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος (1996 και 2002) και με το Βραβείο του Ιδρύματος Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών για το σύνολο του έργου του (2014).

Πηγή: βιβλιονέτ

Βλ. και ΨΜΑ.

Δημήτρης
Καλοκύρης

1. Ο συγγραφέας του κειμένου, Δημήτρης Καλοκύρης, συνδέει τη μουσική που άκουγε νέος με συγκεκριμένα βιώματα. Ποια είναι αυτά; Ποιες αναμνήσεις του συνδέει με τη μουσική;
2. Με ποιον τρόπο τα μουσικά ακούσματα της νεότητας του συγγραφέα επηρέασαν τη λογοτεχνική γραφή όχι μόνο του ίδιου αλλά και της ποιητικής γενιάς στην οποία ανήκει («Γενιά του Εβδομήντα»); Βλ. και ΨΜΑ.
3. Το «Rock around the clock» είναι ο τίτλος ενός από τα δημοφιλέστερα και γνωστότερα ροκ εν ρολ κομμάτια στην ιστορία της μουσικής. Αφού το ακούσεις, να προσπαθήσεις να εκφράσεις συναισθήματα, σκέψεις, εικόνες, επιθυμίες σε ένα σύντομο πεζό κείμενο με τίτλο «Ακούγοντας το “Rock around the clock”».
4. *Παιχνίδι αυθόρμητου λόγου*: Μέσα σε ένα κουτί τοποθετούνται δύο μικρά κομμάτια χαρτιού (ίδιου χρώματος)· στο ένα από αυτά έχει γραφτεί η λέξη «μουσική», ενώ στο άλλο η λέξη «λογοτεχνία». Ο/Η εκπαιδευτικός καλεί τυχαία κάποιον/-α να διαλέξει ένα χαρτάκι. Αν είσαι εσύ, τότε πρέπει να αναπτύξεις σύντομα (σε 2-3 λεπτά) και αυθόρμητα σκέψεις, περιστατικά που σου έρχονται στο μυαλό σχετικά με τη λέξη που τυχαία διάλεξες. Μην ξεχνάς να κοιτάς το ακροατήριό σου, να έχεις σωστή στάση του σώματος, να χρωματίζεις τη φωνή σου με την κατάλληλη ένταση και ύφος και να κάνεις παύσεις.¹²

Λογοτεχνική
γενιά

Βελισσαρίδης, Γεώργιος (1962).
Αρμονία. Εθνική Πινακοθήκη

¹² Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: Παιχνίδια αυθόρμητου λόγου.

δραστηριότητες **μετά την ανάγνωση** των **κειμένων** της **συστάδας**

1. Να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τη σχέση της μουσικής με τη λογοτεχνία, όπως αυτή φανερώνεται στα κείμενα της συστάδας. Στη συνέχεια, να γράψεις ένα σύντομο κείμενο, όπου θα παρουσιάζεις τις διαφορετικές σε κάθε κείμενο εκφάνσεις αυτής της διακαλλιτεχνικής σχέσης.
2. Μια σημαντική πλευρά της σχέσης της μουσικής με τη λογοτεχνία είναι ο μελοποιημένος ποιητικός λόγος. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να αναζητήσεις στο διαδίκτυο μελοποιήσεις ελληνικών και ξένων ποιημάτων, προκειμένου να καταρτιστεί ένας πίνακας με μελοποιημένα ποιήματα, ο οποίος θα αναρτηθεί είτε στην ιστοσελίδα του σχολείου είτε στον τοίχο του μαθήματος στην πλατφόρμα e-me. Ο πίνακας αυτός θα μπορούσε να περιέχει δύο στήλες: μία με υπερσυνδέσμους που θα οδηγούσαν στα ηχητικά αρχεία των μελοποιημένων ποιημάτων και μία με τα αντίστοιχα ποιήματα. Στη συνέχεια, να ανταλλάξεις απόψεις με τα μέλη των άλλων ομάδων για τα ακόλουθα ερωτήματα: Με ποια κριτήρια, κατά τη γνώμη σου, ένας μουσικός επιλέγει έναν ποιητή για να μελοποιήσει ποιήματά του; Η μελοποίηση επηρεάζει τη σχέση του αναγνωστικού κοινού με τον ποιητή και την ποίησή του;
3. Στο μαθησιακό αντικείμενο «[Μουσική της Άπω Ανατολής](#)» του Φωτόδεντρου θα βρεις ηχητικά αποσπάσματα από τη μουσική παράδοση στο Μπαλί, την Κίνα και την Ιαπωνία. Να επιλέξεις ένα από αυτά και να αποδώσεις ποιητικά, με τη μορφή ενός ιαπωνικού χαϊκού¹³ ή ενός ιαπωνικού τάνκα,¹⁴ την πρώτη εικόνα που η μουσική σου φέρνει στον νου.
4. Να γράψεις μια σύντομη αφηγηματική ιστορία με θέμα τη γνωριμία-φιλία δύο ιδιαίτερων χαρακτήρων: του/της ..... [δώσε του/της εσύ ένα όνομα], που το ταλέντο του/της είναι να γράφει, αλλά δεν μπορεί να μιλήσει, και του/της ..... [δώσε του/της εσύ ένα όνομα], που το ταλέντο του/της είναι να τραγουδάει και να συνθέτει μουσική, αλλά δεν μπορεί να γράψει. Πριν από τη συγγραφή της ιστορίας σου, να αποφασίσεις για ζητήματα, όπως το σκηνικό, τον αφηγητή και τα βασικά γεγονότα, στα οποία θα βασίσεις την πλοκή της ιστορίας σου.
5. Αφού διαβάσεις το απόσπασμα από το ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη «Ο Ήλιος ο ηλιότορας» που θα βρεις στο Φωτόδεντρο και το ακούσεις μελοποιημένο¹⁵ [αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού σου ΟΜΟΡΦΗ ΠΑΡΑΞΕΝΗ ΠΑΤΡΙΔΑ ΣΤΑΣΗ ΕΡΤ 26-04-2017], εργαζόμενος/-η σε ομάδα να συμβάλεις στη μετατροπή του σε βιντεοποίημα (videopoem) μέσω ψηφιακών εργαλείων, όπως το animoto. Έμπνευση και ιδέες για τα βιντεοποιημένα μπορείς να αντλήσεις από την ιστοσελίδα [moving poems](#).

¹³ χαϊκού (ιαπων.): Βλ. σελ. 49 και Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

¹⁴ τάνκα (ιαπων.): Βλ. σελ. 108 και Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

¹⁵ Η μελοποίηση του ποιήματος δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1982 στον φερώνυμο δίσκο. Ελύτης, Ο. (Ποιητής) & Λάγιος, Δ. (Συνθέτης), Χορωδία Λαμίας (Ερμηνευτές/-τριες) (1982). «Ο Ήλιος ο Ηλιότορας». *Ο Ήλιος ο Ηλιότορας* [Δίσκος]. MINOS EMI A.E.

6. Να ακούσεις μαζί με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου το ηχητικό αρχείο με την ανάγνωση του διηγήματος του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη «Το βιολί».¹⁶ Να το συσχετίσεις με τα κείμενα της συστάδας, εντοπίζοντας ομοιότητες και διαφορές. Να συζητήσεις τις απόψεις σου με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.
7. Στο μαθησιακό αντικείμενο «Ανταλλαγές μεταξύ μουσικών και εικαστικών καλλιτεχνών» του Φωτόδεντρου θα βρεις δώδεκα εικόνες ζωγραφικών έργων. Να επιλέξεις ποιο/-α από αυτά θα ταίριαζε να πλαισιώσει/-ουν εικαστικά καθένα από τα τρία κείμενα της συστάδας, καθώς και εκείνο που θα ταίριαζε να πλαισιώσει συνολικά τη συστάδα που έχει τον τίτλο «Η μουσική της λογοτεχνίας». Σε κάθε περίπτωση, να αιτιολογήσεις τις επιλογές σου.
8. Να δημιουργήσεις το δικό σου καλλίγραμμα¹⁷ με τίτλο «Μουσική». Ιδέες μπορείς να αντλήσεις από σχετικό βίντεο της δράσης «Η ποίηση στο σχήμα των Πραγμάτων»¹⁸ [αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού σου Η ΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟ ΣΧΗΜΑ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ], που πραγματοποίησε το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Μουσείων και τη φερόνυμη έκθεση (18 Μαΐου 2020-17 Μαΐου 2021). Σε περίπτωση που επιλέξεις την ψηφιακή εκδοχή, στη διάθεσή σου έχεις ψηφιακά εργαλεία, όπως το wordart, languagelsAVirus, roem-generator.
9. Στην εικόνα βλέπεις ένα κυκλαδικό ειδώλιο, γνωστό ως «αρπιστής της Κέρου». Άφησε τη φαντασία σου ελεύθερη να πλάσει μια σύντομη ιστορία (80-100 λέξεις) με κεντρικό χαρακτήρα τον αρπιστή της Κέρου.

Αρπιστής της Κέρου, μαρμάρινο ειδώλιο ανδρικής καθιστής μορφής που κρατάει μουσικό όργανο, λύρα ή άρπα. Κέρος, Πρωτοκυκλαδική II Εποχή (φάση Κέρου - Σύρου, 2800 - 2300 π.Χ.) Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Επέκταση
«Η μουσική της λογοτεχνίας»

Κρυπτόλεξο
Η Μουσική
κρύβεται...

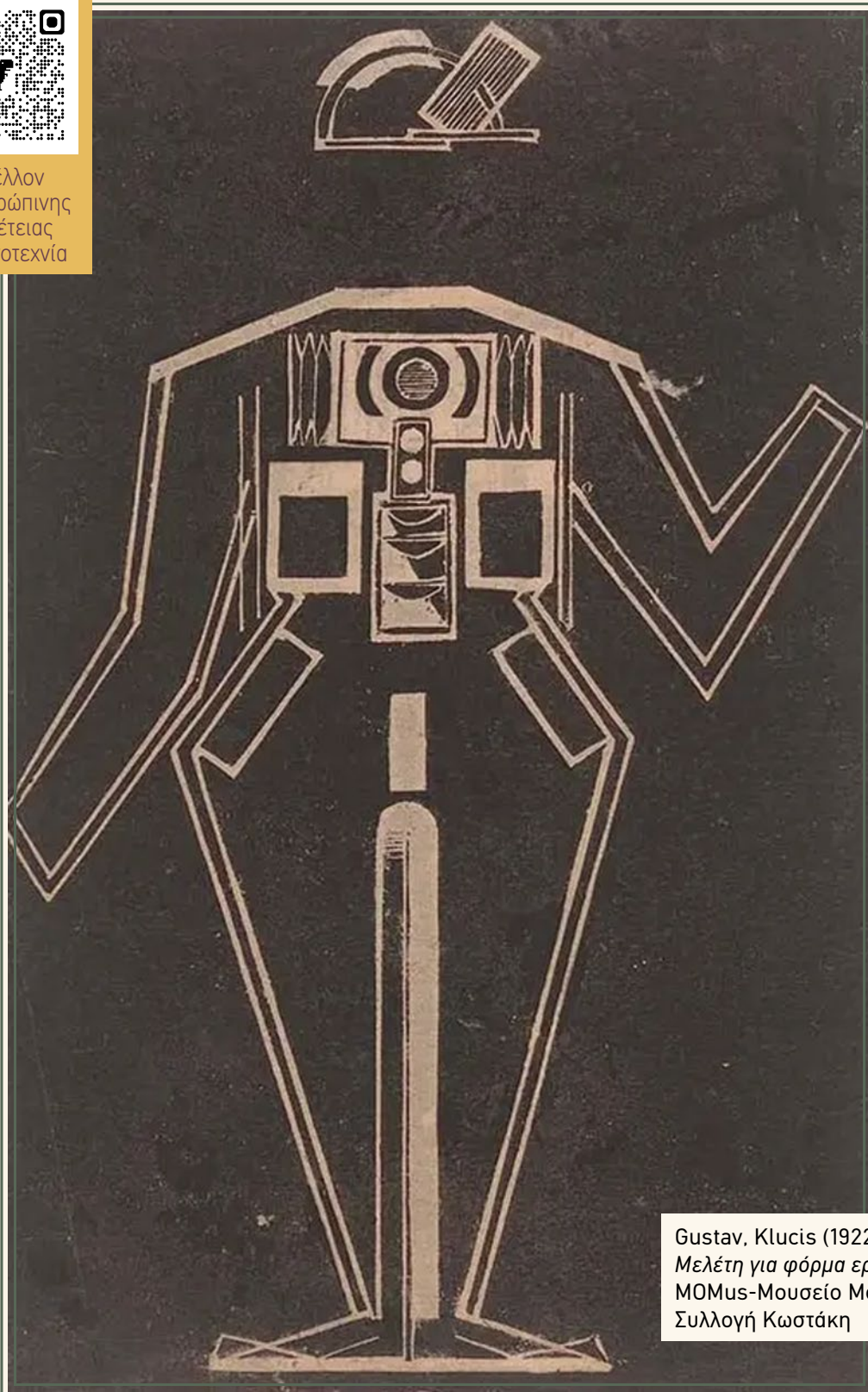
¹⁶ Λαπαθιώτης, Ν. «Το βιολί». eBooks4Greeks. Ελεύθερη Ψηφιακή Βιβλιοθήκη. Το κείμενο μπορείς να το διαβάσεις στο ιστολόγιο «Οι σελίδες του Νίκου Σαραντάκου».

¹⁷ Καλλίγραμμα ή καλλιγράφημα ή σχηματικό ποίημα είναι ένα ποίημα γραμμένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να σχηματίζει μια γραφική παράσταση, μια συγκεκριμένη εικόνα, μορφή.

¹⁸ Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης (2020). *Η Ποίηση στο Σχήμα των Πραγμάτων*. Ψηφιακή έκθεση.

Το μέλλον
της ανθρώπινης
περιπέτειας
στη λογοτεχνία

Gustav, Klucis (1922).
Μελέτη για φόρμα εργασίας.
MOMus-Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης-
Συλλογή Κωστάκη

«Δεν θυμάσαι πώς ήταν ο κόσμος χωρίς τα ρομπότ. Υπήρχε μια εποχή που η ανθρωπότητα αντιμετώπιζε το σύμπαν μόνη της και χωρίς κανένα φίλο. Τώρα ο άνθρωπος έχει πλάσματα να τον βοηθήσουν, πλάσματα πιο δυνατά απ' αυτόν, πιο πιστά, δεν είναι πια μόνος»

Ισαάκ Ασίμοφ, *Εγώ το Ρομπότ*

ΑΞΟΝΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

Αυτογνωσία

ΘΕΜΑ

Η μνήμη και ο χρόνος –
η ευθύνη του ανθρώπου

Κατζουράκης, Μιχάλης. *Παραλλαγές COCHIN*.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης
της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Πλήθη ανθρώπων στην προκουμαία, προσπαθώντας να γλυτώσουν από τη φωτιά που κατακαίει τη Σμύρνη.

«Η πόλη που κάηκε
ξαναγεννήθηκε στην άλλη όχθη...»

Κ.Χ. Μύρης [Κ. Γεωργουσόπουλος], «Η στάχτη που ταξίδευε»

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτή τη συστάδα κειμένων θα ασχοληθείς με ένα ιστορικό γεγονός, τη Μικρασιατική Καταστροφή. Θα παρακολουθήσεις πτυχές του θέματος μέσα από τη λογοτεχνική ματιά ποιητών και πεζογράφων από το 1922 έως σήμερα. Θα έχεις την ευκαιρία να γνωρίσεις πώς η Ιστορία αποτυπώνεται στη λογοτεχνία, αλλά και να εκφραστείς δημιουργικά σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.

Λίστα κειμένων συστάδας

- Φιλύρας, Ρ. [1923] (2013). *Ποιήματα. Άπαντα τα Ευρεθέντα*. Τόμ. Α' (Χ.Λ. Καράογλου, Α. Ξυνογαλά, Φιλ. Επιμ.). Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Βενέζης, Η. [1943] (642009). *Αιολική Γη*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.
- Σωτηρίου, Δ. [1962] (1994). *Ματωμένα Χώματα*. Αθήνα: Κέδρος.
- Γεραλής, Γ. [1966] (2009). *Ποιήματα*. (Γ. Φρουζάκης, Φιλ. Επιμ.). Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού.
- Σεφέρης, Γ. [1966] (1994). «Ε' [Ποιος άκουσε καταμεσήμερα]». «Επί σκηνής». *Τρία κρυφά ποιήματα*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Δαρλάση, Α. (2017). *Το αγόρι στο θεωρείο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Λέξεις – κλειδιά

διωγμός, μετρική,
Μικρασία,
ομοιοκαταληξία,
Σμύρνη, πρόσφυγες

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων
αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- γνωρίζεις για το έργο ποιητών και πεζογράφων που ασχολήθηκαν με τον μικρασιατικό ελληνισμό
- αναγνωρίζεις χαρακτηριστικά του ποιητικού και πεζού λόγου, αφηγηματικούς τρόπους και είδη αφηγητή
- εντοπίζεις διαφορετικά εκφραστικά μέσα που αξιοποιούνται στα λογοτεχνικά κείμενα
- διατυπώνεις την άποψή σου για τις διαφορετικές οπτικές, με τις οποίες παρουσιάζεται το ίδιο ιστορικό γεγονός στα λογοτεχνικά κείμενα
- εκφράζεις τα συναισθήματα που σου προκάλεσαν τα κείμενα
- συσχετίζεις τα λογοτεχνικά κείμενα με άλλες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης, όπως φωτογραφίες, εικαστικά έργα, τραγούδια
- εκφράζεσαι με δημιουργικό λόγο σχετικά με το θέμα των κειμένων σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Σμύρνη

1. Τι σκέφτεσαι και τι αισθάνεσαι, όταν ακούς τη λέξη «πρόσφυγας»; Ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους οι άνθρωποι αναγκάζονται να γίνουν πρόσφυγες; Τι γνωρίζεις για τους Μικρασιάτες πρόσφυγες; Μπορείς να αναζητήσεις σχετικές ιστορικές πληροφορίες στο διαδίκτυο [IME/chronos 1923-1940].
2. Τι πιστεύεις ότι δείχνει η φωτογραφία που παρατίθεται στην αρχή της συστάδας; Προσπάθησε να την περιγράψεις αναλυτικά και βάλε σε αυτή μια κατάλληλη λεζάντα.
3. Τι γνωρίζεις γενικότερα για τη Μικρασιατική Καταστροφή; Από ποιες πηγές προέρχονται οι πληροφορίες σου; Τι άλλο θα ήθελες να μάθεις;
4. Ποιες πλευρές του θέματος αναδεικνύονται σε καθεμιά από τις παρακάτω φωτογραφίες; Συζήτησε με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τις εντυπώσεις σου από αυτές.

Μικρασιατικό μέτωπο

Μικρασιατικό μέτωπο

Αφιξη προσφύγων

Στέγαση προσφύγων

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο EPT

5. «Η πόλη που κήκε ξαναγεννήθηκε στην άλλη όχθη...». Συνέχισε τη φράση και γράψε μια σύντομη ιστορία από την οπτική γωνία ενός πρόσφυγα. Να συνεργαστείς με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, για να δημιουργήσετε σε πέντε ομάδες ένα φυλλάδιο ή μία αφίσα, αναζητώντας αποσπάσματα από άλλα λογοτεχνικά έργα και φωτογραφικό υλικό. Εναλλακτικά, μπορείτε να δημιουργήσετε ένα ψηφιακό τρισδιάστατο μουσείο με το artsteps ή έναν «τοίχο» στην εκπαιδευτική πλατφόρμα e-me.

Φωτογραφικό υλικό μπορείτε να βρείτε στο: [Ίδρυμα Αικατερίνης Λαζαρίδη. Με το βλέμμα των περιηγητών](#)

Μπορείτε να αξιοποιήσετε τα κείμενα:

Σωτηρίου, Δ. [1959] (2021). *Οι νεκροί περιμένουν*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 78, 80, 115.
Πολίτης, Κ. [1963] (1988). *Στου Χατζηφράγκου. Τα σαραντάχρονα μιας χαμένης πολιτείας*. Αθήνα: Ερμής, σ. 56-57, 140-141.
Βενέζης, Η. [1943] (1971). *Αιολική Γη*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», σ. 37.
Αθανασιάδης, Τ. (1988). *Τα παιδιά της Νιόβης*. Τόμ. Α'. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», σ. 101, 110.
Μωραϊτίδης, Α. (1922). *Με του Βορηά τα κύματα, ταξίδια-περιγραφαι-εντυπώσεις*. Σειρά α'. Αθήνα: εκδ. Ι.Ν. Σιδέρης, σ. 61-64.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Ρώμος Φιλύρας, Ο θρήνος των προσφύγων

Στο λευκό βράδυ της Αθήνας έρχονται
οι πρόσφυγες, οι αιχμάλωτοι κι οι σκλάβοι,
σκλάβοι Τουρκίας αιμόδιψης και ρίχνουνε,
στην πίκρα μας, λάδι να την ανάβει.

Το βράδυ, ενώ η Χαρά πάει στο περπάτημα
κι η Αθηναία προβαίνει να ξεσκάσει
στον Κήπο και στο Ζάππειο και στο Σύνταγμα
κι ανάπνοια κάρωσης¹ τινάζει όλη την Πλάση,

πασπατευτά προβάλλουν απ' τα περίορα,
τις συνοικίες τις ευτυχισμένες
αλλοτινά και πάντα και το χέρι τους
απλώνουνε, ζητιάνοι, στις παρθένες.

Δεν είν' οι χδεσινοί, δεν είν' οι απόκληροι,
καθημερινά ναυάγια της Αθήνας,
δεν είναι μιας πρωτεύουσας ξαστόχημα,
γέροι αφημένοι, σκέλεδρα της πείνας.

Δεν είν' απομεινάρια ξαφνορφάνευτης
γενιάς και ξεκληρίσματα φαμίλιας,
δεν είν' ατυχισμένα γυναικόπαιδα
μάνας, που κύλησε σαράκι ζήλιας.

Είν' οι αδελφοί μας της Ασίας, στο χάλασμα
που ρήμαξε απ' το ντρόπιασμα τη Σμύρνη,
που φύγαν ξάφνου, στη φοβέρα του άνομου,
ενώ ως τα χδες εξήσαν σ' ευφροσύνη.

Να τοι! περνούν και μας ζητούν περικόλαυτοι
βοήθεια στην τρανή τους δυστυχία,
είναι πολλοί, κουρελιασμένοι κι άμοιροι
κι εμάς η μπόρεσή μας για έναν, μία.

Α! πίκρα, αλόη και το ποτό να γίνεται
στα χείλη μας, σαν 'γγίξουν το ποτήρι,
αχ! δάκρυα στερεμένα που δε χύνεστε
πλημμύρα, στις ζωής το πανηγύρι.

Δάκρυα κλαμένα κι άκλαυτα, μα αιώνια,
πιο δυνατά τ' άχυτα απ' τα χυμένα,
να σπαρταράτε στις αδένες, στα μελίγγια μας,
για όλους πλούσια κι ούτε για τον ένα.

Ο **Ρώμος Φιλύρας** (ψευδώνυμο του Ιωάννη Οικονομόπουλου, 1889-1942) γεννήθηκε στο Κιάτο Κορινθίας και το 1902 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στον Πειραιά, όπου ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του. Από το 1903, μαθητής του Γυμνασίου ακόμη, άρχισε να συνεργάζεται με εφημερίδες και περιοδικά της εποχής, όπου δημοσίευσε κυρίως χρονογραφήματα και παρουσιάσεις βιβλίων. Το 1916 διορίστηκε αρχικά αρχειοφύλακας και, στη συνέχεια, γραφέας στον στρατό, έφτασε ως τον βαθμό του υπολοχαγού και κατά τη διάρκεια των βαλκανικών πολέμων πολέμησε στη Μακεδονία και την Ήπειρο. Αποτάχθηκε το 1924. Η πρώτη εμφάνισή του στον λογοτεχνικό χώρο πραγματοποιήθηκε με ένα πεζογράφημα στο περιοδικό *Χαραυγή*. Ακολούθησαν δημοσιεύσεις ποιημάτων και πεζών, πάντα με το πραγματικό του όνομα, ενώ το 1903 χρησιμοποίησε για πρώτη φορά το ψευδώνυμο Ρώμος Φιλύρας για την υπογραφή ποιημάτων. Ως ποιητής τοποθετείται στον κύκλο των λεγόμενων νεορομαντικών Ελλήνων ποιητών του Μεσοπολέμου. Επηρέαστηκε, επίσης, έντονα από το ρεύμα του συμβολισμού και υπέταξε την τεχνική της γραφής του και τη γλωσσική του έκφραση στην ανάγκη να μεταδώσει τα συναισθηματά του με άμεσα αντιληπτό τρόπο.

Πηγή: βιβλιονέτ

Λογοτεχνικό
ψευδώνυμο

¹ κάρωση: ζάλη, υπνηλία.

Σχήματα
λόγου

1. Σε ποια χρονική περίοδο αναφέρεται το ποίημα; Ποιες λέξεις και φράσεις σε βοηθούν να εντοπίσεις την εποχή; Να βρεις δύο αντίθετες μεταξύ τους εικόνες που χαρακτηρίζουν την εποχή αυτή.
2. Πώς περιγράφει τους πρόσφυγες το ποιητικό υποκείμενο; Ποια συναισθήματα του προκαλεί το θέαμά τους; Να αιτιολογήσεις την απάντησή σου και να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου αν υπάρχουν αντιστοιχίες με εικόνες από τη σύγχρονη ζωή.
3. **α)** Η ομοιοκαταληξία (ή ρίμα) είναι ένα από τα στοιχεία της μετρικής.² Μπορείς να εντοπίσεις πώς παρουσιάζεται στο ποίημα (αν είναι οξύτονη, παροξύτονη ή προπαροξύτονη η θέση των ομοιοκατάληκτων στίχων μέσα στις στροφές); Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σου, το ηχητικό και νοηματικό αποτέλεσμα που έχει στο ποίημα η ομοιοκαταληξία; Για να απαντήσεις, πειραμάτισου με μεγαλόφωνη ανάγνωση του ποιήματος, που μπορεί να γίνει ανά δυάδες.

β) Ποια σχήματα λόγου εντοπίζεις στους στίχους από το ποίημα του Ρ. Φιλύρα, «Ο θρήνος των προσφύγων»; Βλ. και ΨΜΑ.
4. Ανά δυάδες, να συνθέσετε μία ακροστιχίδα με τη λέξη ΠΡΟΣΦΥΓΑΣ. Μπορείτε, αν το επιθυμείτε, να αξιοποιήσετε και λεξιλόγιο του ποιήματος.

Τσόκλης, Κώστας (1960). *Σύνθεση*.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

² μετρική: ο κλάδος της φιλολογίας που μελετά τους στιχουργικούς κανόνες (Διαμαντοπούλου, 2016). Βλ. και στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

Τα άστρα όλα έχουν βγει. Ταξιδεύουν στο Αιγαίο τα παιδικά όνειρά μας. Το κύμα χτυπά τη μάσκα του καϊκιού μας και τα κοιμίζει. Κοιμηθείτε, όνειρά μας. Στην ξένη χώρα που πάμε πρόσφυγες τι άραγες να μας περιμένει, τι μέρες να είναι ν' ανατείλουν; [...]

ΤΑΞΙΔΕΥΟΥΝ στο Αιγαίο τα όνειρά μας.

Η γιαγιά μας κουράστηκε. Θέλει να γείρει το κεφάλι της στα στήθια του παππού, που έχει καρφωμένα πίσω τα μάτια του μπας και ξεχωρίσει τίποτα απ' τη στεριά, τίποτα απ' τα Κιμιντένια. Μα πια δε φαίνεται τίποτα. Η νύχτα ρούφηξε μέσα της τα σχήματα και τους όγκους.

Η γιαγιά γέρνει το κεφάλι της να το ακουμπήσει στα στήθια που την προστατέψανε όλες τις μέρες της ζωής της. Κάτι την μποδίζει και δεν μπορεί να βρει το κεφάλι ησυχία: Σαν ένας βόλος να είναι κάτω απ' το πουκάμισο του γέροντα.

— Τι είναι αυτό εδώ; ρωτά σχεδόν αδιάφορα.

Ο παππούς φέρνει το χέρι του. Το χώνει κάτω απ' το ρούχο, βρίσκει το μικρό ξένο σώμα που ακουμπά στο κορμί του και που ακούει τους χτύπους της καρδιάς του.

— Τι είναι;

— Δεν είναι τίποτα, λέει δειλά ο παππούς, σαν παιδί που έφταιξε. Δεν είναι τίποτα. Λίγο χώμα είναι.

— Χώμα!

Ναι, λίγο χώμα απ' τη γη τους. Για να φυτέψουν ένα βασιλικό, της λέει, στο ξένο τόπο που πάνε. Για να θυμούνται.

Αργά τα δάχτυλα του γέροντα ανοίγουν το μαντίλι όπου είναι φυλαγμένο το χώμα. Ψάχνουν κει μέσα, ψάχνουν και τα δάχτυλα της γιαγιάς, σα να το χαϊδεύουν. Τα μάτια τους, δακρυσμένα, στέκουν εκεί.

— Δεν είναι τίποτα λέω. Λίγο χώμα.

Γη, Αιολική Γη, Γη του τόπου μου.

Ο **Ηλίας Βενέζης** (λογοτεχνικό ψευδώνυμο του Ηλία Μέλλου) (1904-1973) γεννήθηκε στις Κυδωνιές (Αϊβαλί) της Μικράς Ασίας, γιος του Μιχαήλ Δ. Μέλλου και της Βασιλικής Γιαννακού Μπιμπέλα. Είχε έξι αδέρφια. Με το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου ο πατέρας του και μια αδερφή του αποκλείστηκαν στη Μικρά Ασία και η υπόλοιπη οικογένεια κατέφυγε στη Μυτιλήνη, όπου ο συγγραφέας γράφτηκε στο Γυμνάσιο. Το 1919 επέστρεψαν όλοι στο Αϊβαλί (είχε προηγηθεί η αποβίβαση των ελληνικών στρατευμάτων στη Μικρά Ασία), εκτός από την Άρτεμη, κόρη της οικογένειας, που πέθανε από επιδημία ισπανικής γρίππης στη Μυτιλήνη. Το 1922 ο Βενέζης, που μόλις είχε τελειώσει το γυμνάσιο στη γενέτειρά του, αιχμαλωτίστηκε από τους Τούρκους και υπηρέτησε στα τάγματα εργασίας στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας για δεκατέσσερις μήνες. Αφέθηκε ελεύθερος το 1923 και επέστρεψε στη Λέσβο για να βρει την οικογένειά του. Εκεί εργάστηκε αρχικά στο Πλωμάρι ως υπάλληλος της Διευθύνσεως Κτημάτων εξ Ανταλλαγής του Υπουργείου Γεωργίας και στη συνέχεια ως υπάλληλος στις τράπεζες Εθνική και Ελλάδας. Μετά από μετάθεσή του στο υποκατάστημα της Τράπεζας Ελλάδας στην Αθήνα, εγκαταστάθηκε στην πρωτεύουσα, όπου εργάστηκε ως το 1957. Το 1938 παντρεύτηκε την Σταυρίτσα Μολυβιάτη με καταγωγή από το Αϊβαλί, με την οποία απέκτησε μια κόρη, την Άννα. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής συνελήφθη από τα S.S. και κλείστηκε στις φυλακές Αβέρωφ. Απελευθερώθηκε εικοσιτρείς μέρες αργότερα μετά από εκκλήσεις του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού και άλλων προσωπικοτήτων της εποχής. Πέθανε στην Αθήνα μετά από πολύχρονη και επώδυνη ασθένεια.

Στη λογοτεχνία πρωτοεμφανίστηκε το 1921 με δημοσιεύσεις διηγημάτων στο περιοδικό της Κωνσταντινούπολης *Ο Λόγος*. Το 1927 βραβεύτηκε από το περιοδικό *Νέα Εστία* για το διήγημά του *Ο θάνατος* και αργότερα δημοσίευσε σε συνέχειες την πρώτη μορφή του εμπνευσμένου από την εμπειρία του στα τάγματα της Ανατολής έργου του *Το νούμερο 31328*, που εκδόθηκε το 1931. Ακολούθησαν τα μυθιστορήματα *Γαλήνη*, *Αιολική γη*, *Εξοδος* και *Οκεανός*, που κινούνται όλα, όπως και το πρώτο του, στα πλαίσια του ντοκουμέντου, με σαφείς επιδράσεις από την ανθρωπιστική ιδεολογία του συγγραφέα. Έγραψε, επίσης, διηγήματα, ιστορικές μελέτες, οδοιπορικά και το θεατρικό έργο *Μηλοκ C*, που πρωτοπαραστάθηκε το 1945 από το θίασο του Πέλου Κατσέλη.

Πηγή: βιβλιονέτ

1. «Ταξιδεύουν στο Αιγαίο τα όνειρά μας». Να εντοπίσεις το σχήμα λόγου.
2. «Ταξιδεύουν στο Αιγαίο τα όνειρά μας». Η πρόταση επαναλαμβάνεται στο απόσπασμα από την *Αιολική γη* του Ηλία Βενέζη. Τι νομίζετε ότι επιδιώκει ο συγγραφέας με αυτή την επανάληψη;
3. Να εντοπίσετε σημεία του κειμένου στα οποία αποδίδονται τα συναισθήματα των ανθρώπων που αφήνουν τον τόπο τους, αλλά και οι προσδοκίες και οι ελπίδες τους για τον τόπο στον οποίο κατευθύνονται.
4. Ο παπούς και η γιαγιά κλείνουν τα μάτια και θυμούνται τι άφησαν στη γη τους. Δημιούργησε με τη φαντασία σου μια εικόνα του τόπου που αφήνουν.

Μόλις πάτησα το ποδάρι μου στη Σμύρνη, στάθηκα να πάρω ανάσα. Σταυροκοπήθηκα, μ' έπιασε μια ξαφνική χαρά. Πάντα εδώ στη Σμύρνη έβρισκε σιγουριά κι αποκούμπι η ρωμιοσύνη. Οι Τούρκοι τη λέγανε «Γκιαούρ Ισμίρ», κι ήτανε πραγματικά η Άπιστη γι' αυτούς· για μας όμως ήτανε η χαρούμενη και φιλόξενη πρωτεύουσα του ελληνισμού. Μοσχοβολούσε γιασεμί και λαχταρούσε για λευτεριά. Μόνο να σεργιανάς στο Και, στα μπουλβάρια, στους βερχανέδες,³ να νταραβερίζεσαι στα μπεζεστένια,⁴ να πίνεις ρακί στο Κόρσο, να βλέπεις παντού κέφι, χαρά, σου μαλάκωνε η καρδιά, γέμιζε φως, πόθους, θάρρητα. Να ζήσω, έλεγες, να ζήσω, να δουλέψω απεξαρχής, να φτιάσω τούτο και τ' άλλο, να χαρώ, ν' αγαπήσω, να χτίσω.

Τώρα τι 'τανε αυτό π' αντίκριξα; Μια νεκρή πολιτεία. Τα μαγαζιά και τα κέντρα κλειδωμένα με διπλό λουκέτο. Τα σπίτια βουβά, σαν ακατοίκητα. Γέλιο δεν άκουγες, παιδί δεν έβλεπες να παίζει στο δρόμο. Καραβάνια θλιβερά σερνόντανε στα σοκάκια σαν μια σειρά κάμπιες. Κορμιά κυρτωμένα, πρόσωπα χολιασμένα, χαλκοπράσινα, χείλη ξερά, ασπρισμένα. Ήτανε οι πρόσφυγες που φτάνανε απ' το εσωτερικό. Σέρνανε μαζί τους μπόγους, τσομπλέκια,⁵ μπαούλα, κονίσματα, φορεία μ' άρρωστους, κασίκες, κότες, σκύλους. Οι εκκλησιές, οι στρατώνες, τα σκολειά, οι αποθήκες, οι φάμπρικες, όλα γέμισαν πρόσφυγες· βελόνι να 'ριχνες, δε θα 'πεφτε.

Γύριζα σαν χαμένος ανάμεσα σ' αυτό τον κόσμο κι έφαχνα να βρω τους δικούς μου. Ο Γιάκαβος, ένας κουμπάρος μας, μου 'πε πως τους είχε ανταμώσει, και μάλιστα η μάνα μου χόλιαζε, λέει, για μένα και για τον αδερφό μου το Σταμάτη. Καταλάβαινα πως έπρεπε να βιαστώ ν' ανταμώσω τη φαμελιά, να δούμε πώς θα τα ξεκεφαλιώσουμε, μα τα ποδάρια μου δε με σηκώνανε, ήμουνα πεδαμένος. Δεν είχα πια μέσα μου παρά μια πεθυμιά, να γείρω κάπου να κοιμηθώ για μήνες.

Στο Παραλλέλι,⁶ κοντοστάθηκα στον καθρέπτη ενός μπαρμπέρη κι είδα τα χάλια μου. Το χιτώνιό μου ήτανε ξεσχισμένο, όλο αίματα. Το δίκοχό μου ξεχασμένο στο πίσω μέρος του κεφαλιού. Τα γένια μου άγρια.

Το κουρείο ήταν ανοιχτό. Δεν πάω, σκέφτηκα, να λουστώ, να κουρευτώ, ν' αλλάξω το σουλούπι μου; Έτσι που είμαι, κι η μάνα μου η ίδια θα τρομάξει σα μ' αντικρίσει. Το μάτι μου έπεσε, με το πρώτο, στη γυριστή πολυθρόνα που θα δεχότανε το αποκαμωμένο κορμί μου.

Ο μπαρμπέρης, ένα λιγνό συμπαθητικό γεροντάκι, σάλταρε στην πόρτα μόλις μ' είδε να κοντοστέκουμαι, μ' άρπαξε απ' το μπράτσο και μ' έσυρε σαν υπνωτισμένο στην πολυθρόνα.

³ βερχανές: στοά.

⁴ μπεζεστένι: κλειστή αγορά πολύτιμων εμπορευμάτων, ιδίως κοσμημάτων και υφασμάτων.

⁵ τσομπλέκι: πήλινο δοχείο.

⁶ Το Παραλλέλι ήταν η ονομασία που χρησιμοποιούσαν οι Σμυρνιοί για την πρώτη παράλληλη οδό προς την προκουμιά.

– Έλα, μου 'πε, λες και γνωριζόμασταν από χρόνια. Κάτσε να σου συγυρίσω τη φάτσα. Πώς κατάντησες σε τέτοιο χάλι; Εσένα, όχι άνθρωπος, μα και Χάρος να σε δει θα σκιαχτεί. [...]

Δεν τον πολυάκουγα. Με το πρώτο άγγιγμα στην πολυθρόνα, ξεκουρντίστηκα ολόκληρος· χαλάρωσε το κορμί μου σαν να βυθιζόμουνα σε μαλακωσιά. Όμως ο μπαρμπέρης ήταν αποφασισμένος να μη μ' αφήκει να κοιμηθώ. Μου κουνούσε απότομα το κεφάλι πάνω, κάτω, ζερβά, δεξιά, πέταγε όσο πιο τραγουδιστές μπορούσε τις ψαλιδιές του, μ' έφερνε γύρα κι όλο με σκουντούσε:

– Μην αποκοιμηθείς, παλικαρόπουλο, γιατί, με τη νύστα οπού 'χεις ελόγου σου, δε θα ξυπνήσεις μήτε στη δεύτερη παρουσία...

Όσο λαχταρούσα εγώ τον ύπνο, άλλο τόσο λαχταρούσε αυτός την κουβέντα. Όταν είδε ανέλπιστα ν' αράζει πελάτης στο μαγαζάκι του, τον έπιασε χαρά. Η μοναξιά κείνες τις ώρες του 'φερνε τρέλα.

– Φαίνεσαι αποκαμωμένος, φουκαρά μου, έκανε. Έρχεσαι απ' τις πρώτες γραμμές;

Ήθελα να του πω πως δεν υπάρχουνε πια ούτε πρώτες γραμμές, ούτε δεύτερες, μα η γλώσσα μου είχε μουδιάσει· το μόνο που κατάφερα ν' αρθρώσω ήτανε ένα «ν... ναι» που έμοιαζε με βέλασμα.

– Εφές έλαχε κι ηκούρεψα δυο τρεις φαντάρους, οπού 'χαν τα δικά σου χάλια. Μ' αυτοί 'τανε θεόλωλοι,⁷ δεν ηξέρανε τι τους ηγινούντανε. Φτάσανε να μου πούνε πως ο ελληνικός στρατός δε θα κρατηθεί ούτε μια βδομάδα πια στη Μικρασία. Ακούς;

Η **Διδώ Σωτηρίου** (1909-2004) ήταν πρόσφυγας της Μικρασιατικής Καταστροφής. Στη διαμόρφωση της πεζογραφίας της, τόσο ως προς τον τρόπο γραφής όσο και ως προς την επιλογή και την επεξεργασία των θεμάτων, καθοριστικός υπήρξε και ο ρόλος της δημοσιογραφίας, που αποτέλεσε την κύρια επαγγελματική απασχόλησή της. Τα μυθιστορήματά της *Οι νεκροί περιμένουν* και *Ματωμένα Χώματα* εκδόθηκαν το 1959 και το 1962, αντίστοιχα. Ενδιάμεσα, το 1961, εκδόθηκε η μυθιστορηματική βιογραφία της Ηλέκτρας Αποστόλου, με τίτλο *Ηλέκτρα*. Μετά την πτώση της χούντας, η Σωτηρίου τύπωσε την *Έντολή* (1976), που είχε αρχίσει να γράφει στη δεκαετία του '60, το *Μέσα στις φλόγες* (1978), διασκευή για παιδιά του μυθιστορήματος *Οι νεκροί περιμένουν*, και το εφηβικό μυθιστόρημα *Επισκέπτες* (1979). Το 1982 κυκλοφόρησε το μυθιστόρημα *Κατεδαφιζόμεθα*. Ειδικότερα, στο μυθιστόρημα *Ματωμένα Χώματα*, η Διδώ Σωτηρίου αφηγείται με τη φωνή ενός αγρότη και με ένα ζωηρά χρωματισμένο λόγο τις περιπέτειες και τους πόνους των κατατρεγμένων από τους Τούρκους Ελλήνων της Μικράς Ασίας, τον καιρό του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου.

Πηγή: Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα

⁷ λωλός: τρελός.

1. Να παρουσιάσεις σε μια χρονογραμμή σημείο προς σημείο τις σχετικές πληροφορίες του αποσπάσματος για το παρελθόν και το παρόν της Σμύρνης (π.χ. τα πρόσωπα, τους τόπους, τα συναισθήματα, τα στοιχεία που γίνονται αντιληπτά με τις αισθήσεις κ.λπ.). Στη συνέχεια, να συνεργαστείς με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, για να δραματοποιήσετε σε ομάδες μία σκηνή από την κάθε χρονική βαθμίδα.
2. **α)** Πώς θα έλεγες εσύ σήμερα διαφορετικά τις λέξεις του κειμένου; **Βλ. και ΨΜΑ.**
β) Να αντιστοιχίσεις τα δεδομένα της στήλης Α με τα δεδομένα της στήλης Β και, στη συνέχεια, να αντικαταστήσεις κάθε εκφραστικό σχήμα με ένα δικής σου έμπνευσης:

Η γλώσσα
του κειμένου

Στήλη Α	Στήλη Β
«σαν μια σειρά κάμπιες»	προσωποποίηση
«ξεκουρντίστηκα»	υπερβολή
«βελόνι να 'ριχνες, δε θα 'πεφτε»	μεταφορά
«λαχταρούσε για λευτεριά»	εικόνα
«Τα μαγαζιά και τα κέντρα κλειδωμένα με διπλό λουκέτο.»	παρομοίωση

3. Ποιες πληροφορίες δίνει ο αφηγητής για τον εαυτό του; Αφού τις συγκεντρώσεις, να γράψεις ένα μικρής έκτασης αφήγημα σε γ' πρόσωπο, στο οποίο θα παρουσιάζεις στο αναγνωστικό σου κοινό την άφιξη του αφηγητή του πρώτου κειμένου στη Σμύρνη, τις σκέψεις του και τη συνάντησή του με τον κουρέα.
4. *Συζήτηση στρογγυλής τραπέζης με τον κουρέα:* Γιατί δεν πιστεύει τις ειδήσεις που του μεταφέρουν οι φαντάροι; Να συζητήσετε όλοι και όλες μαζί τους πιθανούς λόγους. Χρήσιμες, ίσως, σας φανούν και οι πληροφορίες που θα βρείτε εδώ:

«Η Ύπατη Αρμοστεία στην περιοχή της Σμύρνης εγκαθιδρύεται από το Μάιο του 1919, όταν αρχίζει η ελληνική κατοχή. Ο διορισμένος από τον Ελευθέριο Βενιζέλο ύπατος αρμοστής Αριστείδης Στεργιάδης φτάνει στη Σμύρνη τρεις μέρες μετά την απόβαση του ελληνικού στρατού. Η συνθήκη των Σεβρών καταργούσε την τουρκική πολιτική διοίκηση στα εδάφη που παραχωρούνταν στην Ελλάδα. Έτσι, τον Ιούλιο του 1920 υπογράφηκε το πρωτόκολλο παράδοσης της πόλης από τον αναπληρωτή του βαλή του Αϊδινίου στο γενικό γραμματέα της Ύπατης Αρμοστείας και η Σμύρνη περνά σε ελληνική διοίκηση.»

Πηγή: Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Γιώργος Γεραλής, Αναζητήσεις μέσω του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού

Όταν κατασιγάει ο αλαλαγμός
από το πρώτο ημίχρονο,
κι ενώ προβάλλει το εναγώνιο ερώτημα
αν ως το τέλος θα προηγείται ο Άρης,
συνήθως μεταδίδονται οι «Αναζητήσεις
μέσω του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού».
Σχεδόν πανομοιότυπα: «Η Αγγελική
αναζητεί τον σύζυγόν της Γαβριήλ Γαβριήλογλου
εκ Πισιδίας. Εξηφανίστη
κατά την Μικρασιατική καταστροφή
εν έτει 1922. Έκτοτε
η Αγγελική στερείται ειδήσεών του...» Το παράδοξο
δεν είναι, βέβαια, η αναμονή
σαράντα τέσσερα χρόνια, όταν σκεφτεί κανείς
εκείνους που έζησαν διαστήματα τρομαχτικά
χωρίς να περιμένουν τίποτα (κι ας αφήσουμε πια,
γιατί παράγινε, των αγαλμάτων τη μοίρα).
Το παράδοξο
είναι η σιωπή του Γαβριήλ, που αγνοώντας
τις τόσες δυνατότητες επιστροφής
—ή έστω μιας κάποιας επικοινωνίας—
τα ουράνια φέγγη χαίρεται και στων αγγέλων
το ουδέτερο κάλλος εντρυφά, κι ασυλλόγιστα
από την υπεργήινη μουσική μεθυσμένος,
της συζύγου τη θαλερήν αγκάλη ελησμόνησε.
Κι εκείνη
μέσω του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού
επίμονα εκπέμπει
το ραδιοφωνικό της άγγελμα
ανάμεσα σε δύο ημίχρονα. Πιστή
σε όσα από τους πατέρες διδάχτηκε,
το χρέος της εκτελεί, το μήνυμά της ακούει
και ήσυχη πια, μπορεί να παρακολουθήσει,
—ίσως με έγνοια για τη δόξα του εγγονού—
αν ως το τέλος θα προηγείται ο Άρης.

Ο **Γιώργος Γεραλής** (1917-1996) γεννήθηκε στη Σμύρνη. Το 1922 μετέβη με την οικογένειά του ως πρόσφυγας στην Αθήνα. Είναι γνωστός περισσότερο ως φιλόλογος, λεξικογράφος και, κυρίως, ως επιμελητής εκδόσεων. Η πρώτη ποιητική συλλογή του, με τίτλο *Κύκνοι στο λυκόφως*, εκδόθηκε το 1939. Ο Γεραλής ανήκει στην πρώτη μεταπολεμική γενιά, συνεχίζοντας, όμως, μια ποιητική παράδοση που είχε διαμορφωθεί στα χρόνια του Μεσοπολέμου.

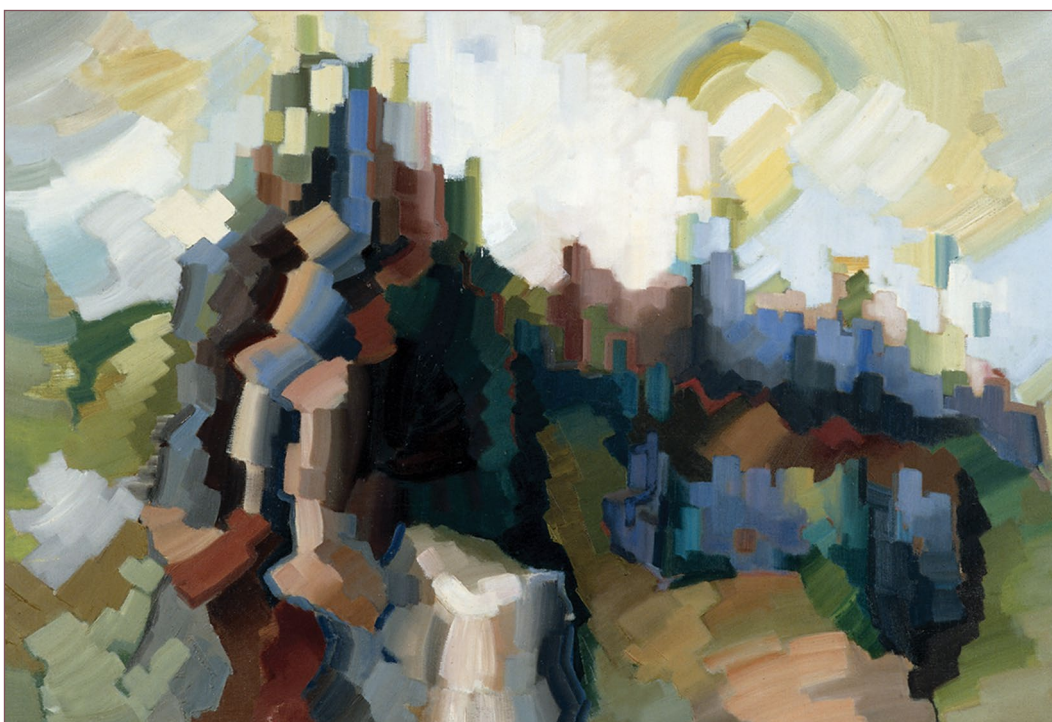
Πηγή: <https://thesis.ekt.gr>

Μπορείς να βρεις πληροφορίες και εδώ: [βιβλιονέτ](#)

1. Πού φαντάζεσαι ότι βρίσκεται η Αγγελική, ποια είναι η βασική της ασχολία και γιατί τη διακόπτει; Να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου το ενδιαφέρον της για τον αθλητικό αγώνα.
2. Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σου, η Αγγελική εξακολουθεί να αναζητά τον σύζυγό της τόσα χρόνια μετά την εξαφάνισή του; Πώς σχολιάζει το ποιητικό υποκείμενο αυτή τη στάση της αλλά και τη στάση του αγνοούμενου συζύγου της; Να τεκμηριώσεις την απάντησή σου με παραπομπές στο κείμενο.
3. Αξιοποιώντας λέξεις από το απόσπασμα «Το παράδοξο ... ελησμόνησε», να συνθέσεις ένα σύντομο εξάστιχο ποίημα με τον τίτλο «Μήνυμα του Γαβριήλ στην Αγγελική» (μπορείς, αν θέλεις, να δημιουργήσεις και ομοιοκατάληκτους στίχους).
4. **α)** Διάβασε για την ιστορία του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού στην ιστοσελίδα του και γράψε μια φανταστική ιστορία αναζήτησης. *Βλ. και ΨΜΑ.*
β) Με βάση την επικαιρότητα, ποιος θα μπορούσε να βρίσκεται στη θέση της Αγγελικής; Ποιο/-α πρόσωπο/-α θα μπορούσε να αναζητά; Να συντάξεις ένα αντίστοιχο μήνυμα που θα αναρτούσε σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης κάποια σύγχρονη σου Αγγελική. Εναλλακτικά, θα μπορούσες, αξιοποιώντας την ψηφιακή εφαρμογή Fakebook, να δημιουργήσεις το ψηφιακό προφίλ της ηρωίδας, η οποία επικοινωνεί χρόνια μετά με φίλες της, πρόσφυγες από την ίδια περιοχή.

Ελληνικός
Ερυθρός
Σταυρός

Κωστοπούλου, Δάφνη. *Σύνθεση*. Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Γιώργος Σεφέρης, [Ποιος άκουσε καταμεσήμερα]

Ε΄

Ποιός άκουσε καταμεσήμερα
το σύρσιμο του μαχαιριού στην ακονόπετρα;
Ποιός καβαλάρης ήρθε
με το προσάναμμα και το δαυλό;
Καθένας νίβει τα χέρια του
και τα δροσίζει.

5

Και ποιός ξεκοίλιασε
τη γυναίκα το βρέφος και το σπίτι;
Ένοχος δεν υπάρχει, καπνός.

Ποιός έφυγε
χτυπώντας πέταλα στις πλάκες;
Κατάργησαν τα μάτια τους· τυφλοί.
Μάρτυρες δεν υπάρχουν πια, για τίποτε.

10

Για το βιογραφικό του Γιώργου Σεφέρη βλ. σελ. 99.

1. Ποιες ερωτήσεις κάνει το ποιητικό υποκείμενο και τι απαντά; Στην απάντησή σας να αξιοποιήσετε και τις εικόνες που πλάθει ο ποιητής και να τις χαρακτηρίσετε σχετικά με τις αισθήσεις που διεγείρουν (ακουστική, οπτική κ.λπ).
2. Βασικά χαρακτηριστικά της ποιητικής γενιάς του '30 είναι η εκφραστική λιτότητα και ο ελεύθερος στίχος.⁸ Εντοπίστε αυτά τα χαρακτηριστικά στο ποίημα του Γ. Σεφέρη.
3. Να σχολιάσετε το περιεχόμενο των δύο τελευταίων στίχων του ποιήματος. Ποιες σκέψεις και ποιους προβληματισμούς σας δημιουργούν;
4. Γράψε μια σύντομη ιστορία (80-100 λέξεις) ή ένα ποίημα, στα οποία θα αξιοποιείς τις λέξεις «μαχαίρι», «δαυλό», «ένοχος».

---

⁸ Για τον ελεύθερο στίχο βλ. υποσημείωση, σελ. 43.

Πολλά χρόνια αργότερα, μπροστά στο φάντασμα του θεάτρου που έμελλε να γίνει σπίτι μας για πάνω από ενάμιση χρόνο, θα θυμόμουν εκείνη τη φορά που το πρωτοαντίκρισα· το κουκλόσπιτό μας. Εκεί που έζησα τη δεύτερη ζωή μας. Εκεί που ήλπιζα πως όσα ζούσα ήταν μόνο όνειρα κι εφιάλτες και πως αργά ή γρήγορα θα ξυπνούσαμε και θα βρισκόμασταν στο αληθινό μας σπίτι και στην πρώτη μας ζωή – εκείνη που λογάριαζα ως τη μόνη αληθινή.

Είχε μόλις αρχίσει να σουρουπώνει όταν φτάσαμε.

«Τριαντάφυλλα» άκουσα την Αρετή να μουρμουρίζει δίπλα μου. Και μόνο η λέξη μ' έκανε ν' ανατριχιάσω. Κοίταξα γύρω μου μ' ελπίδα, αναζητώντας τόσο το άρωμα όσο και τις ίδιες τις τριανταφυλλιές· ούτε εγώ, όπως άλλωστε ούτε κι η αδερφή μου, ήμουν πρόθυμος να αποδεχτώ ακόμη το τέλος της πρώτης μας ζωής.

«Δεν έχει πουθενά τριανταφυλλιές» είπα με βεβαιότητα κι απογοήτευση. Μόνο εκεί σε μια γωνία του δρόμου είδα τρεις άντρες που πουλούσαν λεβάντες. Ο ένας φορούσε μαύρα γυαλιά κι οι άλλοι δυο με μάτια ανοιχτά, που όμως, το καταλάβαινες στις κόρες των ματιών τους, δεν έβλεπαν παρά σκοτάδι· ήταν τυφλοί. Το άρωμα από τα ματσάκια τους με τις λεβάντες δεν ήταν αρκετό για να με κάνει να ελπίσω. Άλλωστε, ήταν Σεπτέμβριος.

«Κι όμως... Ο αέρας φέρνει μια γλυκιά μυρωδιά από τριαντάφυλλα. Να δεις που θα τους βρούμε. Θα είναι κάπου εδώ» επέμενε η Αρετή με μια άγρια προσμονή, πιάνοντάς με από το μανίκι κι αναζητώντας με το βλέμμα, ανάμεσα σε όλους αυτούς τους ανθρώπους γύρω μας, τα αγαπημένα πρόσωπα των δικών μας. Εγώ παρ' όλα αυτά δεν μπορούσα να μυρίσω πουθενά εκείνη την τόσο οικεία τριανταφυλλένια μυρωδιά.

«Πάμε λοιπόν. Δεν υπάρχει κάτι να περιμένουμε» είπε τότε η Δόμνα, βλέποντάς με να στέκομαι αναποφάσιστος· μάταια προσπαθούσε να διώξει θαρρείς από πάνω της την τλαιπωρία της μακριάς διαδρομής μας, τινάζοντας από το γαλάζιο φόρεμά της τη σκόνη και τις βρομιές. Και, σαν για να υπογραμμίσει αυτό που μόλις είχε πει, έπιασε να σπρώχνει όλο αποφασιστικότητα το μπαούλο της κατευθυνόμενη προς το μεγάλο κτίριο μπροστά μας. Κοιτούσα τη Δόμνα, εκείνη τη μέχρι πρότινος άγνωστή μας γυναίκα, κι αναρωτιόμουν αν έπρεπε να την ακολουθήσουμε ή μήπως ήταν επιτέλους η κατάλληλη στιγμή για να τρέξουμε μακριά της. Η Αρετή, λες και διάβασε τη σκέψη μου ή επειδή απλώς σκεφτόταν κι εκείνη ακριβώς το ίδιο πράγμα, με κοίταξε όλο καχυποψία κι απαίτηση. Ήξερα φυσικά το γιατί.

«Δεν κάνω βήμα. Είπες πως θα βρίσκαμε τους γονείς μας...» φώναξα στη Δόμνα.

«Φυσικά και το είπα. Δεν το αρνούμαι. Κι αν δες, μπορώ να σ' το ξαναπώ» μου απάντησε με όλη τη βεβαιότητα που μπορούσε να έχει εκείνη τη στιγμή, όμως εμένα η φωνή της μου ακούστηκε σαν κρύσταλλο που ραγίζει ανεπαίσθητα και κουβαλάει εκείνο το ράγισμα μέχρι τη στιγμή που δεν αντέχει κι εντελώς αναπάντεχα γίνεται θρύψαλα.

«Μέχρι να τους βρούμε όμως, θα μείνουμε εδώ. Αυτό θα είναι το νέο μας σπίτι» συμπλήρωσε, αποφεύγοντας το επίμονο βλέμμα μου και δείχνοντας με το χέρι της το κτίριο μπροστά μας.

Το νέο μας... σπίτι. Ήταν ψηλό και μεγάλο. Είχε αγάλματα στη στέγη και μια μεγαλοπρεπή μαρμάρινη σκάλα με φανοστάτες, που οδηγούσε σε τρεις εισόδους πίσω από τοξωτά ανοίγματα στολισμένα με το ίδιο κεραμικό κεφάλι – που εμένα μου δύμιζε τη θεά Αθηνά σε μια εικόνα που είχα δει κάποτε σ' ένα βιβλίο του πατέρα. Και από πάνω κι άλλη στοά, με επίσης τρία τοξωτά ανοίγματα, κι άλλα κεραμικά κεφάλια και παράθυρα ψηλά και στενόμακρα και κόγχες με πήλινα αγάλματα και κολόνες και, και... Κι έξω μπροστά από το κτίριο υπήρχε μια πλατεία με φυτά και πολλούς φοίνικες με απλωμένα τα αιχμηρά κλαδιά τους σαν αλλόκοτα μυδικά πουλιά με ανοιχτές φτερούγες. Και παντού τριγύρω υπήρχαν άνθρωποι που προχωρούσαν σπρώχνοντας τα λιγιστά υπάρχοντά τους στις μαρμάρινες σκάλες, ανυπομονώντας να φτάσουν, να μπουν μέσα, όπως ακριβώς ανυπομονούν οι βεδουίνοι στην έρημο όταν πλησιάζουν την όαση.

«Μοιάζει με μικρό παλάτι» μουρμούρισα κοιτάζοντάς το διερευνητικά. Δε βρήκα τι άλλο να πω.

Το κτίριο, φυσικά, απείχε πολύ από το να μοιάζει με παλάτι, κι όπως θα διαπίστωνα αργότερα, δεν ήταν παρά ένα μάλλον κακοκατασκευασμένο, μισοτελειωμένο, παρατημένο κτίριο. Όμως εκείνη τη στιγμή στα μάτια μου, όπως ίσως και στον υπολοίπων, που όπως εμείς είχαν ζήσει τις προηγούμενες μέρες στον δρόμο, εκείνο το κτίριο ίσως ήταν λογικό να μοιάζει με παλάτι.

Περίμενα από την Αρετή να μου επιβεβαιώσει την εντύπωσή μου, αλλά εκείνη μου αντιγύρισε ένα βλέμμα σχεδόν υποτιμητικό. Η αδερφή μου, ίσως ακριβώς επειδή μπορούσε να πετάει όποτε ήθελε, παρέμενε αμετανόητα γήινη τις πιο απίθανες στιγμές – κι αυτό, σε συνδυασμό με το πείσμα της, ήταν κάτι που συχνά μ' έκανε να θυμώνω μαζί της. Όχι όμως εκείνη τη στιγμή. Επειδή είδα στο βλέμμα της ένα παράπονο σαν να έλεγε «προδοθήκαμε, κι εσύ το δέχεσαι», κι αυτό έκανε την καρδιά μου να πονέσει ακόμα περισσότερο. Παραδέχομαι, βέβαια πως είχα υποκύψει στον πειρασμό να περάσουμε τη νύχτα με μια στέγη πάνω από το κεφάλι μας κι όχι κάτω από τον ουρανό, όπως όλα τα προηγούμενα βράδια.

«Τι λες, Αρετή; Από το τίποτα είναι μια καλή λύση».

«Καλή λύση είναι μόνο οι γονείς μας. Μόνο η οικογένειά μας».

Απέστρεψε τα μάτια της από μένα και κοίταξε μακριά· λες και το βλέμμα της μπορούσε να τρυπήσει τοίχους, να ταξιδέψει χιλιόμετρα κι ήσυχο πια να σταθεί να ξεκουραστεί εκεί που η καρδιά της λαχταρούσε να βρισκόμασταν.

«Τριαντάφυλλα» ξαναείπε.

Η Αγγελική Δαρλάση γεννήθηκε το 1973 στην Αθήνα, όπου μεγάλωσε και ζει με τον σύζυγο και τους δυο γιους τους. Σπούδασε Θεατρολογία (Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Αθηνών), Παραστατικές Τέχνες (Μ.Α. στο The Royal Central School of Speech and Drama) και δημιουργική γραφή (σε Αθήνα και Λονδίνο). Έχει σκηνοθετήσει παραστάσεις και εργαστεί στον κινηματογράφο και την τηλεόραση. Ως συγγραφέας εμφανίστηκε το 2000, με θεατρικά έργα, αποσπώντας βραβεύσεις και διακρίσεις. Λίγα χρόνια αργότερα (2004) δημοσιεύτηκε το πρώτο της μυθιστόρημα για παιδιά και νέους, *Ονειροφύλακες*, που τιμήθηκε με Κρατικό Βραβείο. Διδάσκει θέατρο και δημιουργική γραφή.

Πηγή: βιβλιονέτ

Γίνε
εικονογράφος

1. **α)** Ποιοι είναι οι βασικοί χαρακτήρες της ιστορίας; Πού νομίζεις ότι βρίσκονται; Πώς αισθάνονται;
β) Να δημιουργήσεις ένα σκίτσο, το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει την εικονογράφηση του αποσπάσματος. **Βλ. και ΨΜΑ.**
2. Τι παρατηρείς σχετικά με τον αφηγητή και τη χρονική σειρά με την οποία εκθέτει τις αναμνήσεις του; Να δημιουργήσεις μια χρονογραμμή που θα ξεκινά από γεγονότα που αποτελούν το υλικό των αναμνήσεων του αφηγητή και θα καταλήγει στο παρόν της ιστορίας. Πώς θα σκηνοθετούσες την αναδρομή στο παρελθόν του χαρακτήρα, αν μετέφερες το συγκεκριμένο απόσπασμα στον κινηματογράφο; Ποιο αφηγηματικός τρόπος χρησιμοποιούνται στο απόσπασμα; Τους θεωρείς κατάλληλους;
3. Το θέατρο στο οποίο αναφέρεται ο αφηγητής του αποσπάσματος ήταν το Δημοτικό Θέατρο Αθηνών. Στη διπλανή φωτογραφία βλέπεις οικογένειες προσφύγων εγκατεστημένες προσωρινά σε αυτό. Πώς φαντάζεσαι ότι περνούσε τη μέρα του ο αφηγητής, έχοντας για σπίτι του ένα από τα θεωρεία; Να γράψεις μία σελίδα από το ημερολόγιό του, προσέχοντας να αξιοποιήσεις και το α' ενικό πρόσωπο, για να μιλήσεις και για τα συναισθήματά του.
4. Στη Θεσσαλονίκη αρκετοί πρόσφυγες βρήκαν καταφύγιο στον ναό της Παναγίας Αχειροποιήτου. Ζωντάνεψε ένα από τα πρόσωπα της παρακάτω φωτογραφίας και δώσε του φωνή σε έναν σύντομο θεατρικό μονόλογο που θα παρουσιάσεις στην τάξη.

Φωτογραφικό Αρχείο EPT

Boissonas, Fr. (1919). *Αχειροποίητος*. MOMus-Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης.

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

20 ^{ος} αιώνας	1923	1944	1962	1966	1966	21 ^{ος} αιώνας	2017
	Φιλύρας, Ρώμας «Ο πόνος των προσφύγων»	Βενέζης, Ηλίας <i>Αιολική Γη</i>	Σωτηρίου, Διδώ <i>Ματωμένα Χώματα</i>	Γεραλής, Γιώργος «Αναζητήσεις μέσω του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού»	Σεφέρης, Γιώργος [Ποιος άκουσε καταμεσήμερα]		Δαρλάση, Αγγελική <i>Το αγόρι στο θεωρείο</i>
	Ποίηση του Μεσοπολέμου, ποιητική γενιά 1920	Γενιά του Τριάντα, μυθιστόρημα	Μεταπολεμική πεζογραφία, Α΄ μεταπολεμική γενιά, μυθιστόρημα	Μεταπολεμική ποίηση	Γενιά του Τριάντα, μοντέρνα ποίηση		Σύγχρονη νεοελληνική εφηβική λογοτεχνία, μυθιστόρημα

1. Στα έξι κείμενα της συστάδας παρουσιάζεται το ίδιο θέμα με διαφορετικό τρόπο. Να καταγράψεις τις διαφορετικές πλευρές του διωγμού και της προσφυγιάς, όπως αυτές φανερώνονται στα κείμενα αυτά.
2. Τα έξι κείμενα της συστάδας έχουν κοινό θεματικό κέντρο την προσφυγιά. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα και αξιοποιώντας την εφαρμογή crosswordlabs, να δημιουργήσεις με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σου ένα σταυρόλεξο, από πέντε έως δέκα λέξεις, που θα σχετίζονται με το θέμα της συστάδας. Ποια ομάδα θα λύσει γρηγορότερα τα σταυρόλεξα των υπολοίπων; Καλή επιτυχία!
3. Στο απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Διδώς Σωτηρίου, οι πρόσφυγες έσερναν μαζί τους μπαούλα. Επίσης, στο απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Αγγελικής Δαρλάση, η Δόμνα έσπρωχνε το μπαούλο της. Αν αναγκαζόσουν να γίνεις πρόσφυγας, και είχες λίγα λεπτά να ετοιμαστείς, τι θα έβαζες μέσα στο μπαούλο που θα έπαιρνες μαζί σου, εγκαταλείποντας το σπίτι σου; Φτιάξε τη λίστα σου και ανάρτησέ τη στον φυσικό ή ηλεκτρονικό πίνακα της τάξης. Γιατί θα έκανες αυτές τις επιλογές;
4. Οι πόλεις και τα κτίριά τους φέρουν συχνά το αποτύπωμα της ιστορίας των κατοίκων τους, όπως είδαμε στα κείμενα της συστάδας. Ποιο οικοδόμημα της πόλης σου συνδέεται με μία ιστορική μνήμη; Αξιοποίησέ το ως σκηνικό σε μία σύντομη λογοτεχνική περιγραφή.
5. Να γράψετε σε δυάδες ένα σύντομο κείμενο, έμμετρο ή πεζό, το οποίο θα αναφέρεται στην καθημερινότητα ενός πρόσφυγα στην χώρα/πόλη υποδοχής, τη σημερινή εποχή.

6. Το σχολείο σου θα μπορούσε να οργανώσει μια εκδήλωση με τον τίτλο «Μικρασία. Μνήμη που πληγώνει». Δουλεύοντας σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, σε ένα ψηφιακό συνεργατικό έγγραφο να συνθέσετε μια ομιλία (περίπου 250 λέξεων) αναφορικά με τον τρόπο παρουσίασης της Μικρασιατικής Καταστροφής στα λογοτεχνικά κείμενα που μελετήσατε. Εναλλακτικά, για τις ανάγκες μιας διαδικτυακής εκδήλωσης για το ίδιο θέμα, μπορείτε να ηχογραφήσετε συνεργατικά την εκφώνηση της ομιλίας και να δημιουργήσετε ένα βίντεο, στο οποίο ταυτόχρονα με την ομιλία θα προβάλλεται οπτικό υλικό (ζωγραφικοί πίνακες, φωτογραφίες, χάρτες).
8. Αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού [ΣΑΝ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΤΟ ΓΙΑΓΚΙΝΙ ΕΣΤΟΥΔΙΑΝΤΙΝΑ ΧΡΟΝΗΣ ΑΗΔΟΝΙΔΗΣ] το παραδοσιακό τραγούδι «Σαν της Σμύρνης το γιαγκίνι».⁹ Πρόκειται για ένα τραγούδι με δημώδη μελωδία, παρούσα ήδη από τον 19ο αιώνα και με ποικίλους στίχους, οι οποίοι αναφέρονταν σε μεγάλες πυρκαγιές, προσαρμοσμένοι κάθε φορά στην περίπτωση. Στην εκδοχή που θα το ακούσεις, οι δύο πρώτες στροφές αναφέρονται στη μεγάλη πυρκαγιά και την καταστροφή της Σμύρνης το 1922, ενώ η τρίτη στροφή υπάρχει και σε άλλες προγενέστερες εκδοχές του τραγουδιού. Για κάποιες, μάλιστα, ιδιωματικές λέξεις του, θα χρειαστεί να αναζητήσεις την ερμηνεία τους στο [Λεξικό της Λαϊκής και Περιθωριακής μας Γλώσσας](#) του Γ. Κάτου. Να ακούσεις το τραγούδι και να αναζητήσεις και άλλα, στα οποία υπάρχει αναφορά στη Μικρασιατική Καταστροφή και στην προσφυγιά του 1922. Να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τις εντυπώσεις σου.
9. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να αναζητήσεις πίνακες εμπνευσμένους από τη Μικρασιατική Καταστροφή και να τους παρουσιάσεις στους/στις συμμαθητές/-τριές σου. Μπορείς, επίσης, να σχολιάσεις την εικονογράφηση στα εξώφυλλα βιβλίων ή σε αφίσες εκθέσεων, συνεδρίων ή εκδηλώσεων αφιερωμένων στο γεγονός αυτό. Να αποφασίσετε με ψηφοφορία τα δημοφιλέστερα σχετικά εικαστικά έργα.
10. Επιλέγοντας όποιο λογοτεχνικό είδος σε εκφράζει καλύτερα (ποίημα, ημερολογιακή γραφή, επιστολική γραφή, μικροδιήγημα), δώσε φωνή σε ένα από τα εκθέματα του [Μουσείου Μικρασιατικού Ελληνισμού](#) «Φιλιώ Χαϊδεμένου», ώστε να αφηγηθεί την ιστορία του. Να πραγματοποιήσεις μια εικονική περιήγηση στο Μουσείο αυτό, συσχετίζοντας εκθέματα με τα πρόσωπα, τα περιστατικά και τα σκηνικά των κειμένων της συστάδας. Να συζητήσεις τις επιλογές σου με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.

Επέκταση
«Μικρασία. Μνήμη
που πληγώνει...»

⁹ Το τραγούδι συμπεριλήφθηκε στον δίσκο Εστούδιαντίνα Νέας Ιωνίας (2003). Αηδονίδης, Χρ. (Ερμηνευτής). «Σαν της Σμύρνης το γιαγκίνι». ΕΣΤΟΥΔΙΑΝΤΙΝΑ ΝΕΑΣ ΙΩΝΙΑΣ. Smyrne [Δίσκος]. Minos - EMI SA.

δελτίο

εξόδου

Χαρακτήρισε ως
σωστές (Σ) ή λανθασμένες (Λ)
τις παρακάτω διατυπώσεις.

1. Η Μικρασιατική Καταστροφή δεν υπήρξε πηγή έμπνευσης για τη νεοελληνική λογοτεχνία.
2. Οι συγγραφείς των κειμένων της συστάδας που έγραψαν για τη Μικρασιατική Καταστροφή ήταν πρόσφυγες.
3. Σε ένα μυθοπλαστικό κείμενο ο χρόνος της αφήγησης δεν συμπίπτει, συνήθως, με τον χρόνο της ιστορίας.
4. Η ομοιοκαταληξία δεν παίζει σημαντικό ρόλο στη νοηματοδότηση ενός ποιητικού κειμένου.

δελτίο

εξόδου

Σημείωσε (ή σχεδίασε)
σκέψεις σου ή λογοτεχνικά χωρία
από τα κείμενα της συστάδας
που σου έκαναν εντύπωση.

Cole, Thomas (1842). *The Voyage of Life: Old Age*.
Obelisk Art History

Ησίοδος

«Νύξ δ' ἔτεκε [...] γῆρας τ' οὐλόμενον»
(Κι η Νύχτα γέννησε [...] τα καταραμένα Γηρατειά)

Ησίοδος, *Θεογονία*

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Τα κείμενα αυτής της συστάδας προσφέρονται για συζήτηση και προβληματισμό γύρω από το θέμα της αναπαράστασης της τρίτης ηλικίας στη λογοτεχνία. Πώς παρουσιάζεται το πέρασμα του χρόνου και οι ηλικιωμένοι λογοτεχνικοί χαρακτήρες; Είναι η τρίτη ηλικία συνώνυμο της ανημπόριας και της φθοράς ή μήπως όχι μόνο;

Λίστα κειμένων συστάδας

- Shakespeare, W. [1609] (2016). [Σονέτο 77]. *Τα Σονέτα*.
(Λ. Ζαφειροπούλου, Εισ. - Μετ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Παλαμάς, Κ. (1886). «Τα νιάτα της γιαγιάς». *Τα τραγούδια της πατρίδος μου*.
Πηγή: Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα.
- Ροϊδης, Ε. [1899;]. (1978). «Το ξεστούπωμα» (1978). *Άπαντα*. Τόμ. Ε΄
(Α. Αγγέλου, Επιμ.). Αθήνα: Ερμής.
- Τριανταφύλλου, Σ. (1997). *Αύριο, μια άλλη χώρα*. Αθήνα: Πόλις.
- Κέντρου-Αγαθοπούλου, Μ. (2002). «Το πιο πικρό ποτήρι». *Η παραίτηση*.
Αθήνα: Κέδρος.

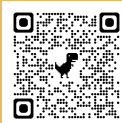
Λέξεις – κλειδιά

ενεργητικότητα,
εστίαση, σονέτο,
τρίτη ηλικία,
ύφος, φθορά,
χρόνος

Λίστα κειμένων επιλογής (σε ΨΜΑ)

- Καβάφης, Κ.Π. [1894, 1897] (1963). «Ένας γέρος». *Τα Ποιήματα*.
Τόμ. Α΄ 1897-1918 (Γ.Π. Σαββίδης, Επιμ.). Αθήνα: Ίκαρος.
- Πολυδούρη, Μ. [1928] (2014). «Αχ, η καρδιά μου...». *Οι τρίλιες που σβήνουν*.
Ποιήματα. (Χρ. Ντουνιά, Φιλ. Επιμ.-Επίμετρο). Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Εμπλουτισμός
συστάδας:

«Ο χρόνος
και ο άνθρωπος:
η τρίτη ηλικία
στη λογοτεχνία»

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- εκφράζεις με σαφήνεια και κριτικό πνεύμα την άποψή σου για τις διαφορετικές οπτικές, με τις οποίες η τρίτη ηλικία παρουσιάζεται στα κείμενα της συστάδας
- επισημαίνεις χαρακτηριστικά της ποιητικής φόρμας του σονέτου
- διακρίνεις «ποιος μιλά» και «ποιος βλέπει» σε ένα αφηγηματικό κείμενο
- εντοπίζεις γλωσσικές και συντακτικές επιλογές που διαμορφώνουν το αφηγηματικό ύφος ενός κειμένου
- παράγεις προφορικό, γραπτό και ψηφιακό λόγο σε σχέση με τα λογοτεχνικά κείμενα της συστάδας και το θέμα της αναπαράστασης του χρόνου και της τρίτης ηλικίας
- εκφράζεις με δημιουργικό λόγο τις ιδέες, τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου για το θέμα της συστάδας

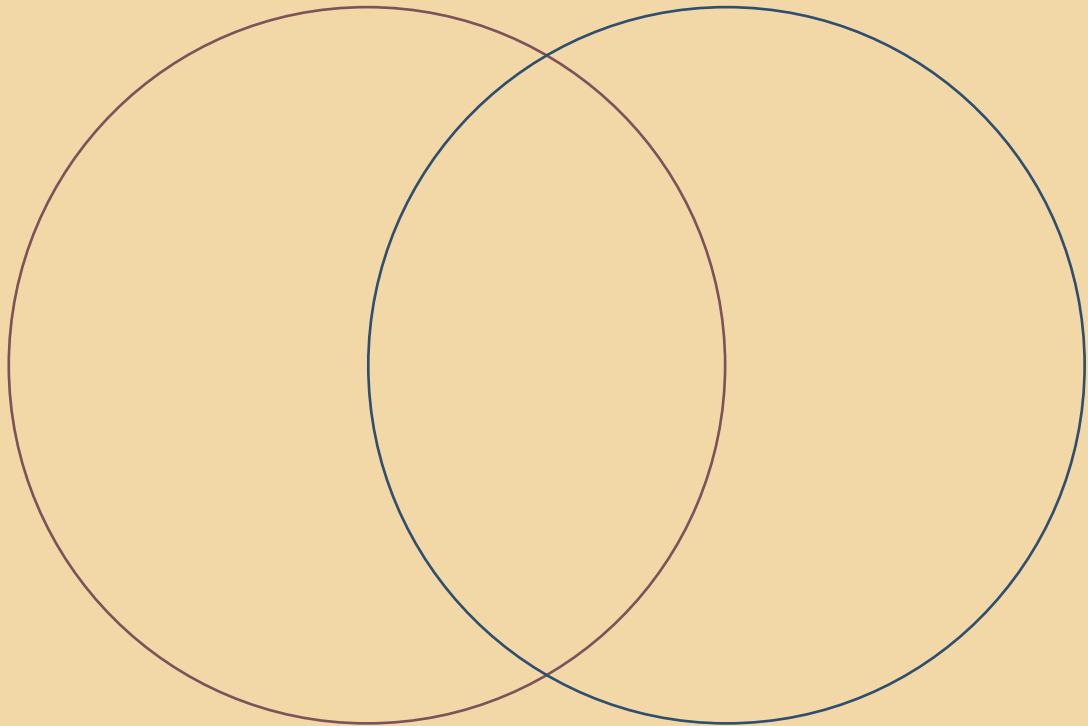

Η Άγκαθα Κρίστι
για την παιδική
ηλικία

Στίχοι για
τα γηρατειά

1. Παρατήρησε την εικόνα στην αρχή της συστάδας και σημείωσε τις πρώτες αυθόρμητες σκέψεις και τα πρώτα συναισθήματα που σου προκαλεί η παράσταση του πίνακα σε σχέση με το θέμα του, όπως αυτό δηλώνεται στον τίτλο του: «Το ταξίδι της ζωής: Γηρατειά». Πώς θα αναπαριστούσες ζωγραφικά εσύ το ίδιο θέμα;
2. Γράψε ένα ποίημα (έως 10 στίχους), το οποίο θα περιλαμβάνει στην αρχή ή στο τέλος του τον στίχο του Ησιόδου «Κι η Νύχτα γέννησε [...] τα καταραμένα Γηρατειά».
3. Αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού στον επίσημο ιστότοπο [Δόμνα Σαμίου](#) [ΣΑΜΙΟΥ ΝΑ ΣΑΝ ΤΑ ΝΙΑΤΑ]. Άκου το δημοτικό τραγούδι «[Να 'σαν τα νιάτα δυο φορές](#)»¹ διαβάζοντας παράλληλα τους στίχους του. Με ποιες περιστάσεις και βιώματα συνδέονται τα νιάτα; Με ποιες συνθήκες/καταστάσεις θα συνέδεες εσύ τα γηρατειά; Να συμπληρώσεις στο δεξί και στο αριστερό τμήμα αντίστοιχα του ακόλουθου διαγράμματος (διάγραμμα Venn) τις απαντήσεις σου στα παραπάνω ερωτήματα. Μπορείς να σκεφτείς κάποια κοινά στοιχεία μεταξύ της νεότητας και της τρίτης ηλικίας; Συζήτησε με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου ποια θα μπορούσαν να είναι αυτά και συμπλήρωσέ τα στο αλληλεπικαλυπτόμενο τμήμα των δύο κύκλων του διαγράμματος. **Βλ. και ΨΜΑ.**

¹ Δημοτικό τραγούδι της Πελοποννήσου. Αηδονίδης, Χρ. (Ερμηνευτής) & Σαμίου Δ. (Μουσ. Επιμ.) (2008). «Να 'σαν τα νιάτα δυο φορές». *Μουσικό οδοιπορικό 1959-1969* [Δίσκος]. Universal Music.

Α΄ ΦΑΣΗ

Κοινοποίηση των κειμένων της συστάδας, πρώτη ανάγνωση και εργασία στην ολομέλεια

1. Οι συγγραφείς των κειμένων της συστάδας είναι ο Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, ο Κωστής Παλαμάς, ο Εμμανουήλ Ροΐδης, η Σώτη Τριανταφύλλου και η Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου. Τους/τις γνωρίζετε; Έχετε διαβάσει κείμενά τους; Σε ποια λογοτεχνικά είδη υποθέτετε ότι θα ανήκουν τα κείμενά τους που απαρτίζουν τη συγκεκριμένη συστάδα;
2. Να διαβάσετε τα πέντε κείμενα, και, στη συνέχεια, με τη βοήθεια ψηφιακών εφαρμογών, όπως είναι η «Δημοσκόπηση» στην πλατφόρμα e-me ή η mentimeter, να εκφράσετε ο/η καθένας/καθεμία τα συναισθήματα που σας προκάλεσε η πρώτη ανάγνωση. Σας άρεσαν τα κείμενα ή όχι και γιατί;

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, [Σονέτο 77]

Απ' τον καθρέφτη σου θα δεις πως οι ομορφιές σου φθίνουν,
Κι απ' το ρολόι πως χάνεται η ατίμητη στιγμή.
Σφραγίδα τ' άδεια φύλλα αυτά της σκέψης σου θα γίνουν,
Κι απ' το βιβλίο αυτό θα πάρεις τέτοια διδαχή:²
Ρυτίδες θα σου δείξει του καθρέφτη σου η εικόνα·
Αυτές θα σου θυμίσουνε μνήματος στόμα χθόνιο.
Θα σου ιστορήσει κι η σκιερή του ρολογιού βελόνα
Τα ληστρικά τα θήματα του Χρόνου προς το Αιώνιο.
Ανάδωσε όσα η μνήμη σου δεν μπορεί να κρατήσει
Σε τούτα τα έρημα κενά και γρήγορα θα θρεις
Θρεμμένα εκείνα τα παιδιά που ο νους σου τα 'χε αφήσει,
Κι η σκέψη σου θα τα γνωρίσει πάλι απ' την αρχή.
Και θα 'ναι αυτές σου οι τελετές με κάθε σου ένα βλέμμα,
Πλούτος για το βιβλίο σου και όφελος για σένα.

Ο **Ουίλλιαμ Σαίξπηρ (William Shakespeare)** (1564-1616) ήταν Άγγλος ποιητής και θεατρικός συγγραφέας. Θεωρείται ευρέως ως ο σημαντικότερος συγγραφέας που έγραψε στην αγγλική γλώσσα και ένας από τους σημαντικότερους δραματουργούς παγκοσμίως. Συχνά αποκαλείται εθνικός ποιητής της Αγγλίας και «Βάρδος του Έιβον». Τα σωζόμενα έργα του, συμπεριλαμβανομένων και ορισμένων συνεργασιών, αποτελούνται από περίπου 38 θεατρικά έργα, 154 σονέτα, δύο μεγάλα αφηγηματικά ποιήματα και πολλά άλλα ποιήματα. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί στις περισσότερες γλώσσες του κόσμου και ερμηνεύονται περισσότερο συχνά από τα έργα οποιουδήποτε άλλου θεατρικού συγγραφέα. [...] Ο Σαίξπηρ έγραψε τα περισσότερα από τα γνωστά έργα του μεταξύ του 1589 και του 1613 και κατάφερε να χειριστεί με απόλυτη δεξιότητα τόσο την κωμωδία όσο και το δράμα και την τραγωδία. Τα έργα του διαπνέονται από βαθιά κατανόηση της ανθρώπινης φύσης και παραμένουν επίκαιρα. Η επίδρασή του, ειδικότερα στην αγγλική λογοτεχνία, θεωρείται τεράστια.

Πηγή: Φωτόδεντρο

² «Εικάζεται ότι το ποίημα αυτό συνόδευε ένα δώρο, ένα βιβλίο με κενές σελίδες που θα χρησίμευε ως σημειωματάριο»: σημείωση της μεταφράστριάς στο Shakespeare, William (2016). [Σονέτο 77]. *Τα Σονέτα*. (Λ. Ζαφειροπούλου, Εισ. - Μετ.). Αθήνα: Gutenberg, σ. 175.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Κωστής Παλαμάς, Τα νιάτα της γιαγιάς

Πολλοί τις ετραγούδησαν, και τόση χάρη έχουν
οι χειμωνιάτικες νυχτιές που τα παιδάκια τρέχουν
τριγύρω σ' ασπρομάλισσα και πρόσχαρη γριούλα
για να τ' ακούσουν με χαρά και πότε με τρεμούλα 5
τα παραμύδια που θα πει. Έξω χιονιάς, μαυρίλα,
και μέσα λάμπουν στριμωχτά μες στη γωνιά τα ξύλα
και με τις φλόγες τους μαζί προτού να γίνουν θράκια
τριζοβολούνε, λιώνουνε γλυκά με τραγουδάκια.
[...]

Γιαγιά ζαχαρομίλητη, γερόντισσα γραμμένη! 30
Τα χρόνια δεν την έγειραν και στέκετ' ολοΐση.
Θα σπιάσ' η ξεροκαλαμιά, μα δε δε να λυγίσει.
Πριν φύγει από την όψη της η εμορφιά της νιότης
της άφησε το γέλιο της, ρουφώντας το δροσό της. 35
Πλιο άξια γεράματα δεν έχω ιδεί από κείνα,
κι απ' τη ματιά της πιο χλωμή κι ευγενική ακτίνα,
κι απ' τα μαλλιά της πιο λευκό και τιμημένο ασήμι,
αγνό χρυσάφι μια φορά στα χρόνια του Μπραΐμη.
Σα μες στο χιόν' οι μυγδαλιές, τα πιο καλά της χρόνια 40
χαθήκαν μες στον πόλεμο και μες στην καταφρόνια.
Μα πάλι βρίσκει το δεντρί καινούριες πρασινάδες.
Και νά! της πρώτης νιότης σου σα να 'ναι αντηλιάδες,
έχεις, γιαγιά, το σπίτι σου με τα μικρά σου αγγόνια,
χαίρεσ' Απρίλη δεύτερο, γεμάτο χελιδόνια. 45

Ο **Κωστής Παλαμάς** (Πάτρα, 1859 - Αθήνα, 1943) ήταν ποιητής, πεζογράφος, θεατρικός συγγραφέας, ιστορικός και κριτικός της λογοτεχνίας. Θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες ποιητές, με σημαντική συνεισφορά στην εξέλιξη και ανανέωση της νεοελληνικής ποίησης. Αποτέλεσε κεντρική μορφή της λογοτεχνικής γενιάς του 1880, πρωτοπόρος, μαζί με τον Νίκο Καμπά και τον Γεώργιο Δροσίνη, της αποκαλούμενης Νέας Αθηναϊκής σχολής. Ο Παλαμάς ήταν ένας από τους πολυγραφώτερους Έλληνες λογοτέχνες και πνευματικούς ανθρώπους. Δημοσίευσε συνολικά σαράντα ποιητικές συλλογές, καθώς και θεατρικά έργα, κριτικά και ιστορικά δοκίμια, συγκριτικές μελέτες και βιβλιοκριτικές. Την επιμέλεια της επανέκδοσης των έργων του μετά το θάνατό του ανέλαβε ο γιος του Λεάνδρος Παλαμάς, επίσης ποιητής και κριτικός της λογοτεχνίας. Η εποχή της εμφάνισης του Κωστή Παλαμά, αλλά και των άλλων ποιητών της Νέας Αθηναϊκής Σχολής, συνέπεσε με την έξαρση του προβληματισμού για το γλωσσικό ζήτημα. Η υποστήριξη του Παλαμά προς όλες τις προσπάθειες καθιέρωσης της δημοτικής ήταν συνεχής και έμπρακτη. Συνεργαζόταν με το περιοδικό-όργανο του δημοτικισμού *Ο Νουμάς* από το πρώτο κιόλας τεύχος και έγραψε στη δημοτική όχι μόνο τα ποιήματα αλλά και τα (λίγα) διηγήματά του. Βρέθηκε πολλές φορές στο επίκεντρο επιθέσεων, ειδικά κατά τα «Ευαγγελικά» (1901) και τα «Ορεσטיακά» (1903). Παρά ταύτα, ο ίδιος δε δίστασε να δηλώσει δημοσίως ότι ο δημοτικισμός ήταν η αρετή του (1908).

Πηγή: Φωτόδεντρο

[...]

Ο ήλιος εμεσουράνει κάθετος επί της κεφαλής, ενώ ανηρχόμενη μετά ομηλικού δωδεκαετούς συμμαθητού μου τον ανήφορον, τον άγοντα εις γείτονα της Ερμουπόλεως εξοχήν καλουμένην Πισκοπειό, ή σχολαστικώς Επισκοπειόν. Ως πάντες γνωρίζουσι, τα βουνά της Σύρου είναι γυμνότερα του Αδάμ, το χόρτον είναι τελείως άγνωστον και η βλάστησις περιορίζεται εις ψωριώσας τινάς το φθινόπωρον φασκομηλέας και ηλιοκαείς κατά το θέρος ακάνθας.³

Εις απόστασιν ολίγων βημάτων προηγείτο ημών κατάξηρος κ' εκείνος ψωραλέος⁴ όνος,⁵ σύρων επιπόνως βαρέλαν ύδατος, τοποθετημένην επί είδους διτροχου χειραμάξης υπό την οδηγίαν γραιίας χωρικής. Το πρόσωπον αυτής δεν εβλέπαμεν, αλλά μόνην την ράχιν, ήτις τοσούτον είχε κυρτωθεί υπό το βάρος των ετών και των μόχθων, ώστε εσχημάτιζεν ορθήν σχεδόν με τα σκέλη της γωνίαν.

Τον όνον, την βαρέλαν και την γραιίαν είχαμεν ακολουθήσει μηχανικώς, από την παρά τους πρόποδας του λόφου θρύσιν μέχρι της εγγιζούσης κορυφής αυτού, ασθμαίνοντες και άφωνοι εκ της ζέστης και του καμάτου. Ο πυρακτωμένος κοινορτός⁶ έκαίεν ως θερμή στάχτη τας πτέρνας των ποδών μας, ενώ ετύφλωνε τους οφθαλμούς μας των λευκών βράχων η ακτινοβολία. Παντός είδους μύγα εβόμβου⁷ περί την κεφαλήν μας και αι ακρίδες επερίμεναν σχεδόν να τας πατήσωμεν, διά να τιναχθώσι δι' ενός πηδήματος εις μακράν απόστασιν, ανοίγουσαι ως ριπίδιον⁸ τα κόκκινα ή γαλανά των πτερά.

Η γραιία έσυρε πάντοτε το καπίστρι,⁹ ως να ήθελε να βοηθήση την επίπονον πρόβασιν του ασθμαίνοντος υποζυγίου της· οι κακώς προσηρμοσμένοι τροχοί έτρίζαν πενθίμως και το επ' αυτών βαρέλιον εξηκολούδει να ταλαντεύεται προς δεξιάν και αριστεράν ως μεδυσμένος βρακάς.

Κατ' εκείνην την στιγμήν ο μεσημβρινός δαίμων μού ενεφύσησεν ιδέαν, ήτις μ' έκαμε να γελάσω.

— Γιαννακό, επιθύρισα εις το ωτίον¹⁰ του συντρόφου μου, δεικνύων διά του δακτύλου το εκ στουπίου¹¹ πώμα της βαρέλας, δεν θα ήτο νόστιμον ν' ανοίξωμεν την θρύσιν;

Η ιδέα μου τόσον του ήρεσεν, ώστε τον έκαμεν αμέσως να λησμονήση την κούρασίν του· επλησίασεν επί της άκρας των ποδών εις το βαρέλι, έδεσε την χείρα επί του υγρού σώματος, εστράφη τότε να με κοιτάξη, εξέφραξε μετά ενθαρρυντικόν νεύ-

³ άκανθα: 1. (λόγ.) αγκάθι. 2. για κτ. που μοιάζει με αγκάθι.

⁴ ψωραλέος -α -ο: α. που πάσχει από ψώρα· ψωρίαρης. β. (μτφ.) που έχει όψη άθλια, θλιβερή, εξασθλιωμένη κλπ.

⁵ όνος: (λόγ.) ο γάιδωρος.

⁶ κοινορτός: (λόγ.) η σκόνη, κυρίως όταν πρόκειται για μεγάλη ποσότητα που τη σηκώνει ο αέρας.

⁷ βόμβος: υπόκωφος και συνεχής ήχος· βούισμα.

⁸ ριπίδιο: η βεντάλια

⁹ καπίστρι: χαλινάρι, χωρίς το μεταλλικό εξάρτημα που μπαίνει στο στόμα του υποζυγίου.

¹⁰ ωτίον: το αυτί

¹¹ στουπί: μάζα από υφαντικές ίνες, συνήθ. καννάβινες ή λινές, που χρησιμοποιείται σαν πανί για τον καθαρισμό από υγρές και λιπαρές ουσίες ή για το φράξιμο ανοιγμάτων.

μα μου την οπήν¹² και το νερόν εξεχύθη ως κρυστάλλινος κρουνός επί της κονιορτώδους ατραπού.¹³

Περιττόν να είπω ότι ευθύς μετά το πραξικόπημα ευρέθη και πάλιν πλησίον μου ο Γιαννακός, ή ότι οι τέσσαρες πόδες μας ήσαν έτοιμοι εις φυγήν. Κατεσκοπεύαμεν την γραίαν, ήτις όμως δεν εστράφη, διά τον λόγον ότι ήτο βαρύκοος η δυστυχής.

Εφ' όσον εξηκολούθει η χύσις, το θήμα του όνου απέβαινε ταχύτερον· το κενωθέν βαρέλι αντί να βαρυταλαντεύεται ως μεθυσμένος, εχόρευεν ευθύμως κατά τας ανωμαλίας της οδού μεταξύ των δύο τροχών οίτινες ανακουφισθέντες κ' εκείνοι από το υπερβολικόν βάρος έπαυσαν να τρίψωσιν απαισίως. Μετ' ολίγον αντί να σύρεται ο όνος υπό της γραίας, ήρχισε να σύρη εκείνος την γραίαν. Τούτο ήτο τόσον ασύνηδες, ώστε την έκαμε να υποπτεύση ότι κάτι έκτακτον είχε συμβή. Εσταμάτησεν, αφήκε το κάρον να προχωρήση εν ή δύο θήματα και είδε την άφρακτον τρύπαν, εκ της οποίας απέσταζαν αι τελευταίαι ρανίδες¹⁴ του τόσον επιπόνως μετακομισθέντος υγρού.

Τότε μόνον έστρεψε την κεφαλήν και μας είδε και είδομεν και ημείς το πρόσωπόν της. Ωμοίαζεν εκατοντούτις, κάτισχνος,¹⁵ ξηρά και μαύρη ως μούμια εξ Αιγύπτου. Επεριμέναμεν φωνάς, ύβρεις, κατάρας ή και πετροβόλημα. Ουδέ λέξιν όμως μας είπεν, αλλ' ηρκέσθη να στενάξη· αδύνατον όμως είναι να λησμονήσω το άφωνον παράπονον του βλέμματος αυτής, όταν επέρασεν έμπροσθέν μας επιστρέφουσα να μεταγεμίση το βαρέλι της εις την μακράν απέχουσαν θρύσιν. Τον Γιαννακόν έτυχε να επανίδω εις την Αίγυπτον μετά είκοσιν όλα έτη και ουδ' εκείνος το είχαν λησμονήσει.

Εμμανουήλ Ροΐδης (1836-1904). Γεννήθηκε στη Σύρο το 1836. Γιος πλούσιας οικογένειας έζησε τα παιδικά και νεανικά του χρόνια στην Ευρώπη. Το 1841 εγκαθίσταται στη Γένοβα, όπου η φιλελεύθερη επανάσταση του 1848-49 τον σημαδεύει αποφασιστικά στους ιδεολογικούς του προσανατολισμούς. Κατόπιν, επιστρέφει στην Ερμούπολη, για να φοιτήσει στο ελληνοαμερικανικό λύκειο, αργότερα στο Βερολίνο, για να παρακολουθήσει μαθήματα φιλοσοφίας και καταλήγει στη Ρουμανία. Από το 1864 και μετά ζει μόνιμα στην Αθήνα. Το 1866 κυκλοφορεί το βιβλίο του *Η Πάπισσα Ιωάννα* που αφορίζεται από την εκκλησία και προκαλεί τη δικαστική του δίωξη. Πέθανε στην Αθήνα το 1904.

Πηγή: βιβλιονέτ

¹² οπή: (λόγ.) τρύπα.

¹³ ατραπός: (λόγ.) δύσβατο μονοπάτι.

¹⁴ ρανίδα: ελάχιστη σταγόνα.

¹⁵ κάτισχνος -η -ο: (λόγ.) εξαιρετικά αδύνατος, σκελετωμένος.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Σώτη Τριανταφύλλου, Αύριο, μια άλλη χώρα

[...] Κι αυτή τη φορά δεν έλειψε κανένας· ήρθε από νωρίς η γιαγιά –η μαμά της μαμάς– «για να βοηθήσει», αλλά δεν βοήθησε, την έπιασε φλυαρία κι άρχισε να λέει στη μαμά ότι είναι χλωμή και ρώταγε τι έχει, τι συμβαίνει, μήπως έχει πυρετό –κι η μαμά τσαντίστηκε ακριβώς όπως τσαντίζεται ο Κάρολος όταν του κολλάει ο μπαμπάς. Η γιαγιά έκανε διάφορες παρατηρήσεις για το σπίτι, για την ταπετσαρία που έβαλε η μαμά στο σαλόνι, είπε ότι μοιάζει με τραπεζομάντηλο, κι έπειτα μπήκε στην κουζίνα κι άρχισε να τσακώνεται με τη Φώφη γιατί η Φώφη δεν σηκώνει κουβέντα από κανέναν και ποιος ξέρει τι της είπε πάλι η γιαγιά.

Η γιαγιά φαίνεται πολύ νέα για γιαγιά. Η γιαγιά του Πίπη έχει γκριζα μαλλιά –περισσότερα άσπρα παρά μαύρα– και φοράει τσεμπέρι όπως οι γιαγιάδες που βλέπει ο Κάρολος τα καλοκαίρια στο χωριό. Όμως η γιαγιά του Κάρολου ήτανε πολλά χρόνια στην Αφρική, στην Τανγκανίκα –ο Κάρολος έχει δει πού είναι στον γεωγραφικό χάρτη– μαζί με τον παππού, που όμως πέθανε όταν ο Κάρολος ήτανε πολύ μικρός. Μόλις γύρισαν στην Αθήνα –πριν από δέκα χρόνια περίπου– ο παππούς αρρώστησε κι η μαμά παντρεύτηκε τον μπαμπά: και λίγο αργότερα ο παππούς πέθανε επειδή αρρώστησε, κι η μαμά έκανε τον Κάρολο επειδή παντρεύτηκε (και μετά από δυο χρόνια έκανε και τη Λίλη, γιατί οι περισσότερες μαμάδες κάνουν δυο παιδιά – μονάχα ο Πίπης κι η Αφροδίτη δεν έχουνε αδέρφια). Η γιαγιά έγινε χήρα, αλλά η μαμά έχει πει ότι δεν την πείραξε καθόλου, ότι αντίθετα ξανάνιωσε – τώρα είναι εξήντα χρονών κι όλο πηγαίνει στο κομμωτήριο και βάζει λακ κι έχει μακριά νύχια που τα βάφει ασημί. Είναι πολύ καλή και δίνει στον Κάρολο πενηντάρικά, κολλαριστά, αλλά τους νευριάζει όλους – ο Κάρολος δεν κατάλαβε ποτέ γιατί τους νευριάζει τόσο, το μόνο εκνευριστικό είναι ότι υπεραγαπάει τη Λίλη, λέει ότι της μοιάζει και τη φιλάει συνέχεια και μάλιστα της αγόρασε τρανζιστοράκι με δερμάτινη θήκη. Κι η Λίλη το βάζει κάτω απ' το μαξιλάρι της κι ακούει εκπομπές. Τέλος πάντων.

Η **Σώτη Τριανταφύλλου** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1957. Σπούδασε στο Φαρμακευτικό Τμήμα της Φυσικομαθηματικής και στο Γαλλικό Τμήμα της Φιλοσοφικής του ΕΚΠΑ. Είναι διδάκτωρ στην Αμερικανική Ιστορία και στην Ιστορία των πόλεων. Έχει κάνει μεταδιδακτορικές σπουδές στη Φιλοσοφία των Μαθηματικών και στις Διεθνείς Σχέσεις. Έχει εκδώσει μυθιστορήματα, νουβέλες, δοκίμια και διηγήματα. Μεταφράζει από τέσσερις γλώσσες και αρθρογραφεί στον Τύπο.

Πηγή: βιβλιονέτ

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου, Το πιο πικρό ποτήρι

Η Θεοδώρα-Ρούλα, αφότου πέθανε η αδελφή της, είχε και μια παρηγοριά στην απαρηγόρητη ζωή της. Η μητέρα της, ήδη πολύ γριά το χίλια εννιακόσια ενενήντα τέσσερα, δεν είχε πάρει χαμπάρι το θάνατο της μεγαλύτερης κόρης της, επειδή η βλάβη του μυαλού της, που την έκανε ανίκανη να αντιλαμβάνεται τη γύρω της πραγματικότητα, την είχε προστατέψει από τη γνώση της πιο οδυνηρής αλήθειας για μια μάνα.

Η Θεοδώρα-Ρούλα, καθώς είχε πάρει από χρόνια τη μητέρα της στο δικό της σπίτι εξαιτίας της ανημποριάς της πια να φέρει βόλτα εκείνη από μόνη το νοικοκυριό, αντιμετώπιζε με ανακούφιση σχεδόν την έλλειψη συμμετοχής της γριάς μάνας στο βαρύ πένθος της.

Έφτανε όμως κάποια ώρα που της ερχόταν να πάει εκεί στο στρώμα της, όπου αμίλητη και ασάλευτη ξάπλωνε μέρες και νύχτες η γριά της, να τη σηκώσει άξαφνα ή να την τραντάξει απ' τους ώμους έστω ακόμα, να την πονέσει και να της φωνάξει «ξύπνα επιτέλους, έλα στα συγκαλά σου, να μάθεις ότι η λατρευτή σου κόρη δεν ζει πια, να κλάψεις κι εσύ γοερά, να θρηνήσεις το χαμό της όπως εγώ, να μην είμαι μόνη στη δυστυχία μου μέσα σ' αυτό το σπίτι».

Κάπου κάπου, βέβαια, η φευγάτη, ποιος ξέρει από ποιους χαλασμένους ή λογικούς συνειρμούς πίσω μπρος, από ποια μυστήρια μπερδέματα κι αναδαρμούς μες στο μυαλό της, ρωτούσε με μια ανήσυχη αλλά και μαζί ήρεμη φωνή «Ρούλα, γιαβρίκα μου» όπως συνήθιζε να την αποκαλεί όταν η Θεοδώρα ήταν μικρή «που είναι η Κορνηλία; γιατί δεν έρχεται λίγο να τη δω;». «Είναι ταξίδι στην Αμερική, μαμά, πολύ μακριά από μας», απαντούσε ζεματισμένη η Θεοδώρα-Ρούλα, κι έφευγε γρήγορα και ταραγμένη από μπροστά της κι έμπαινε σαν τρελή στην κουζίνα της.

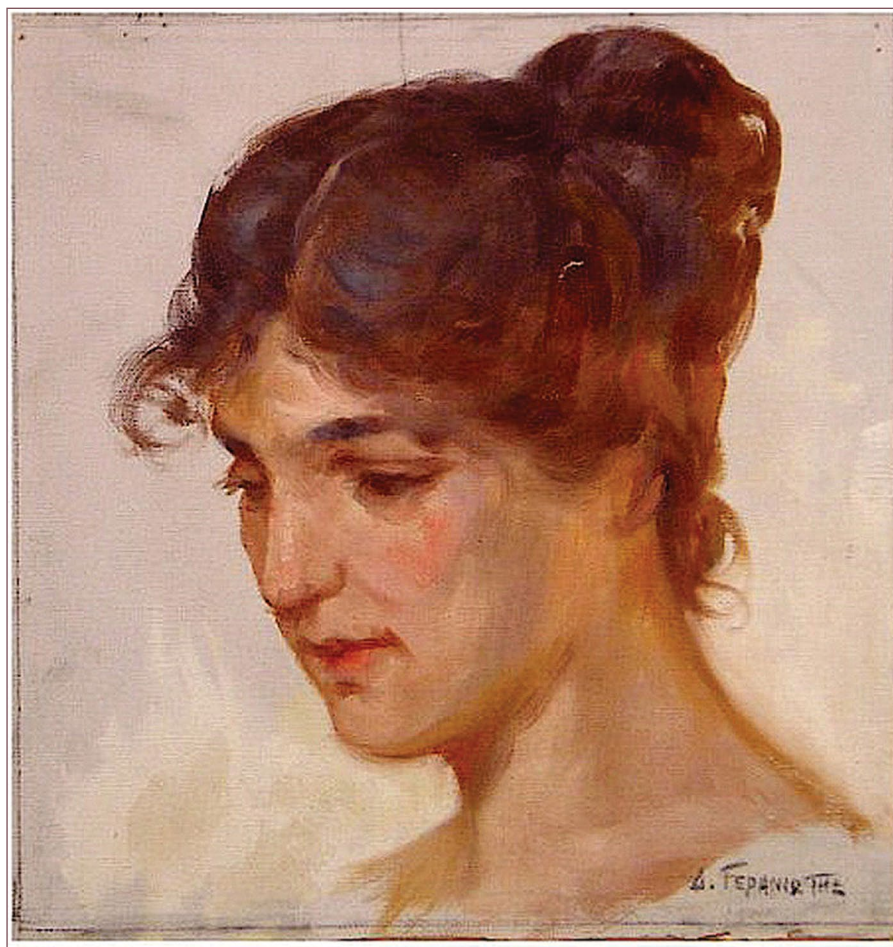
Καθώς περνούν τα χρόνια, όλο και πιο αραιά ρωτάει, όλο και περισσότερο θυδίζεται στο μιντέρι¹⁶ της κόρης της, και κοιμάται, όλο κοιμάται έναν ολότελα δικό της ύπνο, και η Θεοδώρα-Ρούλα δεν εξακολουθεί να πίνει μόνο το δικό της ποτήρι γεμάτο πίκρα για την αδελφή της, αλλά κι εκείνο το άδειο κι όμως το πιο φαρμακερό της μάνας της, που δεν ξέρει κι ούτε θα μάθει ποτέ.

¹⁶ μιντέρι: χαμηλός καναπές. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

Γιατί η Θεοδώρα-Ρούλα αισθάνεται ότι η αδελφή της δεν έχει πάρει όλο τον πόνο που της ανήκει, αισθάνεται ότι η ανύπαρκτη οδύνη της μητέρας της είναι μια στέρηση για την ψυχή της νεκρής αγαπημένης της, κάτι σαν αδικία που της έχει γίνει, κι επειδή πιστεύει ότι δικαιούνται τον απόλυτο πόνο από τη μάνα της, που ούτε μια τελευταία ματιά της είχε αξιωθεί να πάρει μαζί της.

Η **Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου** γεννήθηκε το 1930 στη Θεσσαλονίκη από γονείς Μικρασιάτες. Στην ίδια πόλη έκανε τις εγκύκλιες σπουδές της. Ως ποιήτρια εμφανίστηκε στα γράμματα το 1961 με την ποιητική συλλογή *Ψυχή και τέχνη*. Είναι μέλος της Εταιρίας Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης. Συνεργάζεται με διάφορα λογοτεχνικά περιοδικά. Εκτός από ποίηση, δημοσιεύει σε περιοδικά κριτικά δοκίμια για ποιητικά κατ' εξοχήν βιβλία. Παράλληλα με την ποίηση, γράφει και δημοσιεύει διηγήματα. Ποιήματά της έχουν μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες.

Πηγή: βιβλιονέτ

Γερανιώτης, Δημήτριος. *Προσωπογραφία νεανίδος*.
Πνακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Κείμενο 1: Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, [Σονέτο 77]

ΟΜΑΔΑ 1

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Σονέτα
του Κ. Βάρναλη

1. Το σονέτο¹⁷ είναι ένα πολύ δημοφιλές ποιητικό είδος. Να αξιοποιήσετε τις πληροφορίες που σας δίνονται ως υποσελίδια σημείωση, για να εντοπίσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές ως προς τη μορφή του σονέτου που διαβάσατε (Κείμενο 1) με τα σονέτα Νεοελλήνων ποιητών που θα βρείτε στο μαθησιακό αντικείμενο «Σονέτο» του Φωτόδεντρου. Βλ. και ΨΜΑ.

2. α) Να συμπληρώσετε τον παρακάτω πίνακα, τοποθετώντας στις κενές στήλες την απάντηση στα ερωτήματα και ένα παράδειγμα από το κείμενο για κάθε απάντησή σας:

ερώτημα	απάντηση	παράδειγμα από το Κείμενο 1
Πώς λέγεται το σχήμα λόγου με το οποίο αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε έμψυχα, σε άψυχα ή σε αφηρημένες έννοιες;		
Πώς λέγεται το σχήμα με το οποίο δύο διαφορετικά πράγματα συσχετίζονται/συγκρίνονται μέσω μιας κοινής ιδιότητας;		

β) Να επιχειρήσετε τώρα να δημιουργήσετε για καθεμιά από τις λέξεις του σαιξπηρικού σονέτου, «χρόνος», «ρυτίδες», δύο σχήματα λόγου, αντίστοιχα με αυτά που συμπληρώσατε στον πίνακα της προηγούμενης δραστηριότητας.

λέξεις κειμένου	1ο σχήμα λόγου (όρος)	2ο σχήμα λόγου (όρος)
χρόνος		
ρυτίδες		

3. Ποιες είναι οι βασικές αλλαγές που προκαλεί το πέρασμα του χρόνου, σύμφωνα με το ποιητικό υποκείμενο; Με ποια διάθεση το ποιητικό υποκείμενο προσεγγίζει, κατά τη γνώμη σας, αυτές τις αλλαγές; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας, αξιοποιώντας εκφραστικά μέσα του ποιήματος (όπως το λεξιλόγιο και τα σχήματα λόγου).

¹⁷ Ο όρος σονέτο «προέρχεται από την ιταλική λέξη sonetto, που σημαίνει “μικρός ήχος” ή “τραγούδι”. [...] Τα σονέτα έχουν δεκατέσσερις στίχους και κάθε στίχος περιέχει δέκα συλλαβές. Οι πρώτοι δέκα στίχοι χωρίζονται σε τετράστιχες στροφές με πλεκτή ομοιοκαταληξία, ενώ οι δύο τελευταίοι που ομοιοκαταληκτούν μεταξύ τους ολοκληρώνουν το σύνολο»· το σαιξπηρικό σονέτο έχει «τρία τετράστιχα και ένα δίστιχο και ομοιοκαταληξία αβαβ, γδγδ, εζεζ, ηη». «[Το σαιξπηρικό σονέτο] καλλιεργήθηκε κυρίως από τον Shakespeare, στον οποίο οφείλει και το όνομά του. [...] Στα περισσότερα σονέτα που έγραψε ο ίδιος ο Shakespeare, κάθε τετράστιχη στροφή πραγματεύεται μια διαφορετική πτυχή του θέματος που εισάγεται στον πρώτο στίχο, ενώ η “βασική ιδέα” συνοψίζεται στο τελικό ομοιοκατάληκτο δίστιχο» (Cuddon, 2005: 523, 527). «Τυπικά, ο ένατος στίχος προκαλεί μια αλλαγή (volta) που σηματοδοτεί μια αλλαγή στον τόνο, στη διάθεση ή στο ύφος του ποιήματος. Ο σημαντικότερος από τους στίχους του ποιήματος είναι, πάντως, ο τελευταίος: όλο το νόημα του ποιήματος συμπυκνώνεται σ’ αυτόν» (Σουλιώτης, 2012: 94).

4. Στο ποίημα υπάρχουν οι ακόλουθες λέξεις και φράσεις: «φύλλα», «έρημα κενά», «βιβλίο», «μνήμη». Πώς συνδέονται οι λέξεις αυτές, κατά τη γνώμη σας, με το πέρασμα του χρόνου και τα γηρατειά; Ποιο νομίζετε ότι είναι το θέμα του ποιήματος; Για την απάντησή σας, μην παραλείψετε να λάβετε υπόψη σας τη σημείωση της μεταφράστρας του ποιήματος ότι το ποίημα αυτό ίσως συνόδευε ένα σημειωματάριο που προσφέρθηκε ως δώρο.
5. Διάλεξε τον τίτλο ενός πρωτοσέλιδου (βλ. ΨΜΑ) που θεωρείς πιο ποιητικό και γράψε ένα σύντομο ποίημα με αυτόν τον τίτλο.

Η τρίτη ηλικία
στον Τύπο

Χατσόπουλος, Ιωάννης. Προσωπογραφία.

Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

ΟΜΑΔΑ 2

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

1. Ποια χαρακτηριστικά της γιαγιάς παρουσιάζονται και με ποια επίθετα και εκφραστικά μέσα αποδίδονται ποιητικά;
2. **α)** Ποια είναι η σχέση της γιαγιάς με τα εγγόνια της; Με ποιες λέξεις και φράσεις αποδίδεται αυτή;
β) Συζητήστε με τους/τις συμμαθητές/-τριές σας εάν στη σημερινή εποχή η σχέση παραμένει ίδια με αυτή που παρουσιάζει ο Παλαμάς ή έχει υποστεί αλλαγές.
3. Παρατηρήστε τη στιχουργική μορφή του ποιήματος (μέτρο, ομοιοκαταληξία). Δημιουργήστε 4-6 στίχους, με την ίδια μορφή, για έναν παππού.
4. Χωρισμένοι/-ες σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων, γράψτε τον διάλογο ανάμεσα στη γιαγιά και στον/στην εγγονό/-ή της, ο/η οποίος/-α ενδιαφέρεται να μάθει για την εφηβική ηλικία της γιαγιάς.

ΟΜΑΔΑ 3

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Κείμενο 3: Εμμανουήλ Ροΐδης, Το ξεστούπωμα

1. **α)** Με ποιες εικόνες περιγράφεται το τοπίο στο οποίο εκτυλίσσεται το περιστατικό; Να τις χαρακτηρίσετε ως προς το είδος τους (ακουστικές, οπτικές, κλπ). Πώς επηρεάζουν το ύφος του διηγήματος;
β) Ποια είναι τα πρόσωπα του κειμένου; Ποιες πληροφορίες μπορούμε να αντλήσουμε για την ηλικία τους και την εξωτερική τους εμφάνιση; Πώς επηρεάζουν την πλοκή της ιστορίας;
2. **α)** Ποια εξήγηση δίνετε για την πράξη των παιδιών να «ξεστουπώσουν» το βαρέλι που μετέφερε η ηλικιωμένη γυναίκα;
β) Ποια είναι η αντίδραση της γυναίκας μόλις αντιλαμβάνεται το «ξεστούπωμα» και πώς την ερμηνεύετε; Ήταν αναμενόμενη ή όχι η αντίδρασή της; Εσείς θα περιμένατε να αντιδράσει διαφορετικά; Αν ναι, με ποιον τρόπο;
γ) Αναγνωρίζετε αντίστοιχες συμπεριφορές εφήβων απέναντι στους ηλικιωμένους ή άλλων προσώπων που συμμετείχαν σε αυτές; (100-150 λέξεις)
3. Εκείνο το βράδυ ο Γιαννακός, έχοντας επιστρέψει στο σπίτι του, γράφει στο ημερολόγιό του τις σκέψεις και τα συναισθήματά του για το περιστατικό. Φανταστείτε όσα θα έγραφε στις σελίδες του ημερολογίου του. (100-120 λέξεις)
4. Η σάτιρα είναι βασικό στοιχείο του ύφους του Ε. Ροΐδη. Ποιο είναι το βασικό θέμα που σατιρίζει ο συγγραφέας στο διήγημα;
5. Ποιο είναι το είδος του αφηγητή και της αφήγησης και ποιος είναι ο χρόνος της αφήγησης; Υπάρχουν στοιχεία που θα μπορούσαμε να τα θεωρήσουμε αυτοβιογραφικά;

1. Ποιο είναι το ρηματικό πρόσωπο της αφήγησης στο απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Σώτης Τριανταφύλλου, *Αύριο, μια άλλη χώρα*, που διαβάσατε; Πώς παρουσιάζονται τα συμβάντα της ιστορίας από την αφηγηματική φωνή¹⁸ που έχει αναλάβει την αφήγηση τους; Μέσα από ποια οπτική γωνία (εστίαση)¹⁹ παρατηρεί τα πρόσωπα της ιστορίας; Δοκιμάστε να αλλάξετε την οπτική γωνία, ξαναγράφοντας το παρακάτω απόσπασμα, αναθέτοντας την αφήγηση στη «μαμά» της ιστορίας:

Κι αυτή τη φορά δεν έλειψε κανένας· ήρθε από νωρίς η γιαγιά –η μαμά της μαμάς– «για να βοηθήσει», αλλά δεν βοήθησε, την έπιασε φλυαρία κι άρχισε να λέει στη μαμά ότι είναι κλωμή και ρώταγε τι έχει, τι συμβαίνει, μήπως έχει πυρετό –κι η μαμά τσαντίστηκε ακριβώς όπως τσαντίζεται ο Κάρολος όταν του κολλάει ο μπαμπάς. Η γιαγιά έκανε διάφορες παρατηρήσεις για το σπίτι, για την ταπετσαρία που έβαλε η μαμά στο σαλόνι, είπε ότι μοιάζει με τραπεζομάνηλο, κι έπειτα μπήκε στην κουζίνα κι άρχισε να τσακώνεται με τη Φώφη γιατί η Φώφη δεν σηκώνει κουβέντα από κανέναν και ποιος ξέρει τι της είπε πάλι η γιαγιά.

2. Πώς θα χαρακτηρίζατε το αφηγηματικό ύφος του Κειμένου 4; Να επιλέξετε όσους από τα παρακάτω χαρακτηρισμούς βρίσκετε κατάλληλους και να σημειώσετε ένα παράδειγμα για καθεμία από τις επιλογές σας.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΦΟΥΣ	ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
Τυπικό	
Οικείο	
Λόγιο λεξιλόγιο (με λέξεις από την καθαρεύουσα)	
Καθημερινό/απλό λεξιλόγιο	
Ιδιωματικό λεξιλόγιο	
Προφορική	
Υποτακτικός λόγος	
Παρατακτική σύνταξη	
Μικροπερίοδος λόγος	
Μακροπερίοδος λόγος	
Ασύνδετο σχήμα	
Μεταφορικός λόγος	
Κυριολεκτικός λόγος	
Νεανικό/παιδικό ύφος	
Λαϊκό ύφος	
Φυσικό/ανεπιτήδευτο ύφος	
Σοβαρό, εξεζητημένο ύφος	
Παραστατικό ύφος	
Αυστηρό ύφος	
Παιγνιώδες ύφος	

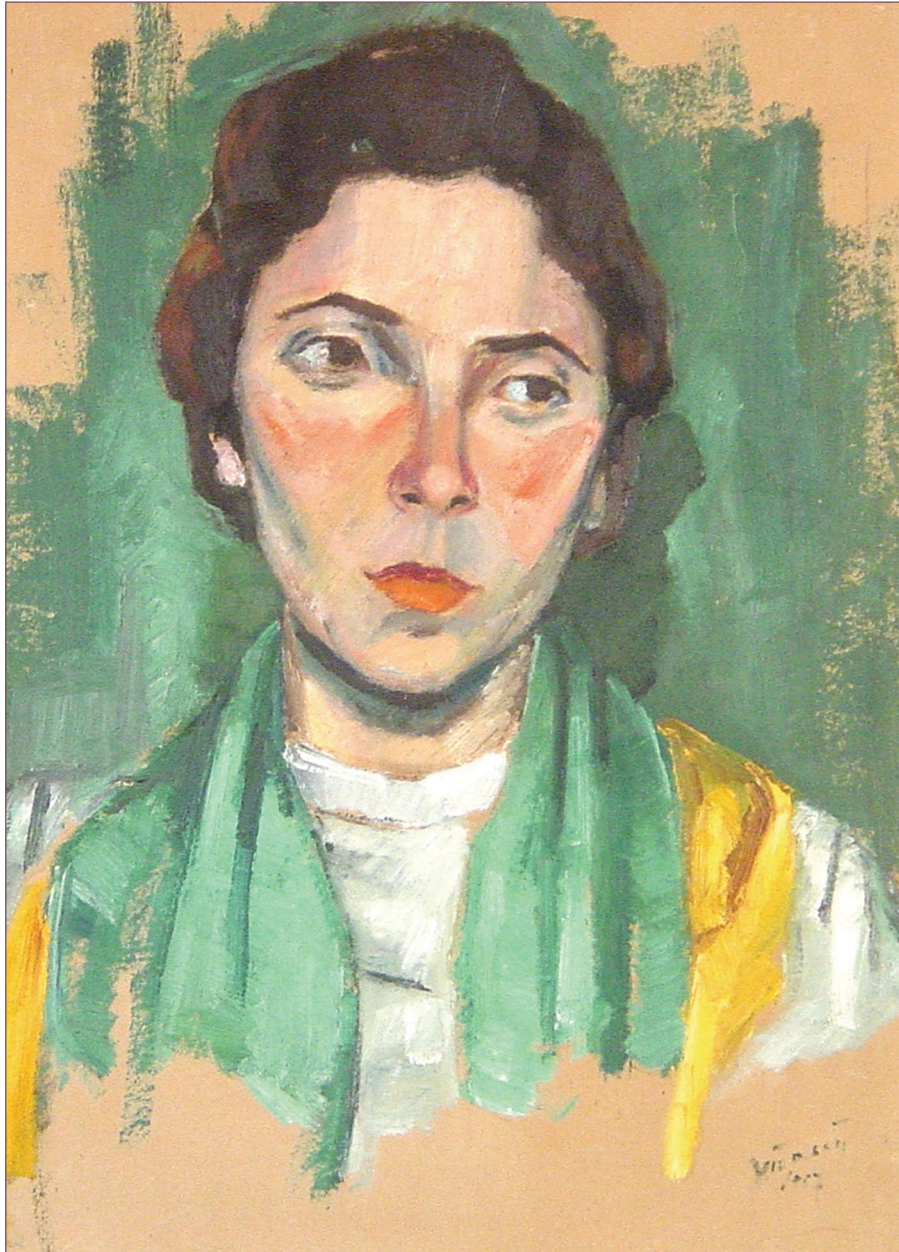
¹⁸ Αναζητήστε πληροφορίες στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: [αφηγηματική φωνή](#).

¹⁹ Αναζητήστε πληροφορίες στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα: [εστίαση](#). Ο όρος αυτός σχετίζεται με μια βασική διάκριση που ισχύει στην αφηγηματολογική θεωρία: τη διάκριση ανάμεσα στο «ποιος βλέπει» και στο «ποιος μιλά»· «σ' ένα έργο, δηλαδή, ο αφηγητής δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με την οπτική γωνία μέσα απ' την οποία φιλτράρεται η αφηγηματική πληροφορία», Παρίσης, Ι., Παρίσης, Ν. *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*. ΥΠΑΙΘ – Διόφαντος, σ. 32.

Το σκίτσο
της γιαγιάς

3. Πώς παρουσιάζονται οι δύο γιαγιάδες της ιστορίας; Ποιες είναι οι διαφορές τους και πού οφείλονται, κατά τη γνώμη σας; Βλ. και ΨΜΑ.
4. Φανταστείτε έναν διάλογο ανάμεσα στις δύο γιαγιάδες του αποσπάσματος: Τι θα πρότεινε η πιο μοντέρνα στη γιαγιά με το τσεμπέρι; Τι θα απαντούσε η τελευταία; Το σκηνικό του διαλόγου μπορεί να είναι μια φανταστική βόλτα των δύο γιαγιάδων σε μια μεγάλη πόλη. Γράψτε τη σύντομη ιστορία σας, αναθέτοντας την αφήγηση σε έναν τριτοπρόσωπο -παντογνώστη- αφηγητή.

Πασσιάς, Κωνσταντίνος (1957). *Σπουδή*.
Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

1. Διαβάστε το κείμενο μεγαλόφωνα, ενώ συγχρόνως μια ομάδα που θα υποδύεται τα πρόσωπα θα αναπαριστά τη δράση τους. **Βλ. και ΨΜΑ.**
  - α) Ποιοι αφηγηματικοί τρόποι²⁰ αξιοποιούνται στο διήγημα της Μαρίας Κέντρου-Αγαθοπούλου, «Το πιο πικρό ποτήρι»; Ποιος είναι ο κυρίαρχος;
  - β) Να χαρακτηρίσετε το είδος του αφηγητή που αναλαμβάνει την αφήγηση της ιστορίας. Πώς, κατά τη γνώμη σας, οι παραπάνω επιλογές συνδέονται με την παρουσίαση του χαρακτήρα της Θεοδώρας-Ρούλας;
2. «Το πιο πικρό ποτήρι»: ο τίτλος του διηγήματος είναι μεταφορικός ή κυριολεκτικός; Τον θεωρείτε εύστοχο ή όχι και για ποιον λόγο; Σε ένα πολύ σύντομο κείμενό σας (60-70 περίπου λέξεων) να αναπτύξετε την απάντησή σας και, στη συνέχεια, να διατυπώσετε έναν δικό σας τίτλο, που αξιοποιεί τη μεταφορά²¹ και είναι κατάλληλος για το θέμα του διηγήματος.
3. Πώς νιώθει η Θεοδώρα-Ρούλα για τη μητέρα της; Να παρακολουθήσετε τις αλλαγές στη στάση της, όπως αυτές αναφέρονται στο κείμενο, και να επιχειρήσετε να τις ερμηνεύσετε. Είναι δικαιολογημένο, κατά τη γνώμη σας, το παράπονο που εκφράζει;
4. Ποιο πρόβλημα θέτει, κατά τη γνώμη σας, το κείμενο σε σχέση με την τρίτη ηλικία; Πώς αντιμετωπίζει η Θεοδώρα-Ρούλα την ασθένεια της μητέρας της και την ανάγκη για περίθαλψη; Να γράψετε ένα σύντομο κείμενο από το ημερολόγιο της Θεοδώρας-Ρούλας, όπου η τελευταία εξομολογείται τα συναισθήματά της για τη συμβίωσή της με τη γηραιά και ασθενή μητέρα της. Μπορείτε να εμπλουτίσετε την αφήγησή σας με αναμνήσεις της Θεοδώρας-Ρούλας από το παρελθόν της με τη μητέρα και την αδερφή της.

Κατανόηση
κειμένου
«Το πιο πικρό
ποτήρι»

²⁰ Βλ. και Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στην Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα: [αφηγηματικοί τρόποι](#). Δες, επίσης, στο Φωτόδεντρο και για τις [αφηγηματικές τεχνικές](#).

²¹ Με τη μεταφορά «η σημασία ενός πράγματος μεταφέρεται κατ' αναλογία ως ιδιότητα σε ένα άλλο, μέσω μιας περισσότερο ή λιγότερο αισθητής ομοιότητας, που είναι κατά βάση *ψυχολογική* (ειδικά όταν ονομάζουμε ένα νέο/άγνωστο πράγμα –γι' αυτό μεταφορές έχει και ο επιστημονικός λόγος)» (Αθανασοπούλου, 2022: 52-53). Βλ. και Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: Μεταφορά.

Β΄ ΦΑΣΗ

Εργασία σε ομάδες – συνανάγνωση

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΟΙΝΟ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

1. Να ομαδοποιήσετε τα κείμενα της συστάδας με βάση τις ομοιότητες και τις διαφορές τους ως προς την παρουσίαση της τρίτης ηλικίας.
2. Και τα πέντε κείμενα της συστάδας υποβάλλουν στο αναγνωστικό κοινό σκέψεις σχετικά με το πέρασμα του χρόνου, την τρίτη ηλικία, τη φθορά του ανθρώπινου σώματος, το κάνουν, όμως, αξιοποιώντας διαφορετικά μέσα. Να παρατηρήσετε τη σχετική διαφορά ανάμεσα στο σαιξπηρικό σονέτο, στο ποίημα του Κ. Παλαμά και στη ρεαλιστική αφήγηση των υπόλοιπων τριών κειμένων: πώς παρουσιάζεται ο χρόνος στα ποιητικά κείμενα και πώς στα πεζά κείμενα της συστάδας;

Γ΄ ΦΑΣΗ

Εργασία στην ολομέλεια – παρουσίαση των συμπερασμάτων των ομάδων και διάλογος

► ερωτήσεις για την οργάνωση του **διαλόγου** της ολομέλειας

1. Δες πάλι τις απαντήσεις σου στη δεύτερη δραστηριότητα της προαναγνωστικής φάσης και αξιοποίησε τα κείμενα της συστάδας ως παραδείγματα για κάποιες από αυτές.
2. Τι σου άρεσε και τι δεν σου άρεσε στα κείμενα; Ποιο/-α από αυτά σε δυσκόλεψε περισσότερο στην κατανόηση, και για ποιον λόγο; Ποιο λογοτεχνικό είδος (ποίημα, σονέτο, μυθιστόρημα ή άλλο) θα επέλεγες εσύ για το ίδιο θέμα, και για ποιον λόγο;

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

17^{ος} αιώνας

1609

Σαίξπηρ, Ουίλλιαμ
[Σονέτο 77]

Ξένη κλασική
λογοτεχνία, σονέτο

19^{ος} αιώνας

1866

Παλαμάς, Κωστής
«Τα νιάτα της γιαγιάς»

Γενιά του 1880
(Νέα Αθηναϊκή Σχολή)

1899;

Ροϊδης, Εμμανουήλ
«Το ξεστούπωμα»

Γενιά του 1880
(Νέα Αθηναϊκή Σχολή)

20^{ος} αιώνας

1997

Τριανταφύλλου, Σώτη
Αύριο, μια άλλη χώρα

σύγχρονη νεοελληνική
πεζογραφία, μυθιστόρημα

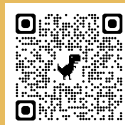
21^{ος} αιώνας

2017

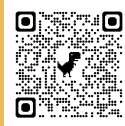
Κέντρου-Αγαθοπούλου, Μαρία
«Το πιο πικρό ποτήρι»

νεοελληνική πεζογραφία,
διήγημα

1. Αντλώντας στοιχεία από τη συστάδα, δημιουργήστε μία παρουσίαση με θέμα: Πώς παρουσιάζεται η τρίτη ηλικία στη λογοτεχνία (17ος-21ος αιώνας);
2. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να συμβάλεις στη δημιουργία μιας ψηφιακής φανταστικής ιστορίας με κεντρικό χαρακτήρα ένα ηλικιωμένο πρόσωπο που έχει μια ιδιότητα/ενασχόληση απρόσμενη για την ηλικία του (για παράδειγμα, ένας παππούς που τρέχει σε αγώνες ταχύτητας, μια γιαγιά που παραδίδει μαθήματα γιόγκα, ένας ηλικιωμένος που αποφασίζει να κάνει τον γύρο του κόσμου, ή ό,τι άλλο σκεφτείς!). Στη διάθεσή σου έχεις ψηφιακές εφαρμογές, όπως οι makebeliefscomix.com, [storybird](http://storybird.com), [storyboardthat](http://storyboardthat.com), [MyStorybook](http://MyStorybook.com), [Toontastic3D](http://Toontastic3D.com).
3. Αφού αναζητήσεις στις ακόλουθες διαδικτυακές πηγές (αντικλείδι, tick tock, Time in contemporary art, europeana ή άλλες) καλλιτεχνικά έργα με θέμα την αναπαράσταση του χρόνου, να επιλέξεις για καθένα από τα πέντε κείμενα της συστάδας εκείνο το έργο που θεωρείς καταλληλότερο να πλαισιώσει εικαστικά το κείμενο. Να τεκμηριώσεις κάθε επιλογή σου με ένα σύντομο κείμενο (30-40 λέξεων).
4. Με αφορμή το διήγημα της Μαρίας Κέντρου-Αγαθοπούλου, «Το πιο πικρό ποτήρι» (Κείμενο 4), να γράψεις ένα ποίημα (8-12 στίχων) με τίτλο «Συγκατοίκηση», χρησιμοποιώντας (σε όποια πύση θέλεις) τις ακόλουθες λέξεις του διηγήματος: γριά, μαμά, Κορνηλία, πένθος, αλήθεια, βλάβη, μυαλό, παρηγοριά.
5. Με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Τρίτης Ηλικίας (1 Οκτωβρίου), να δημιουργήσεις ένα podcast με περιεχόμενο την ηχογραφημένη εκφραστική ανάγνωση ενός από τα πέντε κείμενα της συστάδας, αξιοποιώντας ένα ψηφιακό εργαλείο. Στη διάθεσή σου έχεις την ψηφιακή εφαρμογή Audacity και ιστοσελίδες από όπου μπορείς να αντλήσεις ελεύθερα ηχητικά εφέ και μουσική υπόκρουση (rixabay, chosic). Με ψηφοφορία/δημοσκόπηση (χρήσιμα είναι το ψηφιακό εργαλείο mentimeter και το αντίστοιχο «Δημοσκόπηση» της εκπαιδευτικής πλατφόρμας e-me) μπορεί να αναδειχθεί το δημοφιλέστερο podcast και να αναρτηθεί στην πλατφόρμα European School Radio από τον/την εκπαιδευτικό.
6. Να δημιουργήσεις μια αφίσα, για να προωθήσεις στη σχολική κοινότητα το podcast της προηγούμενης δραστηριότητας. Στη διάθεσή σου υπάρχουν και ψηφιακά εργαλεία, όπως τα canva, Postermywall, fotor, genial.ly, e-me κ.ά.

Επέκταση
«Ο χρόνος και ο άνθρωπος:
η τρίτη ηλικία στη λογοτεχνία»

Δελτίο Εξόδου
- Σονέτο

[Άγνωστου ζωγράφου]. Η δολοφονία του Καποδίστρια. Μουσείο Μπενάκη

«homo homini lupus»
(Ο άνθρωπος για τον άνθρωπο, λύκος)
Λατινικό γνωμικό

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Η σύγκρουση ιδεολογιών ή συμφερόντων ανάμεσα σε κοινωνικές και πολιτικές ομάδες και οι εμφύλιες διαμάχες δεν είναι άγνωστες στη νεότερη και σύγχρονη ελληνική ιστορία. Τα ιστορικά στιγμιότυπα «φωτίζουν» τα λογοτεχνικά κείμενα που συγκροτούν αυτή τη συστάδα: απομνημονεύματα, ιστορικά μυθιστορήματα, ποιητικά κείμενα.

Λίστα κειμένων συστάδας

Φεραίος, Ρ. [1787]. *Θούριος* [απόσπασμα]. Πηγή: Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού.

Στρατηγού Μακρυγιάννη [1829-1850]. *Απομνημονεύματα* [1829-1850] (1977) (Γ. Βλαχογιάννης, Εισ.). Αθήνα: ΜΠΑΨΡΟΝ.

Δέλτα, Π. [1935;-1939] (2014). *Ρωμιοπούλες. Γ΄ Σούρουπο*. Αθήνα: Ερμής.

Βαλτινός, Θ. [1963] (2004). *Η κάθοδος των εννιά*. Αθήνα: Μεταίχιμο.

Χατζοπούλου-Καραβία, Λ. (1975). *Προς Αντιγόνην*. Αθήνα [x.ό].

Λίστα κειμένων επιλογής (σε ΨΜΑ)

Καβάφης, Κ.Π. [1901, 1903] (1963). «Θερμοπούλες». *Τα Ποιήματα*. Τόμ. Α΄ 1897-1918 (Γ.Π. Σαββίδης, Επιμ.). Αθήνα: Ίκαρος.

Καβάφης, Κ.Π. [1922] (1963). «Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες». *Τα Ποιήματα*. Τόμ. Β΄ 1919-1933 (Γ.Π. Σαββίδης, Επιμ.). Αθήνα: Ίκαρος.

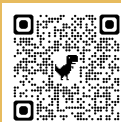
Εγγονόπουλος, Ν. [1944] (1985). «Μπολιβάρ». *Ποιήματα*. Τόμ. Β΄. Αθήνα: Ίκαρος.

Καζαντζάκης, Ν. [1961] (2023). *Αναφορά στον Γκρέκο*. Αθήνα: Διόπτρα.

Λέξεις – κλειδιά

απομνημόνευμα,
Εθνικός Διχασμός,
ειρωνεία,
ελεύθερος πλάγιος λόγος,
εξέγερση,
κινηματογραφική
μεταφορά,
πλοκή, σκηνικό,
συγκρούσεις και εξεγέρσεις

Εμπλουτισμός
συστάδας:

«Συγκρούσεις
και Εξεγέρσεις»

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- εντοπίζεις εκείνα τα σημεία των κειμένων που αποτυπώνουν το ιστορικό και κοινωνικό περιβάλλον της δράσης των ηρώων
- εντοπίζεις τις διαφοροποιήσεις του λογοτεχνικού πρωτότυπου και της μεταφοράς του στον κινηματογράφο
- διακρίνεις γνωρίσματα αφηγηματικών τρόπων, όπως ο ελεύθερος πλάγιος λόγος, και να σχολιάζεις τη λειτουργία του συγκεκριμένου τρόπου στην αφήγηση
- αναγνωρίζεις το είδος του αφηγητή και τον λεκτικό τρόπο της ειρωνείας
- εφαρμόζεις τις γνώσεις σου για όρους, όπως πλοκή και σκηνικό, σε δικές σου εκφραστικές δοκιμές
- αναγνωρίζεις το κειμενικό είδος του απομνημονεύματος
- εντοπίζεις τον τρόπο αξιοποίησης του αρχαιοελληνικού μύθου σε σύγχρονα νεοελληνικά λογοτεχνικά κείμενα
- παράγεις προφορικό, γραπτό, ψηφιακό και δημιουργικό λόγο στο πλαίσιο του προβληματισμού που θέτουν τα κείμενα της συστάδας
- αξιοποιείς βασικά στοιχεία θεατρικής τεχνικής και δραματοποίησης, προκειμένου να εκφράσεις δημιουργικά τη συναισθηματική ατμόσφαιρα που γέννησαν τα κείμενα της συστάδας

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

Το ιστορικό περιεχόμενο

1. Τι γνωρίζεις για τα ιστορικά γεγονότα της Χρονογραμμής; (Βλ. και ΨΜΑ). Να παρατηρήσεις την ελαιογραφία στην αρχή της συστάδας και σε συνεργασία με έναν/μία συμμαθητή/-τρια σου να ανταλλάξετε απόψεις σχετικά με τα ακόλουθα ερωτήματα:
  - α) Αναγνωρίζεις την κεντρική ιστορική μορφή της ελαιογραφίας; Σε ποια κατάσταση βρίσκεται;
  - β) Ποιες είναι οι αντιδράσεις των περιφερειακών μορφών της ελαιογραφίας;
  - γ) Γνωρίζεις το ιστορικό γεγονός;
2. Να διαβάσεις το παρακάτω απόσπασμα από τη στήλη «Σαν σήμερα» της εφημερίδας *Η Καθημερινή* και να εργαστείς πάνω στις ερωτήσεις που το ακολουθούν.

«[...] Οι σχέσεις του Πετρόμπεη με τον Καποδίστρια δεν υπήρξαν πάντοτε ψυχρές. Ο Πετρόμπεης τασσόταν από τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης υπέρ της έλευσης του Καποδίστρια στην Ελλάδα. Τον Ιανουάριο του 1824 ως Πρόεδρος του Εκτελεστικού απέστειλε πρόσκληση στον Κερκυραίο ευπατρίδη να έρθει στην Ελλάδα προκειμένου να αναλάβει την πολιτική ηγεσία των Ελλήνων. "Μόνον η Εξοχότης σου δύναται να επιφέρη ευκαίαν μεταβολήν, να εμπνεύσης τον πατριωτισμόν, να ενισχύσης τον νόμον, και να στερεώσης την ανεξαρτησίαν του έθνους σου" ανέφερε χαρακτηριστικά ο Πετρόμπεης στην επιστολή του (Αρχαίον Ιωάννου Καποδίστρια, τόμος Ζ', σσ. 246-248).

Το πρωί της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1831, ο Ιωάννης Καποδίστριας, ακολουθώντας το συνηθισμένο κυριακάτικο πρόγραμμά του, ξεκίνησε για την εκκλησία του Αγίου Σπυριδώνα στο Ναύπλιο για να παραστεί στη Θεία Λειτουργία. Κινούμενος προς την εκκλησία, αντίκρισε τον Γιωργάκη και τον Κωνσταντίνο Μαυρομιχάλη να στέκονται αριστερά και δεξιά της κεντρικής πύλης εμποδίζοντας την είσοδο στον ναό. Προς στιγμήν κοντοστάθηκε και θυμήθηκε τις προειδοποιήσεις των συνεργατών του σχετικά με τις φήμες πως ορισμένα στελέχη της αντιπολίτευσης σχεδίαζαν να τον δολοφονήσουν. Αποφάσισε, όμως, να μην οπισθοχωρήσει στη θέα των δύο ανδρών».

Οι σχέσεις των δύο ανδρών ψυχράνθηκαν όταν ο κυβερνήτης αρνήθηκε να ικανοποιήσει πλήρως τις απαιτήσεις οικονομικού χαρακτήρα των Μαυρομιχαλαίων, επικαλούμενος τα περιορισμένα έσοδα του ελληνικού κράτους και τη γενικότερη φτώχεια των Ελλήνων. Παράλληλα, επιχειρήσε να περιορίσει την ισχύ των Μαυρομιχαλαίων καθώς και πολλών άλλων προουχοντικών οικογενειών. Πολλά μέλη της οικογένειας των Μαυρομιχαλαίων φυλακίστηκαν ή τέθηκαν σε περιορισμό. Ανάμεσά τους και ο ηγέτης της οικογένειας, ο Πετρόμπεης.

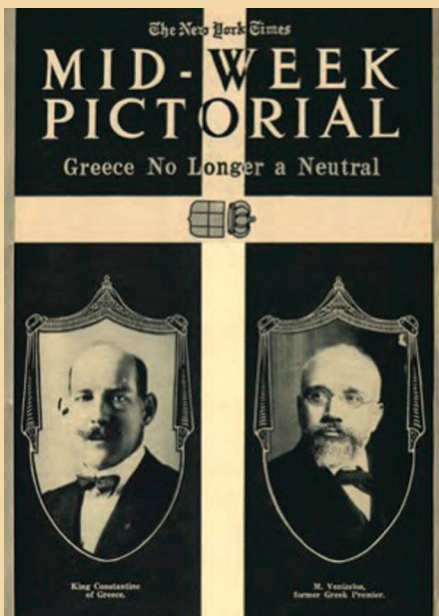
Όταν ο Καποδίστριας πλησίασε στην είσοδο του ναού, Ο Κωνσταντίνος πυροβόλησε τον άτυχο κυβερνήτη στο κεφάλι, ενώ ο Γεώργιος τον μαχαίρωσε στην κοιλιά. Η σωματοφυλακή του κυβερνήτη αντέδρασε και τραυμάτισε τον Κωνσταντίνο εμποδίζοντας τη διαφυγή του. Ο αδερφός του Πετρόμπεη υπέκυψε στα τραύματά του λίγο αργότερα, αφού πρώτα διαπομπεύτηκε από το εξαγριωμένο πλήθος. Ο Γιωργάκης πρόλαβε να ξεφύγει και βρήκε καταφύγιο στη γαλλική πρεσβεία. Υπό τον κίνδυνο εισβολής του μαινόμενου πλήθους στον χώρο της πρεσβείας, ο επικεφαλής της γαλλικής αποστολής Αχ. Ρουάν παρέδωσε τον γιο του Πετρόμπεη στις αρχές της πόλης.

- α) Ποιο είναι το ιστορικό γεγονός που αναπαριστά η ελαιογραφία του ανώνυμου ζωγράφου; Ποια ήταν τα αίτια της δολοφονίας, σύμφωνα με το κείμενο που διάβασες;
- β) Με ιστορικά στοιχεία που θα αντλήσεις από τη στήλη «Σαν σήμερα» της *Καθημερινής*, γράψε ένα σύντομο κείμενο/λεζάντα (50-70 λέξεων) που θα μπορούσε να συνοδεύει την ελαιογραφία «Η δολοφονία του Καποδίστρια», η οποία αποτελεί αντικείμενο της συλλογής του Μουσείου Μπενάκη. Φρόντισε να κατατοπίζει τον/την επισκέπτη/-τρια ως προς τα ιστορικά συμφραζόμενα.
- γ) Ποιες σκέψεις σου προκαλεί το γεγονός ότι Έλληνες δολοφόνησαν τον πρώτο κυβερνήτη του Νεοελληνικού Κράτους; Αξιοποίησε στην απάντησή σου και την επιγραφή του ανδριάντα του (βλ. ΨΜΑ): Τι είδους «παρακαταθήκη» αφήνει μια τέτοια δολοφονία σε έναν λαό; Θα μπορούσε η δημόσια συζήτηση γι' αυτές τις σελίδες της ιστορίας να αποβεί ωφέλιμη για το μέλλον;

Το άγαλμα του Καποδίστρια στο Ναύπλιο

3. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918) δίδαξε την ελληνική ηγεσία και κοινωνία. Στις εικόνες και στα κειμενικά αποσπάσματα που ακολουθούν μπορείς να δεις τους πρωταγωνιστές αυτού του διχασμού και να διαβάσεις πολύ βασικές πληροφορίες για τον τελευταίο. Από τη μια πλευρά, ο Δημήτριος Γούναρης,¹ ως βραχίονας του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄,² υπέρμαχου της «ουδετερότητας», από την άλλη ο Ελευθέριος Βενιζέλος,³ θιασώτης της ένταξης της χώρας στις δυνάμεις της Αντάντ,⁴ ενώ η ελληνική κοινωνία διχάζεται ανάμεσα στις δύο διαφορετικές ιδεολογικές θέσεις (συμμετοχή – ουδετερότητα).

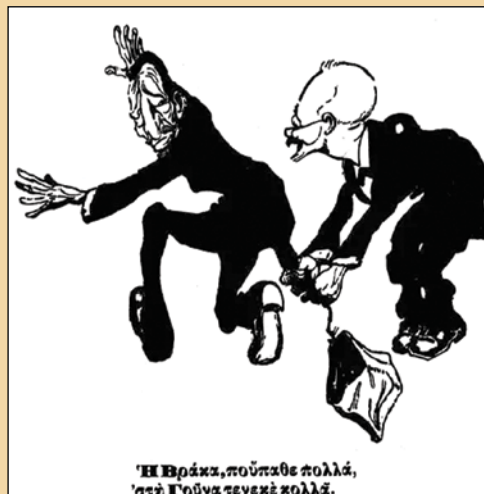

Πρωτοσέλιδο με τον Ελευθέριο Βενιζέλο και τον βασιλιά Κωνσταντίνο, με τον τίτλο «Η Ελλάδα δεν είναι πια ουδέτερη» (Εφημερίδα *The New York Times*: Mid-week pictorial, Σεπτέμβριος 1916), στο Γαρδίκια-Κατσιαδάκη, Ε. (Επιμ.). (2010). *Στα χρόνια του Βενιζέλου ...* Χανιά – Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» και Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, σ. 45.
Πηγή: Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα

Βλ. και ΨΜΑ.

Κρυπτόλεξο:
Διχασμός

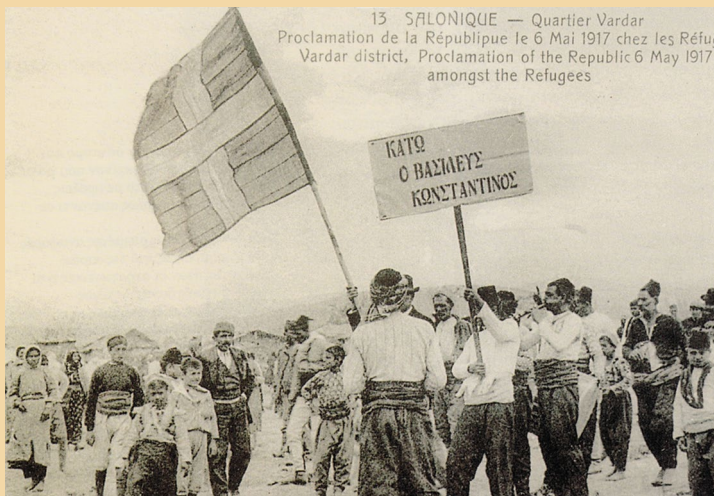

Βενιζέλος και Γούναρης, μετά την εκλογική νίκη των Φιλελευθέρων στις εκλογές της 31^{ης} Μαΐου 1915 (γελοιογραφία της εποχής στο σατιρικό περιοδικό «Ρωμήος») Πηγή: Huffingtonpost.gr

«Αμέσως μετά την κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου, η διάσταση απόψεων ανάμεσα σε βασιλιά και πρωθυπουργό για τη στάση που θα ακολουθούσε η Ελλάδα υπήρξε η αφορμή του εθνικού διχασμού. Εγκαινιάστηκε, έτσι, μια μακρά περίοδος όξυνσης των πολιτικών παθών, που, σε διάφορες μορφές και με αυξανόμενη ένταση, διήρκεσε αρκετές δεκαετίες.»

Γαρδίκια-Κατσιαδάκη, Ε. (Επιμ.). (2010). *Στα χρόνια του Βενιζέλου ...* Χανιά – Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» και Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, σ. 44.

¹ Δημήτριος Γούναρης (1867-1922): Έλληνας πολιτικός, χρημάτισε τρεις φορές πρωθυπουργός της Ελλάδας, ένας από τους κατηγορούμενους και εκτελεσθέντες μετά τη «δίκη των έξι» (δίκη όσων κατηγορήθηκαν ως πρωταίτιοι για την ήττα του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία). [Φωτόδεντρο](#).
² Κωνσταντίνος Α΄ (1868-1923): βασιλιάς των Ελλήνων τις περιόδους 1913-1917 και 1920-1922. [Φωτόδεντρο](#).
³ Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936): Έλληνας πολιτικός, χρημάτισε επτά φορές πρωθυπουργός της Ελλάδας. Περισσότερες πληροφορίες βλ. στο [Φωτόδεντρο](#) και στο [Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος»](#).
⁴ Αντάντ ή Εγκάρδια Συνεννόηση (Entente Cordiale): ένας από τους δύο εμπόλεμους συνασπισμούς χωρών κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Περισσότερες πληροφορίες βλ. στο [Φωτόδεντρο](#).

Οπαδοί του Βενιζέλου διαδηλώνουν κατά του βασιλιά Κωνσταντίνου στη Θεσσαλονίκη, 6 Μαΐου 1917. Επιστολικό Δελτάριο της εποχής (Ε.Λ.Ι.Α.). *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα* (1999). τ. Α2. Αθήνα: Βιβλιόραμα, σ. 122. Πηγή: Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα

Οπαδοί του βασιλιά Κωνσταντίνου διαδηλώνουν στη Βέρνη, 21 Μαΐου 1917. Φωτογραφία (Ε.Λ.Ι.Α.). *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα* (1999), τ. Α2, Αθήνα: Βιβλιόραμα, σ. 123. Πηγή: Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα

«Η σύγκρουσή του με το βασιλιά Κωνσταντίνο γύρω από τη στάση της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο οδήγησε στον εθνικό διχασμό. Η Ελλάδα χωρίστηκε στα δύο. Για μια περίοδο, μάλιστα, από τον Σεπτέμβριο του 1916 ως τον Ιούνιο του 1917, στην ελληνική επικράτεια υπάρχουν δύο κράτη: το βασιλικό κράτος των Αθηνών και το βενιζελικό της Θεσσαλονίκης.»

Γαρδίκια-Κατσαδάκη, Ε. (Επιμ.). (2010). *Στα χρόνια του Βενιζέλου...* Χανιά - Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» και Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, σ. 35.

Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, αφού μελετήσεις το παραπάνω υλικό και αντλήσεις πληροφορίες για τον Εθνικό Διχασμό από τις γραπτές πηγές στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#) και από το βιβλίο *Στα χρόνια του Βενιζέλου*,⁵ να λάβεις μέρος σε αγώνα αντιλογίας που θα οργανώσετε με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου με θέμα: «Ο Εθνικός Διχασμός ήταν απλώς σύγκρουση δύο ηγετών που δεν ήθελαν να υποχωρήσουν για λόγους κύρους ή ήταν απόρροια βαθύτερων πολιτικών αιτίων;». Αφού διασταυρωθούν τα επιχειρήματα, να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τον ρόλο που, κατά τη γνώμη σου, έχουν η πολιτική εξουσία, οι ξένες δυνάμεις και ο λαός στην έξαρση των διχαστικών παθών.

Κάθε ομάδα θα αναδείξει τον/την ομιλητή/-ριά της, ο/η οποίος/-α θα παρουσιάσει στον λόγο του τα επιχειρήματα που έχει συγκεντρώσει η ομάδα του/της, αλλά και θα επιχειρήσει να αντικρούσει τα επιχειρήματα του/της συνομιλητή/-τριας, σε προκαθορισμένη χρονική διάρκεια. Τέλος, όσοι/-ες παρακολουθήσετε ως κοινό τον αγώνα αντιλογίας θα κρίνετε τους/τις ομιλητές/-τριες με βάση τα παρακάτω:

- ▶ Ποια επιχειρήματα χρησιμοποιήθηκαν;
- ▶ Πώς επικοινωνήσαν οι ομιλητές/-τριες (γλώσσα σώματος, ένταση και διακύμανση φωνής);
- ▶ Ποια επιχειρήματα ήταν πειστικά;

Πληροφορίες για την τεχνική αντιπαράθεσης επιχειρημάτων: *Living Democracy*, [Εργαλείο 15](#). Πηγή: Education Policy Division, Directorate General of Democracy (DGII) Council of Europe.

⁵ Βλ. κυρίως τις σελίδες 44-55 του βιβλίου Γαρδίκια-Κατσαδάκη, Ε. (Επιμ.). (2010). *Στα χρόνια του Βενιζέλου...* Χανιά - Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» και Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων.

4. Στην ταινία *Ταξίδι στα Κύθηρα* (1984) του σκηνοθέτη Θόδωρου Αγγελόπουλου (1935-2012),⁶ ο ήρωας, ο Σπύρος, επιστρέφει στο χωριό του, που το είχε υπερασπιστεί κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου (1946-1949) από τις τάξεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος (Δ.Σ.Ε.). Να παρακολουθήσεις το σύντομο απόσπασμα [02:59 min] της συνάντησής του με τον Αντώνη, που ήταν ενταγμένος στην αντίπαλη παράταξη του Εθνικού Στρατού [αναζήτησε με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΑ ΚΥΘΗΡΑ-ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ], και να κάνεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τις ακόλουθες δραστηριότητες. Το συνοδευτικό κείμενο θα σε βοηθήσει να κατανοήσεις το ιστορικό πλαίσιο.

«Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος διήρκησε μια τριετία, μεταξύ 1946 και 1949, και στην παγκόσμια ιστορική βιβλιογραφία καταχωρείται ως η πρώτη πράξη του ψυχρού πολέμου. Οι συγκρούσεις μεταξύ του Ελληνικού Στρατού και των ανταρτικών δυνάμεων του Δημοκρατικού Στρατού, ο οποίος βρισκόταν κάτω από τον έλεγχο του Κομμουνιστικού Κόμματος, ολοκληρώθηκαν με την ήττα του Δημοκρατικού Στρατού και την εκτέλεση, φυλάκιση κι εξορία χιλιάδων ανταρτών, κι έγραψαν μια από τις μελανότερες σελίδες στην σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας. Η έναρξη του εμφυλίου μπορεί να τοποθετηθεί στο επεισόδιο της επίθεσης μιας ομάδας ανταρτών του ΕΛΑΣ υπό την καθοδήγηση και την προσωπική εντολή του Γραμματέα του ΚΚΕ, Νίκου Ζαχαριάδη, στο Σταθμό Χωροφυλακής του Λιτοχώρου Πιερίας στις 30 Μαρτίου του 1946. Τους μήνες που ακολούθησαν οι επιθέσεις των ανταρτών κατά της Χωροφυλακής πολλαπλασιάστηκαν και στις 28 Οκτωβρίου 1946 δημιουργήθηκε το Γενικό Αρχηγείο των ανταρτών. Το 1947 ο εμφύλιος πόλεμος γενικεύτηκε σε όλη την Ελλάδα και στις 24 Δεκεμβρίου του ίδιου χρόνου οι αντάρτες σχημάτισαν την Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση, αμφισβητώντας, έτσι, τον έλεγχο της κυβέρνησης στα εδάφη που έλεγχε ο Δημοκρατικός Στρατός. Τον Αύγουστο του 1949, έπειτα από σκληρές μάχες στα βουνά Βίτσι και Γράμμο, οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού, οι οποίες μειονεκτούσαν αριθμητικά μπροστά στις δυνάμεις του Ελληνικού Στρατού, υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν το ελληνικό έδαφος.»

«Θεσσαλονίκη. Σε καιρό πολέμου», συγκρότηση ενότητας:
Ελένη Κοσμά στο «Λογοτεχνία και Πόλεις» στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#)

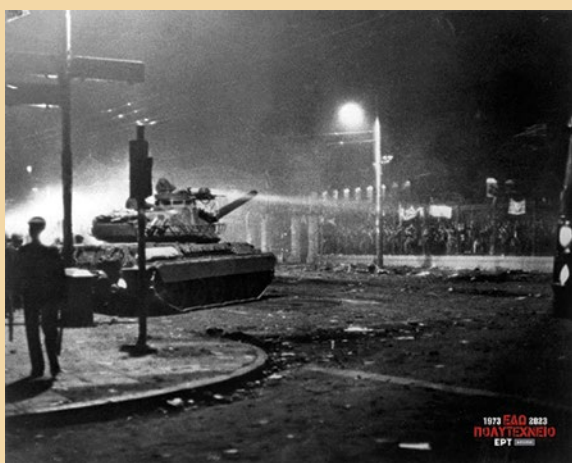
- α)** Οι δύο ήρωες, πρώην αντίπαλοι στον εμφύλιο πόλεμο, ο Σπύρος και ο Αντώνης, σε προχωρημένη πια ηλικία συναντιούνται στο έρημο χωριό τους και πλησιάζουν ο ένας τον άλλο. Ποια συναισθήματα σου προκαλεί αυτή η συνάντηση;
- β)** Να σκεφτείς μια διαφορετική εκδοχή της εξέλιξης και έκβασης της συνάντησης που παρακολούθησες. Στη συνέχεια, σε συνεργασία με τον/τη διπλανό/-ή σου να γράψετε τον διάλογο της καινούριας εκδοχής και να τον παρουσιάσετε δραματοποιημένο στην τάξη.
- γ)** Αφού δημιουργηθούν τρεις ομάδες, κάθε ομάδα να ασχοληθεί με μία από τις ακόλουθες επιλογές διερεύνησης: α) τα λόγια του Αντώνη, β) τη σιωπή του Σπύρου, γ) το «σκηνικό» της συνάντησης των ηρώων. Στη συνέχεια, κάθε ομάδα να παρουσιάσει τα συμπεράσματά της στην τάξη για τα ακόλουθα ερωτήματα: Ποιος είναι ο ρόλος της ιστορικής μνήμης στη συλλογική/εθνική μας αυτογνωσία και στην οικοδόμηση του κοινού μέλλοντος; Πώς η λογοτεχνία και γενικότερα η τέχνη βρίσκει τη θέση της σε αυτή τη συζήτηση;

⁶ Αγγελόπουλος, Θ. (1984). *Ταξίδι στα Κύθηρα* [Κινηματογραφική ταινία]. ΕΡΤ. Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου.

5. Τον Νοέμβριο του 1973 με την εξέγερση του Πολυτεχνείου κορυφώθηκε ο αγώνας εναντίον της στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974). Με αφορμή τις φωτογραφίες που ακολουθούν και έχοντας ως καθοδηγητικό τίτλο το σύνθημα της εποχής «Ψωμί – Παιδεία – Ελευθερία», να γράψεις μία σύντομη ιστορία, με κεντρικό χαρακτήρα κάποιον/-α, από τα πρόσωπα που διακρίνεις στις φωτογραφίες. Πριν από τη συγγραφή, να αποφασίσεις για κάποιες επιλογές, όπως οι παρακάτω:

- ▶ Ποιο είδος αφηγητή θα επιλέξεις;
- ▶ Ποιο θα είναι το σκηνικό⁷ της ιστορίας σου;
- ▶ Ποια τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του κεντρικού χαρακτήρα;
- ▶ Πού βρισκόταν; Για ποιον λόγο; Τι (του/της) συνέβη; Πώς αισθανόταν, τι σκεφτόταν;
- ▶ Πώς μπορεί η στάση του/συμπεριφορά του να επηρεάσει την εξέλιξη της ιστορίας;
- ▶ Ζητήματα πλοκής:⁸ Ποιο θα είναι το βασικό γεγονός που πυροδοτεί τη δράση; Ποια άλλα γεγονότα θα συμβάλουν στην εξέλιξη της δράσης και πώς η ιστορία θα φτάσει στο τέλος της;

Εναλλακτικά, μπορείς να γράψεις μια σύντομη μυθοπλαστική συνέντευξη με κάποιον/-α από τα πρόσωπα στις φωτογραφίες. Τι θα το/τα ρωτούσες; Τι θα σου απαντούσε/απαντούσαν;

Ταγκ μπροστά στην πύλη του Πολυτεχνείου, 17 Νοεμβρίου 1973. Φωτογραφικό ντοκουμέντο του Αριστοτέλη Σαρρηκώστα (η ιστορία αυτής της φωτογραφίας παρουσιάζεται σε [podcast](#)).

Φωτογραφικό Αρχείο ΕΡΤ

Αστυνομικοί συλλαμβάνουν διαδηλωτή στη γωνία Πατησίων και Στουρνάρη, 15 Νοεμβρίου 1973.

⁷ «Το σκηνικό, ο χωροχρόνος στον οποίο διαδραματίζεται μια ιστορία, είναι μια επιλογή του συγγραφέα που δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι τυχαία. Όταν ένας δημιουργός ξεκινά τη συγγραφή μιας μυθοπλασίας, πρέπει να έχει αποφασίσει τον τύπο του σκηνικού που ταιριάζει στην πλοκή της. Τόσο ο χρόνος όσο και ο χώρος, ως στοιχεία του σκηνικού και της πλοκής, συνδέονται οργανικά με την ιστορία και τους χαρακτήρες (γενικότερα την αφήγηση) και δεν μπορεί να υπάρξουν ιστορία, ήρωες ή εξέλιξη της πλοκής χωρίς τα σκηνικά αυτά στοιχεία.» (Κωτόπουλος, Βακάλη, 2023: 161). Βλ. και Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: σκηνικό.

⁸ «Με τον όρο πλοκή εννοούμε τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται και αποδίδονται τα γεγονότα και η δράση σε κάθε αφηγηματικό κείμενο. Πρόκειται για τον αριστοτελικό "μύθο", που έχει ορισμένο μέγεθος, με "αρχή", "μέση" και "τέλος", και διακρίνεται για την ενότητα ύφους και περιεχομένου. Η ενότητα αυτή ερμηνεύεται ως η λογική συνοχή που απαιτείται ώστε η μία πράξη να οδηγήσει στην επόμενη και η αιτία που συμβαίνει το καθετί μέσα στο έργο να έχει "αίτιον" και "αποτέλεσμα", δηλαδή να αιτιολογείται», *Ο.π.*, σ. 132. Βλ. και Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: πλοκή.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Ρήγας Φεραίος, Θούριος

Για την ελευθερίαν, να ζώσωμεν σπαθί,
Πως είμασθ' αντρειωμένοι, παντού να ξακουσθή.
'Οσ' απ' την τυραννίαν, πήγαν στη ξενητιά,
Στον τόπον του καθ' ένας, ας έλδη τώρα πια.
Και όσοι του πολέμου, την τέχνην αγροικούν,
Εδώ ας τρέξουν όλοι, τυράννους να νικούν.
Η Ρούμελη τους κράζει, μ' αγκάλαις ανοιχταίς,
Τους δίδει βιο, και τόπον, αξίαις και τιμαίς.
'Ως πότ' Οφφικιάλος,⁹ σε ξένους Βασιλείς.
'Έλα να γένης στύλος, δικής σου της φυλής.
Κάλλιο για την Πατρίδα, κανέννας να χαδή,
'Η να κρεμάση φούντα, για ξένον στο σπαθί.
Και όσοι προσκυνήσουν, δεν είναι πλιο εχθροί,
Αδέλφια μας θα γένουν, ας είναι κ' εθνικοί.
Μα όσοι θα τολμήσουν, αντίκρυ να σταθούν,
Εκείνοι και δικοί μας, αν είναι ας χαθούν.

Ο **Ρήγας Βελεστινλής** ή **Ρήγας Φεραίος** (1757-1798) ήταν Έλληνας συγγραφέας, πολιτικός στοχαστής και επαναστάτης. Θεωρείται εθνομάρτυρας και πρόδρομος της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Ο ίδιος υπέγραφε ως «Ρήγας Βελεστινλής» ή «Ρήγας ο Θεσσαλός» και ουδέποτε «Φεραίος», κάτι που ίσως να είναι δημιούργημα μεταγενέστερων λογίων. Ο Ρήγας απέβλεπε στην απελευθέρωση και ενοποίηση όλων των Βαλκανικών λαών και φυσικά όλου του ελληνικού στοιχείου που ήταν διασκορπισμένο στην Ανατολή και τα ευρωπαϊκά κέντρα. Επηρεασμένος από τον ευρωπαϊκό Διαφωτισμό, πίστεψε βαθιά στην ανάγκη της επαφής των Ελλήνων με τις νέες ιδέες που σάρωναν την Ευρώπη και αυτό τον ώθησε στη συγγραφή ή μετάφραση βιβλίων σε δημόδη γλώσσα.

Πηγή: Φωτόδεντρο

1. Ποιες είναι οι προτροπές του Ρήγα; Σε ποιους απευθύνεται; Να δικαιολογήσεις τη χρήση του α' πληθυντικού και του β' ενικού προσώπου.
2. Να γράψεις ένα σύντομο ποίημα ή ένα μικροδιήγημα 70-100 λέξεων, στα οποία οι λέξεις «ελευθερία», «πατρίδα» θα έχουν κύριο ρόλο.

⁹ Οφφικιάλος: επίσημο πρόσωπο, αξιωματούχος.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Στρατηγός Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα, Βιβλίο Β΄, κεφ. 3

Σκοτώνοντας ο Κυβερνήτης,¹⁰ κανένας εις τ' Ανάπλι δεν ανακατώδη ούτε πολίτης, ούτε στρατιωτικός. Τον πήραν με παράταξη μεγάλη, (τον μπαλσάμωσαν) και τον είχαν εις την εκκλησίαν εις τον Αγιώργη. Οι μεγάλοι άνθρωποι κάνουν μεγάλα λάθη· κι' ο Κυβερνήτης εχάθη από τα μεγάλη λάθη του. Και η καϊμένη πατρίδα, η αθώα, θα συντριφτή, ότι¹¹ πίσου οι λύκοι θα φάνε τα πρόβατα. Έχει αμαρτίες ακόμα αυτεινή, η δυστυχημένη, και οι τίμιοι αγωνισταί και οι χήρες των σκοτωμένων και τ' αρφανά τους παιδιά, κι' όσοι θυσιάσαν το εδικόν τους, οπού ήταν νοικοκυραίοι και μείναν διακονιαραίοι και ψωμοζητούν, όλοι οι τοιούτοι θα πάθουν· κι' ο Θεός συχωρέση τους αίτιους και σ' αυτόν να δώσουνε λόγο. Ότι από τα λάθη του Κυβερνήτη μας κι' αυτός σκοτώδη και την πατρίδα την αφάνισε· ότι μάτα¹² μάς έρριξε εις την κυβέρνηση και δικαιοσύνη του Κολοκοτρώνη, του Κωλέτη, του Μεταξά, του Μαυροκορδάτου, του Ζαΐμη, των Ντεληγιανναίων, των Λονταίων, του Κουντουργιώτη.¹³ Με δάκρυα πικρά σημειώνω αυτά, ότι όλο στο σκοτάδι θα τρέξωμεν και φοβούμαι μην τζακιστούμεν. Ο Θεός ας κάμη την εσπλαχνίαν του και το έλεός του, να λυπηθή τους αδώους. Αν έδιναν του Μιαούλη της δυο χιλιάδες τα τάλλαρα, να παίρναμεν το Παλαμήδι, τίποτα δεν θα γένεταν –ούτε ο Κυβερνήτης να χαθή, ούτε τόσοι άνθρωποι να σκοτωθούν, ούτε τα καράβια να καγούν, ότι τότε συνάζονταν οι πληρεξούσιοι¹⁴ και τελείωναν όλα. Αλλά μου παραγγέλνουν με τον Μιαούλη «θα γένη διαφορετικά». Εύγε σας, καλοί πατριώτες, οπού θα λευτερώσετε πατρίδα και θα γενούμε κι' εμείς έθνος κατά τους αγώνες μας.

Έγινε η νέα Κυβέρνηση ο Αυγουστίνος¹⁵ πρόεδρος, ο Κολοκοτρώνης, ο Κωλέτης.¹⁶ Έστειλε σε όλο το κράτος εις τους διοικητάς να γένουν οι πληρεξούσιοι με το μέρος τους· κι' ο Αυγουστίνος έστειλε παντού επίτηδες ανθρώπους να εκλέξουνε αυτόν κυβερνήτη της Ελλάδος, κι' όποιος θα τον συντρέξη θα τον κάμη μέγαν άνθρωπον. Ετάξανε και λαγούς με πετραχήλια του Κωλέτη και ήταν με το πνεύμα τους και σύμφωνος να μην έρδουν οι πληρεξούσιοι οπού 'ταν εις τη Νύδρα.¹⁷

«διακονιάρης»

«Παλαμήδι»

¹⁰ Σκοτώνοντας ο Κυβερνήτης: όταν σκοτώθηκε ο Κυβερνήτης.

¹¹ ότι: διότι

¹² μάτα: μάτια

¹³ «του Κωλέτη, του Μεταξά, του Μαυροκορδάτου, του Ζαΐμη, των Ντεληγιανναίων, των Λονταίων, του Κουντουργιώτη»: πολιτικοί, στρατιωτικοί ηγέτες και οικογένειες τοπικών αρχόντων (προεστών) που πρωταγωνίστησαν με τη δράση τους κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και της ίδρυσης του ελληνικού κράτους.

¹⁴ Πληρεξούσιοι: εκλεγμένοι αντιπρόσωποι που είχαν λάβει την εξουσία από τους πολίτες του τόπου τους να τους εκπροσωπήσουν στις Εθνοσυνελεύσεις.

¹⁵ Πρόκειται για τον Αυγουστίνο Καποδίστρια, αδελφό του Ιωάννη. Ο Αυγουστίνος υπήρξε ο Πρόεδρος της Προσωρινής Διοικητικής Επιτροπής που ανέλαβε τη διακυβέρνηση της Ελλάδας μετά τη δολοφονία του Ι. Καποδίστρια. Πηγή: [Μουσείο Καποδίστρια](#).

¹⁶ Ιωάννης Κωλέτης: Έλληνας πολιτικός, «μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 συγκρότησε κυβερνητική τριανδρία (Τριμελή Επιτροπή) μαζί με τους Αυγουστίνο Καποδίστρια και τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη». Πηγή: [Φωτόδεντρο](#).

¹⁷ Υδρα.

Συνάχτηκαν εις τ' Ἄργος αρκετοί ἀπὸ Ρούμελην καὶ Πελοπόννησον· γίνονταν μερικὲς συνεδριάσεις. Πήγαινε ὁ καθεὶς εἰς τοὺς ἐδικούς του. Ὁ Κολοκοτρώνης πήγαινε με τοὺς συντρόφους του· ὁ Κωλέτης δὲν ἔρχεταν ἴσ' ἐμᾶς· πήγαινε μυστικά με τὸν Μεταξά καὶ με τοὺς ἄλλους. Εἰγὼ εἶχα ἀνδρώπους καὶ μου τα ἔλεγον. Του εἶπα· «Πῶς δὲν ἔρχεσαι εἰς τὴν ἑδραίτηρ συνέλεψή μας; Ἐσὺ εἶσαι πληρεξούσιος τῶν ἀρμάτων τῆς Ρούμελης – πῶς ὁ Κολοκοτρώνης πηγαίνει εἰς τοὺς συντρόφους του; Κύριε Κωλέτη· ξέρω τι κάνεις, ὅτι ἔχω ἀνδρώπους καὶ μου τα λένε. Τα κεφάλια μας δὲν τα δίνομεν να τα φάνε ἀπλῶς κι' ἔτυχε. Μάθαμεν να πεθαίνωμεν!» Τότε ἦρθε ὁ Κριτζώτης, ὁ Βάγιας κι' ἄλλοι καὶ τοὺς παραπονεύτηκε ὁ Κωλέτης ὅλα αὐτά. Θέλησαν να μου μιλήσουνε αὐτεῖνοι. Του εἶπα· «Εἰγὼ ξέρω τι του λέγω κι' ἀν θέλετε να εἶμαστε συντρόφοι, δὲν θέλω οὔτε του ἐνοῦ μέρους τὴν συντροφιά, οὔτε τ' ἀλλοινοῦ».

Ἰωάννης Μακρυγιάννης (1797-1864). Ὁ Ἰωάννης Τριανταφυλλοδημήτρης τοῦ Δημητρίου καὶ τῆς Βασιλικῆς γεννήθηκε στὸ Ἀβορίτι Δωρίδας, σὲ παιδικὴ ἡλικία, ὅμως, κατέφυγε με τὴν οἰκογένειά του στὴ Λιβαδειά, μετὰ ἀπὸ τὸν φόνο τοῦ πατέρα του ἀπὸ τουρκαλβανούς. Πέρασε ἐπώδυνα καὶ στερημένα παιδικὰ χρόνια. Τὸ 1820 μῆθηκε στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ διαδραμάτισε πρωταγωνιστικὸ ρόλο στὴν Ἐπανάσταση. Πολέμησε σὲ πολλὲς μάχες, τραυματίστηκε πολλὲς φορές, συχνὰ βαριά. Οἱ πληγὲς του οδήγησαν τὸ κορμὶ του σὲ σταδιακὴ σήψη, ἡ ὁποία τὸν συνόδεψε γιὰ τὴν υπόλοιπη ζωὴ του. Μετὰ τὴν ἰδρυση τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους καὶ τὴν ἀφιξὴ τοῦ Καποδίστρια διορίστηκε γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς δυνάμεως τῆς Πελοποννήσου, θέση τὴν ὁποία ἔκρινε ὡς υποτιμητικὴ τῆς προσφοράς του καὶ ἡ ὁποία τὸν οδήγησε σὲ πικρία. Τὴν περίοδο ἐκείνη ὁ Μακρυγιάννης ἔμαθε νὰ γράφει, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ γράψῃ τὰ *Ἀπομνημονεύματά* του, τὰ ὁποία θεωρήθηκαν ἀπὸ τοὺς ιστορικοὺς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ὡς πρότυπο γλωσσικοῦ ὕφους καὶ ἀφηγηματικῆς τεχνικῆς καὶ τὸν τοποθέτησαν στὸν χῶρο τοῦ ἐντέχνου λόγου. Μετὰ τὴν δολοφονία τοῦ Καποδίστρια, τὸν ὁποῖο θεωροῦσε υπαίτιο γιὰ τὴν ἀδίκη στάση τοῦ κράτους ἐναντὶ τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ '21 τάχθηκε ὑπὲρ τῶν Συνταγματικῶν. Ἀπογοήτευση δοκίμασε καὶ ἀπὸ τὴν στάση τοῦ Ὀθωνα καὶ ἀποσύρθηκε στὸ σπίτι του στὴ σημερινὴ περιοχή τῆς Ἀθῆνας ποὺ φέρει τὸ ὄνομά του, μαζί με τὴ γυναίκα τοῦ Αἰκατερίνη Σκουζέ, με τὴν ὁποία ἀπέκτησε δώδεκα παιδιά. Ἐπανήλθε στὸν πολιτικὸ χῶρο λίγο ἀργότερα καὶ ἕως τὸ 1834 ἐκλέχτηκε κατ' ἐπανάληψιν δημοτικὸς σύμβουλος τῆς πρωτεύουσας. Οἱ ἐνέργειές του γιὰ παρακώρση Συντάγματος οδήγησαν σὲ κατ' οἶκον περιορισμὸ του, συνέχισε ὡστόσο νὰ ἀγωνίζεται καὶ διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στὴν ἐξέγερση τῆς 3ης Σεπτεμβρίου τοῦ 1843. Τὸ 1853 φυλακίστηκε με τὴν κατηγορία τῆς ἐσχάτης προδοσίας καὶ ἀποφυλακίστηκε ἕναν χρόνο ἀργότερα. Ἀπὸ τότε ἀποσύρθηκε στὸ σπίτι του καὶ μόνο μετὰ τὴν ἐξώση τοῦ Ὀθωνα ξαναπῆρε τιμητικὰ τὸν τίτλο τοῦ υποστράτηγου καὶ τὸ 1864 τοῦ ἀρχιστράτηγου. Πέθανε στὴν Ἀθῆνα ἀπὸ ἐξάντληση.

Πηγή: βιβλιονέτ

Περὶσσότερες πληροφορίες γιὰ τὴν ζωὴ καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Μακρυγιάννη μπορεῖς νὰ βρεῖς στὸ [Φωτόδεντρο](#) καὶ στὶς [Ψηφίδες γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Γλώσσα](#).

1. **α)** Μερικά χαρακτηριστικά της γλώσσας του Μακρυγιάννη είναι η λιτότητα, η παρατακτική σύνταξη, η συναισθηματική φόρτιση και οι ιδιότυπες λαϊκές εκφράσεις: Να βρείτε αντιπροσωπευτικά παραδείγματα στο κείμενο.
- β)** Να μετατρέψεις το ακόλουθο χωρίο σε τριτοπρόσωπη αφήγηση, με αφηγητή έναν δημοσιογράφο της εποχής που πήρε συνέντευξη από τον Μακρυγιάννη: «Έγινε η νέα Κυβέρνηση ... Μάθαμεν να πεθαίνωμεν!». Ποιες αλλαγές επέφερες στο ύφος; Ποιο σου αρέσει περισσότερο και γιατί; Ποιες φράσεις-σχόλια του Μακρυγιάννη, στο δικό του κείμενο, σου τράβηξαν το ενδιαφέρον και για ποιον λόγο;
2. Το απομνημόνευμα¹⁸ αποτελεί μια εκδοχή του κειμενικού είδους του αυτοβιογραφικού λόγου.¹⁹ Αφού αξιοποιήσεις τις πληροφορίες στις οποίες σε οδηγούν οι υπερσύνδεσμοι των υποσελίδων παραπομπών, να εντοπίσεις στοιχεία του αποσπάσματος που το κατατάσσουν στον αυτοβιογραφικό λόγο και ειδικότερα στο απομνημόνευμα.
3. Εντόπισε σημεία της αφήγησης του Μακρυγιάννη που φανερώνουν τη διχόνοια ανάμεσα στους Αγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Τι την προκαλεί; Ποια η στάση του αφηγητή και συγγραφέα; Λαμβάνοντας υπόψη ότι ένας συγγραφέας απομνημονευμάτων ενδεχομένως ενδιαφέρεται για την υστεροφημία του, πώς κρίνεις τη στάση του συγκεκριμένου αφηγητή;
4. Αφού δημιουργηθούν ομάδες, κάθε ομάδα να αναπαραστήσει σε ένα σύντομο θεατρικό δρώμενο μία από τις παρακάτω σκηνές συνάντησης, επινοώντας τα λόγια που θα μπορούσαν να ειπωθούν μεταξύ των προσώπων:
  - ▶ Μακρυγιάννη – Ιωάννη Κωλέττη,
  - ▶ Αυγουστίνου Καποδίστρια – Ιωάννη Κωλέττη.

Το γλωσσάρι των εμφύλιων πολέμων

¹⁸ «Με τον όρο “απομνημόνευμα” χαρακτηρίζουμε συνήθως την από μνήμης γραπτή έκθεση ή αφήγηση γεγονότων, που ο συγγραφέας έζησε από πολύ κοντά, ως αυτόπτης μάρτυρας, ή πήρε κι ο ίδιος μέρος σ’ αυτά. [...] Διαφέρουν όμως από την αυτοβιογραφία, γιατί στα απομνημονεύματα ο συγγραφέας-πρωταγωνιστής δεν αφηγείται ολόκληρη τη ζωή του αλλά μόνο το κομμάτι εκείνο που συνδέεται με τη συμμετοχή του σε σημαντικά γεγονότα της εποχής του· κι αυτό επειδή έχει συνείδηση ότι στάθηκε μάρτυρας ή και συντελεστής σε ένα μεγάλο γεγονός και, συνεπώς, νιώθει την ανάγκη να πει κάτι για τους μεταγενέστερους, ενώ ενδεχομένως ενδιαφέρεται και για την υστεροφημία του.» (Παρίσης Ι., Παρίσης, Ν.: 19-20, Χρυσανθόπουλος & al., 2015: 46). Βλ. Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: απομνημόνευμα. Για το είδος του απομνημονεύματος βλ. επίσης στους [Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία](#).

¹⁹ Βλ. Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στους [Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία](#): [αυτοβιογραφία](#).

Παραπέρα, στην είσοδο, ο ζωγράφος Μαρκετίνης πήγαινε από τον ένα στον άλλο, άκουε γνώμες, γύρευε να βγάλει συμπεράσματα και έμενε όλο πιο μπερδεμένος. Ο Βενιζέλος είχε φύγει. Ο Βενιζέλος πήγαινε στην Άμυνα. Το πράμα έπαιρνε διαστάσεις ιστορικής σημασίας. Ο Βενιζέλος έκαιε τα καράβια του πίσω του. Ήταν σπάσιμο οριστικό με τη δικτατορία του παλατιού. Για καλό; Για κακό;

— «Και ο βασιλέας τι λέγει;» ρώτησε πάλι η Βασιλική, που από τη θέση της παρακολουθούσε την κίνηση.

— «Ποιος τον ρώτα» έκανε περιφρονητικά ο Δαραίος.

Δύο αξιωματικοί που στέκονταν στο κεφαλόσκαλο, γύρισαν και τον κοίταξαν. [...]

19 Νοεμβρίου 1916

Η Αθήνα ήταν ανάστατη. Από την παραμονή ζούσε σε αδιάκοπο σάλαγο. Ο βασιλέας είχε υποσχεθεί να παραδώσει τον οπλισμό του ελληνικού στρατού στους Αγγλογάλλους, μα ο στρατός χτύπησε τους ναύτες που κατέβηκαν να τον παραλάβουν. Έστερα από την παράδοση του στόλου όλου στους Γάλλους, η παράδοση τώρα τον όπλων στους συμμάχους...! Η εθνική φιλοτιμία αναστατώθηκε.

[...]

Πυροβολισμοί αραιοί ακούονταν σε παραδρόμους και στην Ομόνοια. Άφοβα τώρα, πειστωμένη, πήγαινε με βήμα ταχύ. Κάποιος πήρε το κατόπι της. Εκείνος; Δε γύρισε. Τάχυνε το βήμα της. Έτρεχε σχεδόν. Ας γίνει ό,τι γίνει. Ας την πάρει και αυτή μια σφαίρα. Δεν την ένοιαζε τίποτα.

Όσο πήγαινε μεγάλωνε μέσα της το πείσμα και η αντίσταση. Σκότωναν βενιζελικούς. Και αυτή ήταν βενιζελική. Ας την πάρει και αυτή το σχέδιο. Δεν θα του ζητούσε εκείνου βοήθεια...

Στην Ομόνοια, το ίδιο σκοτάδι. Τα φανάρια σθηστά, τα παράθυρα των σπιτιών κλεισμένα, αφώτιστα. Κοίταξε να προσανατολιστεί, να βρει την οδό Πατησίων, να διασχίσει την έρημη πλατεία, όπου, αραιά και που, πιστολιές ακούονταν, δεν ήξερες από πού.

Σκουντούφλησε σχεδόν μια σκιά, και ευθύς ξεφύτρωσαν γύρω της και άλλες σκιές.

— «Αλτ!»

Την ίδια ώρα κάποιος της έπιασε το μπράτσο, το κλεφτοφάναρο άναψε και φώτισε περίπολο ναυτική.

— «Γαβράς, πλοίαρχος», είπε η γνωστή φωνή κοντά της. «Και η κυρία είναι μαζί μου».

Σαν από μάγια οι σκιές χάθηκαν. Με το χέρι του στο μπράτσο της, διέσχισε η Δέσποινα την Ομόνοια. Έτρεμε όλη από αγανάκτηση, από θυμό που δέχτηκε την προστασία του. Γύρευε στο αναστατωμένο της μυαλό μια προσβολή, που να του την πετάξει κατάμουτρα, να τον τσούξει. Και η καρδιά της βούλιαζε μέσα της, απο θλίψη, από καημό.

Μπήκαν στην οδό Πατησίων. Όλα σκοτεινά κι εκεί, μα σιωπηλά, πιο ήρεμα. Έσπρωξε το χέρι του από πάνω της.

— «Φύγε», του είπε, «με πονεί να σου χρεωστώ τη βοήθειά σου».

Της αποκρίθηκε ήρεμα:

— «Θα σε πάω ως του πατέρα σου».

Έκαναν μερικά βήματα σιωπηλά. Μαλακά, τρυφερά, σαν να εξακολουδούσε μια αρχινισμένη κουβέντα, της είπε κείνος:

— «Μας χωρίζουν δυο ιδεολογίες, περισσότερο ακόμα απ' ό,τι μας χώρισε η ζωή».

Του είπε βραχνά, πνιγμένη από συγκίνηση:

— «Γίνηκες ένα με δολοφόνους...»

Σιγά τη ρώτησε:

— «Ποιο από τα δυο στρατόπεδα δολοφονεί σήμερα;»

Του αποκρίθηκε αγριεμένη:

— «Κυνηγούν ανθρώπους σαν μπεκάτσες στο δρόμο!»

— «Από τα παράθυρα ή από το δρόμο;»

— «Από ποια παράθυρα;»

— «Δεν κατάλαβες πως είναι εμφύλιος πόλεμος; Και όποιος επιζήσει;» Το είχε πει σιγά, χωρίς πάθος, δλιμμένα.

Η Πηνελόπη Δέλτα, αδελφή του Αντώνη Μπενάκη, γεννήθηκε το 1874 και ήταν το τρίτο από τα έξι παιδιά του Εμμανουήλ Μπενάκη και της Βιργινίας Χωρέμη. Την παιδική και εφηβική της ηλικία πέρασε στην Αλεξάνδρεια, με πολλά ταξίδια στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Το μεγαλοαστικό περιβάλλον, στο οποίο μεγάλωσε, της παρείχε κάθε δυνατότητα για παιδεία και πνευματική καλλιέργεια, ενώ η αυταρχική ανατροφή, κυρίως της μητέρας της, διαμόρφωσε μία εύθραυστη προσωπικότητα που αρκετές φορές θεωρούσε ως μόνη διέξοδο τον θάνατο. Ο γάμος της με τον επιχειρηματία Στέφανο Δέλτα το 1895 ήταν η λύτρωση από το οικογενειακό περιβάλλον και ταυτόχρονα ο δρόμος για την πνευματική της ανάπτυξη και ωριμότητα. Από τον γάμο αυτό απέκτησε τρεις κόρες, τη Σοφία, τη Βιργινία και την Αλεξάνδρα, τις οποίες ανέθρεψε υποδειγματικά. Το έμφυτο συγγραφικό της ταλέντο εκδηλώθηκε ήδη από την παιδική της ηλικία. Η προσφορά της στην παιδική λογοτεχνία υπήρξε καθοριστική για την εξέλιξη του παιδικού βιβλίου, σε μια εποχή που το είδος του εξέλιπε. Τα έργα της, εμπνευσμένα κυρίως από τα εθνικά ιστορικά γεγονότα, γαλούχησαν πολλές γενιές ελληνοπαίδων και παραμένουν επίκαιρα μέχρι τις μέρες μας. Ανεξίτηλα στις παιδικές μας μνήμες έχουν μείνει τα *Παραμύθι χωρίς όνομα*, *Τον Καιρό του Βουλγαροκτόνου*, *Τα Μυστικά του Βάλτου*, *Ο Μάγκας*, και το πλέον αγαπητό, *Ο Τρελαντώνης*, διήγημα για τον αδελφό της, Αντώνη Μπενάκη. Είχε γίνει μέλος σε πολλά επιστημονικά σωματεία και εταιρείες, συμβάλλοντας με κάθε μέσο στην προώθηση των γραμμάτων και του πολιτισμού. Μεγάλη θεωρείται και η συμβολή της στη συγκέντρωση προφορικών πηγών της σύγχρονης ιστορίας. Ξεκινώντας με τις καταγραφές των απομνημονευμάτων των μακεδονομάχων, οι οποίες αποτελούν σήμερα πολύτιμες ιστορικές πηγές, κατόρθωσε να συλλέξει προφορικές μαρτυρίες και διηγήσεις για τα πιο σημαντικά, πολιτικά και πολεμικά, γεγονότα του καιρού της. Η ευαισθησία της στα εθνικά θέματα και η οικογενειακή της παράδοση δεν την άφηναν αμέτοχη στις δύσκολες στιγμές της χώρας. Το 1918 πήρε μέρος σε δύο αποστολές στην Ανατολική Μακεδονία, για να βοηθήσει παλινοστούντες ομήρους από τη Βουλγαρία. Την ίδια ευαισθησία έδειξε κατά τη Μικρασιατική καταστροφή και τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο του 1940. Η γεμάτη πατριωτισμό ψυχή της δεν άντεξε τη βαριά ατμόσφαιρα της γερμανικής εισβολής και έτσι πήρε τη μεγάλη απόφαση να θέσει τέλος στη ζωή της το 1941, την ημέρα που έμπαιναν οι Γερμανοί στην Αθήνα.

Πηγή: Μουσείο Μπενάκη

Περισσότερες πληροφορίες για το έργο της Πηνελόπης Δέλτα μπορείς να βρεις στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

Μπορείς, επίσης, να παρακολουθήσεις το σύντομο εκπαιδευτικό βίντεο της σειράς «Βιογραφίες Δημιουργών» με τίτλο «[Πηνελόπη Δέλτα](#)».

1. **α)** Αξιοποιώντας στοιχεία του κειμένου και πληροφορίες που συγκέντρωσες από τις δραστηριότητες που σε εισήγαγαν στη συστάδα, να παρουσιάσεις το σκηνικό, όπου τοποθετούνται οι χαρακτήρες των αποσπασμάτων.
- β)** Σε ποιο σημαντικό ιστορικό γεγονός αναφέρεται το απόσπασμα; Με ποιες λέξεις/φράσεις αποτυπώνεται;
2. Ο πλοίαρχος Γαβράς λέει προς την ηρωίδα, τη Δέσποινα: «Μας χωρίζουν δυο ιδεολογίες, περισσότερο ακόμα απ' ό,τι μας χώρισε η ζωή». Συνέχισε τον διάλογο των δύο προσώπων, ώστε να αναδεικνύονται πληροφορίες όπως: Ποια σχέση συνδέει τους δύο χαρακτήρες; Ποιες είναι οι δύο ιδεολογίες που τους χωρίζουν;
3. **α)** Να ξαναδιαβάσεις προσεκτικά το ακόλουθο χωρίο και να απαντήσεις στα παρακάτω ερωτήματα:

Πυροβολισμοί αραιοί ακούονταν σε παραδρόμους και στην Ομόνοια. Άφοβα τώρα, πειστωμένη, πήγαινε με βήμα ταχύ. Κάποιος πήρε το κατοπί της. Εκείνος; Δε γύρισε. Τάχυνε το βήμα της. Έτρεχε σχεδόν. Ας γίνει ό,τι γίνει. Ας την πάρει και αυτή μια σφαίρα. Δεν την ένοιαζε τίποτα.

Όσο πήγαινε μεγάλωνε μέσα της το πείσμα και η αντίσταση. Σκότωναν βενιζελικούς. Και αυτή ήταν βενιζελική. Ας την πάρει και αυτή το σχέδιο. Δεν θα του ζητούσε εκείνου βοήθεια...

- ▶ Ποιες αφηγηματικές φωνές διακρίνεις;
  - ▶ Ποιες γλωσσικές επιλογές σου δίνουν την εντύπωση ότι υπάρχει μόνο μια αφηγηματική τεχνική; (Παρατήρησε τα ρηματικά πρόσωπα, τον χρόνο, τις εγκλίσεις, τη στίξη.)
  - ▶ Αναγνωρίζεις, τώρα, την τεχνική του ελεύθερου πλάγιου λόγου;²⁰
- β)** Σε συνεργασία με τον/τη διπλανό/-ή σου, επιχειρήσε να ξαναγράψεις το χωρίο με τέτοιο τρόπο, ώστε οι δύο φωνές να είναι εμφανώς διακριτές για τον/την αναγνώστη/-τρια. Ποιους αφηγηματικούς τρόπους θα επιλέξεις, για να συμβεί αυτό; Ποια αλλαγή θα κάνεις στα ρηματικά πρόσωπα; Τι προσφέρει, τελικά, κατά τη γνώμη σου, η τεχνική του ελεύθερου πλάγιου λόγου σε μια αφήγηση;

Φωτογραφικό υλικό για τον Μακρυγιάννη και την Π. Δέλτα

²⁰ «Ο ελεύθερος πλάγιος λόγος αποτελεί μια συγκεκριμένη τεχνική, η οποία δίνει στον αφηγητή τη δυνατότητα να μεταφέρει τα λόγια, τις σκέψεις, τις διαθέσεις ή τα συναισθήματα ενός άλλου προσώπου, χωρίς να αλλάξει την τριτοπρόσωπη αφήγηση ούτε το βασικό αφηγηματικό χρόνο (συνήθως παρωχημένο). [...] Με τον τρόπο αυτό, ο αποδέκτης της αφήγησης αποκτά τη δυνατότητα άμεσης πρόσβασης στις σκέψεις ή το λόγο ενός ήρωα της αφήγησης, όπως συμβαίνει και με τον ευθύ λόγο. [...] θα πρέπει να πούμε ότι ο ελεύθερος πλάγιος λόγος είναι σχετικά εύκολο να αναγνωρισθεί, καθώς διαθέτει ορισμένα σταθερά γλωσσικά και γραμματικά χαρακτηριστικά. [...] είναι το τρίτο πρόσωπο (ενδεχομένως και η τριτοπρόσωπη αντωνυμία) και ο παρελθοντικός χρόνος [...] Ένας άλλος σημαντικός δείκτης είναι οι διάφοροι ιδιωματοισμοί, οι συντμήσεις, οι περικοπές, καθώς και άλλα στοιχεία που ανήκουν στον προφορικό λόγο και δεν θα τα συναντούσαμε εύκολα στο λόγο του αφηγητή. Ακόμη, ενδεικτική του ελεύθερου πλάγιου λόγου είναι και η παρουσία κάποιων δεικτικών, που συνήθως αναφέρονται στον ιδιαίτερο χώρο ή χρόνο του συγκεκριμένου χαρακτήρα, του οποίου ο λόγος ή οι σκέψεις μεταφέρονται εκείνη τη στιγμή» (Παρίσης, Ι., Παρίσης, Ν. κ.κ.: 60-61). Βλ. Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: Ελεύθερος πλάγιος λόγος.

4. Ποια συναισθήματα υποβάλλει η σκηνή στην οποία η Δέσποινα προσπαθεί να φτάσει σπίτι της, ενώ γύρω της ακούγονται πυροβολισμοί; Επιχείρησε, τώρα, να υποβάλεις αυτά τα συναισθήματα με έναν διαφορετικό καλλιτεχνικά τρόπο: εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να απομονώσεις τις ηχητικές εικόνες της σκηνής (δεν είναι μόνο οι πυροβολισμοί, είναι και τα βήματα της Δέσποινας, του πλοίαρχου Γαβρά, της στρατιωτικής περιπόλου), τις σκέψεις της Δέσποινας, ενώ περπατά, το πρόσταγμα της περιπόλου και την απάντηση του Γαβρά, τον διάλογο Δέσποινας - Γαβρά. Στόχος είναι να αναπαραστήσετε ραδιοφωνικά τη σκηνή σε ένα podcast που θα αξιοποιεί ηχητικά εφέ, μουσική υπόκρουση, λόγο και θα αποδίδει τη συναισθηματική ατμόσφαιρα του πρωτότυπου. Στη διάθεσή σας έχετε την ψηφιακή εφαρμογή Audacity και ιστοσελίδες, από όπου μπορείτε να αντλήσετε ελεύθερα ηχητικά εφέ και μουσική υπόκρουση (rixabay, chosic). Με ψηφοφορία/δημοσκόπηση (χρήσιμα είναι το ψηφιακό εργαλείο mentimeter και το αντίστοιχο «Δημοσκόπηση» της εκπαιδευτικής πλατφόρμας e-me) μπορείτε να αναδείξετε την πιο επιτυχημένη ραδιοφωνική μεταφορά της σκηνής, και ο/η εκπαιδευτικός σας να την αναρτήσει στην πλατφόρμα European School Radio.

Βακαλό, Γιώργος (1960). *Σύνθεση*.

Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

Το 1948, ανήμερα του Αγίου Δημητρίου, πέσαμε σε ενέδρα. Αυτό γινόταν πρώτη φορά. Γυρίζαμε από την Παναγιά, είχαμε πει, είχαμε χορέψει, κι αν δεν ήσαν ατζαμήδες αυτοί που μας χτυπήσανε δεν θα 'μενε κανείς μας.

Καταλαβαίναμε πως άρχισαν να αλλάζουν οι καιροί. [...]

Τον Γενάρη πέρασε στην Πελοπόννησο η Ενάτη Μεραρχία. Το βλέπαμε πως θα μας στρίμωγναν, είχαμε και τον καιρό από πάνω. [...]

Βραδιάζοντας έφυγα με τον Κουτσό. Ο Νικήτας με τον Μπρατίτσα έμειναν τελευταίοι. Ο Γυαλής με τον Κωστανταράκο έκαναν άλλο ζευγάρι. Για κάμποσο πήγαμε μαζί.

Κει που χωρίζαμε έκανε να μου πάρει το στεν²¹ ο Κωστανταράκος.

—Εδεπά, του λέω, μακελευόμαστε, το στεν δεν το παίρνεις.

Έβαλα το χέρι στη σκαντάλη. Τον τράβηξε ο Γυαλής και φύγανε.

Ο Κουτσός έλεγε να καβαλήσουμε το βουνό και να πέσουμε πίσω μεριά. Από κει θα βλέπαμε τον Ταΰγετο. Δικοί μας τόποι. Κλώδαμε δυο μέρες. Μας παίδευε η δίψα.

Είδαμε μακριά ένα σπίτι με τσίγκους. Πήραμε την απόφαση να ζυγώσουμε. Φαινόνταν έρημο. Σταθήκαμε και το κοιτάζαμε. Απάνω κει γύρισε ο Κουτσός απότομα πίσω του. Γύρισα και γω. Ήταν ένας άντρας ξιπόλητος μ' ένα δεμάτι σίκαλες στα χέρια. Δεν τον είχαμε καταλάβει.

—Γεια σας, παιδιά, μας χαιρέτησε.

Έμοιαζε φιλικό το ύφος του.

—Νερό πατριώτη, του είπε ο Κουτσός.

—Ελάτε μέσα, παιδιά.

Πήγε και τράβηξε το σκοινί της πόρτας. Μπήκαμε στην αυλή. Ήταν ένα πηγάδι και μια ξερή μυγδαλιά.

—Κώστα, φώναξε.

Δεν του απάντησε κανένας.

—Έχουμε δέρο, είπε.

Πήρε ένα γκουβά και τον έριξε στο πηγάδι. Έβγαλε νερό.

—Να ξειδρώστε πρώτα, παιδιά. [...]

Μπήκε μες στο σπίτι.

Στην πόρτα της μάντρας φάνηκαν δυο παιδιά. Στάθηκαν μαζεμένα και μας κοίταζαν. Θα ήσαν σχεδόν συνομήλικά μου.

Ο άντρας βγήκε με μισό καρβέλι.

—Πού γυρίζετε, μάλωσε τα παιδιά. Πηγαίνετε φέρτε καμιά ντομάτα.

Μας έδωσε το ψωμί κι έκατσε στο πηγάδι.

—Χτες πέρασε στρατός, είπε.

—Πολλοί; ρώτησε ο Κουτσός.

—Μια κατοστή.

Ο **Θανάσης Βαλτινός** γεννήθηκε στο Καστρί Κυνουρίας το 1932. Οικογενειακές μετακινήσεις, που συνδέονται με τις δυσκολίες των κατοχικών και μετακατοχικών χρόνων, τον ανάγκασαν να φοιτήσει κατά σειρά στα γυμνάσια Σπάρτης, Γυθείου και Τρίπολης. Το 1950 ήρθε στην Αθήνα όπου ζει έως σήμερα. Σπούδασε κινηματογράφο. Μετά το 1974 έζησε κατά διαστήματα στο εξωτερικό: Αγγλία, Δυτικό Βερολίνο και Η.Π.Α., καλεσμένος από Πανεπιστήμια ή άλλα πνευματικά ιδρύματα. Έχει μεταφράσει τις *Τρωάδες* του Ευριπίδη και την *Ορέστεια* του Αισχύλου, που παίχτηκαν στην Επίδαυρο το 1979 και 1980 αντιστοίχως, από το Θέατρο Τέχνης, σε σκηνοθεσία Καρόλου Κουν. Έχει γράψει σενάρια για τον κινηματογράφο. Το 1984 τιμήθηκε με το βραβείο σεναρίου στο Φεστιβάλ των Καννών για την ταινία του Θ. Αγγελόπουλου *Ταξίδι στα Κύθηρα*. Το 1990 τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος για το βιβλίο *Στοιχεία για την Δεκαετία του '60*. Διετέλεσε μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών, της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων, καθώς και της Εταιρείας Συγγραφέων, της οποίας υπήρξε πρόεδρος επί σειρά ετών. Διετέλεσε γενικός Διευθυντής του 2ου Καναλιού της Εθνικής τηλεόρασης 1989-1990. Στις 5 Ιουνίου 2008 εκλέχθηκε τακτικό μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, στην έδρα της Νέας Ελληνικής Πεζογραφίας της Τάξης των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών. Τον Δεκέμβριο του 2012 τιμήθηκε με το Μεγάλο Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας για το σύνολο του έργου του.

Πηγή: βιβλιονέτ

Μπορείς, επίσης, να παρακολουθήσεις το ντοκιμαντέρ με τίτλο «Θανάσης Βαλτινός» της τηλεοπτικής σειράς «Εποχές και Συγγραφείς» σε σκηνοθεσία του Τάσου Ψαρρά και παραγωγής της ΕΡΤ.

²¹ στεν: είδος όπλου.

—Κατά πού πήγαν;
—Στην Πόρτα Παναγιά πιστεύω.
—Το βουνό είναι ο Μαλεβός;
—Ναι.
—Καλά το 'λεγα. Για την Μπαρμπίτσα είναι ανοιχτός ο δρόμος;
—Δεν πιστεύω. Γέμισε ο τόπος ντουφέκια, μη ζυγώστε χωριάτη.
Τα παιδιά έφεραν ντομάτες, μας τις έδωσαν.
—Πηγαίνετε μέσα τοιμάστε τα σακιά, είπε ο άντρας.
Είχαν το ίδιο μπόι κι έμοιαζαν.
—Γιοι σου είναι; τον ρώτησε ο Κουτσός.
—Ναι, μια κοιλιά και οι δύο. Κόντεψε να τη σκοτώσουν τη μάνα τους.
Φάγαμε ψωμί και ντομάτες, στυλωθήκαμε.
—Γέρο, φώναξε το 'να παιδί από μέσα.
—Τώρα.
Ο Κουτσός σήκωσε το κεφάλι του μασώντας.
—Τσιγάρο μη σου βρίσκεται;
Έβγαλε ένα λαϊκό πακέτο. Είχε δυο τσιγάρα και μας τα 'δωσε.
Εγώ δεν κάπνιζα. Ο Κουτσός μου 'κανε νόημα και το πήρα.
—Δεν τα θρίσκω, φώναξε πάλι το παιδί.
—Τώρα, είπε ο άντρας.
Γύρισε σε μας.
—Έχω καπνό μέσα. Να σας φέρω.
Μπήκε στο σπίτι.
Έσκυφα στον γκουβά και ξαναήπια. Ο Κουτσός πήγε ίσαμε τη μάντρα, κοίταξε
όξω. Ο άντρας μάς έφερε μια σακούλα καπνό κι ένα μικρό μπλοκ σημειώσεων.
—Χαρτί δεν έχω καλό, είπε.
Ο Κουτσός γέμισε το παγούρι του. Εγώ έσκυφα και ήπια πάλι. Ο άντρας μας
ξέβγαλε στην πόρτα.
Φύγαμε και μας έριξαν από πίσω. Μας ντουφέκισαν μέσα απ' το σπίτι. Γύρισα
ξαφνιασμένος και είδα τον άντρα στην πόρτα να μας τινάζει μια χειροβομβίδα.
Έπεσα χάμω κι άρχισα να κυλάω τον κατήφορο. Η χειροβομβίδα έσκασε σηκώνο-
ντας καλαμιές στον αέρα. Βρήκα ένα τούμπι²² και καλύφτηκα. Μόλις καταλάγια-
σε η έκρηξη, ο άντρας πετάχτη όξω απ' τη μάντρα. Πίσω του βγήκαν και τα δυο
παιδιά με τις αραβίδες²³ στο χέρι.
Πήραν τον κατήφορο κατά κει που 'σκασε η χειροβομβίδα. Τους έφερα στη μπού-
κα²⁴ μου και τράβηξα. Ο άντρας κοντοστάδη, σήκωσε τα χέρια σα να μην το πε-
ρίμενε κι έπεσε μπρούμυτα. Δίπλα του έπεσε και το 'να παιδί. Το άλλο γύρισε να
φύγει λαφιασμένο. Του έριξα και το κράτησα.
Σηκώθηκα ορθός και τους ξανάριξα. Στάθηκα λίγο να ανασάνω. Τους είδα έτσι
ξαπλωταριά καλά καλά κι ένιωσα μια άγρια μοναξιά να ξεπηδάει από μέσα μου.
Τινάχτηκα τρέχοντας και τράβηξα μια κλωτσιά με λύσσα στο κεφάλι του άντρα.
Κι αμέσως έκλαψα. Πριν λίγο μας είχε ποτίσει νερό που να τον πάρει ο διάβολος.

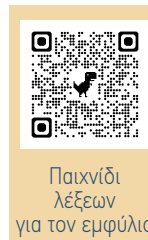

Σταυρόλεξο:
μνήμη
και χρόνος

²² τούμπι: ύψωμα.

²³ αραβίδα: είδος όπλου. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁴ μπούκα του όπλου: στόμιο του πυροβόλου όπλου. Πρβ. και τη φράση «με έχει στη μπούκα». [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

1. Πού τοποθετείται η δράση στο παραπάνω απόσπασμα; Σε ποια εποχή του χρόνου; Αφού απαντήσεις, να καταγράψεις τα τοπωνύμια που αναφέρονται στο απόσπασμα και να τα εντοπίσεις στον χάρτη, ορίζοντας την ευρύτερη περιοχή στην οποία κινούνται τα πρόσωπα της ιστορίας. Ποιο είναι το ιστορικό πλαίσιο όπου τοποθετείται η αφήγηση;
2. **α)** Ο αφηγητής των αποσπασμάτων που διάβασες συμμετέχει στην ιστορία που αφηγείται; Πώς χαρακτηρίζεται με βάση την απάντησή σου; Ποια είναι συνολικά τα πρόσωπα της ιστορίας; Είναι σύμμαχοι ή αντίπαλοι; Να τα διαχωρίσεις με βάση αυτή την κατηγοριοποίηση. Ποια είναι τα στοιχεία εκείνα στη συμπεριφορά των χαρακτήρων της αφήγησης που, κατά τη γνώμη σου, επιβεβαιώνουν τις ακόλουθες φράσεις από τον αρχαίο Έλληνα ιστορικό Θουκυδίδη: «ο πόλεμος γίνεται δάσκαλος της βίας» και «Αλλά μόλις παρουσιαζόταν ευκαιρία, εκείνοι που πρώτοι είχαν ξαναβρεί το θάρρος τους, αν έβλεπαν ότι οι αντίπαλοι τους ήσαν αφύλαχτοι, τους χτυπούσαν κ' ένοιωθαν μεγαλύτερη χαρά να τους βλάψουν εξαπατώντας τους, παρά χτυπώντας τους ανοιχτά. Θεωρούσαν ότι ο τρόπος αυτός όχι μόνο είναι πιο ασφαλής αλλά και βραβείο σε αγώνα δόλου»;²⁵

β) Στα αποσπάσματα που διάβασες κυριαρχεί ο βραχυπερίοδος λόγος. Να εντοπίσεις τρία παραδείγματα και να επιχειρήσεις να ερμηνεύσεις αυτή τη συγγραφική επιλογή. Πώς, πιθανώς, συνδέεται με τη δράση των χαρακτήρων και με το ίδιο το θέμα της ιστορίας;
3. Να επιλέξεις τέσσερα διαφορετικά κειμενικά στοιχεία (σχετικά με τους χαρακτήρες, με το σκηνικό, με τη γλώσσα) που φανερώνουν την αληθοφάνεια που θεωρείται προϋπόθεση της ρεαλιστικής γραφής.
4. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να συμβάλεις στη μετατροπή της σκηνής της συνάντησης των ανταρτών με τον χωρικό και τα παιδιά του σε κόμικ, επιλέγοντας ένα διαφορετικό –ειρηνικότερο– κλείσιμο. Κάθε ομάδα έχει στη διάθεσή της ψηφιακά εργαλεία, όπως τα [pixton](#), [makebeliefscomix](#), [storyboardThat](#), [canva](#), αν επιλέξει να εργαστεί ψηφιακά.

²⁵ Θουκυδίδης, *Ιστορία*, Βιβλίο Γ'. Κεφ. 82.2, 82.7 (Α. Βλάχου, Μετ.). [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Λεία Χατζοπούλου-Καραβία, Προς Αντιγόνη

1

Ο αδελφός σου κείται νεκρός, Αντιγόνη.
Χτες η ατίθαση φωνή του ξερνούσε
μίσος κι ανατρεπτικά συνθήματα,
όποιος τον άκουγε το 'χε για σίγουρο
πως η αυγή του Σαββάτου θα τον εύρισκε
πορθητή ή σκοτωμένο.

2

Τώρα πια σθήστηκαν οι εμπρηστικές
αστραπές των ματιών του. Δε ξει ο θρασύς
που διαλογίστηκε να ρίξει τους κρατούντες
και παραβαίνοντας τους νόμους να καυχιέται
ότι είναι τέτοια πράξη ενδοξότατη.

3

Πότε σήκωσε το κεφάλι; Πώς ξέφυγε
τους φρουρούς, τους πυκνούς σωματοφύλακες,
τους σπιούνους μας; Πότε γίνηκαν τέσσερεις,
πότε γίνηκαν εκατό, πώς υποδαύλισαν
τη φωτιά που αδιόρατα φούντωσε
μέσα στην άλαλη πόλη;

4

Δεν καταλάβαμε καν τι ζητούσαν.
Αν ήθελαν για ελόγου τους την εξουσία
θα 'ταν πιο λογικό. Άρχοντες ανεβαίνουν,
άλλοι πέφτουν. Αυτοί διαλαλούσαν ότι η πόλη
δεν ανήκει σε αρχόντους, παρά στο λαό.

Η **Λεία Χατζοπούλου-Καραβία** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1932, σπούδασε θέατρο, αγγλική και ελληνική φιλολογία, γαλλικά, γερμανικά, ισπανικά, ρωσικά και άλλες γλώσσες. Είναι δρ. Συγκριτικής Γραμματολογίας του Πανεπιστημίου της Σορβόνης. Η διδακτορική της διατριβή είχε τίτλο «Οι Ερινύες επί σκηνής στην οικογένεια των Ατρείδων - Αισχύλου *Ορέστεια*, Ζ. Ζιρωντού *Ηλέκτρα*, Ζ.Π. Σαρτρ *Οι Μύγες*, Τ. Σ. Έλιοτ *Η Οικογενειακή Συγκέντρωση*» (Σορβόνη, 1992). Το έργο της περιλαμβάνει ποιητικές συλλογές, πεζογραφήματα και θεατρικά έργα για ενήλικες και για νέους. Επίσης, έχει μεταφράσει έργα από διάφορες γλώσσες. Πολλά έργα της έχουν μεταφραστεί, δημοσιευτεί ή εκδοθεί σε άλλες χώρες και έχουν παιχτεί στην τηλεόραση, στο ραδιόφωνο ή στο θέατρο, στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Ο *Πρίγκιπας Μιχάλης*, καθώς κι άλλα δύο θεατρικά της έργα (1990, 1991), έλαβε Κρατικό Βραβείο (1989) και παρουσιάστηκε σε 6 συνέχειες (ΕΤ1). Επίσης, βραβεύτηκε *Ο Λογοκριτής* και *Η Γειτονιά μας* (Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά, 1986). Τον Μάρτιο του 2008, ο Δήμος Νέας Σμύρνης της απένειμε το χρυσό μετάλλιο της πόλης. Τον Απρίλιο του 2008 έλαβε το βραβείο ARDUA στο Μπορντό για τα θεατρικά της έργα *Φυλακή* και *Πρόσφυγας*, ενώ το 2009, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της απένειμε το Βραβείο Leopold Senghor.

Πηγή: [EATT](#)

1. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σου, η Αντιγόνη στην οποία απευθύνεται το ποιητικό υποκείμενο; Τι γνωρίζεις για αυτή; Αν δεν θυμάσαι ή θέλεις να μάθεις περισσότερα, μπορείς να επισκεφτείς τις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#). Για ποιον λόγο ο αδελφός της Αντιγόνης «κείται νεκρός», σύμφωνα με τον αρχαίο ελληνικό μύθο;
2. Πού, κατά τη γνώμη σου, αποβλέπει η αναφορά στον αρχαίο ελληνικό μύθο; Να εντοπίσεις τις κειμενικές αναφορές που φανερώνουν πως ο αρχαίος μύθος γίνεται φορέας μιας συλλογικής –τραυματικής– εμπειρίας από τη σύγχρονη νεοελληνική ιστορία.²⁶ Δώσε σε δυο γραμμές την περιγραφή του γεγονότος.
3. **α)** Να διαβάσεις προσεκτικά την υπ' αρ. 3 στροφή. Πώς ερμηνεύεις σχόλια του ποιητικού υποκειμένου, όπως «θρασύς», «παραβαίνοντας τους νόμους να καυχείται»; Φανερώνουν την προσωπική του στάση απέναντι στις πράξεις του αδελφού της Αντιγόνης ή όχι; Αν όχι, πώς θα χαρακτήριζες το ύφος της στροφής και για ποιον λόγο;

β) Να συνθέσεις κι εσύ μία αντίστοιχη στροφή ή μία περίοδο πεζού λόγου, στην οποία να μιμείσαι το ειρωνικό ύφος²⁷ της 3^{ης} στροφής του ποιήματος.
4. Δοκίμασε να γράψεις κι εσύ ένα σύντομο ποίημα πέντε έως οκτώ στίχων, αξιοποιώντας έναν αρχαιοελληνικό μύθο που θα τον χρησιμοποιείς ως «καθρέφτη», για να δείξεις μια σύγχρονη κατάσταση (ατομική ή συλλογική). Για παράδειγμα, μπορείς να αξιοποιήσεις τον μύθο του [Οδυσσέα](#), του [Ικάρου](#), της [Πηνελόπης](#), της [Αργούς](#), της [Ελένης](#), του [Νάρκισσου](#), αφού πρώτα διαβάσεις πληροφορίες που θα βρεις στο περιβάλλον των [Ψηφίδων για την Ελληνική Γλώσσα](#), όπου σε οδηγούν οι υπερσύνδεσμοι των αρχαίων ονομάτων.

Σωστό ή Λάθος;

²⁶ Η αξιοποίηση του αρχαιοελληνικού μύθου στη λογοτεχνία αποτελεί ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο της νεοελληνικής φιλολογίας και κριτικής. Βλ. στους [Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία](#) και στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: διακειμενικότητα.

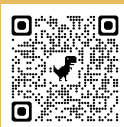
²⁷ «Η ειρωνεία ανήκει στα σημασιολογικά σχήματα λόγου που ονομάζονται και "λεκτικοί τρόποι" επειδή αναφέρονται σε μετατροπές του κυριολεκτικού νοήματος μιας λέξης σε μεταφορική σημασία». Με την ειρωνεία «μια λέξη ή φράση χρησιμοποιείται από τον ομιλητή με νόημα διαφορετικό ή αντίθετο από αυτό που εκφράζει σε πρώτο επίπεδο, π.χ. τι εξυπνάδα είναι αυτή! [ενν. τι κουταμάρα]» (Αθανασοπούλου, 2022: 47, 65). Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στους [Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία](#).

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

18 ^{ος} αιώνας	1787	Ρήγας Φεραίος, Θούριος	19 ^{ος} αιώνας	1829-1850	Στρατηγού Μακρυγιάννη, Απομνημονεύματα	20 ^{ος} αιώνας	1935;-1939	Δέλτα, Πηνελόπη Ρωμοπούλες	1963	Βαλτινός, Θανάσης Η κάθοδος των εννιά	1975	Χατζοπούλου-Καραβία, Λεία Προς Αντιγόνη
	προεπαναστατική περίοδος, Νεοελληνικός Διαφωτισμός	Αυτοβιογραφικός λόγος: απομνημονεύματα		Πεζογραφία περιόδου 1880-1930, μυθιστόρημα	Μεταπολεμική πεζογραφία, Β΄ μεταπολεμική γενιά, νουβέλα		Μεταπολεμική ποίηση, Β΄ μεταπολεμική γενιά					

Η κάθοδος των εννιά

Θεατρικό Δρώμενο

1. Να συγκρίνεις το κειμενικό απόσπασμα «Η κάθοδος των εννιά» με την κινηματογραφική του μεταφορά. Να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου αναλυτικά για τα παρακάτω: Ποιες διαφορές (σχετικά με την πλοκή, τα πρόσωπα, το σκηνικό) εντόπισες ανάμεσα στις δύο μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης. Ποια στοιχεία από το μυθιστόρημα διατηρήθηκαν στην κινηματογραφική ταινία; Να συγκρίνεις τις δύο καλλιτεχνικές δημιουργίες ως προς τη συναισθηματική ατμόσφαιρα που δημιουργούν. Ποιον ρόλο, κατά τη γνώμη σου, παίζει η μουσική στην ταινία; Θα μπορούσες να εντοπίσεις ένα ή δύο αφηγηματικά χωρία που στην ταινία έγιναν κινηματογραφικά πλάνα (για παράδειγμα, ένα γενικό και ένα μεσαίο πλάνο);²⁸
2. Με αφορμή τα δύο κινηματογραφικά αποσπάσματα, από την ταινία «Η κάθοδος των εννιά» και από την ταινία «Ταξίδι στα Κύθηρα» αντίστοιχα, συνεργαζόμενος/-η με έναν/μία συμμαθητή/-τρια σου, να γράψεις έναν διάλογο ανάμεσα στον χωρικό της πρώτης ταινίας (ας υποθέσεις ότι τραυματίστηκε και τελικά επέζησε) και σε έναν από τους αντάρτες, πολλά χρόνια μετά τη λήξη του εμφύλιου πολέμου, όταν τα πάθη θα είχαν καταλαγιάσει. (βλ. ΨΜΑ Θεατρικό Δρώμενο).
3. Με αφορμή τα κείμενα αλλά και την καλλιτεχνική τους πλαισίωση στη συστάδα από φωτογραφικά ντοκουμέντα, γελοιογραφίες εποχής και αποσπάσματα από κινηματογραφικές ταινίες, να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τον ρόλο της λογοτεχνίας και της τέχνης στη διαδικασία συγκρότησης της συλλογικής μνήμης και της διαχείρισής της. Μπορεί η τέχνη να γεφυρώσει χάσματα, να συμβάλει στην αυτογνωσία, να αναδείξει πλευρές μιας συλλογικής εμπειρίας που παρέμεναν αθέατες, όσο η τελευταία ήταν ακόμη νωπή;
4. Έχοντας διαβάσει τα πέντε κείμενα της συστάδας κι έχοντας συζητήσει για αυτά, μπορείς να εντοπίσεις ομοιότητες και διαφορές στον τρόπο που αναπαριστούν τις συγκρούσεις και τις εξεγέρσεις; Τι οδηγεί, με βάση τα κείμενα, σε συγκρούσεις και εξεγέρσεις; Να αξιοποιήσεις κειμενικά στοιχεία σε μια απάντηση (120 περίπου λέξεων) που θα δώσεις γραπτά ως απόσπασμα από το ημερολόγιό σου, που μπορεί να ξεκινά κάπως έτσι: «Στο σχολείο αυτές τις μέρες...».
5. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να συμβάλεις στη δημιουργία ενός εικαστικού κολάζ. Ως υλικό μπορείς να αξιοποιήσεις φωτογραφίες και σκίτσα από την ιστορική περίοδο που αντιστοιχεί σε κάθε κείμενο της συστάδας, φράσεις από τα κείμενα της συστάδας, λεπτομέρειες έργων τέχνης που θεωρείς ότι ταιριάζουν με το θέμα. Στην περίπτωση που η ομάδα επιθυμεί την ψηφιακή έκδοχή, χρήσιμα θα φανούν εργαλεία, όπως τα fotor, canva, picsart, befunky. Τα κολάζ των ομάδων μπορούν να συμπαρουσιαστούν σε μία έκθεση εικονικής πραγματικότητας, αξιοποιώντας ψηφιακά εργαλεία, όπως το virtualartgallery.

²⁸ Το κινηματογραφικό πλάνο συνιστά την πιο μικρή ενότητα ενός φιλμ. Είναι μια εικόνα ή ένα γεγονός που κινηματογραφείται χωρίς σταμάτημα της κάμερας. Στο γενικό πλάνο κυριαρχεί ο χώρος, η ανθρώπινη φιγούρα είναι ολόκληρη, χωρίς να ξεχωρίζουν τα πρόσωπα. Στο μεσαίο πλάνο ο χαρακτήρας παρουσιάζεται από τη μέση και πάνω. Χρησιμοποιείται, συνήθως, όταν θέλουμε να δώσουμε πληροφορίες και για τον άνθρωπο αλλά και για τον περιβάλλοντα χώρο. Πηγές: Πολύτροπη Γλώσσα, Οδηγός Εκπαιδευτικού για την Οπτικοακουστική Έκφραση (2011). Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Υπουργείο Παιδείας και Διά Βίου Μάθησης, σ. 59-60. Βλ. και Γλωσσάρι όρων βιβλίου.

6. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να συμβάλεις στη δημιουργία μιας σύντομης θεατρικής πράξης, όπου ο Μακρυγιάννης, η Δέσποινα και ο πλοίαρχος Γαβράς, κάποιος από τους αντάρτες και ο χωρικός, ένας/μία νέος/νέα σε μια φανταστική συνάντησή τους στον Εθνικό Κήπο συζητούν για όσα έζησαν. Πώς επηρέασε τις ζωές τους η βαριά σκιά της Ιστορίας, τι θα ήθελαν να πουν στις επόμενες γενιές; Ποιον τίτλο θα δίνετε στο θεατρικό σας μονόπρακτο; Οι προσεκτικές επιλογές για τα λόγια των προσώπων και οι σκηνοθετικές οδηγίες προς τους ηθοποιούς θα καθορίσουν το τελικό αποτέλεσμα!
7. Διάλεξε ένα από τα παρακάτω θέματα και γράψε ένα σύντομο μυθοπλαστικό πεζό κείμενο (100-150 λέξεις):
- α) Η Δέσποινα (Κείμενο 2) επιστρέφει ασφαλής σπίτι της και, ταραγμένη από τη συνάντηση με τον πλοίαρχο Γαβρά, ανοίγει το ημερολόγιό της. Τι γράφει;
  - β) Ο πλοίαρχος Γαβράς επιστρέφει στο γραφείο του και συντάσσει ένα γράμμα με αποδέκτη τη Δέσποινα. Τι της γράφει;
8. Να συνθέσεις έναν σύντομο θεατρικό μονόλογο (100-150 λέξεις), τον οποίο απαγγέλλει το φάντασμα της Αντιγόνης, ενώ στέκεται μπροστά στο άγαλμα-κεφαλή που βρίσκεται στο προαύλιο του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, σημείο όπου κάθε χρόνο στην επέτειο της εξέγερσης του Πολυτεχνείου γίνεται η κατάθεση στεφάνων.

... Η Αντιγόνη περιμένει να αραιώσει το πλήθος πριν πλησιάσει την κεφαλή.

Στο μυαλό της έχει πάντα τον αδελφό της...

[Σκέψου: Τι την έφερε στον χώρο του Πολυτεχνείου; Τι μονολογεί μπροστά στο σύγχρονο μνημείο;]

δελτίο

εξόδου

Επέκταση
«Συγκρούσεις και Εξεγέρσεις»

Σχημάτισε μια σειρά και, καθώς βγαίνεις από την τάξη στο τέλος του μαθήματος, μοιράσου με τον/την εκπαιδευτικό σου που στέκεται στην πόρτα μια ιδέα/σκέψη που σου προκάλεσε η μελέτη της συστάδας.

Λίγα λόγια για τη συστάδα

Σε αυτή τη συστάδα θα ασχοληθείς με το ζήτημα της γλώσσας, όπως αυτό φωτίζεται μέσα από τη λογοτεχνική γραφή. Τα κείμενα της συστάδας έχουν επιλεγεί, για να σε οδηγήσουν στον προβληματισμό γύρω από τη γλώσσα ως μέσο μνήμης, ταυτότητας, δημιουργικής έκφρασης και αυθεντικότητας. Θα σου δοθεί ακόμα η ευκαιρία να σκεφτείς και να συζητήσεις για τα θέματα της μορφής της ελληνικής γλώσσας, καθώς και της μετάφρασής της σε μια ξένη γλώσσα.

Λίστα κειμένων συστάδας

- Ψυχάρης, Γ. [1888] (2009). *Το Ταξίδι μου*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας».
- Ελύτης, Ο. [1960] (¹⁶1993). «Τα Πάθη», «Β΄». *Το Άξιον Εστί*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Μόντης, Κ. [1958-1975] (1978). «Έλληνες ποιητές». Ανθολόγηση από τις «Στιγμές» 1958-1975 (Γ.Π. Σαββίδης, Ανθολόγηση). Αθήνα: Κέδρος.
- Αξιώτη, Μ., [1972] (2015). *Η Κάδμω* (Μ. Κακαβούλια, Φιλ. Επιμ. - Επίμετρο, Σχόλια). Αθήνα: Κέδρος.
- Πατρικίος, Τ. [1992] (2018). «Η γλώσσα μου». *Ποιήματα Β΄ 1959-2017*. Αθήνα: Κίχλη.

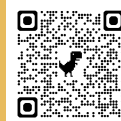
Λίστα κειμένων επιλογής (σε ΨΜΑ)

- Παλαμάς, Κ. [1885]. «Σολωμός». *Τα τραγούδια της πατρίδας μου*.
Πηγή: Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα.
- Σικελιανός, Αγ. [1943] «Παλαμάς». Στο Πολίτης, Λ. (1977). *Ποιητική Ανθολογία. Καβάφης, Σικελιανός και η ποίηση ως το 1930*. Τόμ. 7. Αθήνα: Δωδώνη.
- Σκίπης, Σ. [1943]. «Στον Κωστή Παλαμά». Στο Αλεξίου, Α. (1971).
Ανθολογία ελληνικής αντιστασιακής λογοτεχνίας 1941-1944. Αθήνα: Ηριδανός.
- Παπαγεωργίου, Κ. [1972] (2004). «Μνήμη Διονυσίου Σολωμού». *Επί πυγνή καθίσαι. Ποιήματα*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Ελύτης, Ο. [1991] (2002). «Σολωμού συντριβή και δέος». *Τα ελεγεία της Οξώπετρας. Ποίηση*. Αθήνα: Ίκαρος.

Λέξεις – κλειδιά

γλώσσα,
γλωσσικό ζήτημα,
δημοτική,
εικονοποιία,
ειρωνεία,
εσωτερικός
μονόλογος,
καθαρεύουσα,
κόσμος, λέξεις,
μετάφραση,
μνήμη, πολιτισμός,
σχηματικό ποίημα,
χιούμορ

Εμπλουτισμός συστάδας:

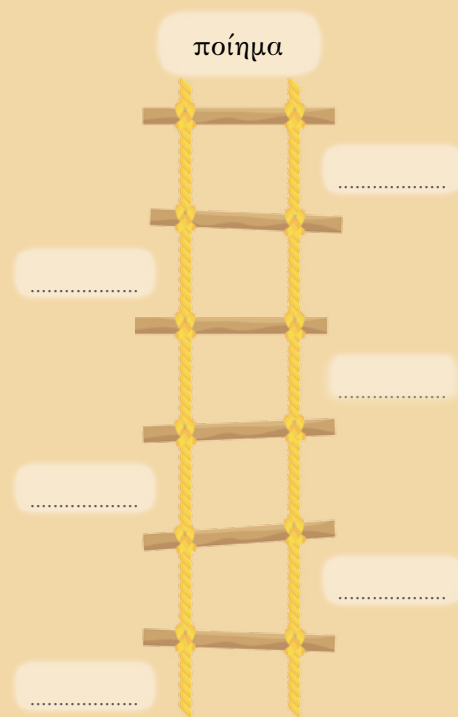
«Η μνήμη
της γλώσσας»

Με την ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων αυτής της συστάδας θα είσαι σε θέση να:

- έχεις βασικές γνώσεις για το «γλωσσικό ζήτημα» που ταλάνισε τη γλωσσική ιστορία του τόπου μας
- διατυπώνεις την άποψή σου για τη γλώσσα ως μέσο ταυτότητας, μνήμης, πολιτισμού και καλλιτεχνικής έκφρασης
- διακρίνεις σε ένα ποιητικό κείμενο την εικονοποιία και τον ρόλο της στον καλλιτεχνικό λόγο
- διακρίνεις τους ρητορικούς τρόπους του χιούμορ και της ειρωνείας σε ένα πεζό κείμενο
- αναγνωρίζεις αφηγηματικούς τρόπους, όπως τον εσωτερικό μονόλογο, και να μετασχηματίζεις την εστίαση και το είδος του αφηγητή σε ένα πεζό κείμενο
- εντοπίζεις δυσκολίες που αφορούν στη μετάφραση ενός νεοελληνικού λογοτεχνικού κειμένου σε μια άλλη γλώσσα
- δημιουργείς τα δικά σου κείμενα, με τους κανόνες που έχουν λογοτεχνικά είδη, όπως το ποιητικό χαϊκού και το σχηματικό ποίημα, καθώς και η μικροαφήγηση

δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

1. Πώς καταλαβαίνεις τη φράση (μότο) που συνοδεύει τον τίτλο της συστάδας; Γνωρίζεις αντίστοιχες επιγραμματικές φράσεις που αναφέρονται στην ελληνική γλώσσα ειδικότερα; Θα μπορούσες να αναζητήσεις στο διαδίκτυο σχετικά αποφθέγματα.¹ Τι προσδοκίες σου δημιουργεί μία συστάδα λογοτεχνικών κειμένων με τον τίτλο «Η μνήμη της γλώσσας»;
2. Σε συνεργασία ανά δυάδες, να δημιουργήσετε μία ακροστοιχίδα με τη λέξη ΓΛΩΣΣΑ ή με τη φράση ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ.
3. Στο ποίημα του Γιώργου Σεφέρη «"Νότες" για ένα ποίημα»² υπάρχει ο στίχος «Σκαρφαλώντας λέξεις όπως μίαν ανεμόσκαλα». Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να συμβάλεις στη δημιουργία μίας ανεμόσκαλας από λέξεις. Στην κορυφή της θα υπάρχει η λέξη «ποίημα» ή εναλλακτικά η λέξη «μνήμη». Ποιες λέξεις θα χρησιμοποιούσες για σκαλοπάτια μέχρι την κορυφή; Κάθε ομάδα να αιτιολογήσει τις επιλογές της σε ένα κείμενο που θα συνοδεύει την ανεμόσκαλά της.
4. Να αναζητήσεις το ΨΜΑ Γλωσσολαλιά και να ακούσεις το τραγούδι του Παντελή Θαλασσινού με τίτλο «Γλωσσολαλιά».³ Τι κοινό έχουν τα πρόσωπα που μνημονεύονται στο τραγούδι; Ποια η στάση του ποιητικού υποκειμένου απέναντι σε αυτά; Για ποιους λόγους τα μνημονεύει;
5. Γνωρίζεις ότι έχει καθιερωθεί Παγκόσμια Ημέρα Ελληνικής Γλώσσας; Να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τους λόγους/στόχους μιας τέτοιας καθιέρωσης.

Ποιητική
Ανεμόσκαλα

Γλωσσολαλιά

Χειρόγραφο
Δ. Σολωμού

¹ απόφθεγμα: γνώμη με καθολικό κύρος επιγραμματικά διατυπωμένη. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

² Σεφέρης, Γ. (21993), *Τετράδιο Γυμνασμάτων Β'* (Γ.Π. Σαββίδης, Φιλ. Επιμ.). Αθήνα: Ίκαρος, σ. 17.

³ Θαλασσινός, Π. (Συνθέτης, Ερμηνευτής) & Αθανασιάδου, Σ. (Στιχουργός) (2008). «Γλωσσολαλιά». Από άλλα περιβόλια [Δίσκος]. Music Box International.

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Γιάννης Ψυχάρης, Το ταξίδι μου

Στὰ νησιά, ὅσο τραγουδοῦν τὰ τραγούδια τους, ἄξαφνα ξεφυτρώνει κανένας Ὅμηρος καὶ βάξει κάτω τοὺς δασκάλους. Στὰ πρόστυχα θέατρα ποὺ μαζώνεται ὁ λαός, ποὺ συνάζονται νάφτες, μπακάληδες καὶ δουλεφτάδες, ἄξαφνα φαίνεται κανένας Σαικσπεῖρος, χυδαῖος σὰν τὸ Σαικσπεῖρο. Εἶναι καιρὸς ποὺ δὰ τὸν εἶχαμε, ἃ δὲν εἶταν τόσα σκολεῖα κι ἂν ὅλημέρα δὲ μᾶς χαλνοῦσαν καὶ γλῶσσα καὶ μυαλό. Ἄς πᾶν ἄλλοι νὰ παραστήνουν τὸ Φιλοχτήτη στὰ θέατρα, καὶ νὰ νομίζουν οἱ δύστυχοι πὼς τὸν καταλαβαίνουν. [...] Ὡσπου νὰ διοῦμε καὶ μεῖς τὸν ποιητὴ ποὺ προσμένω, μιὰ συμβουλὴ νὰ δώσουμε στοὺς νέους. Τραβᾶτε, παιδιὰ, ἴσια στὸν Περαιᾶ, νὰ μάθετε τὴ γλῶσσα.

Καλήτερα δὰ τὴ μάθετε στὸν Περαιᾶ παρὰ στὸ σκολεῖο. Ἀπὸ τὴν καθαρέβουσα τίποτις δὲ βγαίνει· δὲν εἶναι ἄξια νὰ σᾶς δείξῃ τί δὰ πῆ ἀληθινὴ τέχνη. Οἱ δασκάλοι νομίζουν πὼς φτάνει κανεὶς νὰ βάλῃ δοτικές, νάκουλουθῇ τὴ γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας καὶ νὰ λήῃ ἤκουσα ἀντὶς ἄκουσα καὶ παιδίον ἀντὶς παιδί, γιὰ νὰ γράφῃ καλά. Εἶναι ὅμως ὥρα νὰ διοῦμε τὸ κάτω κάτω τί τρέχει. Ἀλήθεια τὸ παρακάμαμε μὲ τὰ κορακίστικα⁴ κι ὁ κόσμος ἀρχίζει νὰ τὸ λήῃ. Μᾶς χαλνοῦν τὴ γλῶσσα, καταντοῦν καὶ κωμωδία, γιὰτὶ νὰ διῆτε τί γίνεται. Ἐνας δάσκαλος ἀκούει ἄλλο δάσκαλο ποὺ βγάζει λόγο καὶ ρητορέβει· «Μάσι ράσι κάσι οἶεν φλοῖεν κουκουροῖεν πατραμητραφρυγακακαούσας περιώρισται». Ἀρπάζει τὸ περιώρισται ὁ δάσκαλος (τᾶλλα ὁ δύστυχος δὲν μπόρεσε νὰ τὰ καταλάβῃ)· - «Μπᾶ; λέει μέσα του· ἀφτὸς ποὺ μιλεῖ ξέρει τὸ λοιπὸ ποὺ ὁ παθητικὸς παρακείμενος εἶναι περιώρισται!» Χαίρεται. Ἐπειτα γυρίζει καὶ σοῦ λέει· - «Ὁ τάδε γράφει καλά!» Τί δὰ πῆ ἀφτὸ τὸ γράφει καλά; δὰ πῆ ποὺ ξέρει νὰ βάλῃ περιώρισται. Μόνον ἀφτὸ δὰ πῆ; Ὁχι! Θὰ πῆ κ' ἓνα ἄλλο· - «Τὸ ξέρει τοῦ λόγου του, μὰ τὸ ξέρω καὶ γώ, ἀφοῦ τὸ κατάλαβα. Σοφοὶ κ' οἱ δυὸ μας». Γιὰ νὰ γράφῃ κανεὶς καλά, δὲν εἶναι ἀνάγκη νᾶχῃ μῆτε τέχνη, μῆτε πνέμα, μῆτε φαντασία, μῆτε νοῦ· πρέπει νὰ βάζῃ φάσι μάσι ράσι καὶ περιώρισται.

Τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἔξυπνο ἔθνος· μόνον στὸ ζήτημα τῆς γλώσσης εἶναι ποὺ τὰ μπερδέβει. Μὲ τέτοια φάσι μάσι ράσι πιάνεται ὁ κόσμος. [...]. Οἱ νέοι μας τουλάχιστο δὲν πρέπει νάκουν ἀφτὰ τὰ φάσια μάσια καὶ μῆτε νὰ τὰ θέλουν πιά. Βλέπω ποὺ κοντέβουν καὶ κεῖνοι νὰ βαρεθοῦν τοὺς δασκάλους κι ἀλήθεια τᾶξίζουν οἱ δασκάλοι. Χάρηκα ποὺ εἶδα ἓναν ἢ δυὸ νᾶχουν ἀφτὴ τὴ γνώμῃ· φοβοῦνται ὅμως νὰ μιλήσουν καὶ ντρέπονται τοὺς σοφολογιώτατους. Κάπου κάπου, μέσα σὲ χίλιους ἀθρώπους βρίσκεις μισὸ ἄνθρωπο ποὺ συχάθηκε τὰ δασκάλικα, ποὺ διψᾷ νάκούσῃ γλῶσσα δική του. Ἀφτὸς ὁ μισὸς δὰ γίνῃ ἓνας σωστὸς καὶ δὲ δὰ τὰ θέλῃ μισά· ἀφτὸς ὁ ἓνας ὁ σωστὸς δὰ γίνῃ πάλε χιλιάδα, κι ἀφτὴ ἢ χιλιάδα δὰ γίνῃ χιλιάδες καὶ χιλιάδες. Ἐτσι λίγο λίγο προχωροῦμε καὶ στὸ τέλος μᾶς φωτίζει ἢ ἀλήθεια. Σταθῆτε μόνον νὰ βγῆ ἓνας ποὺ νὰ νοιώθῃ ἀπὸ ελίτ τέχνη, ποὺ νᾶχῃ

⁴ ακατάληπτη γλώσσα. [Λεξικό Κοινῆς Νεοελληνικῆς](#).

φαντασία και ποιήση· νὰ διῆτε πὼς βάζει κάτω τὸν κακόμοιρο τὸ δάσκαλο ποὺ γράφει καλά· ἀφτὸς ὁ ἕνας -ἀκούτε με καὶ μένα- ἀπὸ τὸν Περαιᾶ θὰ μᾶς βγῆ καμιά μέρα.

Ο **Γιάννης Ψυχάρης** (1854-1929) ἦταν Ἕλληνας φιλόλογος καὶ λογοτέχνης. Γεννήθηκε στὴν Οδησσὸ τῆς Ρωσίας. Σπούδασε φιλοσοφία, φιλολογία καὶ γλωσσολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Σορβόνης καὶ στὴ Γερμανία γερμανικὴ φιλολογία, καθὼς καὶ μεσαιωνικὴ καὶ νεοελληνικὴ φιλολογία. Διέτέλεσε καθηγητὴς τῆς ἐδρας τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας στὴ Σχολὴ Ἀνωτέρων Σπουδῶν στὸ Παρίσι. Ἀγωνίστηκε γιὰ τὴν καθιέρωση τῆς δημοτικῆς σὲ ἐπίσημη γλώσσα τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Τὸ 1886 ὁ Ψυχάρης ταξιδεύει στὴν Ελλάδα καὶ τὸ 1888 γράφει τὸ πεζογράφημα *Το ταξίδι μου*. Μετὰ ἀπὸ *Το ταξίδι μου* δημοσίευσε μία σειρά ἀπὸ διηγήματα καὶ μυθιστορήματα, καθὼς καὶ 6 τόμους με ἀναμνήσεις, κριτικὲς καὶ ἐπιστημονικὲς μελέτες, κάτω ἀπὸ τὸ γενικὸ τίτλο *Ρόδα καὶ μήλα*.

Πηγή: βιβλιονέτ

Μπορεῖς νὰ παρακολουθήσεις καὶ τὸ σχετικὸ με τὸν Γιάννη Ψυχάρη ἐπεισόδιο τῆς σειράς «[Ιστορικὲς Προσωπογραφίες](#)» (45:25 min) τῆς EPT.

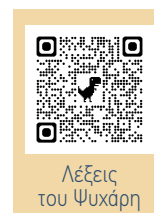
Διάβασε, ἐπίσης, τὸ σύντομο κείμενο «[Ψυχάρης Γιάννης](#)» στὸ [Φωτόδεντρο](#).

Λαναρά, Ελένη. Τοπίο.

Πινακοθήκη Σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης τῆς Λαϊκῆς Βιβλιοθήκης Καλαμάτας

1. Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σου, το πρόβλημα που παρουσιάζεται στο κείμενο; Ποια είναι η μορφή της γλώσσας που υποστηρίζει ο συγγραφέας του κειμένου; Με ποιους τρόπους επιχειρεί να υποτιμήσει τη μορφή της γλώσσας με την οποία διαφωνεί; Να αιτιολογήσεις την απάντησή σου, αξιοποιώντας παραθέματα από το κείμενο.
2. Το ύφος του Ψυχάρη είναι οικείο και παραστατικό. Να εντοπίσεις εκείνα τα κειμενικά στοιχεία (αφηγηματικούς τρόπους,⁵ ρηματικά πρόσωπα, λεξιλογικές επιλογές) που, κατά τη γνώμη σου, συμβάλλουν σε αυτό. Με αυτοσχεδιασμό, υποδύσου τον Ψυχάρη να διαλέγεται με έναν υπέρμαχο της καθαρεύουσας.
3. Κάποια ορθογραφικά στοιχεία ξενίζουν στο κείμενο του Γ. Ψυχάρη. Στην αριστερή στήλη του παρακάτω πίνακα υπάρχουν τέσσερα από αυτά. Συμπλήρωσε τη δεξιά στήλη με τη σημερινή τους ορθογραφία. Μπορείς, τώρα, να δώσεις έναν ορισμό στον όρο «φωνητική ορθογραφία» που υποστήριζε ο Γιάννης Ψυχάρης; Οι απόψεις του γλωσσολόγου Γεώργιου Μπαμπινιώτη για τους όρους «ιστορική» και «φωνητική» ορθογραφία θα σου φανούν χρήσιμες. Βλ. και ΨΜΑ.

Λέξεις στο κείμενο του Ψυχάρη	Σημερινή ορθογραφία
αφτός	
συβουλή	
καθαρέβουσα	
μπερδέβει	

4. Να παρατηρήσεις τη γελοιογραφία εποχής στην Ψηφιακή Συλλογή της Αμερικανικής Σχολής Κλασικών Σπουδών και να διαβάσεις το παρακάτω ποίημα που δημοσιεύτηκε σε περιοδικό του 1905 κάτω από τον τίτλο «ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ».⁶ Πώς μπορείς να τα συσχετίσεις με το κείμενο του Γ. Ψυχάρη;

«Μαλλιαροί και κουρεμένοι»

*Κ' οί δυὸ τραβοῦνε τὸ σχοινὶ καθείς ἀπ' τὴν μιὰν ἄκρα,
-ὁ ἕνας μὲ πολλὰ μαλλιά κι' ὁ ἄλλος μὲ φαλάκρα-
καὶ τέντωσε ὁ ἕνας ἀπ' ἐδῶ, καὶ τράβα ὁ ἄλλος πέρα,
κουρέλιασαν τὴ γλῶσσα μας ἴσ' ἀν τὴν κακὴ τους μέρα.
Ἐκεῖνος κεκαρμένος χρῶ·⁷ κι' αὐτὸς κερηκομῶν,⁸
Θέλει τὸ γαῖδαρο ὁ ἕνας ζῶ' κι' ὁ ἄλλος τὸν θέλει ... ζῶν!*

Στη συνέχεια, σε συνεργασία με τον/τη διπλανό/-ή σας, να γράψετε ένα σύντομο σατιρικό ποίημα (4-5 στίχους) που θα σχετίζεται με τη γελοιογραφία που παρατηρήσατε. Μπορείτε, φυσικά, να αξιοποιήσετε και στοιχεία από το κείμενο του Γ. Ψυχάρη.

⁵ Αναζητήσε πληροφορία στον Πολιτιστικό Θησαυρό της Ελληνικής Γλώσσας: αφηγηματικοί τρόποι.

⁶ «Ἡμερολόγιον Σκόκου» (1905), τόμ. 20, αρ. 1, σ. 208.

⁷ κεκαρμένος [έν] χρῶ: κουρεμένος γουλί.

⁸ κερηκομῶντες: αυτοί που έχουν μακριὰ μαλλιά. Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Οδυσσέας Ελύτης, Τα Πάθη. Β΄. Το άξιον εστί

Τη γλώσσα μού έδωσαν ελληνική·
 το σπίτι φτωχικό στις αμμουδιές του Ομήρου.
 Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου στις αμμουδιές του Ομήρου.
 Εκεί σπάροι και πέρκες⁹
 ανεμόδαρτα ρήματα
 ρεύματα πράσινα μες στα γαλάζια
 όσα είδα στα σπλάχνα μου ν' ανάβουνε
 σφουγγάρια, μέδουσες
 με τα πρώτα λόγια των Σειρήνων
 όστρακα ρόδινα με τα πρώτα μαύρα ρίγη.
 Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα μαύρα ρίγη.
 Εκεί ρόδια, κυδώνια
 θεοί μελαχρινοί, θείοι κι εξάδελφοι
 το λάδι αδειάζοντας μες στα πελώρια κιούπια.¹⁰
 και πνοές από τη ρεματιά ευωδιάζοντας
 λυγαριά και σχίνο¹¹
 σπάρτο και πιπερόριζα¹²
 με τα πρώτα πιπίσματα των σπίνων,
 ψαλμωδιές γλυκές με τα πρώτα-πρώτα Δόξα Σοι.
 Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα-πρώτα Δόξα Σοι!
 Εκεί δάφνες και βάγια¹³
 θυμιατό και λιβάνισμα
 τις πάλες¹⁴ ευλογώντας και τα καριοφίλια.¹⁵
 Στο χώμα το στρωμένο με τ' αμπελομάντιλα
 κνίσες,¹⁶ τσουγκρίσματα
 και Χριστός Ανέστη
 με τα πρώτα σμπάρα¹⁷ των Ελλήνων.
 Αγάπες μυστικές με τα πρώτα λόγια του Ύμνου.
 Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα λόγια του Ύμνου!

Ο **Οδυσσέας Ελύτης** (το πραγματικό επώνυμό του είναι Αλεπουδέλης) γεννήθηκε το 1911 στο Ηράκλειο της Κρήτης, αλλά η καταγωγή του ήταν από τη Λέσβο. Το 1914 η οικογένεια Αλεπουδέλη εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Εκεί έκανε τις εγκύκλιες σπουδές του ο νεαρός Οδυσσέας και στη συνέχεια άρχισε πανεπιστημιακές σπουδές στη Νομική Σχολή. Τις εγκατέλειψε το 1936, για να υπηρετήσει τη θητεία του στη Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών της Κέρκυρας. Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1935, δημοσιεύοντας ποιήματά του στο περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα*, που συγκέντρωνε τους περισσότερους λογοτέχνες της ονομαζόμενης «Γενιάς του Τριάντα». Κατά την ιταλική επίθεση το 1940 κατά της Ελλάδας κατατάχτηκε στον στρατό και πολέμησε στο μέτωπο της Αλβανίας. Στην κατεχόμενη Αθήνα έγραψε τον *Ήλιο τον πρώτο* και τα πρώτα σημαντικά πεζά του. Το 1969 εγκαταστάθηκε στο Παρίσι, όπου έγραψε τα ποιήματα *Το φωτόδεντρο*, *Το μονόγραμμα*, *Ο ήλιος ο ηλιάτορας*, *Τα ρω του έρωτα*. Στην Αθήνα επέστρεψε το 1971. Την περίοδο αυτή και έως τη βράβειυσή του το 1979 από τη Σουηδική Ακαδημία με το Βραβείο Νόμπελ έγραψε πεζά κείμενα για τον Θεόφιλο, τον Παπαδιαμάντη, τον Εμπειρίκο και το «σκηνικό ποίημα» *Η Μαρία Νεφέλη* (1978). Πριν και ύστερα από το διεθνές βραβείο, ανακηρύχθηκε διδάκτορας από διάφορα πανεπιστήμια. Ποιήματά του μελοποιήθηκαν. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί σε διάφορες γλώσσες. Πέθανε το 1996.

Πηγή: βιβλιονέτ

Περισσότερες πληροφορίες μπορείς να βρεις στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

⁹ σπάροι, πέρκες: είδη ψαριών.

¹⁰ κιούπι: μικρό πιθάρι. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹¹ [λυγαριά](#), [σχίνος](#): είδη φυτών.

¹² [σπάρτο](#) (το), [πιπερόριζα](#): είδη φυτών.

¹³ βάγια (τα): κλαδάκια από φυτά, κυρίως δάφνη ή φοίνικα. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁴ πάλα (η): είδος σπαθιού. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁵ [καριοφίλι](#): είδος τουφεκιού που χρησιμοποιήθηκε στην περίοδο της ελληνικής επανάστασης του 1821. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁶ κνίσα: μυρωδιά και καπνός από κρέας που ψήνεται. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹⁷ σμπάρο (το) και σμπάρος (ο): πυροβολισμός από κυνηγετικό όπλο. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#). Παράβαλε και την παροιμία «[Μ' ένα σμπάρο δυο τρυγόνια](#)».

1. Πώς νιώθει για τη γλώσσα του το ποιητικό υποκείμενο; Με ποιες φανερώσεις του ελληνικού πολιτισμού (π.χ. θρησκευτική παράδοση, λογοτεχνική παράδοση, ιστορικό παρελθόν, λαογραφική παράδοση) τη συνδέει; Να συγκεντρώσεις στον πίνακα που ακολουθεί 1-4 στίχους και φράσεις του ποιήματος για καθεμιά από τις παραπάνω κατηγορίες.

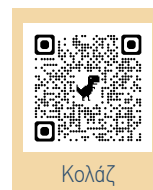
στίχοι-φράσεις αποσπάσματος	θρησκευτική παράδοση	λαογραφική παράδοση	λογοτεχνική παράδοση	ιστορικό παρελθόν

Επιχείρησε, τώρα, να σχηματίσεις ένα ποιητικό καλλίγραμμα,¹⁸ επιλέγοντας τις δικές σου πέντε έως δέκα λέξεις/φράσεις που έχεις συνδέσει με τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική ταυτότητα. Προσπάθησε να είναι όσο πιο προσωπικές και λιγότερο πομπώδεις γίνεται. Στις ακόλουθες ιστοσελίδες μπορείς να βρεις παραδείγματα που θα σε εμπνεύσουν: [artsproutsart](http://artsproutsart.com), diy.org. Σε περίπτωση που επιλέξεις την ψηφιακή εκδοχή, στη διάθεσή σου έχεις ψηφιακά εργαλεία, όπως το [wordart](http://wordart.com), [language1s](http://language1s.com), [roem-generator](http://roem-generator.com).

2. Να συγκεντρώσεις τα στοιχεία της ελληνικής φύσης που αναφέρονται από το ποιητικό υποκείμενο και να τα ομαδοποιήσεις σύμφωνα με τις κατηγορίες στον παρακάτω πίνακα. Πώς, κατά τη γνώμη σου, συνδέεται η ποικιλία των αναφορών με την «έγνοια» του ποιητικού υποκειμένου για τη γλώσσα του; Ποιες αισθήσεις σου ενεργοποιούνται με αυτές τις αναφορές; Παρατηρώντας συμπληρωμένο τον πίνακα, ποια νομίζεις ότι είναι η δύναμη της γλώσσας; Πώς συνδέεται με την ανθρώπινη μνήμη;

ελληνική φύση στο απόσπασμα από <i>Το Άξιον Εστί</i> του Οδυσσέα Ελύτη	
θάλασσα	
στεριά	
αισθήσεις	

3. Κυρίαρχο εκφραστικό μέσο του ποιητικού αποσπάσματος είναι η εικονοποιία¹⁹ του. Να επιλέξεις από το απόσπασμα μια εικόνα από τη φύση και να τη συμπληρώσεις, για να συνθέσεις είτε ένα χαϊκού²⁰ είτε μία μικροαφήγηση.²¹
4. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να δημιουργήσεις ένα κολάζ, ψηφιακό ή έγχαρτο, ως το καλλιτεχνικό αντίστοιχο του ποιητικού αποσπάσματος που διάβασες. Αποκόμματα από εφημερίδες και περιοδικά, ψηφιακές φωτογραφίες, πρωτότυπα σκίτσα και ζωγραφιές μπορούν να αξιοποιηθούν σε έναν ενιαίο καμβά, ώστε να αποδώσουν οπτικά και νοηματικά το ποιητικό απόσπασμα. Βλ. και ΨΜΑ Κολάζ.

Κολάζ

¹⁸ Καλλίγραμμα ή καλλιγράφημα ή σχηματικό ποίημα: σχηματίζει «μια γραφική παράσταση, μια συγκεκριμένη εικόνα» (Παρίσης, Ι., Παρίσης, Ν. x.x.: 183). Βλ. Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: καλλίγραμμα.

¹⁹ «Οι όροι "εικόνα" και "εικονοποιία" έχουν πολλές σημασίες, δηλωτικές και συνδηλωτικές. Ως γενικός όρος, η "εικονοποιία" προσδιορίζει τη χρήση της γλώσσας για την αναπαράσταση αντικειμένων, πράξεων, συναισθημάτων, σκέψεων, ιδεών, νοητικών καταστάσεων αλλά και κάθε αισθητηριακής ή εξωαισθητικής εμπειρίας» (Cuddon J. A., 2005: 160).

²⁰ χαϊκού (ιαπων.): βλ. υποσημείωση, σ. 43.

²¹ Για το είδος της σύντομης αφήγησης αναζητήσε πληροφορία στους [Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία: μικροαφήγηση / μικροδιήγημα](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Κώστας Μόντης, Έλληνες ποιητές

Ελάχιστοι μας διαβάζουν,
ελάχιστοι ξέρουν τη γλώσσα μας,
μένουμε αδικαίωτοι κι' αχειροκρότητοι
σ' αυτή τη μακρινή γωνιά,
όμως αντισταδμίζει που γράφουμε Ελληνικά.

Ο **Κώστας Μόντης** (1914-2004) γεννήθηκε στην Αμμόχωστο. Αποφοίτησε από το Παγκύπριο Γυμνάσιο Λευκωσίας και σπούδασε νομική και οικονομικές επιστήμες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Μετά από άρνηση της κυπριακής κυβέρνησης να του επιτρέψει να ασκήσει τη δικηγορία στο νησί, εργάστηκε ως ιδιωτικός υπάλληλος, δημοσιογράφος, καθηγητής σε σχολεία της Λευκωσίας και της Μόρφου, γενικός γραμματέας της Εμπορομηχανικής Ομοσπονδίας Κύπρου και διευθυντής του Τμήματος Τουρισμού. Δραστηριοποιήθηκε πολιτικά ως καθοδηγητής της Ε.Ο.Κ.Α. στην επαρχία Λευκωσίας. Στον χώρο της λογοτεχνίας ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία και το θέατρο. Υπήρξε συνιδρυτής του πρώτου επαγγελματικού θεάτρου της Κύπρου και εκδότης εφημερίδων και περιοδικών. Διετέλεσε αντιπρόεδρος και πρόεδρος της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου και τιμήθηκε με διάφορα βραβεία.

Πηγή: βιβλιονέτ

Περισσότερες πληροφορίες μπορείς να βρεις στην ιστοσελίδα για το έργο και τη ζωή του ποιητή [Κώστας Μόντης](#).

1. Για ποιον λόγο το ποιητικό υποκείμενο χρησιμοποιεί το α΄ πληθυντικό πρόσωπο («μας», «μένουμε»); Σε ποιους αναφέρεται; Ποιο είναι το παράπονο που εκφράζει;
2. Το σύντομο ποίημα του Κ. Μόντη δομείται πάνω σε μία απλή αντίθεση. Μπορείς να εντοπίσεις τα δύο μέρη της; Στη συνέχεια, να συνθέσεις ένα εξίσου σύντομο ποίημα-διάλογο,²² αξιοποιώντας κι εσύ την αντιθετική δομή, με το οποίο θα εκφράζεις την αντίρρησή σου ή θα προσπαθείς να «απαλύνεις» το παράπονο του ποιητικού υποκειμένου.
3. Μπορείς να ερμηνεύσεις τον τελευταίο στίχο του ποιήματος, αξιοποιώντας στοιχεία από το ποιητικό απόσπασμα του Οδυσσέα Ελύτη (Κείμενο 2);
4. **α)** Στην ιστοσελίδα της [Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#) μπορείς να αναζητήσεις νεοελληνικά λογοτεχνικά έργα που έχουν μεταφραστεί σε άλλες γλώσσες. Διάλεξε το αγαπημένο σου βιβλίο ή τον/την αγαπημένο/-η σου συγγραφέα και εντόπισε αν έχει μεταφραστεί σε άλλες γλώσσες. Στη συνέχεια, συζήτησε τα ευρήματα της έρευνάς σου με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.
β) Δοκίμασε κι εσύ, συνεργαζόμενος/-η σε ομάδα, να μεταφράσεις σε όποια ξένη γλώσσα γνωρίζεις καλύτερα το ποίημα «Έλληνες Ποιητές», αξιοποιώντας τα αντίστοιχα λεξικά. Μετά την ομαδική μεταφραστική εργασία, κάθε ομάδα να παρουσιάσει τη μετάφρασή της στην τάξη και να αναφερθεί στις μεταφραστικές δυσκολίες που πιθανώς αντιμετώπισε. Η αξιοποίηση των συνεργατικών εγγράφων στην ψηφιακή πλατφόρμα e-me μπορεί να διευκολύνει την εργασία των ομάδων.

²² conversational poem: πρόκειται για άσκηση δημιουργικής γραφής στην οποία «το αυθεντικό λογοτεχνικό κείμενο και το παραχθέν από τον μαθητή ποίημα συνδιαμορφώνουν μίαν ενότητα» (Σουλιώτης, Μ., 2012: 70).

ΚΕΙΜΕΝΟ 4 Μέλπω Αξιώτη, Η Κάδμη

Αλλά τι να βρεις τώρα; Τι να θυμηθείς; Όλα θα μείνουν άγραφα. Ατελείωτα. Μόνο που κάθεσαι εσύ τώρα και συλλογίζεσαι όσους ανθρώπους φεύγανε κάθε τόσο από δίπλα σου, όσοι ξέφτισαν, ή χάθηκαν... Πού; Πότε; Πώς; Ρωτάς τον εαυτό σου, τον ίδιο τον εαυτό σου προπάντων, όχι τους άλλους — έστω και αν οι άλλοι τους γνώριζαν.

Ένας-ένας φεύγει, και κανείς πια δεν θα μείνει που να μπορεί να θυμηθεί εκείνα τα πρόσωπα, τα σώματα, τα σπίτια, τις πρασιές, τον μάγκανο, τον Κίτσο, εκείνο το κόκκινο αλογάκι... Πού να τα πεις τώρα όλα αυτά πάνω στην ξένη γη, ποιος να σ' ακούσει, ποιον ενδιαφέρουν! Τότε σκέφθηκες τουλάχιστον να τα συλλογιστείς. Ήδελες να τα έλεγες, μα δεν επρόφθαινες. Έτσι είναι που μπαίνει η τρέλα μέσα στο κεφάλι: όταν πια δεν προφθάνεις ούτε να τα σκεφθείς. Ανάκατα όλα, αναμνήσεις, καταστάσεις, ταξίδια, εξορίες σε τόπους που μήτε στη γεωγραφία δεν έβρισκες, δεν σου κινούσαν το ενδιαφέρον. Μονότονα όλα, μονότονα. Ε, βέβαια, μονότονα. Ποιος έχει τόσες φορεσιές για να μπορεί τόσο συχνά ν' αλλάξει!

Και τώρα σε νομίζουν για πεδαμένη. «Νά, εδωνά καθόταν» — λέει κάποιος τότε και δείχνει με μια κίνηση θολή και ακαθόριστη. Σ' έχουν για πεδαμένη, λοιπόν. Μονότονα όλ' αυτά, μονότονα.

Οι άνθρωποι που φεύγουν αφήνουν τα βιβλία τους, τα σπίτια τους, τα παπούτσια, τα φορέματα, και οι συγγενείς τα δίνουν όλα αυτά τις Απόκριες, για να τα βάλουν οι μασκαράδες. Τα πουλούν έπειτα οι παλιατζήδες. Τα στοιβάζουν μέσα σε μεγάλες σιδερένες κασέλες, φράκα²³ παλαιικά, καμιζόλες²⁴ με δαντέλες από τη Βενετία, ώσπου στο τέλος να τα πετάξουν στους τενεκέδες των σκουπιδιών. Μαζί με τα βιβλία σου, που τα είχες γράψει εσύ, και τώρα έχουν πάδει μια φοβερή ασθένεια: εσάπισαν.

Μα το περίεργο είναι πως όλα αυτά εσύ τα πιστεύεις, ενώ είναι, μα την αλήθεια, απίστευτα. Όλα ανακατεμένα, αναμνήσεις, καταστάσεις, ταξίδια, εξορίες, τύποι ξένοι κι ελληνικοί, που πήρανε τους δρόμους μιας αρκετά μακρόχρονης ή και παντοτινής εξορίας. «Το ελάχιστο», είχε πει κάποιος ποιητής, «παραδεχθήκαμε το ελάχιστο».

Πόσος πόνος μέσα σε μια μόνο λέξη.

Τα πάντα, λοιπόν, έχουν αλλάξει όψη. Είσαι, είπαμε, καδιστή, με τα μάτια μισόκλειστα και παρακολουθείς στο κενό, αντίκρυ σου, μια διπλή διεργασία: η ζωή που φτιάχνει βιβλία, τα βιβλία που φτιάχνουν τη ζωή.

Αυτήν την ώρα, λοιπόν, βλέπεις αντίκρυ σου την ταινία. Μια ταινία εξωτερικά ανύπαρκτη, αφού μόνο μέσα σου μπορεί και ξετυλίγεται: περνά απ' τους βολβούς των ματιών σου. Άτομα ζωντανεύουν, θγαίνουν έξω απ' τα βιβλία σου, και με τις άκρες των ποδιών περπατούν.

Η **Μέλπω Αξιώτη** (1905-1973) γεννήθηκε στην Αθήνα. Μεγάλωσε στη Μύκονο. Από το 1918 ως το 1922 μπήκε εσωτερική στη Σχολή Ουρσουλινών της Τήνου. Το 1922 κατέβηκε στην Αθήνα και έζησε με τη μητέρα της. Το 1933 πρωτοεμφανίστηκε στη λογοτεχνία με τη δημοσίευση του διηγήματος *Απ' τα χτες ως τα σήμερα*. Το 1938 κυκλοφόρησε το πρώτο της μυθιστόρημα, που είχε τίτλο *Δύσκολες Νύχτες* και τιμήθηκε έναν χρόνο αργότερα με το πρώτο βραβείο του Γυναικείου Συλλόγου Γραμμάτων και Τεχνών. Κατά την προπολεμική περίοδο ήρθε σε επαφή με τους αθηναϊκούς λογοτεχνικούς κύκλους και γνωρίστηκε με τον Νίκο Εγγονόπουλο, τον Γιώργο Θεοδοκό, τον Νίκο Καββαδία, τον Γιώργο Σεφέρη, ενώ κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής συνεργάστηκε με τις Διδώ Σωτηρίου, Έλλη Αλεξίου, Έλλη Παππά και άλλες Ελληνίδες της αντίστασης. Μετά την απελευθέρωση συνέχισε τη συγγραφική και πολιτική δραστηριότητά της στο εξωτερικό. Το έργο της Μέλπω Αξιώτη τοποθετείται στον χώρο της ελληνικής λογοτεχνίας του μεσοπολέμου. Βασικό άξονα του έργου της αποτέλεσε η μνήμη και η απόπειρα ανάπλασης του παρελθόντος. Παράλληλα, η γραφή της επηρεάστηκε από τις νεωτεριστικές τάσεις της γενιάς του Τριάντα (ιδιαίτερα από την τεχνική του εσωτερικού μονολόγου), το ρεύμα του σουρεαλισμού, την εμφάνιση του φεμινιστικού κινήματος στην Ελλάδα, την πολιτική ένταξη της.

Πηγή: βιβλιονέτ

Περισσότερες πληροφορίες μπορείς να βρεις στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

²³ φράκο (το): μαύρο επίσημο ανδρικό ένδυμα. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

²⁴ καμιζόλα: φαρδιά γυναικεία μπλουζα. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

1. Αφηγήτρια στο απόσπασμα είναι η Κάδμω. Ακολουθώντας τη θεατρική τεχνική του «εσωτερικού μονολόγου» του χαρακτήρα, χωριστείτε σε δύο αντικριστές σειρές, δημιουργώντας έναν διάδρομο. Κάποιος μαθητής/-τρια ή ο/η εκπαιδευτικός υποδύεται την Κάδμω, διασχίζει τον διάδρομο και οι άλλοι της λένε ψιθυριστά από μια σκέψη. Πού βρίσκεται; Τι σκέφτεται και τι την απασχολεί; Ποια συναισθήματά της διακρίνεις; Για να απαντήσεις, μπορείς να αξιοποιήσεις συγκεκριμένα χωρία του αποσπάσματος.
2. Στο απόσπασμα –όπως και στα περισσότερα λογοτεχνικά κείμενά της– η συγγραφέας Μέλω Αξιώτη επιλέγει ως κυρίαρχο αφηγηματικό τρόπο τον εσωτερικό μονόλογο.²⁵ Ποια γνωρίσματά του εντοπίζεις στο κείμενο; Ποια πρόθεση, κατά τη γνώμη σου, υπηρετεί και πώς διαμορφώνει το ύφος του αποσπάσματος αυτή η επιλογή; Να συζητήσεις τις απόψεις σου με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.

Στη συνέχεια, να μεταγράψεις το ακόλουθο χωρίο, αναθέτοντας την αφήγηση σε έναν αφηγητή που γνωρίζει τα πάντα («παντογνώστη») και δεν συμμετέχει στην ιστορία («μηδενική εστίαση»),²⁶ προσθέτοντας με τη βοήθεια της φαντασίας σου την περιγραφή της ηρωίδας και του χώρου, όπου βρίσκεται η Κάδμω.

«Αλλά τι να θρεις τώρα; Τι να θυμηθείς; Όλα θα μείνουν άγραφα. Ατελείωτα. Μόνο που κάθεσαι εσύ τώρα και συλλογίζεσαι όσους ανθρώπους φεύγανε κάθε τόσο από δίπλα σου, όσοι ξέφτισαν, ή χάθηκαν... Πού; Πότε; Πώς; Ρωτάς τον εαυτό σου, τον ίδιον τον εαυτό σου προπάντων, όχι τους άλλους — έστω και αν οι άλλοι τους γνώριζαν.»

3. Στο απόσπασμα παρουσιάζεται η αγωνία της εξόριστης Κάδμω να κρατήσει ζωντανή τη μνήμη της πατρίδας της και όλων όσων υπήρξαν κομμάτια του παρελθόντος της. Με ποιον τρόπο το επιχειρεί; Πώς καταλαβαίνεις τη φράση «Πόσος πόνος μέσα σε μια μόνο λέξη»; Επιχείρησε να γράψεις ένα σύντομο ποίημα με τίτλο «Η δύναμη της λέξης».
4. Η αφήγηση είναι ασυνεχής και συνειρμική. Η ματιά αλλάζει: πότε εσωτερική, πότε εξωτερική. Να τεκμηριώσεις τις παραπάνω απόψεις με λέξεις και φράσεις του αποσπάσματος. Προσπάθησε να γράψεις κι εσύ ένα σύντομο συνειρμικό²⁷ κείμενο «με τα μάτια μισόκλειστα», καθώς «βλέπεις αντίκρυ σου την ταινία» της ζωής σου μέχρι σήμερα. Να δώσεις στον/στην ήρωα/ηρωίδα σου ένα όνομα σχηματισμένο σε αντιστοιχία με το δικό σου (όπως Μέλω-Κάδμω).

Η Κάδμω

²⁵ «Σε γενικές γραμμές “εσωτερικό μονόλογο” ονομάζουμε μία τεχνική καταγραφής του ρεύματος των εσωτερικών εμπειριών ενός ανθρώπου, αυτού του συνεχούς των εντυπώσεων, σκέψεων και παρορμήσεων που υποκινούνται από τη συνειδητή εμπειρία ή αναδύονται από τα βάθη του υποσυνείδητου» (Cuddon J. A., 2005: 202). Παραδείγματα εσωτερικού μονολόγου μπορείς να δεις στο [Φωτόδεντρο](#). Για κάποια από τα χαρακτηριστικά του εσωτερικού μονολόγου, μπορείς να συμβουλευτείς το ακόλουθο θεωρητικό κείμενο «[Εσωτερικός μονόλογος](#)».

²⁶ Βασικές και χρήσιμες πληροφορίες για τους όρους «παντογνώστης αφηγητής», «μηδενική εστίαση» μπορείς να βρεις στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#).

²⁷ Ο συνειρμός στη λογοτεχνική θεωρία αναφέρεται στην άποψη ότι «μία λέξη ή ιδέα μπορεί να λειτουργήσει ως ερέθισμα ή ως έναυσμα για μια σειρά ή μία ακολουθία άλλων λέξεων ή ιδεών που μπορεί να έχουν μια λογική σχέση με την αρχική ή και όχι» (Cuddon J. A., 2005: 544). Βλ και [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

ΚΕΙΜΕΝΟ 5

Τίτος Πατρίκιος, Η γλώσσα μου

Τη γλώσσα μου δεν ήταν εύκολο να τη φυλάξω
ανάμεσα σε γλώσσες που πήγαιναν να την καταβροχδίσουν
όμως στη γλώσσα μου συνέχιζα πάντα να μετράω
στη γλώσσα μου έφερνα το χρόνο στα μέτρα του κορμιού
στη γλώσσα μου πολλαπλασίαζα την ηδονή ως το άπειρο
μ' αυτή ξανάφερνα στον νου μου ένα παιδί
με άσπρο σημάδι από πετριά στο κουρεμένο του κεφάλι.
Πάσχιζα να μη χάσω ούτε μία της λέξη
γιατί σ' αυτή τη γλώσσα μού μιλούσαν κι οι νεκροί.

Ο **Τίτος Πατρίκιος** γεννήθηκε το 1928 στην Αθήνα. Το 1946 ολοκλήρωσε τα γυμνασιακά μαθήματά του στο Βαρβάκειο και γράφτηκε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάστηκε για κάποια χρόνια ως δικηγόρος. Κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής πήρε μέρος στην Εθνική Αντίσταση. Από το 1959 ως το 1964 σπούδασε κοινωνιολογία στο Παρίσι και πήρε μέρος σε έρευνες του Εθνικού Κέντρου Επιστημονικής Έρευνας της Γαλλίας. Επέστρεψε στην Ελλάδα, μετά την επιβολή της δικτατορίας όμως, κατέφυγε ξανά στο Παρίσι, όπου πήρε μέρος σε εκδηλώσεις ενάντια στο παράνομο καθεστώς. Στην Ελλάδα επέστρεψε το 1975 και εργάστηκε ως δικηγόρος, κοινωνιολόγος και λογοτεχνικός μεταφραστής. Η πρώτη του εμφάνιση στον χώρο των γραμμάτων πραγματοποιήθηκε το 1943 με τη δημοσίευση ενός ποιήματός του, ενώ το 1954 εκδόθηκε η πρώτη ποιητική συλλογή του με τίτλο *Χωματόδρομος*. Ίδρυτικό μέλος του περιοδικού «Επιθεώρηση Τέχνης» από το 1954 δημοσίευσε πολλά άρθρα και κριτικές στις στήλες του, ενώ πολλά δοκίμιά του συμπεριλήφθηκαν σε συγκεντρωτικές εκδόσεις. Ασχολήθηκε, επίσης, με τη μετάφραση και την πεζογραφία, ενώ τα περισσότερα κοινωνιολογικά έργα του είναι γραμμένα στα γαλλικά. Έργα του μεταφράστηκαν σε διάφορες γλώσσες. Έχει τιμηθεί με διάφορα βραβεία.

Πηγή: βιβλιονέτ

Περισσότερες πληροφορίες μπορείς να βρεις
στον [Πολιτιστικό Θησαυρό της Ελληνικής Γλώσσας](#).

Μπορείς, επίσης, να αναζητήσεις [ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ]
και να παρακολουθήσεις το σύντομο βίντεο «Ελληνες συγγραφείς.
Τίτος Πατρίκιος», παραγωγής του Υπουργείου Πολιτισμού
ή την εκπομπή *Art Week* | Τίτος Πατρίκιος | 17/10/2020 | EPT].

1. Να ακούσεις με τη μέριμνα του/της εκπαιδευτικού την εκφραστική ανάγνωση του ποιήματος από τον ίδιο τον ποιητή [Αναζήτησε Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΟΥ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ ΒΙΝΤΕΟ]. Ποιες σκέψεις ή συναισθήματα υποβάλλει η ανάγνωσή του; Να διαβάσεις κι εσύ μεγαλύτερα το ποίημα, όσο πιο εκφραστικά μπορείς, ώστε οι συμμαθητές/-τριές σου να το απολαύσουν.
2. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, δεν ήταν εύκολο, για το ποιητικό υποκείμενο να «φυλάξει τη γλώσσα του»; Πώς νομίζεις ότι τα κατάφερε τελικά;
3. Σε μια συνέντευξή του ο ποιητής αναφέρει σχετικά με τη γλώσσα: «Για εμένα είναι ό,τι πολυτιμότερο έχω, γιατί με τη γλώσσα επικοινωνούμε, με τη γλώσσα γνωρίζουμε τον άλλον, με τη γλώσσα αναγνωρίζουμε τον εαυτό μας, με τη γλώσσα εκφραζόμαστε και με τη γλώσσα συνομιλούμε με τους παλαιότερους και αυτούς που φύγανε».²⁸ Να συσχετίσεις την παραπάνω δήλωση με φράσεις και στίχους του ποιήματος που, κατά τη γνώμη σου, ταιριάζουν, συμπληρώνοντας τον παρακάτω πίνακα και εντοπίζοντας παράλληλα τα εκφραστικά μέσα που διευκολύνουν την αλλαγή στη χρήση της γλώσσας (από κυριολεκτική σε μεταφορική):

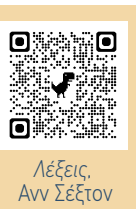
σχόλια του Τ. Πατρίκιου	ποιητικά παραθέματα	εκφραστικά μέσα
«με τη γλώσσα επικοινωνούμε»		
«με τη γλώσσα αναγνωρίζουμε τον εαυτό μας»		
«με τη γλώσσα συνομιλούμε με τους παλαιότερους και αυτούς που φύγανε»		

Επιχείρησε, τώρα, να κάνεις το αντίστροφο. Να βρεις τα εκφραστικά μέσα και να ερμηνεύσεις τα ποιητικά παραθέματα της μεσαίας στήλης του πίνακα.

ερμηνεία	ποιητικά παραθέματα	εκφραστικά μέσα
	«στη γλώσσα μου πολλαπλασίαζα την ηδονή ως το άπειρο»	
	μ' αυτή ξανάφερα στο νου μου ένα παιδί με άσπρο σημάδι από πετριά στο κουρεμένο του κεφάλι.	

4. Αναζήτησε τη δραστηριότητα στο ΨΜΑ Λέξεις, Ανν Σέξτον που περιέχει και το ποίημα της Αμερικανίδας ποιήτριας Άνν Σέξτον (1928-1974).

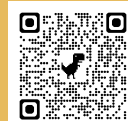
²⁸ Πατρίκιος, Τ. (2019). «Η γλώσσα είναι ό,τι πολυτιμότερο έχουμε, με αυτήν πορεύομαι». molonoti.gr.

δραστηριότητες μετά την ανάγνωση των κειμένων της συστάδας

19 ^{ος} αιώνας	1888	20 ^{ος} αιώνας	1960	1958-1975	1972	1992
	Ψυχάρης, Γιάννης <i>Το Ταξίδι μου</i>		Ελύτης, Οδυσσέας <i>Άξιον Εστί</i>	Μόντης, Κώστας <i>«Έλληνες ποιητές»</i>	Αξιώτη, Μέλπω <i>Η Κάδμω</i>	Πατρίκιος, Τίτος <i>«Η γλώσσα μου»</i>
	Νέα Αθηναϊκή Σχολή Γενιά του 1880 δημοτικισμός		Γενιά του Τριάντα, μοντερνισμός	Μεταπολεμική ποίηση	Μοντερνισμός, μυθιστόρημα	Α΄ Μεταπολεμική γενιά, ποίηση

1. Ο Γιώργος Σεφέρης, τιμώμενος με Βραβείο Νόμπελ το 1963, ανέφερε, μεταξύ άλλων, στην ομιλία του στη Σουηδική Ακαδημία: «Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού του, τη θάλασσα, και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. Δέχτηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα χάσμα». Με ποιο/ποια από τα κείμενα της συστάδας θα συσχετιζες τα λόγια του Γ. Σεφέρη; Να αιτιολογήσεις την άποψή σου.
2. **α)** Συνεργαζόμενοι/-ες σε δυάδες, επιχειρήστε να παίξετε την παρακάτω σκυταλοδρομία από λέξεις. Εναλλάξ θα απευθύνετε ο/η ένας/μία στον/στην άλλο/-η τις ακόλουθες λέξεις: «λέξη», «χρόνος», «ταξίδι», «σώμα», και εναλλάξ θα απαντάτε με τη λέξη που συνειρμικά σας έρχεται στο μυαλό. Αφού συγκεντρώσετε οκτώ συνολικά λέξεις, να συνθέσετε ένα σύντομο ποίημα (4-6 στίχους), με τίτλο «Παιχνίδια με τις λέξεις» που θα περιέχει και τις οκτώ λέξεις της σκυταλοδρομίας. Στη συνέχεια, να αναδείξετε με ψηφοφορία τα πιο ευφάνταστα και τα πιο σχετικά με τα ποιήματα της συστάδας.
β) Διαβάστε τους στίχους του ποιητικού αποσπάσματος και εκπονήστε δραστηριότητα δημιουργικής γραφής (βλ. ΨΜΑ).
3. Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να συγκεντρώσεις όλες τις ηχητικές εικόνες που υπάρχουν στα κείμενα της συστάδας. Στη συνέχεια, αξιοποιώντας ψηφιακές εφαρμογές, όπως το Audacity ή εργαλεία της e-me, δοκίμασε να ηχογραφήσεις ένα σύντομο ηχητικό podcast, χωρίς λόγια, που θα αποτελείται μόνο από τους ήχους που εντόπισες στα κείμενα. Ένα μέλος της ομάδας μπορεί να αναλάβει να διαβάσει μεγαλόφωνα όποιο από τα κείμενα της συστάδας θέλει, έχοντας ως υπόκρουση το ηχητικό αρχείο. Πώς σου φαίνεται το αποτέλεσμα; Πόσο κοντά στις λέξεις του κειμένου βρίσκονται οι ήχοι που ηχογράφησες;

Δραστηριότητα
δημιουργικής
γραφής

4. Αφού διαβάσεις το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη, «Με τον τρόπο του Γ. Σ.» που θα βρεις στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#), να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τις διαφορετικές οπτικές που το ποίημα του Γ. Σεφέρη και το ποίημα του Κ. Μόντη («Έλληνες ποιητές») αναδεικνύουν. Η συζήτησή σας ας έχει ως αφορμή τις ακόλουθες ερωτήσεις:
- α) Ποια η στάση του ποιητικού υποκειμένου στο ποίημα του Κ. Μόντη απέναντι στην ελληνική γλώσσα και ποια η στάση του ποιητικού υποκειμένου στο ποίημα του Γ. Σεφέρη απέναντι στον ελληνικό πολιτισμό;
  - β) Πώς ερμηνεύεις τις δύο αυτές στάσεις;
  - γ) Πώς θα συσχετιζες τον στίχο «όμως αντισταθμίζει που γράφουμε Ελληνικά» («Έλληνες ποιητές») με τον στίχο «Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει» στο ποίημα του Γ. Σεφέρη; Τέλος, μπορείς να συνθέσεις μία ακόμα στροφή για το ποίημα του Κ. Μόντη «Έλληνες ποιητές», επιλέγοντας στοιχεία από το ποίημα «Με τον τρόπο του Γ. Σεφέρη»;
5. Αν δημιουργούνταν ένα Μουσείο Νεοελληνικής Γλώσσας, ποιες λέξεις θα έκανες εκθέματα; Να συζητήσεις το θέμα με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές σου, τεκμηριώνοντας τις απόψεις σου. Θα μπορούσατε συνεργατικά να δημιουργήσετε ένα τέτοιο μουσείο στο ψηφιακό περιβάλλον artsteps.
6. Να γράψεις σε μορφή επιστολής ένα χιουμοριστικό κείμενο με αποδέκτη τον συγγραφέα του κειμένου «Το ταξίδι μου», Γιάννη Ψυχάρη. Στην επιστολή σου με τον τίτλο «Γράμμα από το μέλλον», να ενημερώνεις τον συγγραφέα για τις εξελίξεις σχετικά με τον αγώνα του για την ελληνική γλώσσα, τις απόψεις που τελικά κυριάρχησαν ([καθιέρωση της δημοτικής](#)), αλλά και για τη σημερινή κωδικοποιημένη μορφή που η χρήση της τεχνολογίας (κινητά τηλέφωνα, μέσα κοινωνικής δικτύωσης) και η παγκοσμιοποίηση (greeklish) ευνοεί. Χρησιμοποίησε το χιούμορ, για να μην τον αποθαρρύνεις με τα νέα σου!
7. Να διαβάσεις το ποίημα του Νικηφόρου Βρεττάκου «Ο αγρός των λέξεων»²⁹ (αναζήτησε [ΨΜΑ Ν. Βρεττάκος](#)) και να το συγκρίνεις με το ποίημα του Τ. Πατρίκιου «Η γλώσσα μου», καθώς και με το ποίημα «Λέξεις»³⁰ της Α. Σέξτον (αναζήτησε [ΨΜΑ Λέξεις](#), [Ανν Σέξτον](#)): και τα τρία αναφέρονται στις «λέξεις». Πώς θα χαρακτήριζες τη σχέση των ποιητικών υποκειμένων με τις λέξεις; Τι τα ελκύει τόσο σε αυτές;
8. Το σχολείο σου ετοιμάζει μια εκδήλωση για την Παγκόσμια Ημέρα Ποίησης (21 Μαρτίου). Δουλεύοντας σε ομάδες με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, να γράψεις σε ένα ψηφιακό συνεργατικό έγγραφο της εκπαιδευτικής πλατφόρμας e-me μια ομιλία (περίπου 250 λέξεων) για τη γλώσσα ως όργανο της ποιητικής φαντασίας. Να αξιοποιήσεις όσα σκέφτηκες και συζήτησες στη διάρκεια της μελέτης της συστάδας, αλλά και αυτούσια παραθέματα από τα κείμενα που διάβασες. Αφού κάθε ομάδα παρουσιάσει τη δουλειά της, να επιλέξετε με ψηφοφορία την ομιλία που θα εκφωνηθεί στην εκδήλωση ή θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του σχολείου.
9. Στον εννοιολογικό χάρτη (βλ. [ΨΜΑ Η μνήμη της γλώσσας](#)) περιλαμβάνονται οι συγγραφικές επιλογές των λογοτεχνικών κειμένων της συστάδας. Εντοπίστε στα κείμενα αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα των συγγραφικών επιλογών.

N. Βρεττάκος

Η μνήμη της γλώσσας

²⁹ Βρεττάκος, Ν. (1991). «Ο αγρός των λέξεων». *Εκκρεμής δωρεά. Τα ποιήματα*, τ. Γ'. Αθήνα: Τρία Φύλλα, σ. 318.

³⁰ Sexton Anne (1975). *The Awful Rowing Toward God* (Κ. Λιννός, Μετ.). *frear*.

10. Δουλεύοντας σε ομάδες με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, να εικονογραφήσεις το εξώφυλλο μιας συλλογής που θα περιέχει τα κείμενα της συστάδας που μελέτησες. Μπορείς να σχεδιάσεις το εξώφυλλο και ψηφιακά με εργαλεία, όπως το canva και το MyStorybook.
11. Χωρισμένοι/-ες σε ζευγάρια ή ομάδες, να φτιάξετε το δικό σας γκράφιτι με θέμα τη γλώσσα. Εναλλακτικά, μπορείτε να δημιουργήσετε ένα ψηφιακό γκράφιτι, αξιοποιώντας την εφαρμογή graffiti-empire.com, το οποίο μπορείτε να αναρτήσετε σε ψηφιακό εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Επέκταση
«Η μνήμη της γλώσσας»

δελτίο

εξόδου

Τι θα έγραφες
στο Βιβλίο Εντυπώσεων
του τμήματός σου
μετά την ενασχόλησή σου
με τα κείμενα της συστάδας;

Λίγα λόγια για το βιβλίο και την παιδαγωγική του θεώρηση

Το θεατρικό έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη, *Οδυσσέα γύρισε σπίτι*, είναι ένα κείμενο που θα σου δώσει την ευκαιρία να έρθεις σε επαφή με την ευφυή γραφή ενός σπουδαίου συγγραφέα του νεοελληνικού μεταπολεμικού θεάτρου μέσω του οικείου για σένα μυθολογικού κόσμου της *Οδύσσειας*. Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης «δανείζεται» από τον κόσμο του ομηρικού έπους πρόσωπα και ιστορίες που υπηρετούν την πρόθεσή του να μιλήσει για εντελώς σύγχρονες –με την εποχή του και την εποχή σου– συνθήκες. Και αυτό το κάνει με τρόπο που θα κρατήσει αμείωτο το ενδιαφέρον σου με τις κωμικές σκηνές, τις απρόσμενες ανατροπές και την παρωδιακή παρουσίαση των ομηρικών προσώπων.

Το έργο οργανώνεται σε δύο Πράξεις, καθεμία από τις οποίες περιλαμβάνει επιμέρους «εικόνες» (τρεις και δύο αντίστοιχα σε κάθε Πράξη). Η πρώτη γραφή του τοποθετείται το 1952. Ωστόσο, για αρκετά χρόνια το κείμενο δεν έπαψε να απασχολεί τον συγγραφέα του, ο οποίος το 1966 σε σημείωμά του για την παράσταση στο Θέατρο Τέχνης, σε σκηνοθεσία του Κάρολου Κουν, σημειώνει ότι το κοινό θα παρακολουθούσε την τέταρτη μορφή του έργου.¹ Αυτή τη μορφή θα διαβάσεις κι εσύ.

Η ανάγνωση και η μελέτη ενός θεατρικού έργου στο πλαίσιο της διδασκαλίας της λογοτεχνίας θα σου δώσει την ευκαιρία να αναπτύξεις τη δημιουργικότητα και την κριτική σου ικανότητα, να καλλιεργήσεις το αισθητικό σου κριτήριο, να αναπτύξεις συλλογική και συνεργατική συνείδηση, να αποκτήσεις δεξιότητες ενεργητικής ακρόασης και θέασης, να εξοικειωθείς με το λεξιλόγιο του θεάτρου. Και, φυσικά, θα ήταν ευχής έργο, αν η δημιουργική συνομιλία σου με το κείμενο του Ιάκωβου Καμπανέλλη γεννούσε την επιθυμία παραγωγής μιας σχολικής θεατρικής παράστασης και οδηγούσε στη συλλογική ανάληψη της ευθύνης για τη διάχυσή της στο ενδοσχολικό ή και στο εξωσχολικό περιβάλλον.

«Η επιτυχία είναι μια νίκη στη ζωή
αλλά συχνά είναι και μια έκδοση
που μεταμορφώνει τους πετυχημένους
σε εμπόρους της ίδιας τους της δόξας»

Ιάκωβος Καμπανέλλης
«Σημείωμα για την παράσταση
[Οδυσσέα γύρισε σπίτι]
στο Θέατρο Τέχνης, 1966»

¹ Καμπανέλλης, Ι. (2011). «Σημείωμα για την παράσταση [Οδυσσέα γύρισε σπίτι] στο θέατρο Τέχνης 1966». *Θέατρο. Τόμος Β'*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 208.

Οδυσσέα γύρισε σπίτι

Ενδεικτικό σενάριο διδασκαλίας αυτοτελούς θεατρικού κειμένου

Γενικές οδηγίες για τον/την εκπαιδευτικό

Λέξεις - κλειδιά

ήρωας, δόξα, εθνικοί μύθοι, χειραγώγηση, αλήθεια-ψεύδος, παρωδία, σάτιρα, αλληγορία, σκηνικές οδηγίες, θεατρικό σκηνικό, πλοκή, αναχρονισμοί, θεατρικές τεχνικές, διακειμενικότητα

Με την ολοκλήρωση της ανάγνωσης του θεατρικού κειμένου και των δραστηριοτήτων στην τάξη θα είσαι σε θέση να:

- κατανοείς τα βασικά στοιχεία της θεατρικής τεχνικής και δραματοποίησης
- διακρίνεις το δραματικό από το αφηγηματικό κείμενο
- εκφράζεις μέσα από τους κώδικες του θεάτρου προφορικά και γραπτά, ατομικά και σε ομάδες
- αξιοποιείς ποικίλα εκφραστικά μέσα, τον λόγο, τη φωνή, το σώμα, τις χειρονομίες, προκειμένου να εκφράσεις τα συναισθήματα και τις σκέψεις σου
- προσεγγίζεις ερμηνευτικά το ήθος και τη δράση των δραματικών χαρακτήρων
- διακρίνεις τις ποικίλες στάσεις ζωής και επιλογές του ανθρώπου, όπως αυτές αποδίδονται στο θεατρικό κείμενο
- αντιλαμβάνεσαι την παρωδία και τη σάτιρα ως τρόπους δημιουργικής συνομιλίας με τη λογοτεχνική παράδοση
- συνειδητοποιείς το μέγεθος της επίδρασης που τα ομηρικά έπη έχουν ασκήσει στη νεότερη τέχνη
- συνεργάζεσαι δημιουργικά με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, προκειμένου να βιώνεις τη θεατρική ατμόσφαιρα του έργου
- παράγεις προφορικό, γραπτό και ψηφιακό λόγο σε σχέση με το θεατρικό κείμενο και τα άλλα καλλιτεχνικά έργα που προσέγγισες στην τάξη

1. Αφού αναζητήσεις πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη, να συντάξεις ένα σύντομο εργοβιογραφικό σημείωμα (150 περίπου λέξεις). Πληροφορίες μπορείς να αντλήσεις και διαδικτυακά από τους ακόλουθους ψηφιακούς πόρους: [βιβλιονέτ](#), [ιστοσελίδα Ιάκωβος Καμπανέλλης](#) και το βιογραφικό ντοκιμαντέρ της σειράς «Από το Μικρό στο Μεγάλο».²
2. Ο τίτλος του θεατρικού κειμένου είναι *Οδυσσέα γύρισε σπίτι*. Παρατήρησε τις καλλιτεχνικές εικόνες που κοσμούσαν θεατρικές παραστάσεις του συγκεκριμένου έργου και διατύπωσε υποθέσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου για το ποιος μπορεί να είναι ο Οδυσσέας. Σύντομα οι υποθέσεις σου θα διαψευστούν ή θα επαληθευτούν. Τις καλλιτεχνικές εικόνες μπορείς να δεις εδώ: [Εθνικό Θέατρο](#) (μπορείς να ξεφυλλίσεις το Πρόγραμμα, για να δεις και τα σκηνικά), [Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος](#), [Θέατρο Τέχνης](#) (Παραστάσεις 1966, 1990).
3. Το έργο που θα διαβάσεις «διαδραματίζεται σε σύγχρονη Εποχή, καμιά εικοσαριά χρόνια μετά τον Β΄ τρωικό πόλεμο».³ Επίσης, πολλά πρόσωπα του έργου έχουν ονόματα από την ελληνική μυθολογία, για παράδειγμα Κίρκη, Ελπήνορας, Πηνελόπη, Τηλέμαχος, ενώ άλλα προσδιορίζονται μόνο μέσω της επαγγελματικής τους ιδιότητας, πχ. Διπλωμάτης, Σερβιτόρος, Φωτορεπόρτερ. Το σκηνικό στην αρχή του έργου τοποθετείται σε ένα «παραθαλάσσιον αναψυκτήριον ο Οδυσσέας» και αργότερα σε ανάκτορα. Στο έργο θα συναντήσεις ήρωες της μυθολογίας που ζουν σε σύγχρονα ξενοδοχεία, αλλά αναφέρονται και στον Δούρειο Ίππο. Πώς σε προδιαθέτουν τα παραπάνω ετερόκλητα στοιχεία για το είδος του κειμένου που θα διαβάσεις; Αφού ανταλλάξεις απόψεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου, διάβασε μερικούς ειδολογικούς χαρακτηρισμούς του έργου στους ακόλουθους συνδέσμους: [Εθνικό Θέατρο](#), [Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος](#) και συζήτησέ τους με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου.
4. Να δεις τις [φωτογραφίες](#) της θεατρικής παράστασης του έργου σε παραγωγή του Εθνικού Θεάτρου και τις φωτογραφίες που υπάρχουν στην έντυπη έκδοση που έχεις στα χέρια σου. Παρατήρησε το σκηνικό και τα κοστούμια των ηθοποιών. Τι πληροφορίες σου δίνουν για την εποχή στην οποία αναφέρεται το έργο;
5. Διάβασε τους θεατρικούς όρους στο Γλωσσάρι (βλ. [ΨΜΑ](#)). Ποιους γνώριζες ήδη και ποιους όχι;
6. Ξεφύλλισε το θεατρικό κείμενο, αφήνοντας την προσοχή σου να πέσει ελεύθερα σε τυχαία σημεία των σελίδων. Φέρε στο μυαλό σου όσες πληροφορίες συγκέντρωσες με αφορμή τις προηγούμενες δραστηριότητες. Άφησε τη φαντασία σου ελεύθερη και επιχειρήσε να ολοκληρώσεις με αρκετή δόση χιούμορ την ακόλουθη φράση: «Οδυσσέα γύρισε σπίτι, για να...». Μπορείς να χρησιμοποιήσεις λέξεις του κειμένου που τυχαία τράβηξαν την προσοχή σου, ιδέες που σου δημιουργήθηκαν, παρατηρώντας τα καλλιτεχνικά προγράμματα και τις φωτογραφίες των παραστάσεων. Το κείμενό σου μπορεί να είναι είτε πεζό είτε ποιητικό!

Θεατρικοί όροι

² «Ιάκωβος Καμπανέλλης» (2022). Ντοκιμαντέρ παραγωγής της Ένωσης Σεναριογράφων Ελλάδος, σε σενάριο-σκηνοθεσία Αλέξανδρου Κακαβά.

³ Καμπανέλλης, Ι. (2011). «Οδυσσέα γύρισε σπίτι». *Θέατρο. Τόμος Β΄*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 213.

Προετοιμάζοντας την ανάγνωση

Το θεατρικό έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη, Οδυσσέα γύρισε σπίτι, αποτελεί το πρώτο θεατρικό του αρχαιόμυθο έργο. Έχει χαρακτήρες που σου είναι ήδη γνωστοί, έχει αστείες σκηνές και οι προβληματισμοί που απορρέουν από την ανάγνωσή του είναι πάντα επίκαιροι: η αλήθεια και η απάτη στη δημόσια ζωή, η κατασκευή των εθνικών ινδαλμάτων, η χειραγώγηση της μάζας, το δέαμα και η λειτουργία του στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, το κόστος της δόξας...

Ως προς τη δομή του, το έργο αποτελείται από δύο Πράξεις και κάθε Πράξη αποτελείται από επιμέρους ενότητες («Εικόνες» τις ονομάζει ο συγγραφέας)· η Πρώτη Πράξη του έργου περιλαμβάνει τις πρώτες τρεις Εικόνες, και η Δεύτερη Πράξη περιλαμβάνει την Τέταρτη και Πέμπτη Εικόνα.

1. Οι σημειώσεις κατά την ανάγνωση

Για το επόμενο διάστημα η εργασία σου με το θεατρικό κείμενο θα περιλαμβάνει την ανάγνωση επιμέρους ενοτήτων στο σπίτι, κρατώντας σύντομες σημειώσεις (σκέψεις σου, απορίες σου, σημεία που σου άρεσαν ή όχι), βάσει των οποίων θα γίνεται η συζήτηση στην ολομέλεια, αλλά και την ανάγνωση στην τάξη. Γι' αυτό τον λόγο, θα σου φανεί χρήσιμο το **αναγνωστικό ημερολόγιο**, στο οποίο θα σημειώνεις το απόσπασμα που πρέπει να διαβάζεις στο σπίτι σου κάθε εβδομάδα και το οποίο καλό είναι να βρίσκεται και στον τοίχο του μαθήματος σε εκπαιδευτικές πλατφόρμες, όπως η e-me και η e-class.

Πριν ξεκινήσεις την ανάγνωση, μελέτησε τον Πίνακα 1. Προτείνονται συγκεκριμένοι θεματικοί άξονες, βάσει των οποίων θα κρατάς τις σημειώσεις σου. Μπορείς να έχεις ένα δικό σου σημειωματάριο ή και να αξιοποιείς αυτοκόλλητα χαρτάκια πάνω στο βιβλίο σου. Επειδή το θεατρικό έργο του Ιάκωβου Καμπανέλλη είναι πολυπρόσωπο, ειδικά για τις σημειώσεις σου σχετικά με τον πρωταγωνιστή του έργου μπορείς να αξιοποιήσεις τον Πίνακα 2.

**χαρακτήρες που παρουσιάζονται
σε κάθε Πράξη και Εικόνα**

- ▶ Ποιος είναι ο κεντρικός χαρακτήρας; Ποιοι άλλοι τον πλαισιώνουν; Ποιοι από αυτούς είναι δευτερεύοντες και ποιοι αδρανείς;⁴ Ποια είναι τα πιο πρόδηλα χαρακτηριστικά τους (με βάση την εξωτερική εμφάνισή τους, τη δράση, τα λόγια και το ήθος τους); Τι επιδιώκουν; Ποιες οι σχέσεις μεταξύ τους; Πώς μιλάνε;

αλλαγές στους χαρακτήρες

- ▶ Παρατηρείς αλλαγές στη συμπεριφορά των χαρακτήρων; Αν ναι, ποια κίνητρα ή αιτίες προκαλούν αυτές τις αλλαγές; Ποιες είναι οι συγκρούσεις, διαφωνίες, συμμαχίες του ήρωα με τα άλλα πρόσωπα και πώς προωθούν την εξέλιξη της πλοκής;

σκηνικό (χώρος/χρόνος)

- Πράξη Πρώτη
  1. Εικόνα Πρώτη
  2. Εικόνα Δεύτερη
  3. Εικόνα Τρίτη
- Πράξη Δεύτερη
  4. Εικόνα Τέταρτη
  5. Εικόνα Πέμπτη
- Πρωθεί η αλλαγή του σκηνικού τη δράση;
Συνδέεται με την εξέλιξη της πλοκής;

πλοκή

- ▶ Ποιο είναι το βασικό γεγονός που πυροδοτεί τη δράση;
- ▶ Πώς περιπλέκονται τα γεγονότα και πώς αυτή η κλιμάκωση επηρεάζει τα σχέδια του κεντρικού χαρακτήρα;
- ▶ Υπάρχουν στιγμές όπου η ένταση και το ενδιαφέρον του/της αναγνώστη/-τριας βρίσκονται στο υψηλότερο δυνατό σημείο (κορύφωση);
- ▶ Υπάρχουν σημεία του έργου που επιβραδύνουν την εξέλιξη της δράσης;
- ▶ Σε ποια/ποιες Εικόνα/Εικόνες του έργου εντοπίζεις αντιστροφή της τύχης του ήρωα (κρίση);
- ▶ Πώς διαμορφώνεται η λύση των συγκρούσεων που λαμβάνουν χώρα στο έργο;
- ▶ Ποιο είναι το τέλος του έργου;

σκηνικές οδηγίες⁵

- ▶ Ποιες από αυτές αφορούν στην περιγραφή του σκηνικού, στον τρόπο ένδυσης των ηρώων, στον φωτισμό, στην παρουσία ήχων (π.χ. θορύβων, χειροκροτημάτων), στην αλλαγή Εικόνων και Πράξεων, στην είσοδο και την έξοδο των προσώπων, στις χειρονομίες, στην έκφρασή τους και στα παραγωγιστικά στοιχεία της ομιλίας τους (π.χ. γέλιο, κλάμα κ.ά.);

διακειμενικότητα⁶

- ▶ Ποια σημεία του θεατρικού έργου παραπέμπουν σε γνωστά επεισόδια των ομηρικών επών;
- ▶ Πώς «παίζει» με το ομηρικό πρωτότυπο ο Ιάκωβος Καμπανέλλης;
- ▶ Πώς διακωμωδεί τους ομηρικούς χαρακτήρες;

ενδιαφέροντα στοιχεία του θεατρικού έργου

- ▶ Σημεία του έργου που δεν κατανοώ.
- ▶ Σημεία που με κούρασαν.
- ▶ Σημεία που μου άρεσαν ιδιαίτερα.

Οδυσσέας

εξωτερικά χαρακτηριστικά

τα λόγια του

οι πράξεις του

οι σκέψεις του

οι κρίσεις και η στάση των άλλων γι' αυτόν

βοηθοί

αντίπαλοι

⁴ Οι δευτερεύοντες χαρακτήρες κινούνται γύρω από τους πρωταγωνιστές· δίνονται συγκριτικά λιγότερες πληροφορίες για αυτούς. Οι αδρανείς ήρωες υπάρχουν στην ιστορία, αλλά δεν δρουν (Κωτόπουλος, Βακάλη, κ.ά. 2023:180). Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: Λογοτεχνικοί χαρακτήρες.

⁵ Βλ. Πανόπουλος, Β. «Οι σκηνικές οδηγίες του δραματικού κειμένου και η ανάπτυξη του μουσικού σημείου» (ανακτήθηκε από: <https://theodoregrammatas.com/el/>), και Πούκνερ, Βάλτερ (2011). «Η σκηνική οδηγία στην υπηρεσία της υποκριτικής. Παραδείγματα από τη νεοελληνική δραματουργία». *Ο ηθοποιός και η τέχνη της υποκριτικής. Θεωρία και Πράξη. Ιστορία και Παρόν*. Αθήνα: Ergo, σ. 9-14.

⁶ Πρόκειται για όρο της Συγκριτικής Φιλολογίας: ο απλούστερος ορισμός του αφορά στην παρουσία ενός κειμένου μέσα σε ένα άλλο κείμενο (Αντωνοπούλου, & al, 2015). Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: διακειμενικότητα.

2. Το αναγνωστικό ημερολόγιο

Στο αναγνωστικό ημερολόγιο καταγράφεται η πορεία της ανάγνωσης. Στο ακόλουθο ενδεικτικό ημερολόγιο προτείνεται η ανάγνωση συγκεκριμένων αποσπασμάτων στο σπίτι ανά εβδομάδα, καθώς και επιλεγμένα χωρία ιδιαίτερου ενδιαφέροντος που θα μπορούσαν να αναγνωσθούν μεγαλόφωνα στην τάξη.

χρονοπρογραμματισμός	τι κάνουμε στην τάξη κατά τη διάρκεια του διδακτικού διώρου	τόπος ανάγνωσης
<i>1η εβδομάδα</i>	δραστηριότητες πριν από την ανάγνωση	ανάγνωση στο σχολείο
	ανάγνωση επιλεγμένου χωρίου στην τάξη	
	ανάθεση σελίδων για ανάγνωση στο σπίτι	ανάγνωση στο σπίτι
<i>2η εβδομάδα</i>	ανάγνωση επιλεγμένου χωρίου στην τάξη	ανάγνωση στο σχολείο
	συζήτηση για το απόσπασμα που αναγνώστηκε στο σπίτι την προηγούμενη εβδομάδα	ανάγνωση στο σπίτι
	ανάθεση σελίδων για ανάγνωση στο σπίτι	
<i>3η εβδομάδα</i>	ανάγνωση επιλεγμένου χωρίου στην τάξη	ανάγνωση στο σχολείο
	συζήτηση για το απόσπασμα που αναγνώστηκε στο σπίτι την προηγούμενη εβδομάδα	ανάγνωση στο σπίτι
	ανάθεση σελίδων για ανάγνωση στο σπίτι	
<i>4η εβδομάδα</i>	ανάγνωση επιλεγμένου χωρίου στην τάξη	ανάγνωση στο σχολείο
	συζήτηση για το απόσπασμα που αναγνώστηκε στο σπίτι την προηγούμενη εβδομάδα	ανάγνωση στο σπίτι
	ανάθεση σελίδων για ανάγνωση στο σπίτι	
<i>5η εβδομάδα</i>	ανάγνωση επιλεγμένου χωρίου στην τάξη	ανάγνωση στο σχολείο
	συζήτηση για το απόσπασμα που αναγνώστηκε στο σπίτι την προηγούμενη εβδομάδα	

δομικά μέρη θεατρικού κειμένου	σελίδες βιβλίου	ημερομηνία
Πράξη Πρώτη Απόσπασμα από <i>Εικόνα Πρώτη</i>	213-219	
<i>Εικόνα Πρώτη</i> (ολοκλήρωση) <i>Εικόνα Δεύτερη</i>	220-241 241-244	
Απόσπασμα από <i>Εικόνα Πρώτη</i>	235-241	
<i>Εικόνα Τρίτη</i>	245-268	
Δύο αποσπάσματα από <i>Εικόνα Τρίτη</i>	250-257 (Από την είσοδο της Κίρκης στη σκηνή έως την έξοδό της.) 263 (από την είσοδο του Νικία στη σκηνή) - 268 (τέλος Εικόνας Τρίτης)	
Πράξη Δεύτερη <i>Εικόνα Τέταρτη</i> Απόσπασμα από <i>Εικόνα Πέμπτη</i>	269-271 272-280	
Απόσπασμα από <i>Εικόνα Πέμπτη</i>	277 (από την ερώτηση του Διπλωμάτη: «Ο Οδυσσέας πού είναι;») - 280	
Ολοκλήρωση <i>Εικόνας Πέμπτης</i>	281-295	
Ολοκλήρωση <i>Εικόνας Πέμπτης</i>	288 (από την είσοδο της Πηνελόπης και του Τηλέμαχου) - 295	

Με οδηγό το αναγνωστικό ημερολόγιο, κάθε εβδομάδα τίθενται προς συζήτηση στην αναγνωστική κοινότητα θέματα που αφορούν συγκεκριμένα –και κοινά για όλες/όλους– αποσπάσματα του θεατρικού κειμένου. Μέσα σε κλίμα ισοτιμίας και αλληλεπίδρασης, εκφράζονται ελεύθερα σκέψεις, ερωτήματα, προβληματισμοί και διατυπώνονται ερμηνείες. Ακολουθούν ερωτήματα που βοηθούν στην οργάνωση της συζήτησης, όπως αυτή θα εξελίσσεται με βάση την προοδευτική ανάγνωση του έργου. Μη διστάζεις σε κάθε περίπτωση να διατυπώνεις τη γνώμη σου και να ζητάς και εκείνη των συμμαθητών/-τριών σου για θέματα όπως:

- ▶ οι χαρακτήρες
- ▶ σημεία που σου δημιούργησαν απορίες, σε δυσκόλεψαν, σε έκαναν να γελάσεις, σου άρεσαν ή όχι
- ▶ το σκηνικό
- ▶ η σχέση των χαρακτήρων με τα πρόσωπα της ομηρικής Οδύσσειας
- ▶ οι υποθέσεις σου για το πώς θα εξελιχθεί η ιστορία
- ▶ η εποχή στην οποία διαδραματίζεται η ιστορία

Συζήτηση στην ολομέλεια καθώς εξελίσσεται η ανάγνωση

Ερωτήσεις 2ης εβδομάδας

Πράξη Πρώτη Εικόνα Πρώτη και Εικόνα Δεύτερη

1. Σε ποια εποχή διαδραματίζεται το έργο; Πώς καταλαβαίνεις τη σημείωση του συγγραφέα «καμιά εικοσαριά χρόνια μετά τον Β΄ τρωικό πόλεμο»; Ποια είναι τα πρόσωπα που παρουσιάζονται σε αυτές τις Εικόνες, ποιες είναι οι μεταξύ τους σχέσεις; Σε ποιο σκηνικό είναι τοποθετημένα;
2. Πού νομίζουν ότι βρίσκονται ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του; Πού έχουν φτάσει; Από ποιον το πληροφορούνται;
3. Γιατί ο Πύρρος είναι οργισμένος με τον Οδυσσέα;
4. Ποιοι συμμερίζονται τα συναισθήματα του Πύρρου, ποιοι όχι; Για ποιον λόγο;
5. Ο Λύσανδρος, απευθυνόμενος στον Πύρρο, λέει: «Μήπως εγώ δε γέρασα; Εγώ δε θέλω να πάω πίσω; Μα αν τον καταργήσουμε από ήρωα, πώς θα γυρίσουμε;» Τι είχε υποσχεθεί στους συντρόφους του ο Οδυσσέας, όταν θα επέστρεφαν στην Ιθάκη; Ποιο πρόβλημα θα προκύψει για τους συντρόφους του, αν ο μυθικός Οδυσσέας χάσει τη φήμη του;
6. Πώς παρουσιάζεται η ανταρσία που επιχειρούν οι επτά σύντροφοι του Οδυσσέα; Έχει πιθανότητες να επιτύχει τον στόχο της, κατά τη γνώμη σου;
7. Να σχολιάσεις την παρουσία του Οδυσσέα, καθώς εισέρχεται στη σκηνή, σύμφωνα με τις σχετικές σκηνικές οδηγίες. Ποιες διαφορές επισημαίνεις σε σχέση με τον Οδυσσέα των ομηρικών επών;
8. Ποιο άλλο πρόσωπο εμφανίζεται στη σκηνή μετά την είσοδο του Οδυσσέα; Ποια κρίσιμη για την πλοκή του έργου πληροφορία δίνει στους ναυαγούς; Ποιες επιπλέον πληροφορίες έχεις τώρα στη διάθεσή σου για την εποχή στην οποία διαδραματίζεται η ιστορία;
9. Ποια είναι η αντίδραση της Νεφέλης, όταν μαθαίνει ότι ο ναυαγός που συνάντησε είναι ο Οδυσσέας;
10. Ποια είναι η φήμη του Οδυσσέα στο νησί της Κίρκης, σύμφωνα με τα λεγόμενα της Νεφέλης;
11. Να σχολιάσεις τα ακόλουθα λόγια του Οδυσσέα: «Έχω τόση ανάγκη από ανθρώπους που δεν τους ξέρω και που δε με ξέρουνε. Όταν ζεις όλο με τους ίδιους, απλώνεται γύρω μια ερημιά... Δεν είσαι σίγουρος για τίποτα...»: Γιατί, κατά τη γνώμη σου, νιώθει έτσι ο Οδυσσέας;

- 12.** Για ποιους λόγους, κατά τη γνώμη σου, ο Οδυσσέας αναφέρει ότι δεν έχει έρθει η ώρα να γυρίσει στην Ιθάκη; Πώς συνομιλεί στο σημείο αυτό το έργο του Ι. Καμπανέλλη με την ομηρική *Οδύσσεια* και το θέμα του νόστου;
- 13.** Τι αποτρέπει τον Οδυσσέα να αναχωρήσει με τους συντρόφους του για την Ιθάκη, αφού έμαθε ότι βρίσκονται στο νησί της Κίρκης; Ποιο είναι το σχέδιό του και σε ποιον από τους συντρόφους του το εμπιστεύεται; Ποια είναι η γνώμη του για τους υπόλοιπους συντρόφους του;
- 14.** Πώς αντιμετωπίζει ο Οδυσσέας την εξέγερση των συντρόφων του; Πώς καταλήγει τελικά η επανάστασή τους;
- 15.** Στη σκηνή εισέρχονται δύο ακόμα πρόσωπα. Ποια είναι αυτά; Ποιος είναι οι ιδιότητές τους; Πώς αντιδρούν γνωρίζοντας τον Οδυσσέα; Τι τους κάνει δύσπιστους;
- 16.** Η συμπεριφορά του Εύανδρου προσβάλλει τον Οδυσσέα; Για ποιον λόγο; Πώς αντιδρά ο τελευταίος; Τι αποφασίζει να κάνει τελικά;
- 17.** Πώς ολοκληρώνεται η Πρώτη Εικόνα; Πώς, κατά τη γνώμη σου, αυτή η τροπή της ιστορίας συμβάλλει στην εξέλιξη της πλοκής;
- 18.** Να εντοπίσεις τα στοιχεία που, κατά τη γνώμη σου, φανερώνουν τον κωμικό χαρακτήρα του έργου. Να υποδείξεις τον τρόπο παρουσίασης των προσώπων (εξωτερικά χαρακτηριστικά, ενέργειες, λόγια, περιστατικά), λαμβάνοντας υπόψη σου και τον τρόπο με τον οποίο το έπος της *Οδύσσειας* είναι διαρκώς «παρόν» στο θεατρικό έργο.
- 19.** Ποιο είναι το σκηνικό όπου διαδραματίζεται η Δεύτερη Εικόνα της Πρώτης Πράξης του έργου; Ποιος, κατά τη γνώμη σου, είναι ο ρόλος αυτής της Εικόνας στον τρόπο παρουσίασης της ιστορίας; Ποιες πληροφορίες δίνει στον αναγνώστη; Είναι σημαντικές για την εξέλιξη της πλοκής και την κλιμάκωση της δράσης;
- 20.** Γιατί ο Εύανδρος θεωρεί ότι η παραμονή του Οδυσσέα στο νησί είναι επικίνδυνη; Τι φοβάται;
- 21.** Έχεις δει αναπαραστάσεις του Οδυσσέα στην Ποίηση και τη Ζωγραφική; **Βλ. και ΨΜΑ.**
- 22.** Πόσο καλά γνωρίζεις το θέατρο; **Βλ. και ΨΜΑ.**

Ο Οδυσσέας
στην ποίηση
και
στη ζωγραφική

Πάμε θέατρο;

1. Ποιο είναι το σκηνικό στην Τρίτη Εικόνα; Ποιες ετοιμασίες γίνονται στο νησί της Κίρκης και για ποιον λόγο;
2. Σε ποια κατάσταση εμφανίζεται ο Οδυσσέας στη σκηνή και για ποιον λόγο; Για ποιον λόγο η Νεφέλη έχει ζητήσει από τον Οδυσσέα και τον Λύσσανδρο να παραμείνουν κρυμμένοι στα ανάκτορα;
3. Για ποιον προορίζεται η επίσημη υποδοχή, αφού ο Οδυσσέας βρίσκεται στα ανάκτορα;
4. Στη σκηνή εμφανίζονται η Κίρκη και ο Ελπήνορας. Ποιον νομίζει ότι έχει απέναντί της η Κίρκη;
5. Πώς παρουσιάζεται ο Ελπήνορας; Πώς η Κίρκη;
6. Με ποιο τέχνασμα αποκαλύπτεται ο Οδυσσέας στην Κίρκη; Πώς αντιδρά η Κίρκη στη θεά του Οδυσσέα; Γιατί εκπλήσσεται;
7. Για ποιον λόγο ο Εύανδρος χαρακτηρίζει τον Οδυσσέα «τρελό»; Γιατί δεν θέλει να αποκαλύψει την αλήθεια στην Κίρκη;
8. Πώς αντιδρά ο Οδυσσέας στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται από τον Εύανδρο και την Κίρκη; Πώς νιώθει, κατά τη γνώμη σου;
9. Πώς καταλαβαίνεις τη φράση του Οδυσσέα προς τον Λύσσανδρο: «Είν' εύκολο να με βγάλουν τρελό, αλλά είναι αδύνατο των αδυνάτων να με αντικαταστήσουν»;
10. Πώς χαρακτηρίζει ο Εύανδρος τον σωσία του Οδυσσέα; Ποιες εντυπώσεις του πλήθους μεταφέρει στον Οδυσσέα;
11. Ο Εύανδρος ομολογεί στον Οδυσσέα τον πραγματικό λόγο για τον οποίο η κυβέρνηση κατασκεύασε έναν σωσία του. Ποιος είναι αυτός ο λόγος; Συμφωνείς με την οπτική αυτή; Αν ο πραγματικός Οδυσσέας παρουσιαζόταν στα πλήθη, τι νομίζεις ότι θα συνέβαινε;
12. Πώς αξιοποιούνται τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, προκειμένου να ενισχύσουν το σχέδιο της κυβέρνησης; Πώς προσπαθούν να παραπλανήσουν τον λαό του νησιού σχετικά με τον «αληθινό» Οδυσσέα;
13. Πώς, κατά τη γνώμη σου, συνδέεται ο διάλογος Νικία – Οδυσσέα με το θέμα του ηρωισμού και της δόξας, της αλήθειας και της πλάνης;
14. Πώς σχολιάζει το θέμα της δόξας ο Οδυσσέας; Ποιες σκέψεις σου προκαλούν τα λόγια του;
15. Πώς ολοκληρώνεται η Τρίτη Εικόνα; Τι θέλει να αποδείξει, κατά τη γνώμη σου, ο Οδυσσέας αποκαλύπτοντας αλήθειες που οι άλλοι αγνοούσαν;
16. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, δεν ήθελε ποτέ να γυρίσει στην Ιθάκη ο Οδυσσέας του Ι. Καμπανέλλη;

1. Ποιος είναι ο ρόλος των σκηνικών οδηγιών στην Τέταρτη Εικόνα; Ο λόγος του Εύανδρου συνοδεύεται από πληθώρα σημείων στίξης. Σε τι βοηθούν αυτά τον ηθοποιό που θα υποδυθεί τον συγκεκριμένο ρόλο;
2. Γιατί η κυβέρνηση του Εύανδρου δέχεται τα πυρά της Βουλής; Πώς ο Οδυσσέας ανέτρεψε το σχέδιο της κυβέρνησης; Ποια ήταν η απρόσμενη αντίδραση του λαού;
3. Ο Εύανδρος αναφέρεται σε όρους, όπως «επιδημία» και «Μόλυσμα». Ποιος είναι ο κίνδυνος που απειλεί το νησί της Κίρκης;
4. Ποιο είναι το σκηνικό της Τέταρτης Εικόνας; Ποια είναι τα πρόσωπα που εισέρχονται στη σκηνή;
5. Ο Σερβιτόρος πληροφορεί τον Διπλωμάτη για τις συγκλονιστικές αλλαγές που έχουν συμβεί στο νησί. Ποιες είναι αυτές;
6. Ποιο όνομα δίνει ο Διπλωμάτης στην επιδημία που έχει ενσκήψει στο νησί της Κίρκης; Πώς αντιμετωπίζει η Κυβέρνηση την έκτακτη αυτή κατάσταση; Ποια καθεστώτα υιοθετούν ανάλογες μεθόδους;
7. Ποιες υποθέσεις μπορείς να κάνεις για την παρουσία και τον ρόλο του Διπλωμάτη στο νησί;
8. Παρά τη γενικευμένη ταραχή στο νησί, ο Οδυσσέας «ξυπνάει αργά αυτές τις μέρες. Κοιμάται ήσυχα και βαθιά», σύμφωνα με τον Σερβιτόρο. Πού, κατά τη γνώμη σου, οφείλεται ο ήσυχος και βαθύς ύπνος του ήρωα; Τι ομολογεί ο ίδιος ο ήρωας στον Διπλωμάτη;
9. Συμφωνείς με την απάντηση του Διπλωμάτη στον Οδυσσέα: «Ήσουν και θα 'σαι αυτό που απαιτεί η ανάγκη»; Να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου αν η φήμη και η δόξα περιορίζουν τις επιθυμίες των ανθρώπων και καθορίζουν τη συμπεριφορά και τον τρόπο ζωής τους. Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σου, το κόστος της δόξας και της φήμης;

1. Ο Διπλωμάτης προβαίνει σε διάφορες αποκαλύψεις στον Οδυσσέα σχετικά με την Ιθάκη. Ποιες είναι αυτές;
2. Γιατί η κυρία και ο γιος της που θέλουν να δουν τον Οδυσσέα τον κοιτάζουν με θλίψη; Ποιοι είναι;
3. Ο Οδυσσέας δεν πτοείται από τις απειλές του Διπλωμάτη. Ποιο είναι το σχέδιό του; Ποιοι θα είναι οι καινούριοι σύντροφοί του προς την Ιθάκη; Τι απέγιναν οι παλιοί του σύντροφοι;
4. Τι συμβολίζει, κατά τη γνώμη σου, η απουσία της Ιθάκης από τον χάρτη;
5. Για ποιον λόγο ο Εύανδρος πιέζει τον Οδυσσέα να αναιρέσει τις ειλικρινείς αποκαλύψεις στις οποίες προέβη; Να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου την άποψη του Εύανδρου: «η Ιστορία δεν γράφεται με λεπτομέρειες και δεν ενδιαφέρεται για τα ελαττώματά μας. Γράφεται με γενικότητες και ενδιαφέρεται για τα προτερήματά μας».
6. Όταν ο Αγαθίας παρακαλεί τον Οδυσσέα να επιστρέψουν όλοι πίσω, ο τελευταίος αποκαλύπτει τον πραγματικό λόγο που δεν ένωθε έτοιμος για την επιστροφή του στην Ιθάκη. Ποιος είναι αυτός; Τι έχει αλλάξει, όμως, μετά την παραμονή του στο νησί της Κίρκης; Γιατί νιώθει πια έτοιμος για την επιστροφή;
7. Ποια συναισθήματα σου προκαλεί η ομολογία του Οδυσσέα; Πώς κρίνεις τη στάση του απέναντι στην πατρίδα του;
8. Ο Διπλωμάτης αποκαλύπτει την ταυτότητά του στον Εύανδρο. Ποιοι λόγοι εθνικής ασφάλειας τον έφεραν στο νησί της Κίρκης; Τι προσπαθεί να αποτρέψει και για ποιον λόγο;
9. Η κυρία και ο γιος της εμφανίζονται για μια ακόμα φορά στη σκηνή. Ποιος είναι ο λόγος της επίσκεψής τους στο νησί της Κίρκης;
10. Με ποιον τρόπο ανατρέπεται στο θεατρικό κείμενο του Ιάκωβου Καμπανέλλη η ομηρική σκηνή της αναγνωρίσεως του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο και την Πηνελόπη;
11. Ποια μεταστροφή μπορείς να διακρίνεις στη στάση του Εύανδρου απέναντι στον Οδυσσέα; Πώς, κατά τη γνώμη σου, δικαιολογείται;
12. Ο Διπλωμάτης διατυπώνει ψυχρά τη θέση της κυβέρνησης της Ιθάκης ότι ο Οδυσσέας πρέπει να «εξαφανιστεί». Ποια είναι τα επιχειρήματα που διατυπώνει για αυτή την απόφαση; Πώς κρίνεις τη στάση της Ιθάκης προς τον ήρωά της;
13. Πώς ολοκληρώνεται η τελευταία Πράξη του έργου; Ποιες σκέψεις και συναισθήματα σου προκαλεί το τέλος;

εργασία **σε ομάδες**

ΟΜΑΔΑ 1 **χαρακτήρες**

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

1. **α)** Αξιοποιώντας τις προσωπικές σημειώσεις και τις συζητήσεις στην ολομέλεια, να δημιουργήσετε το προφίλ των ακόλουθων προσώπων του θεατρικού έργου: Οδυσσέα, Λύσανδρου, Ελπήνορα, Κίρκης, Εύανδρου, Νικία, Διπλωμάτη, Πηνελόπης και Τηλέμαχου. Για την παρουσίαση και τον χαρακτηρισμό τους, να λάβετε υπόψη σας τα εξωτερικά τους χαρακτηριστικά, τα λόγια, τη συμπεριφορά και τη δράση τους, την κρίση των άλλων. Στη συνέχεια, να παρουσιάσετε στις υπόλοιπες ομάδες την πινακοθήκη των προσώπων του έργου, αξιοποιώντας το ψηφιακό εργαλείο Fakebook.

β) Να συντάξετε ένα σύντομο κείμενο, στο οποίο θα παρουσιάζετε στις υπόλοιπες ομάδες ιδέες και αξίες που, κατά τη γνώμη σας, συμβολίζει ο Οδυσσέας του Ιάκωβου Καμπανέλλη, τεκμηριώνοντας την ερμηνεία σας σε συγκεκριμένα χωρία του θεατρικού κειμένου.
2. Στη πρώτη στήλη του ακόλουθου πίνακα υπάρχουν τα ονόματα ηρώων που «δανείζεται» ο Ι. Καμπανέλλης από τα ομηρικά έπη. Να συμπληρώσετε τις επόμενες στήλες με τα **βασικά** χαρακτηριστικά τους, όπως τα γνωρίζετε από τα ομηρικά έπη και όπως παρουσιάστηκαν στο θεατρικό κείμενο. Τι επιτυγχάνεται, κατά τη γνώμη σας, με τις αλλαγές που επιφέρει ο θεατρικός συγγραφέας; Πώς διαμορφώνουν την ατμόσφαιρα του έργου; Πώς συνδέονται, κατά τη γνώμη σας, με τα βασικά θέματα του έργου; (Κάθε όνομα λειτουργεί ως υπερσύνδεσμος σε ψηφιακούς πόρους του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας που θα διευκολύνουν την εργασία σας.)

Πρόσωπα	Ομήρου, <i>Οδύσσεια</i>	Ι. Καμπανέλλη, <i>Οδυσσέα γύρισε σπίτι</i>
<u>Οδυσσέας</u>		
<u>Κίρκη</u>		
<u>Πηνελόπη</u>		
<u>Τηλέμαχος</u>		
<u>Ελπήνορας</u>		

3. Συγκεντρώστε πληροφορίες σχετικά με τον Εύανδρο, αξιοποιώντας τις διαδικτυακές πηγές [Academic](#) και [Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας](#). Αφού τις συνδυάσετε με στοιχεία του θεατρικού κειμένου, όπως τις πληροφορίες που δίνει για τον εαυτό του ο ίδιος ο Εύανδρος (όταν συζητά με τον Οδυσσέα στην Τρίτη Εικόνα του έργου) αλλά και τον γενικότερο ρόλο του στο έργο (ποιος είναι, τι επιδιώκει, ποιες αξίες εκπροσωπεί), να κρίνετε την επιλογή του συγκεκριμένου ονόματος από τον συγγραφέα. Πρόκειται για τυχαία επιλογή ή λειτουργεί ως σχόλιο; Κι αν συμβαίνει το δεύτερο, πόσο ταιριαστό είναι το όνομα με το πρόσωπο και τη δράση του; Ποιο όνομα θα επιλέγατε εσείς για τον συγκεκριμένο ρόλο;

4. α) Σε ποια πρόσωπα του έργου ο συγγραφέας δεν έδωσε ονόματα; Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σας, συνέβη αυτό;

β) Τόσο ο Εύανδρος όσο και ο Διπλωμάτης εκπροσωπούν την επίσημη εξουσία. Να συγκρίνετε τα δύο πρόσωπα ως προς τη στάση τους απέναντι στον Οδυσσέα και σε ό,τι συμβολίζει ο τελευταίος. Παρατηρείτε κάποια μεταστροφή στη στάση τους απέναντι στον Οδυσσέα; Αν ναι, πώς την αιτιολογείτε;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

1. Να αποτυπώσετε σχηματικά τη διάρθρωση της πλοκής των γεγονότων, με τη βοήθεια των παρακάτω ερωτημάτων:
  - ▶ Ποιο είναι το βασικό γεγονός που πυροδοτεί τη δράση;
  - ▶ Πώς περιπλέκονται τα γεγονότα και πώς αυτή η κλιμάκωση επηρεάζει τα σχέδια του κεντρικού χαρακτήρα;
  - ▶ Υπάρχουν στιγμές που η ένταση και το ενδιαφέρον του αναγνώστη βρίσκονται στο υψηλότερο δυνατό σημείο (κορύφωση);
  - ▶ Υπάρχουν σημεία του έργου που *επιβραδύνουν* την εξέλιξη της δράσης;
  - ▶ Σε ποια/ποιες Εικόνα/Εικόνες του έργου εντοπίζετε αντιστροφή της τύχης του ήρωα (κρίση);
  - ▶ Πώς διαμορφώνεται η *λύση* των συγκρούσεων που λαμβάνουν χώρα στο έργο;
  - ▶ Ποιο είναι το τέλος του έργου;

Η συμπλήρωση του ακόλουθου πίνακα θα σας βοηθήσει να την παρουσιάσετε στις υπόλοιπες ομάδες. Αν υπάρχει η δυνατότητα, μπορείτε να αξιοποιήσετε το ψηφιακό εργαλείο [EDIT.org](https://www.edit.org), για να δημιουργήσετε το οπτικό διάγραμμα της πλοκής (Πυραμίδα Freytag).⁷

⁷ Για το οπτικό διάγραμμα της πλοκής (πυραμίδα Freytag), βλ. Γλωσσάρι όρων του βιβλίου: Πυραμίδα Freytag και Κωτόπουλος, Βακάλη, κ.ά., 2023: 138).

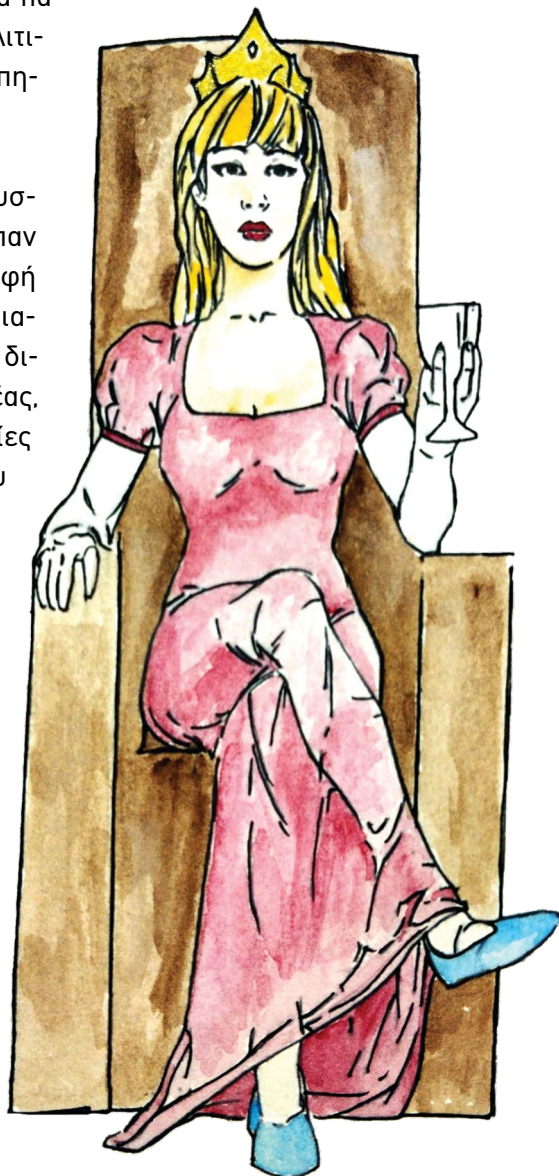
2. Η ιστορία που ζωντανεύει μέσα από το θεατρικό κείμενο του Ι. Καμπανέλλη ισορροπεί ανάμεσα σε δύο χρονικά επίπεδα: τον χρόνο του μύθου και τον χρόνο της Ιστορίας. Τα πρόσωπα του έργου έρχονται από το μυθικό παρελθόν, αναφέρονται σε αυτό, και ταυτόχρονα βρίσκονται σε μια πραγματικότητα που το θεατρικό –και αναγνωστικό– κοινό αναγνωρίζει ως σύγχρονη του. Να βοηθήσετε τις υπόλοιπες ομάδες να καταλάβουν πώς επιτυγχάνεται αυτή η ισορροπία, παρέχοντάς τους πληροφορίες για τους *αναχρονισμούς*⁸ του κειμένου, όπως φανερώνονται: α) στο σκηνικό, β) στο γλωσσικό ύφος του λόγου των προσώπων, γ) στην κοινωνία του νησιού της Κίρκης και στην κοινωνία της Ιθάκης (για παράδειγμα, στο επίπεδο τεχνολογικού πολιτισμού, της πολιτικής και οικονομικής εξέλιξης, στα επαγγέλματα, στις υπηρεσίες κ.ά.).

3. Ενώ στον ομηρικό κόσμο η Ιθάκη περιμένει πάντα τον Οδυσσέα και ο Οδυσσέας αναζητά την Ιθάκη, στο θεατρικό σύμπαν του Ι. Καμπανέλλη η Ιθάκη δεν επιθυμεί πια την επιστροφή του Οδυσσέα, αλλά και ο Οδυσσέας εκφράζει τους ενδοιασμούς του ως προς την επιστροφή στην πατρίδα. Πώς δικαιολογούν τα πρόσωπα του θεατρικού έργου (ο Οδυσσέας, ο Εύανδρος, ο Διπλωμάτης) αυτή την αλλαγή; Ποιες αξίες φαίνεται να κυριαρχούν στις κοινωνίες της Ιθάκης και του νησιού της Κίρκης;

4. Στο θεατρικό κείμενο του Ιάκωβου Καμπανέλλη, ο Οδυσσέας, που λατρεύεται ως είδωλο στο νησί της Κίρκης και στην Ιθάκη, ο Οδυσσέας-μύθος, βρίσκεται διαρκώς σε σύγκρουση με τον ναυαγό Οδυσσέα που ομολογεί πως δεν επιθυμούσε πραγματικά να επιστρέψει στην Ιθάκη και πως δεν υπήρξε ο εφευρέτης του Δούρειου Ίππου.

α) Αξιοποιώντας χωρία του κειμένου, να συγκεντρώσετε όσα περισσότερα στοιχεία μπορείτε, ώστε να παρουσιάσετε στις υπόλοιπες ομάδες τις διαφορές ανάμεσα στις δύο εκδοχές του Οδυσσέα: του λαϊκού θρύλου που λάτρευαν τα πλήθη και του Οδυσσέα, όπως ο τελευταίος αποκαλύπτεται από τον ίδιο τον ήρωα.

β) Για ποιον λόγο, κατά τη γνώμη σας, όλοι είχαν ανάγκη να πιστεύουν στον μύθο και δεν δέχονταν να δουν τον Οδυσσέα που είχαν μπροστά τους; Και για ποιον λόγο ο Οδυσσέας αποφάσισε να παρουσιαστεί «έτσι όπως ακριβώς είναι»;

⁸ αναχρονισμός: η αναφορά γεγονότος σε άλλον -όχι στον αληθινό- χρόνο· ειδικότερα στην τέχνη, η χρησιμοποίηση ηθών και τρόπων κάποιας νεότερης εποχής για αναπαράσταση γεγονότων του παρελθόντος. [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

1. Αναζητήστε πληροφορίες για τον ορισμό και τις λειτουργίες της παρωδίας στο [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής](#) και στους *Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία: ορισμός, λειτουργίες*. Αναζητήστε στο θεατρικό έργο *Οδυσσέα γύρισε σπίτι* τα πρόσωπα και τις καταστάσεις που παρωδούνται. Πού, κατά τη γνώμη σας, θέλει να κατευθύνει τη σκέψη του θεατρικού κοινού ο Ιάκωβος Καμπανέλλης, αξιοποιώντας την παρωδία;
2. Η κριτική έχει χρησιμοποιήσει τους όρους σάτιρα, παρωδία, «σπαρταριστό έργο με μελαγχολικό τέλος»,⁹ έχει κάνει λόγο για το παράλογο και την αλληγορία σχετικά με το έργο του Ι. Καμπανέλλη, *Οδυσσέα γύρισε σπίτι*. Αξιοποιώντας όσα διαβάσατε και συζητήσατε στην προηγούμενη δραστηριότητα και εμβαθύνοντας τον προβληματισμό σας με πληροφορίες για τους όρους [σάτιρα](#) και [αλληγορία](#), να συντάξετε ένα σύντομο κείμενο, προκειμένου να παρουσιάσετε με απλό και κατανοητό ύφος στις υπόλοιπες ομάδες πώς το θεατρικό έργο που διαβάσατε ανταποκρίνεται σε αυτούς τους χαρακτηρισμούς από την κριτική.
3. Η Δεύτερη Εικόνα του έργου (Πράξη Πρώτη) ολοκληρώνεται με παντομίμα¹⁰ ομιλίας. Συζητήστε μεταξύ σας για ποιον λόγο ο συγγραφέας επιλέγει να μην ακουστεί η συνέχεια του λόγου του Εύανδρου και ποιο αποτέλεσμα έχει αυτό για τον θεατή. Παρουσιάστε στις υπόλοιπες ομάδες τα συμπεράσματά σας.
4. Να ομαδοποιήσετε τις σκηνικές οδηγίες με κριτήριο τα διαφορετικά θέματα που αφορούν αυτές οι υποδείξεις του θεατρικού συγγραφέα, με σκοπό να παρουσιάσετε τα ευρήματά σας στις υπόλοιπες ομάδες. Στη συνέχεια, να συζητήσετε μεταξύ σας ποιος/-οι αφηγηματικός/-οί τρόπος/-οι θα αντικαθιστούσε/-αν τις σκηνικές οδηγίες, στην περίπτωση που ο συγγραφέας αποφάσιζε να μετατρέψει το θεατρικό κείμενο σε ένα διήγημα.

⁹ Σκαλιόρας, Κ. (1967). [Κριτική για τη θεατρική παράσταση του έργου από το Θέατρο Τέχνης σε σκηνοθεσία του Κάρολου Κουν], τώρα στο Καμπανέλλης, Ι. (2011). *Θέατρο. Τόμος Β΄*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 342.

¹⁰ Στην παντομίμα, οι ηθοποιοί αποδίδουν μια ιστορία ή αναπαριστούν μια έννοια χωρίς φωνούμενο λόγο, δίνοντας έμφαση στις κινήσεις, τις εκφράσεις, τις στάσεις και τις χειρονομίες. Πηγή: Λενακάκης, Α. «Η μορφοπαιδευτική αξία του παιχνιδιού και του θεάτρου στην εκπαίδευση». Στο Γραμματάς, Θ. (επιμ.) (2013). *Το θέατρο ως μορφοπαιδευτικό αγαθό και καλλιτεχνική έκφραση στην Εκπαίδευση και την Κοινωνία. Διδακτικό Εγχειρίδιο στο πλαίσιο του Προγράμματος «Θαλής»*. Αθήνα: ΕΚΠΑ, σ. 75.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

- α)** Να αναζητήσετε στα λόγια του Εύανδρου –προς τη Βουλή και προς τον Οδυσσέα– τους λόγους για τους οποίους η κυβέρνησή του καλλιέργησε τον εθνικό μύθο του Οδυσσέα.

β) Να αναζητήσετε στα λόγια του Διπλωμάτη τον τρόπο με τον οποίο η Ιθάκη εκμεταλλεύτηκε τη φήμη του Οδυσσέα.

γ) Να εξηγήσετε την απογοήτευση της Κίρκης, της Πηνελόπης και του Τηλέμαχου, όταν συναντούν τον Οδυσσέα. Στη συνέχεια, να συζητήσετε μεταξύ σας αν οι άνθρωποι και οι κοινωνίες έχουν ανάγκη από εξιδανικευμένους ήρωες και λαϊκά ιδάλματα, κι αν ναι, για ποιους λόγους. Να παρουσιάσετε τις σκέψεις σας στις υπόλοιπες ομάδες και να συζητήσετε με αυτές τους πιθανούς κινδύνους που υπάρχουν στην εξιδανίκευση των προσώπων και των καταστάσεων.
- Η κυβέρνηση του Εύανδρου μετέρχεται διάφορα τεχνάσματα, για να μην αποκαλύψει στον κόσμο τον πραγματικό Οδυσσέα. Ποια είναι αυτά; Ποιος είναι ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης στα σχέδια της κυβέρνησης; Αφού απαντήσετε στα παραπάνω ερωτήματα, να σκεφτείτε με ποιους τρόπους οι πολίτες μπορούν να αντισταθούν στη χειραγώγησή τους από κάθε μορφή εξουσίας.
- Ποιο σχέδιο βάζει σε εφαρμογή ο Οδυσσέας, προκειμένου να ανατρέψει τους σχεδιασμούς της κυβέρνησης του Εύανδρου; Το σχέδιό του είναι επιτυχές; Να απαντήσετε στο τελευταίο ερώτημα, λαμβάνοντας υπόψη το τέλος του έργου. Στη συνέχεια, να συζητήσετε με τις υπόλοιπες ομάδες την ερμηνεία που δίνετε στην τελευταία σκηνή του έργου, κατά την οποία ο Οδυσσέας μετατρέπεται σε άγαλμα, με τα υπόλοιπα πρόσωπα να ορίζουν τη στάση του και τη θέση των μελών του. Θεωρείτε ότι το τέλος είναι ταιριαστό με τον κωμικό χαρακτήρα του έργου;
- Στην Τρίτη Εικόνα του έργου, κατά τη διάρκεια του διαλόγου του με τον Νικία ο Οδυσσέας ομολογεί: «Όλα, αδελφέ μου, αρχίσανε σε κείνη την αναθεματισμένη Τροία! Μετά απ' την πρώτη επιτυχία έπρεπε να κάνω κι άλλη κι άλλη κι άλλη! Η δόξα μου ήταν ένα τέρας που έπρεπε να το ταΐζω όλο και πιο πολύ. Ύστερα χωρίς να μου ζητήσουν την άδεια άρχιζαν να το ταΐζουν όλοι! Έχεις πάει σε ζωολογικό κήπο Κυριακή πρωί. Έχεις δει πώς πέφτουνε μπουλουκιά-μπουλουκιά οι ζωόφιλοι επισκέπτες και ταΐζουνε τα θηρία ώσπου να σκάσουνε από το φαΐ; Το ίδιο κάνανε στη δόξα μου».¹¹ Στην εποχή των ψηφιακών μέσων κοινωνικής δικτύωσης, της δημόσιας υπερέκθεσης και της κατασκευής του εαυτού, η επιδίωξη της δόξας είναι μια οικεία πραγματικότητα. Με αφορμή την παραπάνω ομολογία του Οδυσσέα, να συζητήσετε τι σημαίνει για σας δόξα, με ποιον τρόπο παρατηρείτε να επιδιώκεται στην εποχή σας και ποιο, κατά τη γνώμη σας, είναι το κόστος που έχει. Θα μπορούσατε να παρουσιάσετε στις υπόλοιπες ομάδες τις σκέψεις σας με ένα λογοτεχνικό κείμενο (πεζό ή ποιητικό) που θα έχει τον τίτλο «Το τέρας της δόξας».

¹¹ Καμπανέλλης, Ι. (2011). *Θέατρο. Τόμος Β΄*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 266.

ανακοίνωση των συμπερασμάτων των ομάδων στην ολομέλεια και κατευθυνόμενος διάλογος

Ερωτήσεις προς την ολομέλεια οι οποίες αφορούν το σύνολο του έργου
και παρεμβάλλονται στις παρουσιάσεις των ομάδων:

Ο κόσμος
του θεατρικού
κειμένου

1. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σου, τα βασικά θέματα του θεατρικού έργου; Ποια είναι η στάση του συγγραφέα σε αυτά; Ποια είναι η δική σου στάση; **Βλ. και ΨΜΑ.**
2. Ποια δύναμη έχει στους ανθρώπους ένας άνθρωπος-σύμβολο; Σε ποιον βαθμό μπορεί να επηρεάσει μια κοινωνία και έναν λαό ευρύτερα;
3. Θα ήταν εύκολη η παράσταση του συγκεκριμένου θεατρικού έργου από μια σχολική ομάδα; Αν ναι, για ποιους λόγους;
4. Ποιον ρόλο θα προτιμούσες να υποδυθείς, αν συμμετείχες σε μια σχολική παράσταση του έργου; Να αιτιολογήσεις την προτίμησή σου.

δραστηριότητες-γραπτές εργασίες που αφορούν το σύνολο του έργου

- α)** Η πρώτη μορφή του θεατρικού έργου που διαβάσατε γράφτηκε το 1952 και είχε τον τίτλο *Η απολεσθείσα Ιθάκη*. Ταιριάζει, κατά τη γνώμη σου, στο έργο; Ποιον βρίσκεις προτιμότερο; Να συζητήσεις τεκμηριωμένα με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τις απόψεις σου.

β) Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, να δώσεις έναν εναλλακτικό τίτλο στο θεατρικό έργο και να σχεδιάσεις έναν ταιριαστό με τον τίτλο εξώφυλλο. Στη διάθεσή σου υπάρχουν και ψηφιακά εργαλεία, όπως το canva, postermywall, fotor, edit.org.
- Αξιοποιώντας το εργοβιογραφικό σημείωμα που συντάξεις στην 1^η δραστηριότητα της φάσης «Πριν από την ανάγνωση του θεατρικού έργου» και εμπλουτίζοντάς το με πρόσθετες πληροφορίες από τους ψηφιακούς πόρους που σου δόθηκαν στην ίδια δραστηριότητα, να δημιουργήσεις μια χρονογραμμή της εργογραφίας του Ιάκωβου Καμπανέλλη. Στη διάθεσή σου έχεις ψηφιακά εργαλεία, όπως τα timetoast, visme, tiki-toki, canva, creately.
- Εργαζόμενος/-η σε ομάδα, διάλεξε εκ μέρους της ομάδας σου ένα από τα πρόσωπα του θεατρικού έργου ή ένα στιγμιότυπο με περισσότερα πρόσωπα και παράστησέ το/τα με τη μορφή ενός «ταμπλό βιβάν»¹² ή «παγωμένης εικόνας»,¹³ αφήνοντας τις υπόλοιπες ομάδες να μαντέψουν το/τα πρόσωπο/-α. Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει πιο διασκεδαστική, αν η επιλογή γίνει τυχαία μέσα από ένα κουτί με σχετικούς κλήρους.
- Ο μυθικός Οδυσσέας δεν έχει παύσει έως σήμερα να τροφοδοτεί τη δημιουργική φαντασία, με αποτέλεσμα ο ομηρικός ήρωας να μεταμορφώνεται σύμφωνα με τις ανάγκες της έμπνευσης των δημιουργών, τις προθέσεις τους, την εποχή τους, σε πλήθος κειμένων τόσο της νεοελληνικής όσο και της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Αναζήτησε στις [Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα](#) το λήμμα «Οδυσσεύς» και διάβασε τα λογοτεχνικά κείμενα στα οποία ο μυθικός ήρωας εμφανίζεται είτε ως κύριο πρόσωπο είτε ως αναφορά. Στη συνέχεια, επέλεξε όποιο λογοτεχνικό κείμενο σου φαίνεται ενδιαφέρον και σύγκρινε την παρουσίαση του Οδυσσέα στα δύο κείμενα: στο θεατρικό έργο *Οδυσσέα γύρισε σπίτι* του Ι. Καμπανέλλη και στο κείμενο που επέλεξες. Ποιο από τα δύο βρίσκεται πιο κοντά στον ομηρικό Οδυσσέα; Ποιο αποκλίνει και με ποιον τρόπο απομακρύνεται από τον ήρωα των ομηρικών κειμένων; Παρουσίασε συνοπτικά τις διαφορές/αποκλίσεις και τις ομοιότητες σε έναν πίνακα που θα διαμορφώσεις, σύμφωνα με τις διαπιστώσεις σου. Μην παραλείψεις να παραπέμψεις σε συγκεκριμένα χωρία των κειμένων. Προτού ξεκινήσεις την εργασία σου, είναι καλό να θυμηθείς από κοινού με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τον ομηρικό Οδυσσέα. Οι παρακάτω ψηφιακοί πόροι ίσως φανούν χρήσιμοι για τη συζήτηση αυτή: το [προοίμιο](#)¹⁴ της *Οδύσσειας*, [ραψωδία ι](#)

¹² ταμπλό βιβάν (tableau viván): αναπαράσταση μιας ιστορικής συνήθως σκηνής με ζωντανά ακίνητα πρόσωπα, ώστε να δίνουν την εντύπωση ζωγραφικού πίνακα. Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στο [Λεξικό Κοινής Νεοελληνικής](#).

¹³ «Οι παγωμένες εικόνες (ή ακίνητη εικόνα) συνίστανται στην δημιουργία οπτικών εικόνων από τους μαθητές χρησιμοποιώντας τα σώματά τους, δίνοντας έμφαση στις σχέσεις μεταξύ των συμμετεχόντων στην εικόνα αλλά και σε σημαντικές λεπτομέρειες», *Οδηγός Εκπαιδευτικού για το Θέατρο* (2011). Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Υπουργείο Παιδείας και Διά Βίου Μάθησης, σ. 47. Βλ. και στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

¹⁴ Ομήρου, *Οδύσσεια* (2006) (Δ. Μαρωνίτης, Μετ.). Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη). Ανακτήθηκε από: [Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας](#).

513-630 (ο Οδυσσέας μιλά στον Κύκλωπα Πολύφημο), ραψωδία η 185-336 (αναγνώριση του Οδυσσέα από τον Τηλέμαχο), ραψωδία φ 303-473 (προκήρυξη αγώνα τόξου), ραψωδία χ 1-446 (αποκάλυψη Οδυσσέα και επίθεση στους μνηστήρες), ραψωδία ω 501-580 (η Αθηνά αποτρέπει τη σύγκρουση των Ιθακησίων και επιβάλλει τη συμφιλίωση). Χρήσιμο θα σου φανεί και το σύντομο σχόλιο του Ιάκωβου Καμπανέλλη για τον ήρωα στο σημείωμά του για το έργο.¹⁵

5. Στο ψηφιοποιημένο αρχείο του Εθνικού Θεάτρου διάβασε τις θεατρικές κριτικές των Έλενας Χουζούρη, Ελένης Βαροπούλου και Μαλβίνας Κάραλη για την παράσταση *Οδυσσέα γύρισε σπίτι*, και γράψε ένα κείμενο στο οποίο να αιτιολογείς τη συμφωνία σου ή τη διαφωνία σου με τον σχολιασμό του θέματος του έργου από τις παραπάνω κριτικούς. (Δεν θα αναφερθείς φυσικά σε θέματα σκηνοθεσίας, σκηνογραφίας και υποκριτικής). Στη συνέχεια, να καταθέσεις τη δική σου πρόταση σχετικά με το σκηνικό και τα κοστούμια μιας μελλοντικής σχολικής παράστασης του έργου.

6. Αφού ξαναδιαβάσεις τη σκηνή της Πέμπτης Εικόνας, όπου η Πηνελόπη και ο Τηλέμαχος συναντούν στο ξενοδοχείο τον Οδυσσέα, χωρίς ο τελευταίος να τους αναγνωρίζει, επέλεξε να γράψεις ένα από τα παρακάτω κείμενα:

α) «Το ημερολόγιο του Τηλέμαχου»: ποιες σκέψεις έκανε ο νεαρός γιος για τον άντρα που αντίκρισε στο ξενοδοχείο; Τι περίμενε να αντικρίσει μετά από τόσα χρόνια απόστασης; Επικράτησε η απογοήτευση ή η πατρική αγάπη; Τι θα ήθελε να του πει, αλλά δεν το έκανε; Γιατί δίστασε;

β) «Το γράμμα της Πηνελόπης»: τι γράφει η σύζυγος που περίμενε τόσα χρόνια την επιστροφή του ήρωα άντρα της; Πώς ένιωσε, όταν τον είδε από κοντά στο ξενοδοχείο; Γιατί δεν του μίλησε; Τι σκοπεύει να κάνει αποδώ και πέρα; Μήπως η αρχική της αντίδραση ήταν μέρος ενός σχεδίου που έχει στο μυαλό της ή έχει συνταχτεί πράγματι με τη στάση του Διπλωμάτη; Είναι ένα γράμμα εγκατάλειψης ή υπόσχεσης;

7. Το θεατρικό έργο του Ι. Καμπανέλλη κλείνει με το ανέβασμα του Οδυσσέα στο βάθρο και τη δημόσια έκθεσή του ως αγάλματος. Ο Εύανδρος και ο Διπλωμάτης τον πλάθουν, όπως επιθυμούν. Τώρα, είναι η σειρά σου! Φτιάξε ένα ζευγάρι με έναν/μία συμμαθητή/-ριά σου, για να δημιουργήσεις το γλυπτό του Οδυσσέα. Το ζευγάρι θα εργαστεί ως εξής: Ο Α είναι γλύπτης και ο Β πηλός. Ως Α θα δημιουργήσεις ένα άγαλμα, πλάθοντας το ζευγάρι σου που μένει ακίνητο. Αφού οι Α της τάξης ολοκληρώσουν, δίνουν έναν τίτλο στο έργο τους και τα γλυπτά εκτίθενται για λίγο ακίνητα, για να τα δουν όλοι οι Α. Ύστερα, οι ρόλοι αντιστρέφονται και οι Β πλάθουν τους Α, επαναλαμβάνοντας τη διαδικασία.¹⁶

¹⁵ «Οδυσσέα γύρισε σπίτι» (1981). Πρόγραμμα παράστασης Εθνικού Θεάτρου, σ. 6.

¹⁶ Για τη συγκεκριμένη δραστηριότητα βλ Ποταμούση, Η., Κακουδάκη, Τζ., Γεωργακόπουλου, Ι., Γκότση, Β., Μολογούση, Σ. (2013). *Θεατροπαιδαγωγικό υλικό για τον εκπαιδευτικό Shakespeare Όνειρο Καλοκαιρινής Νύχτας*. Ομάδα 4Frontal & Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, σ. 8. Ανακτήθηκε από: <http://theatroedu.gr>.

8. Με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Θεάτρου στις 27 Μαρτίου, η τάξη θα παρουσιάσει στη σχολική κοινότητα το θεατρικό έργο *Οδυσσέα γύρισε σπίτι*. Για τις ανάγκες της εκδήλωσης, πρέπει να ετοιμαστούν τα ακόλουθα: η αφίσα, το πρόγραμμα, η πρόσκληση προς τη σχολική κοινότητα (ένα e-mail, για παράδειγμα, με σχετικές πληροφορίες) και, επίσης, να επιλεγούν ποιες εικόνες του έργου θα παρουσιαστούν με τη μορφή θεατρικού αναλογίου (βλ. ΨΜΑ) και ποιοι/-ες μαθητές/-τριες θα αναλάβουν τους αντίστοιχους ρόλους. Του θεατρικού αναλογίου θα μπορούσε να προηγηθεί μια σύντομη παρουσίαση της εργογραφίας του Ιάκωβου Καμπανέλλη και ένα κριτικό κείμενο παρουσίασης του συγκεκριμένου θεατρικού έργου, που θα δίνει πληροφορίες για το θέμα και το περιεχόμενό του. Η δραστηριότητα μπορεί να γίνει ευκολότερα, αν οι επιμέρους εργασίες της ανατεθούν σε ολιγομελείς ομάδες.

9. Παρακολούθησε το σύντομο βίντεο «[Οι μεταμορφώσεις της Μόνα Λίζα](#)», που προσφέρεται στον πολυμεσικό οδηγό *Σελιδοδείκτες για τη λογοτεχνία* και συζήτησε με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τα ακόλουθα:

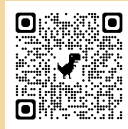
α) Ποια/-ες από τις παρωδίες του πρωτότυπου έργου σου άρεσε/-αν περισσότερο;

β) Τι μπορεί, κατά τη γνώμη σου, να επιδιώκει ένας καλλιτέχνης, όταν παρωδεί το έργο ενός ομοτέχνου του;

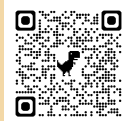
γ) Δημιούργησε τη δική σου παρωδία είτε με τις πρώτες τρεις stroφές του ποιήματος «[Ένας γέρος](#)» του Κ.Π. Καβάφη (ή του ποιήματος του ίδιου ποιητή που μπορείς να ακούσεις στο **ΨΜΑ Κ.Π. Καβάφης**. «[Στο θέατρο](#)») είτε με το κλέφτικο δημοτικό τραγούδι «[Του Κίτσου](#)».

Σε κάθε περίπτωση, προτού ξεκινήσεις τη συγγραφή, πρέπει να αποφασίσεις ποιος θα είναι ο στόχος της παρωδίας σου (για παράδειγμα, με το δημοτικό τραγούδι «Του Κίτσου» μπορείς να παρωδήσεις την κατάσταση ενός/μιας μαθητή/-τριας, του/της οποίου/-ας ο/η κηδεμόνας μαθαίνει τους πολύ χαμηλούς βαθμούς του/της στο τετράμηνο!).

10. Σε συνεργασία με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου να επιλέξεις πέντε διαφορετικά αποσπάσματα του έργου (ένα από κάθε «Εικόνα»), με κριτήριο την αλλαγή στη στάση των βασικών χαρακτήρων και την εξέλιξη της ιστορίας. Στη συνέχεια, αφού δημιουργηθούν πέντε ομάδες, καθεμία να αναλάβει να αναπαραστήσει ένα απόσπασμα. Αφού γίνει η απαραίτητη προετοιμασία με τη διανομή των ρόλων και τη σκηνοθεσία, οι σκηνές να αναπαρασταθούν στον ίδιο χώρο, είτε με το να εξελίσσονται ταυτόχρονα είτε με το να παίζεται η μία και οι άλλες να παγώνουν.¹⁷ Στη συνέχεια, είτε κάποιος/-α μαθητής/-τρια που δεν συμμετέχει στην αναπαράσταση είτε ο/η εκπαιδευτικός ακουμπά κάποιον/-α μαθητή/-τρια που βρίσκεται σε ρόλο ή σε ακίνητη στάση και του/της κάνει ερωτήσεις, όπως «ποιος/-α είσαι;», «πώς αισθάνεσαι;», «τι σκέφτεσαι;». Ο/Η μαθητής/-τρια σε ρόλο ή σε ακίνητη στάση δίνει μεγαλόφωνα μια απάντηση ταιριαστή με τον ρόλο που υποδύεται.¹⁸

Θεατρικό Αναλόγιο

Κ.Π. Καβάφης.
«Στο θέατρο»

¹⁷ Βλ. Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

¹⁸ Το δεύτερο μέρος της δραστηριότητας είναι, επίσης, τεχνική εκπαιδευτικού δράματος που ονομάζεται «ανίχνευση σκέψεων». Βλ. σχετικά *Οδηγός Εκπαιδευτικού για το θέατρο* (2011). Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Υπουργείο Παιδείας και Διά Βίου Μάθησης, σ. 47. Για το ίδιο θέμα βλ. και Αυδή, Ά., Χατζηγεωργίου Μ. (2007).

11. Εργαζόμενοι/-ες σε ομάδες, να δώσετε ένα διαφορετικό τέλος στο θεατρικό έργο. Συγκεκριμένα, κάθε ομάδα να συνεχίσει το θεατρικό κείμενο από το παρακάτω σημείο, επιφέροντας αλλαγές που υπηρετούν την εκδοχή της για το κλείσιμο του έργου:
*ΔΙΠΛΩΜΑΤΗΣ: Καταλήγουμε, λοιπόν, σ' έναν Οδυσσέα κλεισμένο σε μια άγνωστη, ασφαλή φυλακή και ισοβίως πια ακίνδυνο, ενώ ο θρύλος του θα κυκλοφορεί ελεύθερος. Θρύλος που δυστυχώς τον έχουμε ακόμα ανάγκη».*¹⁹
12. Ξαναδιάβασε τη σκηνή όπου ο Οδυσσέας και ο Νικίας συζητούν για τον Δούρειο Ίππο (Τρίτη Εικόνα). Στη συνέχεια, αποφάσισε από κοινού με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου ποιος/-α θα υποδυθεί τον Οδυσσέα. Οι υπόλοιποι/-ες σχηματίζουν δύο σειρές, η μία απέναντι στην άλλη, σαν έναν διάδρομο τον οποίο θα διασχίσει ο ηθοποιός. Καθώς ο «Οδυσσέας» διασχίζει τον διάδρομο, ακούει από τους/τις συμμαθητές/-τριές του -τις «φωνές της συνείδησής του»- το αν πρέπει να αποκαταστήσει την αλήθεια σε σχέση με τον πραγματικό εφευρέτη του Δούρειου Ίππου. Σε ποια απόφαση θα καταλήξει ο «Οδυσσέας» σου;²⁰
13. Να παρατηρήσεις τις εικόνες στο Παράρτημα, να τις περιγράψεις και να συζητήσεις με τους/τις συμμαθητές/-τριές σου τα ακόλουθα θέματα:
- α) Πώς παρουσιάζονται τα μυθικά πρόσωπα;
  - β) Υπάρχει κοινή οπτική ανάμεσα στους/στις ζωγράφους ως προς τον τρόπο απεικόνισης των προσώπων της ομηρικής *Οδύσσειας*;
  - γ) Κατά ποιον τρόπο τα ζωγραφικά έργα αποκλίνουν από το θεατρικό κείμενο του Ι. Καμπανέλλη σε σχέση με την παρουσίαση των μυθικών ηρώων;
  - δ) Πού, κατά τη γνώμη σου, στοχεύει αυτή η απόκλιση: στη σατιρική διακωμώδηση του ομηρικού Οδυσσέα και στην απομυθοποίησή του ή στην αξιοποίησή του ως συμβόλου για το θέμα που ο θεατρικός συγγραφέας θέλει να παρουσιάσει;
- Να απαντήσεις, αιτιολογώντας την άποψή σου σε ένα σύντομο κείμενο με τίτλο «Αντί του ομηρικού Οδυσσέα», όπου θα αξιοποιείς στοιχεία από το θεατρικό κείμενο.

Αναστοχαστικές δραστηριότητες

1. Θα άρεσε, κατά τη γνώμη σου, σε παιδιά της ηλικίας σου μια σχολική παράσταση του συγκεκριμένου θεατρικού έργου; Αν ναι, για ποιους λόγους;
2. Αναγνώρισες στην εικονογράφηση τις ταυτότητες των ηρώων; Ποιον/ποια θα ζωγράφιζες διαφορετικά;

¹⁹ Καμπανέλλης, Ι. (2011). «Σημείωμα για την παράσταση [Οδυσσέα γύρισε σπίτι] στο Θέατρο Τέχνης 1966». *Θέατρο. Τόμος Β'*. Αθήνα: Κέδρος, σ. 292.

²⁰ Για την τεχνική του «διαδρόμου της συνείδησης» βλ. Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

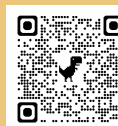
Βιβλιογραφία

- Αθανασόπουλος, Β., Κοκκινάκη, Ε., Μπίστα, Π. (2023). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου*. Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».
- Αθανασόπουλος, Β. (1995). *Το ποιητικό τοπίο του ελληνικού 19ου και 20ού αιώνα*, τόμ. Α΄, Β΄. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Αργυρίου, Α., *Ιστορία της ελληνικής λογοτεχνίας και η πρόσληψή της*, τόμ. Α΄ - Η΄. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Αυδή, Α., Χατζηγεωργίου Μ. (2007). *Η τέχνη του Δράματος στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γαραντούδης, Ε. (1998). *Ανθολογία νεότερης ελληνικής ποίησης 1980-1997*. Οι στιγμές του νόστου. Αθήνα: Νεφέλη.
- Γαλάζης, Λ., Πόρακου, Μ., Παπακυριακού, Κ. (2017). *Γλωσσάριο Λογοτεχνικών Όρων του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού της Κύπρου*.
- Γεωργιάδου, Α., Δεμερτζή, Κ., Κιοσσές, Σ. (2022). *Η διδασκαλία του ολόκληρου λογοτεχνικού έργου. Θεωρητικά στοιχεία. Παραδείγματα ανόγνωσης και επεξεργασίας λογοτεχνικών κειμένων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δεσποτόπουλος, Κ.Ι. (1995). «Η αισθητική στην παιδεία, τον πολιτισμό και την παράδοση», *Χρονικά Αισθητικής*, τόμ. 35. έκδοση του Ιδρύματος Π. και Έ. Μιχελή.
- Δημαράς, Κ.Θ. (1975). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Ίκαρος.
- Εγγλέζου, Φ. (2018). «Παιχνίδια αυθόρμητου λόγου». Στο *Παιχνίδια Ρητορικής στο Σχολείο*. Αθήνα: Ινστιτούτο Ρητορικών και Επικοινωνιακών Σπουδών Ελλάδας (Ι.Ρ.Ε.Σ.Ε.).
- Η Ελληνική Ποίηση*, τόμ. Α΄ - ΣΤ΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Η Μεσοπολεμική Πεζογραφία. Από τον πρώτο ως τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο (1914-1939)*, τόμ. Α΄ - Η΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Η Μεταπολεμική Πεζογραφία. Από τον πόλεμο του '40 ως τη δικτατορία του '67*, τόμ. Α΄ - Η΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Η Παλαιότερη Πεζογραφία μας. Από τις αρχές της ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*, Α΄ - ΙΑ΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Καστρινάκη, Α. (2005). *Η λογοτεχνία στην ταραγμένη δεκαετία 1940-1950*. Αθήνα: Πόλις.
- Καψωμένος, Ε.Γ. (2011). *Αφηγηματολογία. Θεωρία και μέθοδοι ανάλυσης της αφηγηματικής πεζογραφίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Κοτζιά, Ε. (2020). *Ελληνική πεζογραφία 1974-2010. Το μέτρο και τα σταθμά*. Αθήνα: Πόλις.
- Κοτζιά, Ε. (2006). *Ιδέες & Αισθητική. Μεσοπολεμικοί και Μεταπολεμικοί Πεζογράφοι 1930-1974*. Αθήνα: Πόλις.
- Κούρτοβικ, Δ. (2020). *Η ελιά και η φλαμουριά. Ελλάδα και Κόσμος. Ατομο και Ιστορία στην ελληνική πεζογραφία 1974-2020*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Κωτόπουλος, Τ.Η., Βακάλη, Α.Π., κ.ά. (2023). *Θεωρία και Πράξη της Δημιουργικής Γραφής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Μέντης, Δ. (1995). *Μεταπολεμική πολιτική ποίηση. Ιδεολογία και ποιητική*. Αθήνα: Κέδρος.
- Νάτσινα, Α., Καστρινάκη, Α., Δημητρακάκης, Ι., & Δασκαλά, Ε. (2015). *Η πεζογραφία στη μακρά δεκαετία του 1960* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε από: <https://hdl.handle.net/11419/2197>
- Παππάς, Φ., Κατσιγιάννης, Α., & Διαμαντοπούλου, Λ. (2016). *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Φιλολογία* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. Ανακτήθηκε από: <https://hdl.handle.net/11419/6432>
- Παρίσης, Ι., Παρίσης, Ν. *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*. Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού/ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».
- Πολίτης, Α. (2017). *Η ρομαντική λογοτεχνία στο εθνικό κράτος. 1830-1880*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Πολίτης, Α. (2011). *Το δημοτικό τραγούδι*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Πολίτης, Λ. (2003). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Ραπτόπουλος, Β. (2021). *Λίγη Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Κέδρος.
- Σταύρου, Θ. (1992). *Νεοελληνική Μετρική*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Τζιόβας, Δ. (2022). *Η Ελλάδα από τη χούντα στην κρίση. Η κουλτούρα της Μεταπολίτευσης*. (Ζ.Μ. Αρμάου, Γ. Στάμος, Μετ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Τοντόροφ, Τ. (1991). *Εισαγωγή στη φανταστική λογοτεχνία* (Α. Παρίση, Μετ.). Αθήνα: Οδυσσεάς.
- Τσοτάκου-Καρβέλη, Αικ. (1996). *Λεξικό της Ελληνικής Μυθολογίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Σοκόλη.
- Χατζηβασιλείου, Β. (2018). *Η κίνηση του εκκρεμούς. Άτομο και κοινωνία στη νεότερη ελληνική πεζογραφία: 1974-2020*. Αθήνα: Πόλις.
- Abrams, M.H. (2005). *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων* (Γ. Δεληβοριά, Μετ.). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Beaton, R. (1996). *Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία. Ποίηση και πεζογραφία, 1821-1992*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Cuddon J. A. (2005). *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων και Θεωρίας Λογοτεχνίας* (Γ. Παρίσης, Μ. Λιάπη, Μετ.- Επιστ. Επιμ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Fletcher, A. (2012). *Allegory. The theory of a symbolic mode*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Van Dyck, K. (2017). *Μέτρα Λιτότητας. Ανθολογία Ποίησης*. Αθήνα: Άγρα.
- Vitti, Mario (2003). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Οδυσσεάς.

▶ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: Εικονίδια ΨΜΑ

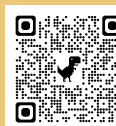
Γλωσσάρι
όρων

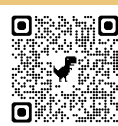
Πίνακας
Οδυσσέα

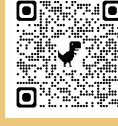
Πίνακας
Ευάνδρου

Πίνακας
Λύσανδρου

Πίνακας
Διπλωμάτη

Πρότυπο
Αναγνωστικό
Ημερολόγιο

Εικόνα 1
Waterhouse, John Willian (1891).
*Η Κίρκη προσφέρει το ποτήρι
στον Οδυσσέα.* Gallery Oldham

Εικόνα 4
Brueghel του Πρεβύτερου, Jan
(1595). *Κίρκη και Οδυσσέας.*
Kunsthistorisches Museum Wien

Εικόνα 2
Wyeth, N.C. (1929).
Τόξου θέσις.
Philadelphia Museum of Art

Εικόνα 3
Maurer, Hubert (περίπου 1875).
Κίρκη και Οδυσσέας 2.
Albertina Museum Wien

Εικόνα 5
Ingres, Jean-Auguste-Dominique
(1827). *Οδυσσέας.*
National Gallery of Art, Washington

Εικόνα 6
Tischbein, Johann
Heinrich Wilhelm (x.x.).
*Ο Οδυσσέας λαχταρά
την Ιθάκη.*
Museum für Kunst
und Kulturgeschichte

.....

Εικόνα 7
Kauffmann, Angelica (1783).
Η θλίψη του Τηλέμαχου.
The Metropolitan Museum of Art

Εικόνα 8
Tischbein, Johann Heinrich Wilhelm
(1802). *Οδυσσέας και Πηνελόπη.*
Museum für Kunst und Kulturgeschichte

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

